This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

G Schrader

872
C7
1783
v. 3-4

M. TVLLII
CICERONIS
OPERA OMNIA.

TOMVS TERTIVS.

Insunt

1, Orator ad M. Brutum s. de optimo genere dicendi
2, Topica ad C. Trebatium.
3, De partitione oratoria dialogus.
4, De optimo genere oratorum
5, Phaenomenon ex Arato, fragmenta.
6, De suo consulatu poemata.
7, Pro Quintio (orat. I)
8, Pro Sext. Roscio Amerino (orat. II)
9, Pro Q. Roscio Comoedo (orat. III)
10, De divinatione (orat. IV in Q. Caecilium)
10. Actiones II in Verrem
I, Prooemium seu Principium Actionis I in Verrem
II, De praetura urbana (orat. VI)

M. TVLLII
CICERONIS
OPERA OMNIA.

TOMVS TERTIVS.

Insunt

1, Orator ad M. Brutum s. de optimo genere dicen
2, Topica ad C. Trebatium.
3, De partitione oratoria dialogus.
4, De optimo genere oratorum
5, Phaenomenon ex Arato, fragmenta.
6, De suo consulatu poemata.
7, Pro Quintio (orat. I)
8, Pro Sext. Roscio Amerino (orat. II)
9, Pro Q. Roscio Comoedo (orat. III)
10, De divinatione (orat. IV in Q. Caecilium)
10. Actiones II in Verrem
I. Prooemium seu Principium Actionis I in Verr
II. De praetura urbana (orat. VI)

M. TVLLII CICERONIS OPERA

QVAE SVPERSVNT OMNIA

SECVNDVM OPTIMAS NOVISSIMASQVE EDITIONES.

VOLVMEN TERTIVM.

MANNHEMII,
Cura & Sumptibus Societatis literatae
MDCCLXXXIII.

Chelsea Methodical
[illegible]
4 2-45

MU

M. TVLLII CICERONIS

AD

MARCVM BRVTVM

ORATOR.

VTRVM difficilius aut majus eſſet negare I
tibi, ſæpius idem roganti, an efficere id, quod 1
rogares, diu multumque, Brute, dubitavi.
Nam & negare ei, quem unice diligerem,
cuique me cariſſimum eſſe ſentirem, præſer-
tim & juſta petenti, & præclara cupienti,
durum admodum mihi videbatur: & ſuſci-
pere tantam rem, quantam non modo facul-
tate conſequi difficile eſſet, ſed etiam cogita-
tione complecti, vix arbitrabar eſſe ejus, qui
vereretur reprehenſionem doctorum atque
prudentium. Quid enim eſt majus, quam, 2
cum tanta ſit inter oratores bonos diſſimili-
tudo, judicare, quæ ſit optima ſpecies, &
quaſi figura dicendi? Quod quoniam me ſæ-
pius rogas, aggrediar, non tam perficiendi
ſpe, quam experiundi voluntate. Malo enim,
cum ſtudio tuo ſim obſecutus, deſiderari a
te prudentiam meam, quam, ſi id non fece-
rim, benivolentiam. Quæris igitur, idque 3
jam ſæpius, quod eloquentiæ genus probem

maxime, & quale mihi videatur illud, cui
nihil addi poſſit, quod ego ſummum & per-
fectiſſimum judicem. In quo vereor, ne, ſi
id, quod vis, effecero, eumque oratorem,
quem quæris, expreſſero, tardem ſtudia mul-
torum, qui deſperatione debilitati, experiri
4 nolint, quod ſe aſſequi poſſe diffidant. Sed
par eſt omnes omnia experiri, qui res ma-
gnas & magno opere expetendas concupive-
runt. Quodſi quem aut natura ſua, aut illa
præſtantis ingenii vis forte deficiet, aut mi-
nus inſtructus erit magnarum artium diſci-
plinis: teneat tamen eum curſum, quem po-
terit. Prima enim ſequentem, honeſtum eſt
in ſecundis tertiiſque conſiſtere. Nam in
poëtis, non Homero ſoli locus eſt (ut de
Græcis loquar) aut Archilocho, aut Sopho-
cli, aut Pindaro; ſed horum vel ſecundis,
5 vel etiam infra ſecundos. Nec verò Ariſto-
telem in philoſophia deterruit a ſcribendo am-
plitudo Platonis; nec ipſe Ariſtoteles admi-
rabili quadam ſcientia, & copia, ceterorum
2 ſtudia reſtinxit. Nec ſolum ab optimis ſtudiis
excellentes viri deterriti non ſunt, ſed ne
opifices quidem ſe artibus ſuis removerunt,
qui aut Jalyſi, quem Rhodi vidimus, non
potuerunt, aut Coæ Veneris pulcritudinem

imitari. nec ſimulacro Jovis Olympii, aut
Doryphori ſtatua deterriti, reliqui minus ex-
perti ſunt, quid efficere, aut quo progredi
poſſent: quorum tanta multitudo fuit, tanta
in ſuo cujuſque genere laus, ut, cum ſumma
miraremur, inferiora tamen probaremus. In 6
oratoribus vero, Græcis quidem, admirabile
eſt, quantum inter omnes unus excellat.
Attamen, cum eſſet Demoſthenes, multi ora-
tores, magni, & clari fuerunt, & antea fue-
rant, nec poſtea defecerunt. Quare non eſt,
cur eorum, qui ſe ſtudio eloquentiæ dedide-
runt, ſpes infringatur, aut langueſcat indu-
ſtria. Nam neque illud ipſum, quod eſt opti-
mum, deſperandum eſt; & in præſtantibus
rebus magna ſunt ea, quæ ſunt optimis pro-
xima. Atque ego in ſummo oratore fingendo 7
talem informabo, qualis fortaſſe nemo fuit.
Non enim quæro, quis fuerit, ſed quid ſit
illud, quo nihil poſſit eſſe præſtantius: quod
in perpetuitate dicendi non ſæpe, atque haud
ſcio an umquam, in aliqua autem parte elu-
cet aliquando, idem apud alios denſius, apud
alios fortaſſe rarius. Sed ego ſic ſtatuo, ni- 8
hil eſſe in ullo genere tam pulcrum, quo
non pulcrius id ſit, unde illud, ut ex ore
aliquo, quaſi imago, exprimatur, quod neque

oculis, neque auribus, neque ullo ſenſu percipi poteſt, cogitatione tantum & mente complectimur. Itaque & Phidiæ ſimulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, & his picturis, quas nominavi, cogi-
9 tare tamen poſſumus pulcriora. Nec vero ille artifex, cum faceret Jovis formam, aut Minervæ, contemplabatur aliquem, e quo ſimilitudinem duceret; ſed ipſius in mente inſidebat ſpecies pulcritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius ſimilitudinem artem & manum dirige-
3 bat. Ut igitur in formis & figuris eſt aliquid perfectum & excellens, cujus ad cogitatam ſpeciem imitando referuntur ea, quæ ſub oculos ipſa cadunt: ſic perfectæ eloquentiæ ſpeciem animo videmus, effigiem auri-
10 bus quærimus. Has rerum formas appellat *ideas* ille non intelligendi ſolum, ſed etiam dicendi graviſſimus auctor & magiſter, Plato; eaſque gigni negat, & ait ſemper eſſe, ac ratione & intelligentia contineri: cetera naſci, occidere, fluere, labi; nec diutius eſſe uno & eodem ſtatu. Quidquid eſt igitur, de quo ratione & via diſputetur, id eſt ad ultimam ſui generis formam ſpeciemque redigendum.

Ac video, hanc primam ingreſſionem 11
meam non ex oratoris diſputationibus du-
ctam, ſed e media philoſophia repetitam, &
eam quidem cum antiquam, tum ſubobſcu-
ram, aut reprehenſionis aliquid, aut certe
admirationis habituram. Nam aut mira-
buntur, quid hæc pertineant ad ea, quæ
quærimus; quibus ſatisfaciet res ipſa cogni-
ta, ut non ſine cauſa alte repetita videatur:
aut reprehendent, quod in uſitatas vias in-
dagemus, tritas relinquamus. Ego autem 12
& me ſæpe nova videri dicere intelligo,
cum pervetera dicam, ſed inaudita pleriſ-
que; & fateor, me oratorem, ſi modo ſim,
aut etiam quicumque ſim, non ex rheto-
rum officinis, ſed ex Academiæ ſpatiis ex-
ſtitiſſe. Illa enim ſunt curricula multipli-
cium variorumque ſermonum, in quibus Pla-
tonis primum impreſſa ſunt veſtigia: ſed &
hujus & aliorum philoſophorum diſputationi-
bus & exagitatus maxime orator eſt, & ad-
jutus. Omnis enim ubertas, & quaſi ſilva
dicendi, ducta ab illis eſt, nec ſatis tamen
inſtructa ad forenſes cauſas; quas, ut illi
ipſi dicere ſolebant, agreſtioribus Muſis reli-
querunt. Sic eloquentia hæc forenſis, ſpreta 13
a philoſophis, & repudiata, multis quidem

illa adjumentis magniſque caruit; ſed tamen
ornata verbis atque ſententiis, jactationem
habuit in populo, nec paucorum judicium
reprehenſionemque pertimuit. Ita & doctis
eloquentia popularis, & diſertis elegans do-
4 ctrina defuit. Poſitum ſit igitur in primis,
14 (quod poſt magis intelligetur,) ſine philoſo-
phia non poſſe effici, quem quærimus, elo-
quentem: non ut in ea tamen omnia ſint,
ſed ut ſic adjuvet, ut palæſtra hiſtrionem.
parva enim magnis ſæpe rectiſſime conferun-
tur. Nam nec latius, nec copioſius de ma-
gnis variiſque rebus ſine philoſophia poteſt
15 quiſquam dicere. Siquidem etiam in Phæ-
dro Platonis hoc Periclem præſtitiſſe ceteris
dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxago-
ræ phyſici fuerit auditor; a quo cenſet, eum,
cum alia præclara quædam, & magnifica di-
diciſſet, uberem & fœcundum fuiſſe, gna-
rumque (quod eſt eloquentiæ maximum)
quibus orationis modis quæque animorum
partes pellerentur. quod idem de Demoſthe-
ne exiſtimari poteſt; cujus ex epiſtolis intel-
ligi licet, quam frequens fuerit Platonis au-
16 ditor. Nec vero ſine philoſophorum diſcipli-
na, genus & ſpeciem cujuſque rei cernere,
neque eam definiendo explicare, nec tribuere

in partes poſſumus; nec judicare, quæ vera,
quæ falſa ſint, neque cernere conſequentia,
repugnantia videre, ambigua diſtinguere.
Quid dicam de natura rerum, cujus cognitio
magnam orationis ſuppeditat copiam? de vi-
ta, de officiis, de virtute, de moribus? ſine
multa earum ipſarum rerum diſciplina, aut
dici, aut intelligi poteſt? Ad has tot, tan- 5
taſque res adhibenda ſunt ornamenta innu- 17
merabilia, quæ ſola tum quidem tradebantur
ab iis, qui dicendi numerabantur magiſtri.
Quo fit, ut veram illam & abſolutam elo-
quentiam nemo conſequatur, quod alia in-
telligendi, alia dicendi diſciplina eſt; & ab
aliis, rerum, ab aliis, verborum doctrina
quæritur. Itaque M. Antonius, cui vel pri- 18
mas eloquentiæ patrum noſtrorum tribuebat
ætas, vir natura peracutus & prudens, in
eo libro, quem unum reliquit, *diſertos* ait
ſe vidiſſe multos, *eloquentem* omnino nemi-
nem. Inſidebat videlicet in ejus mente ſpe-
cies eloquentiæ, quam cernebat animo, re
ipſa non videbat. Vir autem acerrimo inge-
nio (ſic enim fuit) multa & in ſe & in aliis
deſiderans, neminem plane, qui recte appel-
lari eloquens poſſet, videbat. Quodſi ille 19
nec ſe, nec L. Craſſum eloquentem putavit;

habuit profecto comprehenſam animo quandam formam eloquentiæ: cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. Inveſtigemus hunc igitur, Brute, ſi poſſumus, quem numquam vidit Antonius, aut qui omnino nullus umquam fuit: quem ſi imitari atque exprimere non poſſumus, quod idem ille vix Deo conceſſum eſſe dicebat; at qualis eſſe debeat, poterimus fortaſſe dicere.

20 Tria ſunt omnino genera dicendi, quibus in ſingulis quidam floruerunt; peræque autem (id quod volumus) perpauci in omnibus. Nam & grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla & ſententiarum gravitate, & majeſtate verborum, vehementes, varii, copioſi, graves, ad permovendos & convertendos animos inſtructi & parati; in quo ipſo alii aſpera, triſti, horrida oratione, neque perfecta, neque concluſa; alii lævi, & ſtructa, & terminata: & contra tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora, non ampliora, facientes, ſubtili quadam & preſſa ora-
6 tione limati. in eodemque genere alii callidi, ſed impoliti, & conſulto rudium ſimiles & imperitorum; alii in eadem jejunitate concinniores, id eſt, faceti, florentes etiam, &

leviter ornati. Eſt autem quidam interje- 21
ctus, inter hos medius, & quaſi temperatus,
nec acumine poſteriorum, nec flumine utens
ſuperiorum, ut cinnus amborum, in neutro
excellens, utriuſque particeps; vel utriuſ-
que (ſi verum quærimus) potius expers. Iſ-
que uno tenore, ut ajunt, in dicendo fluit,
nihil afferens præter facilitatem & æquabi-
litatem; aut addit aliquos, ut in corona, to-
ros, omnemque orationem ornamentis mo-
dicis verborum ſententiarumque diſtinguit.
Horum ſingulorum generum quicumque vim 22
[ſingulis] conſecuti ſunt, magnum in orato-
ribus nomen habuerunt. Sed quærendum
eſt, ſatiſne id, quod volumus, effecerint.
Videmus enim fuiſſe quoſdam, qui iidem or- 7
nate ac graviter, iidem verſute & ſubtiliter
dicerent. Atque utinam in Latinis talis ora-
toris ſimulacrum reperire poſſemus! eſſet
egregium non quærere externa, domeſticis
eſſe contentos. Sed ego idem, qui in illo 23
ſermone noſtro, qui eſt expoſitus in Bruto,
multum tribuerim Latinis, vel ut hortarer
alios, vel quod amarem meos, recordor lon-
ge omnibus unum anteferre Demoſthenem,
qui vim accommodarit ad eam, quam ſentiam,
eloquentiam, non ad eam, quam in aliquo

ipſe cognoverim. Hoc nec gravior exſtitit quiſquam, nec callidior, nec temperatior. Itaque nobis monendi ſunt ii, quorum ſermo imperitus increbuit, qui aut dici ſe deſiderant Atticos, aut ipſi Attice volunt dicere, ut mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipſas magis credo fuiſſe Atticas. Quid enim ſit Atticum, diſcant, eloquentiamque ipſius viribus, non imbecillitate ſua, metian-
24 tur. Nunc enim tantum quiſque laudat, quantum ſe poſſe ſperat imitari. Sed tamen eos ſtudio optimo, judicio minus firmo præditos, docere, quæ ſit propria laus Atticorum, non alienum puto.

8 Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, & ad eorum arbitrium & nutum totos ſe fingunt &
25 accommodant. Itaque Caria, & Phrygia, & Myſia, quod minime politæ, minimeque elegantes ſunt, adſciverunt aptum ſuis auribus opimum quoddam, & tanquam adipatæ dictionis genus, quod eorum vicini (non ita lato interjecto mari) Rhodii numquam probaverunt, Græci multo minus, Athenienſes vero funditus repudiaverunt: quorum ſem-

per fuit prudens ſincerumque judicium, nihil ut poſſent, niſi incorruptum, audire, & elegans. eorum religioni cum ſerviret orator, nullum verbum inſolens, nullum odioſum ponere audebat. Itaque hic, quem præ- 26
ſtitiſſe diximus ceteris, in illa pro Cteſiphonte oratione longe optima, ſummiſſus a primo; deinde, dum de legibus diſputat, preſſus: poſt ſenſim incedens, judices ut vidit ardentes, in reliquis exſultavit audacius. Ac tamen in hoc ipſo, diligenter examinante verborum omnium pondera, reprehendit Aeſchines quædam & exagitat, illudenſque, dira, odioſa, intolerabilia eſſe dicit. Quin etiam quærit ab ipſo, cum quidem eum belluam appellet, utrum illa verba, an portenta ſint: ut Aeſchini ne Demoſthenes quidem videatur Attice dicere. Facile eſt enim verbum ali- 27
quod ardens (ut ita dicam) notare, idque reſtinctis jam animorum incendiis irridere. Itaque ſe purgans jocatur Demoſthenes: negat, in eo poſitas eſſe fortunas Græciæ, *hoc an illud verbum dixerit*, huc an illuc manum porrexerit. Quonam igitur modo audiretur Myſus, aut Phryx Athenis, cum etiam Demoſthenes exagitetur, ut putidus? Cum vero inclinata ululantique voce, more Aſiatico,

canere cœpiſſet, quis eum ferret? aut quis
9 potius non juberet auferri? Ad Atticorum
igitur aures teretes & religioſas qui ſe ac-
commodant, ii ſunt exiſtimandi Attice di-
28 cere. Quorum genera plura ſunt; hi unum
modo quale ſit, ſuſpicantur. Putant enim,
qui horride inculteque dicat, modo id ele-
ganter enucleateque faciat, eum ſolum At-
29 tice dicere. Errant, quod ſolum: quod At-
tice, non falluntur. Iſtorum enim judicio ſi
ſolum illud eſt Atticum, ne Pericles quidem
dixit Attice, cui primæ ſine controverſia defe-
rebantur. qui ſi tenui genere uteretur, num-
quam ab Ariſtophane poëta fulgere, tonare,
permiſcere Græciam dictus eſſet. Dicat igi-
tur Attice venuſtiſſimus ille ſcriptor, ac po-
litiſſimus, Lyſias. quis enim id poſſit ne-
gare? dum intelligamus, hoc eſſe Atticum in
Lyſia, non quod tenuis ſit, atque inornatus,
ſed quod nihil habeat inſolens aut ineptum.
Ornate vero, & graviter, & copioſe dicere,
aut Atticorum ſit, aut ne ſit Aeſchines, neve
30 Demoſthenes Atticus. Ecce autem aliqui ſe
Thucydidios eſſe profitentur, novum quod-
dam imperitorum & inauditum genus. Nam
qui Lyſiam ſequuntur, cauſidicum quendam
ſequuntur: non illum quidem amplum, at-

que

que grandem; ſubtilem & elegantem tamen, & qui in forenſibus cauſis poſſit præclare conſiſtere. Thucydides autem res geſtas & bella narrat, & prœlia, graviter ſane, & probe: ſed nihil ab eo transferri poteſt ad forenſem uſum, & publicum. Ipſæ illæ conciones ita multas habent obſcuras abditaſque ſententias, vix ut intelligantur; quod eſt in oratione civili vitium vel maximum. Quæ 31
eſt autem in hominibus tanta perverſitas, ut, inventis frugibus, glande veſcantur? An victus hominum, Athenienſium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro umquam Græcorum rhetorum a Thucydide quidquam duxit? At laudatus eſt ab omnibus. fateor: ſed ita, ut rerum explicator prudens, ſeverus, gravis; non ut in judiciis verſaret cauſas, ſed ut in hiſtoriis bella narraret. Itaque numquam eſt numeratus orator. Nec vero, ſi hiſtoriam non ſcripſiſſet, 32
nomen ejus non exſtaret, cum præſertim fuiſſet honoratus & nobilis. Hujus tamen nemo neque verborum, neque ſententiarum gravitatem imitatur: ſed, cum mutila quædam, & hiantia locuti ſunt, quæ vel ſine magiſtro facere potuerunt, germanos ſe putant eſſe Thucydidas. Nactus ſum etiam, qui Xeno-

phontis ſimilem eſſe ſe cuperet: cujus ferme
eſt ille quidem melle dulcior, ſed a forenſi
ſtrepitu remotiſſimus.

33 Referamus nos igitur ad eum, quem vo-
lumus, inchoandum, & eadem eloquentia
informandum, quam in nullo cognovit An-
10 tonius. Magnum opus omnino & arduum,
Brute, conamur: ſed nihil difficile amanti
puto. Amo autem, & ſemper amavi inge-
nium, ſtudia, mores tuos. Incendor porro
quotidie magis, non deſiderio ſolum (quo
quidem conficior) congreſſus noſtros, con-
ſuetudinem victus, doctiſſimos ſermones re-
quirens tuos, ſed etiam admirabili fama vir-
tutum incredibilium, quæ ſpecie diſpares,
34 prudentia conjunguntur. Quid enim tam
diſtans, quam a ſeveritate comitas? Quis ta-
men umquam te aut ſanctior eſt habitus, aut
dulcior? Quid tam difficile, quam in pluri-
morum controverſiis dijudicandis ab omnibus
diligi? conſequeris tamen, ut eos ipſos, quos
contra ſtatuas, æquos placatoſque dimittas.
Itaque efficis, ut, cum gratiæ cauſa nihil
facias, omnia tamen ſint grata, quæ facis.
Ergo omnibus terris, una Gallia communi
non ardet incendio: in qua frueris ipſe te,
cum in Italiæ luce cognoſceris, verſariſque

in optimorum civium vel flore, vel robore.
Jam quantum illud eſt, quod in maximis oc-
cupationibus numquam intermittis ſtudia do-
ctrinæ? ſemper aut ipſe ſcribis aliquid, aut
me vocas ad ſcribendum? Itaque hoc ſum 35
aggreſſus ſtatim *Catone* abſoluto: quem ipſum
numquam attigiſſem, tempora timens inimi-
ca virtuti, niſi tibi hortanti, & illius memo-
riam mihi caram excitanti, non parere nefas
eſſe duxiſſem: ſed teſtificor, me a te roga-
tum, & recuſantem, hæc ſcribere eſſe au-
ſum. Volo enim mihi tecum commune eſſe
crimen, ut, ſi ſuſtinere tantam quæſtionem
non potuero, injuſti oneris impoſiti tua cul-
pa ſit, mea recepti. In quo tamen judicii
noſtri errorem laus tibi dati muneris com-
penſabit.

Sed in omni re difficillimum eſt, formam 11
(quæ χαρακτὴρ Græce dicitur) exponere opti- 36
mi; quod aliud aliis videtur optimum. Ennio
delector, ait quiſpiam, quod non diſcedit a
communi more verborum: Pacuvio, inquit
alius; omnes apud hunc ornati, elaborati-
que ſunt verſus; multa apud alterum negli-
gentius. Fac alium Attio. varia enim ſunt
judicia, ut in Græcis; nec facilis explicatio,
quæ forma maxime excellat. In picturis alios

horrida, inculta, abdita, & opaca; contra
alios nitida, læta, colluſtrata delectant. Quid
eſt, quo præſcriptum aliquod, aut formulam
exprimas, cum in ſuo quodque genere præ-
ſtet, & genera plura ſint? Hac ego religione
non ſum ab hoc conatu repulſus: exiſtimavi-
que, in omnibus rebus eſſe aliquid optimum,
etiamſi lateret; idque ab eo poſſe, qui ejus
37 rei gnarus eſſet, judicari. Sed quoniam plura
ſunt orationum genera, eaque diverſa, ne-
que in unam formam cadunt omnia: lauda-
tionum, ſcriptionum, & hiſtoriarum, & ta-
lium ſuaſionum, qualem Iſocrates fecit Pa-
negyricum, multique alii, qui ſunt nominati
Sophiſtæ, reliquarumque rerum formam, quæ
abſunt ab forenſi contentione, ejuſque totius
generis, quod Græce ἐπιδεικτικὸν nominatur,
quod quaſi ad inſpiciendum, delectationis
cauſa comparatum eſt, non complectar hoc
tempore: non quo negligenda ſit. eſt enim
illa quaſi nutrix ejus oratoris, quem infor-
mare volumus, & de quo molimur aliquid
12 exquiſitius dicere. Ab hac & verborum co-
pia alitur, & eorum conſtructio, & nume-
38 rus liberiore quadam fruitur licentia. Datur
etiam venia concinnitati ſententiarum; & ar-
guti, certique, & circumſcripti verborum

ambitus conceduntur: de induſtriaque, non
ex inſidiis, ſed aperte ac palam elaboratur,
ut verba verbis quaſi demenſa & paria re-
ſpondeant; ut crebro conferantur pugnantia,
comparenturque contraria; & ut pariter ex-
trema terminentur, eundemque referant in
cadendo ſonum: quæ in veritate cauſarum
& rarius multo facimus, & certe occultius.
In Panathenaico autem Iſocrates ea ſtudioſe
conſecutum fatetur. non enim ad judiciorum
certamen, ſed ad voluptatem aurium ſcripſe-
rat. Hæc tractaſſe Thraſymachum Chalcedo- 39
nium, pritnum, & Leontinum ferunt Gorgiam:
Theodorum inde Byzantium, multoſque
alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro
Socrates: quorum ſatis arguta multa, ſed
ut modo primumque naſcentia, minuta, &
verſiculorum ſimilia quædam, nimiumque de-
picta. Quo magis ſunt Herodotus, Thucy-
dideſque mirabiles: quorum ætas cum in
eorum tempora, quos nominavi, incidiſſet,
longiſſime tamen ipſi a talibus deliciis, vel
potius ineptiis abfuerunt. alter enim ſine ul-
lis ſalebris quaſi ſedatus amnis fluit: alter
incitatior fertur, & de bellicis rebus canit
etiam quodammodo bellicum: primiſque ab
his (ut ait Theophraſtus) hiſtoria commota

eſt, ut auderet uberius, quam ſuperiores,
13 & ornatius dicere. Horum ætati ſucceſſit
40 Iſocrates, qui præter ceteros ejuſdem gene-
ris laudatur ſemper a nobis; nonnumquam,
Brute, leniter & erudite, repugnante te. ſed
cedas mihi fortaſſe, ſi, quid in eo laudem,
cognoveris. Nam cum conciſus ei Thraſyma-
chus minutis numeris videretur, & Gorgias,
qui tamen primi traduntur arte quadam ver-
ba vinxiſſe; Theodorus autem præfractior,
nec ſatis (ut ita dicam) rotundus: primus in-
ſtituit dilatare verbis, & mollioribus nume-
ris explere ſententias. In quo cum doceret
eos, qui partim in dicendo, partim in ſcri-
bendo principes exſtiterunt, domus ejus offi-
41 cina habita eloquentiæ eſt. Itaque ut ego,
cum a noſtro Catone laudabar, vel repre-
hendi me a ceteris facile patiebar: ſic Iſocra-
tes videtur teſtimonio Platonis aliorum judi-
cia debere contemnere. Eſt enim (ut ſcis)
quaſi in extrema pagina Phædri his ipſis ver-
bis loquens Socrates: *Adoleſcens etiam nunc,*
o Phaedre, Iſocrates eſt; ſed quid de illo au-
gurer, lubet dicere. Quid tandem? inquit
ille. Majore mihi ingenio videtur eſſe, quam
ut cum orationibus Lyſiae comparetur. Prae-
terea ad virtutem major indoles: ut minima

mirum futurum ſit, ſi, cum aetate proceſſerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc ſtudet, tantum, quantum pueris, reliquis praeſtet omnibus, qui umquam orationes attigerunt; aut, ſi contentus his non fuerit, divino aliquo animi motu majora concupiſcat. Ineſt enim natura philoſophia in hujus viri mente quaedam. Hæc de adoleſcente Socrates auguratur. At ea de ſeniore ſcribit Plato, & ſcri- 42
bit æqualis, & quidem exagitator omnium rhetorum hunc miratur unum. Me autem, qui Iſocratem non diligunt, una cum Socrate, & cum Platone errare patiantur. Dulce igitur orationis genus, & ſolutum, & effluens, ſententiis argutum, verbis ſonans, eſt in illo epidictico genere: quod diximus proprium Sophiſtarum, pompæ, quam pugnæ aptius, gymnaſiis & palæſtræ dicatum, ſpretum & pulſum foro. Sed quod educata hujus nutrimentis eloquentia, ipſa ſe poſtea colorat & roborat, non alienum fuit de oratoris quaſi incunabulis dicere. Verum hæc ludorum, atque pompæ: nos autem jam in aciem, dimicationemque deſcendamus.

Quoniam tria videnda ſunt oratori, quid 14
dicat, & quo quidque loco, & quomodo: 43
dicendum omnino eſt, quid ſit optimum in

ſingulis, ſed aliquanto ſecus, atque in tradenda arte dici ſolet. nulla præcepta ponemus (neque enim id ſuſcepimus); ſed excellentis eloquentiæ ſpeciem & formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea paretur, exponemus; ſed qualis nobis eſſe videatur.

44 Ac duo breviter prima. ſunt enim non tam inſignia ad maximam laudem, quam neceſſaria, & tamen cum multis pæne communia. Nam & invenire, & judicare, quid dicas, magna illa quidem ſunt, & tanquam animi inſtar in corpore: ſed propria magis prudentiæ, quam eloquentiæ. qua tamen in cauſa eſt vacua prudentia? Noverit igitur hic quidem orator, quem ſummum eſſe volumus,

45 argumentorum & rationum locos. Nam quoniam, quidquid eſt, quod in controverſia, aut in contentione verſetur, in eo, aut ſitne, aut quid ſit, aut quale ſit, quæritur: ſitne, ſignis; quid ſit, definitionibus; quale ſit, recti pravique partibus: quibus ut uti poſſit orator, non ille vulgaris, ſed hic excellens, a propriis perſonis & temporibus ſemper, ſi poteſt, avocat controverſiam. latius enim de genere, quam de parte diſceptare licet; ut, quod in univerſo ſit probatum, id in

46 parte ſit probari neceſſe. Hæc igitur quæ-

ſtio, a propriis perſonis & temporibus ad
univerſi generis orationem traducta, appel-
latur *theſis*. In hac Ariſtoteles adoleſcen-
tes, non ad philoſophorum morem tenuiter
diſſerendi, ſed ad copiam rhetorum, in utram-
que partem, ut ornatius & uberius dici poſ-
ſet, exercuit: idemque *locos* (ſic enim ap-
pellat) quaſi argumentorum notas tradidit,
unde omnis in utramque partem traheretur
oratio. Facile igitur hic noſter, (non enim 15
declamatorem aliquem de ludo, aut rabulam 47
de foro, ſed doctiſſimum & perfectiſſimum
quærimus,) quoniam loci certi traduntur,
percurret omnes; utetur aptis; generatim
dicet; ex quo emanant etiam, qui *commu-
nes* appellantur *loci*. nec vero utetur impru-
denter hac copia, ſed omnia expendet & ſe-
liget. non enim ſemper, nec in omnibus
cauſis, ex iiſdem eadem argumentorum mo-
menta ſunt. Judicium igitur adhibebit; nec 48
inveniet ſolum quid dicat, ſed etiam expen-
det. Nihil enim eſt feracius ingeniis, iis præ-
ſertim, quæ diſciplinis exculta ſunt. Sed ut
ſegetes fœcundæ & uberes non ſolum fru-
ges, verum herbas etiam effundunt inimi-
ciſſimas frugibus: ſic interdum ex illis locis,
aut levia quædam, aut cauſis aliena, aut

non utilia gignuntur; quorum ab orat
49 judicio delectus magnus adhibebitur. A
qui quonam modo ille in bonis hærebit
habitabit ſuis? aut molliet dura, aut occ
tabit, quæ dilui non poterunt, atque om
no opprimet, ſi licebit, aut abducet anim
aut aliud afferet, quod oppoſitum proba
50 lius ſit, quam illud, quod obſtabit? Jam v
ea, quæ invenerit, qua diligentia collocab
quoniam id ſecundum erat de tribus. Ve
bula nimirum honeſta, aditusque ad cauſ
faciet illuſtres: cumque animos prima
greſſione occupaverit, infirmabit, exclud
que contraria; de firmiſſimis alia prima
net, alia poſtrema, inculcabitque leviora. A
que in primis duabus dicendi partibus qu
eſſet, ſummatim breviterque deſcripſim
16 Sed, ut ante dictum eſt, in his partibus (
graves atque magnæ ſunt) minus & ar
51 eſt, & laboris. Cum autem, quid & q
loco dicat, invenerit, illud eſt longe ma
mum, videre, quonam modo. Scitum
enim, quod Carneades noſter dicere ſoleb
Clitomachum eadem dicere, Charmad
autem eodem etiam modo dicere. Quod
in philoſophia tantum intereſt, quemadm
dum dicas, ubi res ſpectatur, non verba pe

duntur: quid tandem in cauſis exiſtimandum
eſt, quibus totis moderatur oratio? Quod 52
quidem ego, Brute, ex tuis litteris ſentie-
bam, non te id ſcitari, qualem ego in inve-
niendo & in collocando ſummum eſſe orato-
rem vellem, ſed id mihi quærere videbare,
quod genus ipſius orationis optimum judica-
rem. Rem difficilem (dii immortales!) at-
que omnium difficillimam. Nam cum eſt
oratio mollis, & tenera, & ita flexibilis, ut
ſequatur, quocumque torqueas: tum & na-
turæ variæ, & voluntates, multum inter ſe
diſtantia effecerunt genera dicendi. Flumen 53
aliis verborum, volubilitaſque cordi eſt, qui
ponunt in orationis celeritate eloquentiam.
Diſtincta alios & interpuncta intervalla, mo-
ræ, reſpirationeſque delectant. Quid poteſt
eſſe tam diverſum? tamen eſt in utroque
aliquid excellens. Elaborant alii in lenitate
& æquabilitate, & puro quaſi quodam &
candido genere dicendi. Ecce aliqui durita-
tem & ſeveritatem quandam verbis, & ora-
tionis quaſi mœſtitiam ſequuntur; quodque
paullo ante diviſimus, ut alii graves, alii te-
nues, alii temperati vellent videri; quot ora-
tionum genera eſſe diximus, totidem orato-
rum reperiuntur.

17 Et, quoniam cœpi jam cumulatius hoc
54 munus augere, quam a te poſtulatum eſt,
(tibi enim tantum de orationis genere quæ-
renti reſpondi etiam breviter de inveniendo
& collocando); ne nunc quidem ſolum de
orationis modo dicam, ſed etiam de actionis:
ita prætermiſſa pars nulla erit. quandoqui-
dem de memoria nihil eſt hoc loco dicendum,
55 quæ communis eſt multarum artium. Quo
modo autem dicatur, id eſt in duobus, in
agendo, & in eloquendo. Eſt enim actio
quaſi corporis quædam eloquentia, cum con-
ſtet e voce atque motu. Vocis mutationes
totidem ſunt, quot animorum, qui maxime
voce commoventur. Itaque ille perfectus,
quem jamdudum noſtra indicat oratio, ut-
cumque ſe affectum videri & animum au-
dientis moveri volet, ita certum vocis ad-
movebit ſonum: de quo plura dicerem, ſi
hoc præcipiendi tempus eſſet, aut ſi tu hoc
quæreres: dicerem etiam de geſtu, cum quo
junctus eſt vultus. quibus omnibus, dici vix
poteſt, quantum interſit, quemadmodum uta-
56 tur orator. Nam & infantes, actionis digni-
tate, eloquentiæ ſæpe fructum tulerunt: &
diſerti, deformitate agendi, multi infantes
putati ſunt; ut jam non ſine cauſa Demoſthe-

nes tribuerit & primas, & ſecundas, & ter-
tias actioni. Si enim eloquentia nulla ſine
hac, hæc autem ſine eloquentia, tanta eſt;
certe plurimum in dicendo poteſt. Volet igi-
tur ille, qui eloquentiæ principatum petet,
& contenta voce, atrociter dicere; & ſum-
miſſa, leniter; & inclinata, videri gravis;
& inflexa, miſerabilis. Mira eſt enim quæ- 57
dam natura vocis: cujus quidem, e tribus
omnino ſonis, inflexo, acuto, gravi, tanta
ſit, & tam ſuavis varietas perfecta in canti-
bus. Eſt autem in dicendo etiam quidam 18
cantus obſcurior, non hic e Phrygia & Caria
rhetorum epilogus, pæne canticum; ſed ille,
quem ſignificat Demoſthenes, & Aeſchines,
cum alter alteri objicit vocis flexiones. Dicit
plura etiam Demoſthenes, illumque ſæpe di-
cit voce dulci & clara fuiſſe. In quo illud 58
etiam notandum mihi videtur ad ſtudium per-
ſequendæ ſuavitatis in vocibus. Ipſa enim
natura, quaſi modularetur hominum oratio-
nem, in omni verbo poſuit acutam vocem,
nec una plus, nec a poſtrema ſyllaba ultra
tertiam: quo magis naturam ducem ad au-
rium voluptatem ſequatur induſtria. Ac vo- 59
cis quidem bonitas optanda eſt. non eſt enim
in nobis, ſed tractatio, atque uſus in nobis.

Ergo ille princeps variabit & mutabit; omnes ſonorum, tum intendens, tum remittens, perſequetur gradus; idemque motu ſic utetur, nihil ut ſuperſit in geſtu. Status erectus & celſus: rarus inceſſus, nec ita longus: excurſio moderata, eaque rara: nulla mollitia cervicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto ſe ipſe moderans, & virili laterum flexione, brachii projectione in conten-
60 tionibus, contractione in remiſſis. Vultus vero, qui ſecundum vocem plurimum poteſt, quantam affert tum dignitatem, tum venuſtatem? in quo cum effeceris, ne quid ineptum, aut vultuoſum ſit, tum oculorum eſt quædam magna moderatio. Nam ut imago eſt animi, vultus; ſic indices oculi: quorum & hilaritatis, & viciſſim triſtitiæ modum res ipſæ, de quibus agetur, temperabunt.

19 Sed jam illius perfecti oratoris & ſummæ
61 eloquentiæ ſpecies exprimenda eſt: quem hoc uno excellere, id eſt oratione, cetera in eo latere, indicat nomen ipſum. Non enim inventor, aut compoſitor, aut actor, hæc complexus eſt omnia, ſed & Græce ab eloquendo ῥήτωρ, & Latine *eloquens* dictus eſt. Ceterarum enim rerum, quæ ſunt in oratore,

partem aliquam ſibi quiſque vindicat: dicendi autem, id eſt eloquendi, maxima vis ſoli huic conceditur. Quamquam enim & philo- 62
ſophi quidam ornate locuti ſunt, (ſiquidem & Theophraſtus divinitate loquendi nomen invenit, & Ariſtoteles Iſocratem ipſum laceſſivit, & Xenophontis voce Muſas quaſi locutas ferunt; & longe omnium, quicumque ſcripſerunt aut locuti ſunt, exſtitit & gravitate princeps Plato;) tamen horum oratio neque nervos, neque aculeos oratorios ac forenſes habet. Loquuntur cum doctis, quo- 63
rum ſedare animos malunt, quam incitare. Sic de rebus placatis, ac minime turbulentis, docendi cauſa, non capiendi, loquuntur; ut in eo ipſo, quod delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quam neceſſe ſit, facere videantur. Ergo ab hoc genere non difficile eſt hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, ſecernere. Mollis eſt enim 64
oratio philoſophorum, & umbratilis, nec ſententiis, nec verbis inſtructa popularibus, nec vincta numeris, ſed ſoluta liberius. nihil iratum habet, nihil invidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil aſtutum: caſta, verecunda, virgo incorrupta quodammodo. Itaque ſermo potius, quam oratio, dicitur.

Quamquam enim omnis locutio oratio eſt, tamen unius oratoris locutio hoc proprie ſi-
65 gnata nomine eſt. Sophiſtarum, de quibus ſupra dixi, magis diſtinguenda ſimilitudo videtur, qui omnes eoſdem volunt flores, quos adhibet orator in cauſis, perſequi. Sed hoc differunt, quod, cum ſit his propoſitum non perturbare animos, ſed placare potius, nec tam perſuadere, quam delectare; & apertius id faciunt, quam nos, & crebrius: concinnas magis ſententias exquirunt, quam probabiles: a re ſæpe diſcedunt, intexunt fabulas, verba apertius transferunt, eaque ita diſponunt, ut pictores varietatem colorum: paria paribus referunt, adverſa contrariis, ſæpiſſimeque ſimiliter extrema definiunt.
20 Huic generi hiſtoria finitima eſt, in qua &
66 narratur ornate, & regio ſæpe aut pugna deſcribitur; interponuntur etiam conciones & hortationes: ſed in his tracta quædam & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio. Ab his non multo ſecus, quam a poëtis, hæc eloquentia, quam quærimus, ſevocanda eſt. Nam etiam poëtæ quæſtionem attulerunt, quidnam eſſet illud, quo ipſi differrent ab oratoribus. numero maxime videbantur antea, & verſu: nunc apud orato-

tes jam ipſe numerus increbruit. Quidquid 67
eſt enim, quod ſub aurium menſuram aliquam cadit, etiamſi abeſt a verſu, (nam id quidem orationis eſt vitium,) numerus vocatur, qui Græce ῥυθμὸς dicitur. Itaque video viſum eſſe nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, etſi abſit a verſu, tamen, quod incitatius feratur, & clariſſimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandum, quam comicorum poëtarum; apud quos, niſi quod verſiculi ſunt, nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis. nec tamen id eſt poëtæ maximum; etſi eſt eo laudabilior, quod virtutes oratoris perſequitur, cum verſu ſit adſtrictior. Ego autem etiamſi quorundam 68
grandis & ornata vox eſt poëtarum, tamen in ea cum licentiam ſtatuo majorem eſſe, quam in nobis, faciendorum jungendorumque verborum, tum etiam nonnullorum voluptati vocibus magis, quam rebus inſerviunt. Nec vero, ſi quid eſt unum inter eos ſimile, (id autem eſt judicium, electioque verborum) propterea ceterarum rerum diſſimilitudo intelligi non poteſt: ſed id nec dubium eſt, &, ſi quid habet quæſtionis, hoc tamen ipſum ad id, quod propoſitum eſt, non eſt neceſſarium. Sejunctus igitur orator a philoſophorum elo-

quentia, a ſophiſtarum, ab hiſtoricorum, a
poëtarum, explicandus eſt nobis, qualis fu-
turus ſit.
21 Erit igitur eloquens (hunc enim, auctore
69 Antonio, quærimus) is, qui in foro, cauſiſ-
que civilibus ita dicet, ut probet, ut dele-
ctet, ut flectat. probare, neceſſitatis eſt:
delectare, ſuavitatis: flectere, victoriæ. Nam
id unum ex omnibus ad obtinendas cauſas
poteſt plurimum. Sed quot officia oratoris,
tot ſunt genera dicendi. Subtile in proban-
do, modicum in delectando, vehemens in
flectendo: in quo uno vis omnis oratoris eſt.
70 Magni igitur judicii, ſummæ etiam facultatis
eſſe debebit moderator ille, & quaſi tempe-
rator hujus tripartitæ varietatis. Nam & ju-
dicabit, quid cuique opus ſit; & poterit,
quocumque modo poſtulabit cauſa, dicere.
Sed eſt eloquentiæ, ſicut reliquarum rerum,
fundamentum, ſapientia. Ut enim in vita,
ſic in oratione, nihil eſt difficilius, quam,
quid deceat, videre. πρέπον appellant hoc
Græci: nos dicamus ſane *decorum*. de quo
præclare, & multa præcipiuntur, & res eſt
cognitione digniſſima. Hujus ignoratione
non modo in vita, ſed ſæpiſſime & in poëma-
71 tis, & in oratione peccatur. Eſt autem,

quid deceat, oratori videndum, non in ſen-
tentiis ſolum, ſed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec vero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus eſt, aut ſententiarum: ſemperque in omni parte orationis, ut vitæ, quid deceat, eſt conſiderandum: quod & in re, de qua agitur, poſitum eſt, & in perſonis & eorum, qui dicunt, & eorum, qui audiunt. Itaque hunc locum, 72
longe & late patentem, philoſophi ſolent in officiis tractare, (non cum de recto ipſo diſputant; nam id quidem unum eſt,) grammatici in poëtis, eloquentes in omni & genere & parte cauſarum. Quam enim indecorum eſt, de ſtillicidiis cum apud unum judicem dicas, ampliſſimis verbis & locis uti communibus; de majeſtate populi Romani ſummiſſe & ſubtiliter? Hic genere toto. At per- 22
ſona alii peccant, aut ſua, aut judicum, aut etiam adverſariorum; nec re ſolum, ſed ſæpe verbo. etſi ſine re nulla vis verbi eſt, tamen eadem res ſæpe aut probatur, aut rejicitur, alio atque alio elata verbo. In omni- 73
buſque rebus videndum eſt, quatenus. etſi enim ſuus cuique modus eſt, tamen magis

offendit nimium, quam parum. In quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non ſentirent, quid eſſet ſatis. Magnus eſt locus hic, Brute, quod te non fugit, & magnum volumen aliud deſiderat: ſed ad id, quod agitur, illud ſatis. Cum hoc decere, (quod ſemper uſurpamus in omnibus dictis, & factis, minimis & maximis,) cum hoc, inquam, decere dicamus, illud non decere, & id uſquequaque, quantum ſit, appareat; in alioque ponatur, aliudque totum ſit, utrum
74 *decere*, an *oportere* dicas; (oportere enim, perfectionem declarat officii, quo & ſemper utendum eſt, & omnibus: decere, quaſi aptum eſſe, conſentaneumque tempori & perſonæ; quod cum in factis ſæpiſſime, tum in dictis valet, in vultu denique, & geſtu, & inceſſu;) contraque item dedecere: (quod ſi poëta fugit ut maximum vitium, qui peccat etiam, cum probam orationem affingit improbo, ſtultove ſapientis; ſi denique pictor ille vidit, cum immolanda Iphigenia triſtis Calchas eſſet, mœſtior Ulyſſes, mœreret Menelaus, obvolvendum caput Agamemnonis eſſe, quoniam ſummum illum luctum penicillo non poſſet imitari; ſi denique hiſtrio, quid deceat, quærit: quid faciendum oratori

putemus?) ſed, cum hoc tantum ſit; quid
in cauſis, earumque quaſi membris faciat,
orator viderit. Illud quidem perſpicuum eſt,
non modo partes orationis, ſed etiam cau-
ſas totas, alias alia forma dicendi eſſe tra-
ctandas.

Sequitur, ut cujuſque generis nota quæ- 23
ratur, & formula. magnum opus, & ar- 75
duum, ut ſæpe jam diximus: ſed ingredien-
tibus conſiderandum fuit, quid ageremus:
nunc quidem jam, quocumque feremur,
danda nimirum vela ſunt. Ac primum infor-
mandus eſt ille nobis, quem ſolum quidam
vocant Atticum. Summiſſus eſt, & humilis, 76
conſuetudinem imitans, ab indiſertis re plus,
quam opinione, differens. Itaque eum qui
audiunt, quamvis ipſi infantes ſint, tamen
illo modo confidunt ſe poſſe dicere. nam ora-
tionis ſubtilitas, imitabilis illa quidem vide-
tur eſſe exiſtimanti, ſed nihil eſt experienti
minus. Etſi enim non plurimi ſanguinis eſt,
habeat tamen ſuccum aliquem oportet, ut,
etiamſi illis maximis viribus careat, ſit (ut
ita dicam) integra valitudine. Primum igi- 77
tur eum tamquam e vinculis numerorum exi-
mamus. Sunt enim quidam (ut ſcis) oratori
numeri (de quibus mox agemus) obſervandi,

ratione quadam, ſed alio in genere orationis,
in hoc omnino relinquendi. ſolutum quid-
dam ſit, nec vagum tamen, ut ingredi libere,
non ut licenter videatur errare. Verba etiam
verbis quaſi coagmentare negligat. Habet
enim ille tamquam hiatus concurſu vocalium
molle quiddam, & quod indicet non ignora-
tam negligentiam, de re, hominis, magis
78 quam de verbis, laborantis. Sed erit viden-
dum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora
fuerint, circuitus, conglutinatioque verbo-
rum. Illa enim ipſa contracta & minuta non
negligenter tractanda ſunt; ſed quædam etiam
negligentia eſt diligens. Nam ut mulieres eſſe
dicuntur nonnullæ inornatæ, quas id ipſum
deceat: ſic hæc ſubtilis oratio etiam incomta
delectat. Fit enim quiddam in utroque, quo
ſit venuſtius, ſed non ut appareat. Tum re-
movebitur omnis inſignis ornatus, quaſi mar-
garitarum. ne calamiſtri quidem adhibebun-
79 tur. Fucati vero medicamenta candoris &
ruboris omnia repellentur: elegantia modo,
& munditia remanebit. Sermo purus erit,
& Latinus: dilucide planeque dicetur: quid
24 deceat, circumſpicietur. Unum aderit, quod
quartum numerat Theophraſtus in orationis
laudibus, ornatum illud, ſuave & affluens:

acutæ crebræque ſententiæ ponentur, & neſcio unde ex abdito erutæ, atque in hoc oratore dominabuntur. Verecundus erit uſus 80
oratoriæ quaſi ſupellectilis. Supellex eſt enim quodammodo noſtra, quæ eſt in ornamentis, alia rerum, alia verborum. Ornatus autem verborum, duplex: unus ſimplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in propriis uſitatiſque verbis, quod aut optime ſonat, aut rem maxime explanat: in alienis, aut translatum, aut ſumtum aliunde, ut mutuo; aut factum ab ipſo; aut novum; aut priſcum & inuſitatum. Sed etiam inuſitata, ac priſca, ſunt in propriis, niſi quod raro utimur. Col- 81
locata autem verba habent ornatum, ſi aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, manente ſententia. Nam ſententiarum ornamenta, quæ permanent, etiamſi verba mutaveris, ſunt illa quidem permulta, ſed, quæ emineant, pauciora. Ergo ille tenuis orator, modo ſit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in transferendis verecundus, & parcus in priſcis; reliquiſque ornamentis & verborum & ſententiarum demiſſior: translatione fortaſſe crebrior, qua frequentiſſime ſermo omnis utitur non *modo urbanorum*, ſed etiam ruſticorum. ſi-

quidem eſt eorum, *gemmare vites, ſitire agros, laetas eſſe ſegetes, luxurioſa frumenta.*
82 Nihil horum parum audacter, ſed aut ſimile eſt illi, unde transferas: aut, ſi res ſuum nullum habet nomen, docendi cauſa ſumtum, non ludendi, videtur. Hoc ornamento liberius paullo, quam ceteris, utetur hic ſummiſſus: nec tam licenter tamen, quam ſi ge-
25 nere dicendi uteretur ampliſſimo. Itaque illud indecorum (quod quale ſit, ex decoro debet intelligi) hic quoque apparet, cum verbum aliquod altius transfertur, idque in oratione humili ponitur, quod idem in alia de-
83 ceret. Illam autem concinnitatem, quæ verborum collocationem illuminat his luminibus, quæ Græci quaſi aliquos geſtus orationis, σχήματα appellant, (quod idem verbum ab his etiam in ſententiarum ornamenta transfertur,) adhibet quidem hic ſubtilis, (quem, niſi quod ſolum, ceteroquin recte quidam vocant Atticum,) ſed paullo parcius. Nam, ſicut in epularum apparatu, a magnificentia recedens, non ſe parcum ſolum, ſed etiam elegantem videri volet; eliget, quibus uta-
84 tur. Sunt enim pleræque aptæ hujus ipſius oratoris, de quo loquor, parſimoniæ. Nam illa, de quibus ante dixi, huic acuto fugienda

ſunt, paria paribus relata, & ſimiliter con-
cluſa, eodemque pacto cadentia; & immu-
tatione litteræ quaſi quæſitæ venuſtates; ne
elaborata concinnitas, & quoddam aucupium
delectationis manifeſto deprehenſum appa-
reat. Itemque ſi quæ verborum iterationes 85
contentionem aliquam, & clamorem requi-
rent, erunt ab hac ſummiſſione orationis alie-
næ: ceteris promiſcue poterit uti; continua-
tionem verborum modo relaxet, & dividat,
utaturque verbis quam uſitatiſſimis, transla-
tionibus quam molliſſimis: etiam illa ſenten-
tiarum lumina aſſumat, quæ non erunt ve-
hementer illuſtria. Non faciet rempublicam
loquentem, nec ab inferis mortuos excitabit,
nec acervatim multa frequentans, una com-
plexione devinciet. Valentiorum hæc late-
rum ſunt, nec ab hoc, quem informamus,
aut exſpectanda, aut poſtulanda. erit enim
ut voce, ſic etiam oratione ſuppreſſior. Sed 86
pleraque ex illis convenient etiam huic te-
nuitati: quamquam iiſdem ornamentis ute-
tur horridius. talem enim inducimus. Ac-
cedet actio non tragica, nec ſcenæ, ſed mo-
dica jactatione corporis, vultu tamen multa
conficiens; non hoc, quo dicuntur os ducere,
ſed illo, quo ſignificant ingenue, quo ſenſu

26 quidque pronuntient. Huic generi orationis
87 adſpergentur etiam ſales, qui in dicendo nimium quantum valent: quorum duo genera ſunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis. utetur utroque; ſed altero in narrando aliquid venuſte, altero in jaciendo, mittendoque ridiculo: cujus genera plura ſunt; ſed
88 nunc aliud agimus. Illud admonemus tamen, ridiculo ſic uſurum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne ſcurrile ſit; nec ſubobſcœno, ne mimicum; nec petulanti, ne improbum; nec in calamitatem, ne inhumanum; nec in facinus, ne odii locum riſus occupet; neque aut ſua perſona, aut judicum, aut tempore alienum. hæc enim ad illud indecorum re-
89 feruntur. Vitabit etiam quæſita, nec ex tempore ficta, ſed domo allata: quæ plerumque ſunt frigida. Parcet & amicitiis, & dignitatibus: vitabit inſanabiles contumelias: tantummodo adverſarios figet, nec eos tamen ſemper, nec omnes, nec omni modo. quibus exceptis ſic utetur ſale & facetiis, ut ego ex iſtis novis Atticis talem cognoverim neminem, cum id certe ſit vel maxime Atti-
90 cum. Hanc ego judico formam ſummiſſi oratoris, ſed magni tamen, & germani Attici: *quoniam*, quidquid eſt ſalſum, aut ſalubre in

oratione, id proprium Atticorum eſt: e quibus tamen non omnes faceti: Lyſias ſatis, & Hyperides, Demades præter ceteros fertur. Demoſthenes minus habetur; quo quidem mihi nihil videtur urbanius: ſed non tam dicax fuit, quam facetus. Eſt autem illud acrioris ingenii, hoc majoris artis.

Uberius eſt aliud, aliquantoque robu- 91
ſtius, quam hoc humile, de quo dictum eſt;
ſummiſſius autem, quam illud, de quo jam
dicetur, ampliſſimum. Hoc in genere, ner-
vorum vel minimum, ſuavitatis autem eſt
vel plurimum. Eſt enim plenius, quam hoc
enucleatum: quam autem illud ornatum,
copioſumque, ſummiſſius. Huic omnia di- 27
cendi ornamenta conveniunt, plurimumque
eſt, in hac orationis forma, ſuavitatis. In 92
qua multi floruerunt apud Græcos: ſed Pha-
lereus Demetrius meo judicio præſtitit cete-
ris; cujus oratio cum ſedate placideque lo-
quitur, tum illuſtrant eam, quaſi ſtellæ quæ-
dam, tralata verba, atque immutata. Tra-
lata ea dico, ut ſæpe jam, quæ per ſimilitu-
dinem ab alia re aut ſuavitatis aut inopiæ
cauſa transferuntur. Mutata, in quibus pro
verbo proprio ſubjicitur aliud, quod idem
ſignificet, ſumtum ex re aliqua conſequenti.

93 Quod quamquam transferendo fit, tamen modo tranſtulit, cum dixit Ennius *arcem urbem orbas;* alio modo, ſi pro patria arce dixiſſet: & *horridam Africam terribili tremere tumultu* cum dicit, pro Afris immuta Africam. Hanc hypallagen rhetores, quia quaſi ſummutantur verba pro verbis: metonymiam Grammatici vocant, quod nomina
94 transferuntur. Ariſtoteles autem translationi hæc ipſa ſubjungit, & abuſionem, quam κατάχρησιν vocant; ut, cum *minutum* dicimus animum pro parvo, & abutimur verbis propinquis, ſi opus eſt, vel quod delectat, vel quod decet. Jam cum fluxerunt plures continuæ translationes, alia plane fit oratio. Itaque genus hoc Græci appellant ἀλληγορίαν, nomine recte, genere melius ille, qui iſta omnia translationes vocat. Hæc frequentat Phalereus maxime, ſuntque dulciſſima: & quamquam translatio eſt apud eum multa,
95 tamen immutationes nuſquam crebriores. In idem genus orationis (loquor enim de illa modica ac temperata) verborum cadunt lumina omnia, multa etiam ſententiarum: latæ eruditæque diſputationes ab eodem explicantur, & loci communes ſine contentione dicuntur. Quid multa? e philoſophorum

ſcholis tales fere evadunt: &, niſi coram erit comparatus ille fortior, per ſe hic, quem dico, probabitur. Eſt enim quoddam etiam 96
inſigne, & florens orationis, pictum, & expolitum genus, in quo omnes verborum, omnes ſententiarum illigantur lepores. Hoc totum e Sophiſtarum fontibus defluxit in forum, ſed ſpretum a ſubtilibus, repulſum a gravibus, in ea, de qua loquor, mediocritate conſedit.

Tertius eſt ille amplus, copioſus, gravis, 28
ornatus, in quo profecto vis maxima eſt. 97
Hic eſt enim, cujus ornatum dicendi, & copiam admiratæ gentes, eloquentiam in civitatibus plurimum valere paſſæ ſunt; ſed hanc eloquentiam, quæ curſu magno, ſonituque ferretur, quam ſuſpicerent omnes, quam admirarentur, quam ſe aſſequi poſſe diffiderent. Hujus eloquentiæ eſt tractare animos, hujus omni modo permovere. hæc modo perfringit, modo irrepit in ſenſus: inſerit novas opiniones, evellit inſitas. Sed multum in- 98
tereſt inter hoc dicendi genus & ſuperiora. Qui in illo ſubtili & acuto elaboravit, ut callide arguteque diceret, nec quidquam altius cogitaret; hoc uno perfecto, magnus orator *eſt, ſi non* maximus; minimeque in lubrico

verſabitur, &, ſi ſemel conſtiterit, numquam cadet. Medius ille autem, quem modicum & temperatum voco, ſi modo ſuum illud ſatis inſtruxerit; non extimeſcet ancipites dicendi incertoſque caſus: etiam, ſi quando minus ſuccedet, ut ſæpe fit, magnum tamen periculum non adibit. alte enim cadere non
99 poteſt. At vero hic noſter, quem principem ponimus, gravis, acer, ardens, ſi ad hoc unum eſt natus, aut in hoc ſolo ſe exercuit, aut huic generi ſtudet uni, nec ſuam copiam cum illis duobus generibus temperavit; maxime eſt contemnendus. ille enim ſummiſſus, quod acute & veteratorie dicit, ſapiens jam; medius, ſuavis; hic autem copioſiſſimus, ſi nihil eſt aliud, vix ſatis ſanus videri ſolet. Qui enim nihil poteſt tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, diſtincte, facete dicere, præſertim cum cauſæ partim totæ ſint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ; ſi is non præparatis auribus inflammare rem cœpit, furere apud ſanos, & quaſi inter ſobrios bacchari vinolentus videtur.

100 Tenemus igitur, Brute, quem quærimus; ſed animo. nam manu ſi prehendiſſem, ne ipſe quidem ſua tanta eloquentia mihi per-

ſuaſiſſet, ut ſe dimitterem. Sed inventus 29
profecto eſt ille eloquens, quem numquam vidit Antonius. Quis eſt igitur is? Complectar brevi, differam pluribus. Is enim eſt eloquens, qui & humilia ſubtiliter, & magna graviter, & mediocria temperate poteſt dicere. Nemo is, inquies, umquam fuit. Ne 101
fuerit. ego enim, quid deſiderem, non, quid viderim, diſputo; redeoque ad illam Platonis, de qua dixeram, rei formam, & ſpeciem: quam etſi non cernimus, tamen animo tenere poſſumus. Non enim eloquentem quæro, neque quidquam mortale, & caducum, ſed illud ipſum, cujus qui ſit compos, ſit eloquens; quod nihil eſt aliud, niſi eloquentia ipſa, quam nullis, niſi mentis oculis videre poſſumus. Is erit igitur eloquens, (ut idem illud iteremus,) qui poterit parva ſummiſſe, modica temperate, magna graviter dicere. Tota mihi cauſa pro Cæcina de 102
verbis interdicti fuit. res involutas definiendo explicavimus: jus civile laudavimus: verba ambigua diſtinximus. Fuit ornandus in Manilia lege Pompejus. temperata oratione ornandi copiam perſecuti ſumus. Jus omne retinendæ majeſtatis Rabirii cauſa continebatur. Ergo in omni genere amplificationis

103 exarſimus. At hæc interdum temperanda, & varianda ſunt. Quod igitur in accuſationis quinque libris non reperitur genus? quod in Aviti? quod in Cornelii? quod in plurimis noſtris defenſionibus? quæ exempla ſelegiſſem, niſi vel nota eſſe arbitrarer, vel poſſe eligere, qui quærerent. Nulla eſt enim ullo in genere laus oratoris, cujus in noſtris orationibus non ſit aliqua, ſi non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio. Non
104 aſſequimur: at, quid deceat, videmus. Nec enim nunc de nobis, ſed de re dicimus: in quo tantum abeſt, ut noſtra miremur, ut uſque eo difficiles, ac moroſi ſimus, ut nobis non ſatisfaciat ipſe Demoſthenes; qui quamquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non ſemper implet aures meas. Ita ſunt avidæ, & capaces; & ſemper aliquid immenſum, infinitumque deſide-
30 rant. Sed tamen, quoniam & hunc tu ora-
105 torem cum ejus ſtudioſiſſimo Pammene, cum eſſes Athenis, totum diligentiſſime cognoviſti; neque eum dimittis e manibus; & tamen noſtra etiam lectitas; vides profecto, illum multa perficere, nos multa conari; illum poſſe, nos velle, quocumque modo cauſa poſtulet, dicere. Sed ille magnus

nam

nam & ſucceſſit ipſe magnis, & maximos oratores habuit æquales. nos magnum feciſſemus, ſi quidem potuiſſemus, quo contendimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat. At- 106
qui, ſi Antonio Craſſus eloquens viſus non eſt, aut ſibi ipſe; numquam Cotta viſus eſſet, numquam Sulpicius, numquam Hortenſius. nihil enim ample Cotta, nihil leniter Sulpicius, non multa graviter Hortenſius. Superiores magis ad omne genus apti, Craſſum dico, & Antonium. Jejunas igitur hujus multiplicis, & æquabiliter in omnia genera fuſæ orationis aures civitatis accepimus; eaſque nos primi, quicumque eramus, & quantulumcumque dicebamus, ad hujus generis [dicendi] audiendi incredibilia ſtudia convertimus. Quantis illa clamoribus adoleſcen- 107
tuli diximus de ſupplicio parricidarum? quæ nequaquam ſatis deferbuiſſe poſt aliquanto ſentire cœpimus. *Quid enim tam commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum poſſunt, ut ducere animam de coelo non queant: ita moriuntur, ut eorum oſſa terram non tangant: ita jactantur fluctibus, ut numquam abluantur: ita poſtremo* ejiciuntur, ut ne ad

ſaxa quidem mortui conquieſcant, & quæ ſe-
quuntur. Sunt enim omnia, ſicut adoleſcen-
tis, non tam re & maturitate, quam ſpe &
108 exſpectatione, laudati. Ab hac indole jam
illa matura: *Uxor generi, noverca filii, fi-
liae pellex*. Nec vero hic unus erat ardor in
nobis, ut hoc modo omnia diceremus. Ipſa
enim illa pro Roſcio juvenilis redundantia,
multa habet attenuata, quædam etiam paullo
hilariora; ut pro Avito, pro Cornelio, com-
pluresque aliæ. nemo enim orator tam mul-
ta, ne in Græco quidem otio, ſcripſit, quam
multa ſunt noſtra; eaque hanc ipſam habent,
31 quam probo, varietatem. An ego Homero,
109 Ennio, reliquis poëtis, & maxime tragicis
concederem, ut ne omnibus locis eadem con-
tentione uterentur, crebroque mutarent,
nonnumquam etiam ad quotidianum genus
ſermonis accederent: ipſe numquam ab illa
acerrima contentione diſcederem? Sed quid
poëtas divino ingenio profero? Hiſtriones
eos vidimus, quibus nihil poſſet in ſuo ge-
nere eſſe præſtantius, qui non ſolum in diſ-
ſimillimis perſonis ſatisfaciebant, cum tamen
in ſuis verſarentur, ſed & comœdum in tra-
gœdiis, & tragœdum in comœdiis admodum
110 placere vidimus. Ego non elaborem? Cum

dico me; te, Brute, dico. nam in me qui-
dem jampridem effectum eſt, quod futurum
fuit. Tu autem eodem modo omnes cauſas
ages? aut aliquod cauſarum genus repudia-
bis? aut in iiſdem cauſis perpetuum & eun-
dem ſpiritum ſine ulla commutatione obti-
nebis? Demoſthenes quidem, cujus nuper
inter imagines tuas, ac tuorum, (quod eum,
credo, amares,) cum ad te in Tuſculanum
veniſſem, imaginem ex ære vidi, nihil Ly-
ſiæ ſubtilitate cedit, nihil argutiis & acu-
mine Hyperidi, nihil lenitate Aeſchini, &
ſplendore verborum. Multæ ſunt ejus totæ 111
orationes ſubtiles, ut contra Leptinem; mul-
tæ totæ graves, ut quædam Philippicæ;
multæ variæ, ut contra Aeſchinem, falſæ
legationis, ut contra eundem pro cauſa Cte-
ſiphontis. Jam illud medium quoties vult,
arripit, & a graviſſimo diſcedens, eo potiſſi-
mum delabitur. Clamores tamen tum mo-
vet, & tum in dicendo plurimum efficit, cum
gravitatis locis utitur. Sed ab hoc parum- 112
per abeamus; quandoquidem de genere, non
de homine quærimus: rei potius, id eſt,
eloquentiæ vim & naturam explicemus. Il-
lud tamen, quod jam ante diximus, memi-
nerimus, nil nos præcipiendi cauſa dicturos;

atque ita potius acturos, ut exiſtimatores videamur loqui, non magiſtri. In quo tamen longius progredimur, quod videmus, non te hæc ſolum eſſe lecturum, qui ea multo, quam nos, qui quaſi docere videamur, habeas notiora; ſed hunc librum, etiamſi minus noſtra commendatione, tuo tamen nomine divulgari neceſſe eſt.

32 Eſſe igitur perfecte eloquentis puto, non
113 eam ſolum facultatem habere, quæ ſit ejus propria, fuſe, lateque dicendi, ſed etiam vicinam ejus, atque finitimam, dialecticorum ſcientiam aſſumere. quamquam aliud videtur oratio eſſe, aliud diſputatio; nec idem loqui eſſe, quod dicere: attamen utrumque in diſſerendo eſt. diſputandi ratio, & loquendi, dialecticorum ſit: oratorum autem, dicendi & ornandi. Zeno quidem ille, a quo diſciplina Stoicorum eſt, manu demonſtrare ſolebat, quid inter has artes intereſſet. nam cum compreſſerat digitos, pugnumque fecerat, dialecticam ajebat ejuſmodi eſſe: cum autem diduxerat, & manum dilataverat, palmæ illius ſimilem eloquentiam eſſe dicebat.
114 Atque etiam ante hunc Ariſtoteles principio artis rhetoricæ dicit, illam artem quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ: ut hoc

videlicet differant inter ſe, quod hæc ratio
dicendi latior ſit, illa loquendi contractior.
Volo igitur huic ſummo, omnem, quæ ad
dicendum tradi poſſit, loquendi rationem,
eſſe notam: quæ quidem res (quod te his
artibus eruditum minime fallit) duplicem ha-
bet docendi viam. Nam & ipſe Ariſtoteles
tradidit præcepta plurima diſſerendi, & poſt-
ea, qui dialectici dicuntur, ſpinoſiora multa
pepererunt. Ergo eum cenſeo, qui eloquen- 115
tiæ laude ducatur, non eſſe earum rerum
omnino rudem; ſed vel illa antiqua, vel hac
Chryſippi diſciplina inſtitutum. Noverit pri-
mum vim, naturam, genera verborum, &
ſimplicium, & copulatorum: deinde quot
modis quidque dicatur: qua ratione, verum
falſumne ſit, judicetur: quid efficiatur e
quoque: quid cui conſequens ſit, quidque
contrarium: cumque ambigue multa dican-
tur, quomodo quidque eorum dividi, expla-
narique oporteat. Hæc tenenda ſunt ora-
tori: ſæpe enim occurrunt. Sed quia ſua
ſponte ſqualidiora ſunt, adhibendus erit in
his explicandis quidam orationis nitor. Et 33
quoniam in omnibus, quæ ratione docentur 116
& via, primum conſtituendum eſt, quid quid-
que ſit: (niſi enim inter eos, qui diſceptent,

convenit, quid ſit illud, de quo ambigitu nec recte differi, nec umquam ad exitu perveniri poteſt) explicanda eſt ſæpe verbi mens noſtra de quaque re, atque involuta rei notitia definiendo aperienda eſt: ſiquidem definitio eſt oratio, quæ, quid ſit id, de quo agitur, oſtendit quam breviſſime. Tum, ut ſcis, explicato genere cujuſque rei, videndum eſt, quæ ſint ejus generis ſive formæ, ſive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio.
117 Erit igitur hæc facultas in eo, quem volumus eſſe eloquentem, ut definire rem poſſit; neque id faciat tam preſſe & anguſte, quam in illis eruditiſſimis diſputationibus fieri ſolet: ſed cum explanatius, tum etiam uberius, & ad commune judicium popularemque intelligentiam accommodatius. Idemque etiam, cum res poſtulabit, genus univerſum in ſpecies certas, ut nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur ac dividet. quando autem, aut quomodo id faciat, nihil ad hoc tempus; quoniam (ut ſupra dixi) judicem me eſſe, non doctorem
118 volo. Nec vero dialecticis modo ſit inſtructus, ſed habeat omnes philoſophiæ notos & tractatos locos. Nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de cari-

tate patriæ, nihil de bonis rebus, aut malis,
nihil de virtutibus, aut vitiis, nihil de offi-
cio, nihil de dolore, nihil de voluptate; ni-
hil de perturbationibus animi, & erroribus,
quæ ſæpe cadunt in cauſas, ſed jejunius
aguntur; nihil, inquam, ſine ea ſcientia,
quam dixi, graviter, ample, copioſe dici &
explicari poteſt. De materia loquor oratio- 34
nis etiam nunc, non ipſo de genere dicendi. 119
volo enim prius habeat orator rem, de qua
dicat, dignam auribus eruditis, quam cogi-
tet, quibus verbis quidque dicat, aut quo-
modo. quem etiam, quo grandior ſit, &
quodammodo excelſior, (ut de Pericle dixi
ſupra,) ne phyſicorum quidem eſſe ignarum
volo. Omnia profecto, cum ſe a cœleſtibus
rebus referet ad humanas, excelſius, ma-
gnificentiuſque & dicet, & ſentiet. Cumque 120
illa divina cognoverit, nolo ignoret ne hæc
quidem humana. Jus civile teneat, quo
egent cauſæ forenſes quotidie. Quid eſt enim
turpius, quam legitimarum & civilium con-
troverſiarum patrocinia ſuſcipere, cum ſis
legum & civilis juris ignarus? Cognoſcat
etiam rerum geſtarum & memoriæ veteris
ordinem, maxime ſcilicet noſtræ civitatis;
ſed & imperioſorum populorum, & regum

illuſtrium: quem laborem nobis Attici noſtri levavit labor; qui conſervatis notatiſque temporibus, nihil cum illuſtre prætermitteret, annorum ſeptingentorum memoriam uno libro colligavit. Neſcire autem, quid antea, quam natus ſis, acciderit, id eſt ſemper eſſe puerum. Quid enim eſt ætas hominis, niſi memoria rerum noſtrarum cum ſuperiorum ætate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorumque prolatio ſumma cum delectatione & auctoritatem orationi affert, & fidem.

121 Sic igitur inſtructus veniet ad cauſas: quarum habebit genera primum ipſa cognita. erit enim ei perſpectum, nihil ambigi poſſe, in quo non aut res controverſiam faciat, aut verba. Res, aut de vero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam ſi quando aliud in ſententia videtur eſſe, aliud in verbis, genus eſt quoddam ambigui, quod ex præterito verbo fieri ſolet: in quo, quod eſt ambiguorum
35 proprium, res duas ſignificari videmus. Cum
122 tam pauca ſint genera cauſarum, etiam argumentorum præcepta pauca ſunt. traditi ſunt, e quibus ea ducantur, duplices loci: uni e rebus ipſis, alteri aſſumti. Tractatio

igitur rerum efficit admirabiliorem orationem. nam ipſæ quidem res in perfacili cognitione verſantur. Quid enim jam ſequitur, quod quidem artis ſit, niſi ordiri orationem, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, ut paret ſe ad diſcendum? rem breviter exponere, & probabiliter, & aperte, ut, quid agatur, intelligi poſſit? ſua confirmare? adverſaria evertere? eaque efficere non perturbate, ſed ſingulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod ſit conſequens iis, quæ ſumentur ad quamque rem confirmandam? poſt omnia perorationem inflammantem, reſtinguentemve concludere? Has partes quemadmodum tractet ſingulas, difficile dictu eſt hoc loco. nec enim ſemper tractantur uno modo. Quoniam autem non, 123
quem doceam, quæro, ſed quem probem; probabo primum eum, qui, quid deceat, videbit. Hæc enim ſapientia maxime adhibenda eloquenti eſt, ut ſit temporum, perſonarumque moderator. Nam nec ſemper, nec apud omnes, nec contra omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror. Is erit ergo eloquens, qui ad 36
id, quodcumque decebit, poterit accommodare orationem. Quod cum ſtatuerit, tum,

ut quidque erit dicendum, ita dicet; nec ſatura jejune, nec grandia minute, nec item contra, ſed erit rebus ipſis par & æqualis
124 oratio. Principia verecunda, non elatis incenſa verbis, ſed acuta ſententiis, vel ad offenſionem adverſarii, vel ad commendationem ſui. Narrationes credibiles, nec hiſtorico, ſed prope quotidiano ſermone explicatæ dilucide. Dein ſi tenues cauſæ, tum etiam argumentandi tenue filum & in dicendo, & in refellendo; idque ita tenebitur, ut, quanta ad rem, tanta ad orationem fiat acceſſio.
125 Cum vero cauſa ea inciderit, in qua vis eloquentiæ poſſit expromi, tum ſe latius fundet orator, tum reget & flectet animos, & ſic afficiet, ut volet, id eſt, ut cauſæ natura, & ratio temporis poſtulabit. Sed erit duplex omnis ejus ornatus ille admirabilis, propter quem aſcendit in tantum honorem eloquentia. Nam cum omnis pars orationis eſſe debet laudabilis, ſic ut verbum nullum, niſi aut grave, aut elegans excidat; tum ſunt maxime luminoſæ, & quaſi actuoſæ partes duæ: quarum alteram in univerſi generis quæſtione pono, quam (ut ſupra dixi) Græci appellant θέσιν; alteram in augendis, amplificandiſque rebus, quæ ab eiſdem αὔξησις eſt no-

minata. Quæ etſi æquabiliter toto corpore 126
orationis fuſa eſſe debet, tamen in commu-
nibus locis maxime excellet: qui communes
appellati, quod videntur multarum iidem eſſe
cauſarum, ſed proprii ſingularum eſſe debe-
bunt. At vero illa pars orationis, quæ eſt
de genere univerſo, totas cauſas ſæpe conti-
net. quidquid eſt enim illud, in quo quaſi
certamen eſt controverſiæ, quod Græce *κρι-
νόμενον* dicitur, id ita dici placet, ut tradu-
catur ad perpetuam quæſtionem, atque de
univerſo genere dicatur: niſi cum de vero
ambigetur; quod quæri conjectura ſolet.
Dicetur autem non Peripateticorum more (eſt
enim illorum exercitatio elegans jam inde ab 127
Ariſtotele conſtituta) ſed aliquanto nervo-
ſius: & ita de re communia dicentur, ut &
pro reis multa leniter dicantur, & in adver-
ſarios aſpere. Augendis vero rebus, & con-
tra abjiciendis, nihil eſt, quod non perficere
poſſit oratio: quod & inter media argumenta
faciendum eſt, quotieſcumque dabitur vel
amplificandi, vel minuendi locus, & pæne
infinite in perorando.

Duo ſunt, quæ bene tractata ab oratore, 37
admirabilem eloquentiam faciant: quorum 128
alterum *eſt, quod* Græci *ἠθικὸν* vocant, ad

naturas, & ad mores, & ad omnem vitæ
conſuetudinem accommodatum; alterum,
quod iidem παθητικὸν nominant, quo per-
turbantur animi & concitantur, in quo uno
regnat oratio. Illud ſuperius, come, jucun-
dum, ad benivolentiam conciliandam para-
tum; hoc, vehemens, incenſum, incitatum,
quo cauſæ eripiuntur; quod cum rapide fer-
129 tur, ſuſtineri nullo pacto poteſt. Quo ge-
nere nos, mediocres, aut multo etiam mi-
nus; ſed magno ſemper uſi impetu, ſæpe ad-
verſarios de ſtatu omni dejecimus. Nobis
pro familiari reo ſummus orator non reſpon-
dit Hortenſius. A nobis homo audaciſſimus
Catilina, in ſenatu accuſatus, obmutuit. No-
bis privata in cauſa magna & gravi cum cœ-
piſſet Curio pater reſpondere, ſubito aſſedit,
cum ſibi venenis ereptam memoriam diceret.
130 Quid ego de miſerationibus loquar? quibus
eo ſum uſus pluribus, quod etiamſi plures
dicebamus, perorationem mihi tamen omnes
relinquebant. in quo ut viderer excellere,
non ingenio, ſed dolore aſſequebar. Quæ
qualiacumque in me ſunt; me enim ipſum
pœnitet, quanta ſint: ſed apparent in ora-
tionibus: etſi carent libri ſpiritu illo, propter
quem majora eadem illa cum aguntur, quam

eum leguntur, videri ſolent. Nec vero mi- 38
ſeratione ſolum mens judicum permovenda 131
eſt (qua nos ita dolenter uti ſolemus, ut
puerum infantem in manibus perorantes te-
nuerimus; ut alia in cauſa, excitato reo no-
bili, ſublato etiam filio parvo, plangore &
lamentatione complerimus forum): ſed etiam
eſt faciendum, ut iraſcatur judex, mitigetur,
invideat, faveat, contemnat, admiretur,
oderit, diligat, cupiat, ſatietate afficiatur,
ſperet, metuat, lætetur, doleat; qua in va-
rietate, duriorum, accuſatio ſuppeditabit
exempla; mitiorum, defenſiones meæ. Nullo 132
enim modo animus audientis aut incitari, aut
leniri poteſt, qui modus a me non tentatus
ſit. dicerem perfectum, ſi ita judicarem, nec
in veritate crimen arrogantiæ extimeſcerem.
Sed (ut ſupra dixi) nulla me ingenii, ſed
magna vis animi inflammat, ut me ipſe non
teneam. Nec umquam is, qui audiret, in-
cenderetur, niſi ardens ad eum perveniret
oratio. Uterer exemplis domeſticis, niſi ea
legiſſes: uterer alienis vel Latinis, ſi ulla re-
perirem; vel Græcis, ſi deceret. Sed Craſſi
perpauca ſunt, nec ea judiciorum. nihil An-
tonii, nihil Cottæ, nihil Sulpicii. dicebat
melius, quam ſcripſit, Hortenſius. Verum 133

hæc vis, quam quærimus, quanta ſit, ſuſpicemur, quoniam exemplum non habemus; aut, ſi exempla ſequimur, a Demoſthene ſumamus, & quidem perpetuæ dictionis, ex eo loco, unde, in Cteſiphontis judicio, de ſuis factis, conſiliis, meritis in rempublicam aggreſſus eſt dicere. Ea profecto oratio in eam formam, quæ eſt inſita in mentibus noſtris, includi ſic poteſt, ut major eloquentia non requiratur.

39 Sed jam forma ipſa reſtat, & character
134 ille qui dicitur; qui qualis eſſe debeat, ex
ipſis, quæ ſupra dicta ſunt, intelligi poteſt.
Nam & ſingulorum verborum, & collocatorum lumina attigimus; quibus ſic abundabit, ut verbum ex ore nullum, niſi aut elegans, aut grave exeat: ex omnique genere frequentiſſimæ translationes erunt, quod eæ propter ſimilitudinem transferunt animos, & referunt, ac movent huc & illuc: qui motus cogitationis, celeriter agitatus, per ſe ipſe delectat. Et reliqua, ex collocatione verborum, quæ ſumuntur quaſi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim ſimilia illis, quæ in amplo ornatu ſcenæ, aut fori appellantur inſignia; non quod ſola ornent,
135 ſed quod excellant. Eadem ratio eſt horum,

quæ ſunt orationis lumina, & quodammodo inſignia; cum aut duplicantur iteranturque verba, aut breviter commutata ponuntur, aut ab eodem verbo ducitur ſæpius oratio, aut in idem conjicitur, aut in utrumque, aut adjungitur idem iteratum, aut idem ad extremum refertur, aut continenter unum verbum non in eadem ſententia ponitur; aut cum ſimiliter vel cadunt verba, vel deſinunt; aut multis modis contrariis relata contraria; aut cum gradatim ſurſum verſus reditur; aut cum, demtis conjunctionibus, diſſolute plura dicuntur; aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, oſtendimus; aut cum corrigimus noſmet ipſi, quaſi reprehendentes; aut ſi eſt aliqua exclamatio vel admirationis, vel conqueſtionis; aut cum ejuſdem nominis caſus ſæpius commutatur. Sed ſententiarum 136
ornamenta, majora ſunt: quibus quia frequentiſſime Demoſthenes utitur, ſunt qui putent, idcirco ejus eloquentiam maxime eſſe laudabilem. Et vero nullus fere ab eo locus ſine quadam conformatione ſententiæ dicitur: nec aliud quidquam eſt, dicere, niſi omnes, aut certe pleraſque aliqua ſpecie illuminare ſententias: quas cum tu optime, Brute, teneas, quid attinet nominibus uti, aut exem-

40 plis? tantum notetur locus. Sic igitur dicat
137 ille, quem expetimus, ut verſet ſæpe multis modis eandem & unam rem; & hæreat in eadem commoreturque ſententia; ſæpe etiam ut extenuet aliquid; ſæpe ut irrideat; ut declinet a propoſito deflectatque ſententiam: ut proponat, quid dicturus ſit: ut, cum tranſegerit jam aliquid, definiat: ut ſe ipſe revocet: ut, quod dixit, iteret: ut argumentum ratione concludat: ut interrogando urgeat: ut rurſus quaſi ad interrogata ſibi ipſe reſpondeat: ut contra, ac dicat, accipi & ſentiri velit: ut addubitet, quid potius, aut quomodo dicat: ut dividat in partes: ut aliquid relinquat ac negligat: ut ante præmuniat: ut in eo ipſo, in quo reprehendatur,
138 culpam in adverſarium conferat: ut ſæpe cum iis, qui audiunt, nonnumquam etiam cum adverſario quaſi deliberet: ut hominum ſermones moreſque deſcribat: ut muta quædam loquentia inducat: ut ab eo, quod agitur, avertat animos: ut ſæpe in hilaritatem riſumve convertat: ut ante occupet, quod videat opponi: ut comparet ſimilitudines: ut utatur exemplis: ut aliud alii tribuens diſpertiat: ut interpellatorem coërceat: ut aliquid reticere ſe dicat: ut denuntiet, quid

caveant; ut liberius quid audeat: ut iraſca-
tur etiam, ut objurget aliquando, ut depre-
cetur, ut ſupplicet, ut medeatur, ut a pro-
poſito declinet aliquantulum, ut optet, ut
exſecretur: ut fiat iis, apud quos dicet, fa-
miliaris. Atque alias etiam dicendi quaſi 139
virtutes ſequatur: brevitatem, ſi res petet;
ſæpe etiam rem dicendo ſubjiciet oculis; ſæ-
pe ſupra feret, quam fieri poſſit; ſignificatio
ſæpe erit major, quam oratio; ſæpe hilari-
tas, ſæpe vitæ naturarumque imitatio. Hoc 41
in genere (nam quaſi ſilvam vides) omnis
eluceat oportet eloquentiæ magnitudo.

Sed hæc, niſi collocata, & quaſi ſtructa, 140
& nexa verbis, ad eam laudem, quam vo-
lumus, adſpirare non poſſunt. De quo cum
mihi deinceps viderem eſſe dicendum, etſi
movebant jam me illa, quæ ſupra dixeram,
tamen iis, quæ ſequuntur, perturbabar ma-
gis. Occurrebat enim, poſſe reperiri non in-
vidos ſolum, quibus referta ſunt omnia, ſed
fautores etiam mearum laudum, qui non
cenſerent ejus viri eſſe, de cujus meritis tanta
ſenatus judicia feciſſet, comprobante populo
Romano, quanta de nullo, de artificio di-
cendi litteris tam multa mandare. Quibus
ſi nihil aliud reſponderem, niſi, me M. Bruto

negare roganti noluiſſe, juſta eſſet excuſatio, cum & amiciſſimo, & præſtantiſſimo viro, & recta & honeſta petenti, ſatisfacere voluiſ-
141 ſem. Sed ſi profiterer (quod utinam poſſem!) me ſtudioſis dicendi præcepta, & quaſi vias, quæ ad eloquentiam ferrent, traditurum: quis tandem id juſtus rerum æſtimator reprehenderet? Nam quis umquam dubitavit, quin in republica noſtra primas eloquentia tenuerit ſemper, urbanis, pacatiſque rebus; ſecundas, juris ſcientia? cum in altera, gratiæ, gloriæ, præſidii plurimum eſſet; in altera, perſecutionum, cautionumque præceptio; quæ quidem ipſa auxilium ab eloquentia ſæpe peteret, ea vero repugnante
142 vix ſuas regiones fineſque defenderet. Cur igitur jus civile docere ſemper pulcrum fuit, hominumque clariſſimorum diſcipulis floruerunt domus; ad dicendum ſi quis acuat, aut adjuvet in eo juventutem, vituperetur? Nam ſi vitioſum eſt dicere ornate, pellatur omnino e civitate eloquentia. ſin ea non modo eos ornat, penes quos eſt, ſed etiam univerſam rempublicam; cur aut diſcere turpe eſt, quod ſcire honeſtum eſt: aut, quod noſſe pulcherrimum eſt, id non glorioſum docere? At alterum factitatum eſt, alterum novum.

Fateor: ſed utriuſque rei cauſa eſt. Alteros 42
enim reſpondentes audire ſat erat, ut ii, qui 143
docerent, nullum ſibi ad eam rem tempus
ipſi ſeponerent, ſed eodem tempore & diſ-
centibus ſatisfacerent, & conſulentibus. al-
teri, cum domeſticum tempus in cognoſcen-
dis componendiſque cauſis, forenſe in agen-
dis, reliquum in ſe ipſis reficiendis omne con-
ſumerent; quem habebant inſtituendi aut
docendi locum? Atque haud ſcio, an pleri-
que noſtrorum oratorum ingenio plus value-
rint, quam doctrina. Itaque illi dicere me-
lius, quam præcipere; nos contra fortaſſe
poſſumus. At dignitatem docere non habet. 144
Certe, ſi quaſi in ludo. ſed ſi monendo, ſi
cohortando, ſi percunctando, ſi communi-
cando, ſi interdum etiam una legendo, au-
diendo; neſcio, docendo etiam aliquid ali-
quando ſi poſſis meliores facere, cur nolis?
An, quibus verbis ſacrorum alienatio fiat,
docere honeſtum eſt, (ut eſt); quibus ipſa
ſacra retineri defendique poſſint, non hone-
ſtum eſt? At jus profitentur etiam, qui ne- 145
ſciunt; eloquentia autem, illi ipſi, qui con-
ſecuti ſunt, tamen ſe valere diſſimulant, pro-
pterea quod prudentia hominibus grata eſt,
lingua ſuſpecta. Num igitur aut latere elo-

quentia poteſt; aut id, quod diſſimulat, e
fugit; aut eſt periculum, ne quis putet i
magna arte & glorioſa, turpe eſſe docei
alios id, quod ipſi fuerit honeſtiſſimum di
146 cere? Ac fortaſſe ceteri tectiores: ego ſem
per me didiciſſe præ me tuli. Quid enii
poſſem, cum & abſuiſſem adoleſcens, & ho
rum ſtudiorum cauſa mare tranſiſſem, & do
ctiſſimis hominibus referta domus eſſet, &
aliquæ fortaſſe ineſſent in ſermone noſtr
doctrinarum notæ? cumque vulgo ſcript
noſtra legerentur, diſſimularem me didiciſſe
Quid erat, cur probarem, niſi quod parum
43 fortaſſe profeceram? Quod cum ita ſit; ta
men ea, quæ ſupra dicta ſunt, plus in diſpu
tando, quam ea, de quibus dicendum eſt
147 dignitatis habuerunt. De verbis enim com
ponendis, & de ſyllabis propemodum dinu
merandis & dimetiendis loquemur: quæ et
iamſi ſunt, ſicuti mihi videntur, neceſſaria
tamen fiunt magnificentius, quam docentur
Eſt id omnino verum, ſed proprie in hoc di
citur. nam omnium magnarum artium, ſicu
arborum altitudo nos delectat; radices ſtir
peſque non item: ſed eſſe illa ſine his noi
poteſt. Me autem, ſive pervagatiſſimus ill
verſus, qui vetat,

Artem pudere proloqui, quam factites,
diſſimulare non ſinit, quin delecter; ſive
tuum ſtudium hoc a me volumen expreſſit:
tamen eis, quos aliquid reprehenſuros ſuſpi-
cabar, reſpondendum fuit. Quodſi ea, quæ 148
dixi, non ita eſſent; quis tamen ſe tam du-
rum agreſtemque præberet, qui hanc mihi
non daret veniam, ut, cum meæ forenſes
artes, & actiones publicæ concidiſſent, non
me aut deſidiæ, quod facere non poſſum;
aut mœſtitiæ, cui reſiſto, potius, quam lit-
teris, dederem? quæ quidem me antea in
judicia atque in curiam deducebant, nunc
oblectant domi. Nec vero talibus modo re-
bus, quales hic liber continet, ſed multo etiam
gravioribus & majoribus: quæ ſi erunt per-
fectæ, profecto forenſibus noſtris rebus etiam
domeſticæ litteræ reſpondebunt. Sed ad in-
ſtitutam diſputationem revertamur.

Collocabuntur igitur verba, ut aut inter 44
ſe quam aptiſſime cohæreant extrema cum 149
primis, eaque ſint quam ſuaviſſimis vocibus;
aut ut forma ipſa concinnitaſque verborum
conficiat orbem ſuum; aut ut comprehenſio
numeroſe & apte cadat. Atque illud primum
videamus, quale ſit, quod vel maxime deſi-
derat diligentiam, ut fiat quaſi ſtructura quæ-

dam, nec tamen fiat operoſe; nam eſſet cum infinitus, tum puerilis labor; quod apud Lucilium ſcite exagitat in Albicio Scævola,

Quam lepide lexeis compoſtae? ut teſſerulae omnes
Endò pavimento, atque emblemate vermiculato.

150 Nolo tam minuta hæc conſtructio appareat: ſed tamen ſtilus exercitatus efficiet facile hanc viam componendi. Nam ut in legendo oculus, ſic animus in dicendo proſpiciet, quid ſequatur, ne extremorum verborum cum inſequentibus primis concurſus, aut hiulcas voces efficiat, aut aſperas. Quamvis enim ſuaves, graveſque ſententiæ, tamen ſi inconditis verbis efferuntur, offendent aures; quarum eſt judicium ſuperbiſſimum. Quod quidem Latina lingua ſic obſervat, nemo ut tam ruſticus ſit, qui vocales nolit conjungere.

151 In quo quidam etiam Theopompum reprehendunt, quod eas litteras tanto opere fugerit; etſi id magiſter ejus Iſocrates. at non Thucydides: ne ille quidem, haud paulo major ſcriptor, Plato; nec ſolum in his ſermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de induſtria id faciendum fuit, ſed in populari oratione, qua mos eſt Athenis laudari in

concione eos, qui ſint in prœliis interfecti: quæ ſic probata eſt, ut eam quotannis, ut ſcis, illo die recitari neceſſe ſit. In ea eſt crebra iſta vocum concurſio, quam magna ex parte, ut vitioſam, fugit Demoſthenes. Sed Græci viderint: nobis, ne ſi cupiamus 45
quidem, diſtrahere voces conceditur. Indi- 152
cant orationes illæ ipſæ horridulæ Catonis: indicant omnes poëtæ, præter eos, qui ut verſum facerent, ſæpe hiabant; ut Nævius,

„*Vos, qui accolitis Hiſtrum fluvium, atque*
„*Algidam.*

Et ibidem,

„*Quam nunquam vobis Graji, atque Bar-*
„*bari.*

At Ennius ſemel,

Scipio invicte . . .

Et quidem nos,

„*Hoc motu radiantis Eteſiae in vada ponti.*

Hoc idem noſtri ſæpius non tuliſſent, quod 153
Græci laudare etiam ſolent. Sed quid ego vocales? ſine vocalibus ſæpe brevitatis cauſa contrahebant, ut ita dicerent, *multi' modis*, *vaſ' argenteis*, *paſſi' crinibus*, *tecti' fractis*. Quid vero licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo eſſent aptiora? nam ut *duellum*, bellum, & *duis*, bis,

ſic *Duellium*, eum, qui Pœnos claſſe devicit,
Bellium nominaverunt, cum ſuperiores ap-
pellati eſſent ſemper *Duellii*. Quin etiam
verba ſæpe contrahuntur, non uſus cauſa,
ſed aurium. Quomodo enim veſter *Axilla*,
Ala factus eſt, niſi fuga litteræ vaſtioris?
quam litteram etiam e *maxillis*, & *taxillis*
& *vexillo*, & *paxillo*, conſuetudo elegans La-
154 tini ſermonis evellit. Libenter etiam copu-
lando verba jungebant, ut *ſodes*, pro, *ſi au-
des*: *ſis*, pro, *ſi vis*. Jam in uno, *capſis*
tria verba ſunt: *ain'*, pro *aiſne*: *nequire*, pro
non quire: *malle*, pro, *magis velle*: *nolle*
pro, *non velle*. *Dein* etiam ſæpe, & *exin*
pro *deinde* & *exinde* dicimus. Quid illud
non olet unde ſit, quod dicitur, *cum illis*
cum autem *nobis* non dicitur, ſed *nobiſcum*
quia ſi ita diceretur, obſcœnius concurreren
litteræ, ut etiam modo, niſi *autem* interpo
ſuiſſem, concurriſſent. Ex eo eſt *mecum*, &
tecum: non, *cum me*, & *cum te*, ut eſſet ſi
46 mile illis *vobiſcum*, atque *nobiſcum*. Atqu
155 etiam a quibuſdam ſero jam emendatur anti
quitas, qui hæc reprehendunt. nam pro *deum*
atque hominum fidem, *deorum* ajunt. It
credo. hoc illi neſciebant: an dabat hanc li
centiam conſuetudo? Itaque idem poëta, qu
inuſitatius contraxerat

- - *Patris mei meum factum pudet*, pro *meorum factorum:* &, *Texitur: exitium examen rapit*; - - pro *exitiorum;* non dicit, *liberum*, ut plerique loquimur, cum, *Cupidos liberum*, aut, *In liberum loco*, dicimus, ſed, ut iſti volunt:

Neque tuum umquam in gremium extollas
liberorum ex te genus,

& idem:

Namque Aeſculapi liberorum - -

At ille alter in Chryſe, non ſolum,

Cives, antiqui amici majorum meum,

quod erat uſitatum, ſed durius etiam,

Conſilium, augurium, atque extum interpretes.

Idemque pergit:

Poſtquam prodigium horriferum, portentum pavos: quæ non ſane ſunt in omnibus neutris uſitata. Nec enim dixerim tam libenter, *armum judicium;* etſi eſt apud eundem,

Nihilne ad te de judicio armum accidit?
quam *armorum.*

Jam (ut cenſoriæ tabulæ loquuntur) *fabrum*, 156
& *procum*, audeo dicere, non *fabrorum*, & *procorum*. Planeque, *duorum virorum judicium*, aut, *trium virorum capitalium*, aut,

decem virorum litibus judicandis, dico num-
quam. Atqui dixit Accius, *Video ſepulcra,
dua duorum corporum.* Idemque, - - *Mu-
lier una duum virum.* Quid verum ſit, in-
telligo: ſed alias ita loquor, ut conceſſum
eſt, ut hoc, vel, *Proh deum dico,* vel, *Proh
deorum:* alias, ut neceſſe eſt, cum *trium vi-
rum,* non *virorum:* cum *ſeſtertium nummum,*
non *nummorum;* quod in his conſuetudo va-
47 ria non eſt. Quid, quod ſic loqui, *noſſe*,
157 *judicaſſe*, vetant: *nouiſſe*, jubent, & *judica-
viſſe?* quaſi vero neſciamus, in hoc genere
& plenum verbum recte dici, & imminutum
uſitate. Itaque utrumque Terentius, *Eho,
tu cognatum tuum non noras?* - - Poſt idem,
Stilphonem, inquam, noveras? Siet, plenum
eſt; *ſit*, imminutum: licet utare utroque.
ergo ibidem,

*Quam cara ſint, quae poſt carendo intelli-
gunt,*
Quamque attinendi magni dominatus ſient.

Nec vero reprehenderim,

- - *Scripſere alii rem;* & *ſcripſerunt,* eſſe
verius ſentio: ſed conſuetudini auribus in-
dulgenti libenter obſequor. *Idem campus ha-
bet*, inquit Ennius: &, *In templis iſdem*,
probavit. At, *eiſdem*, erat verius, nec ta-

men, *eiſdem*, opimius. male ſonabat, *iiſdem*. Impetratum eſt a conſuetudine, ut peccare ſuavitatis cauſa liceret: & *pomeridianas quadrigas*, quam *poſtmeridianas*, libentius dixerim; & *mehercule*, quam *mehercules*. *Non ſcire* quidem barbarum jam videtur: *neſcire*, dulcius. Ipſum *meridiem*, cur non *medidiem*? credo, quod erat inſuavius.
Una præpoſitio eſt, ABS, eaque nunc tantum in accepti tabulis manet; ne his quidem omnium: in reliquo ſermone mutata eſt. Nam *amovit* dicimus, & *abegit*, & *abſtulit*, ut jam neſcias, *ab*ne verum ſit, an *abs*. Quid ſi etiam *abſfugit* turpe viſum eſt; & *abfer* noluerunt, *aufer* maluerunt? quæ præpoſitio, præter hæc duo verba, nullo alio in verbo reperitur. *Noti* erant, & *navi*, & *nari*, quibus cum IN præponi oporteret, dulcius viſum eſt, *ignoti*, *ignavi*, *ignari* dicere, quam ut veritas poſtulabat. *Ex uſu* dicunt, & *e republica*, quod in altero vocalis excipiebat, in altero eſſet aſperitas, niſi litteram ſuſtuliſſes; ut, *exegit*, *edixit*, *effecit*, *extulit*, *edidit:* adjuncti verbi primam litteram præpoſitio commutavit; ut *ſuffugit*, *ſummutavit*, *ſuſtulit*. Quid in verbis junctis? 48
quam ſcite *inſipientem*, non *inſapientem*? *ini-* 159

quum, non *inaequum*? *tricipitem*, non *tricapitem*? *conciſum*, non *concaeſum*? Ex quo quidam *pertiſum* etiam volunt: quod eadem conſuetudo non probavit. Quid vero hoc elegantius, quod non fit natura, ſed quodam inſtituto? *inclytus* dicimus brevi prima littera, *inſanus* producta: *inhumanus* brevi, *infelix* longa; &, ne multis, quibus in verbis eæ primæ litteræ ſunt, quæ in *ſapiente*, atque *felice*, producte dicitur; in ceteris omnibus, breviter. itemque *compoſuit*, *conſuevit*, *concrepuit*, *confecit*: conſule veritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. quære, cur? ita ſe dicent juvari. voluptati autem aurium morigerari debet ora-
160 tio. Quin ego ipſe, cum ſcirem ita majores locutos eſſe, ut nuſquam, niſi in vocali, adſpiratione uterentur, loquebar ſic, ut *pulcros*, *Cetegos*, *triumpos*, *Cartaginem* dicerem; aliquando, idque ſero, convicio aurium cum extorta mihi veritas eſſet, uſum loquendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſervavi. *Orcivios* tamen, & *Matones*, *Otones*, *Caepiones*, *ſepulcra*, *coronas*, *lacrymas* dicimus, quia per aurium judicium ſemper licet. *Purrum* ſemper Ennius, numquam *Pyrrhum*. *Vi patefecerunt Bruges*, non *Phryges*, ipſius

antiqui declarant libri. hec enim Græcam litteram adhibebant: nunc autem etiam duas; & cum *Phrygum*, & cum *Phrygibus* dicendum eſſet, abſurdum erat aut tantum barbaris caſibus Græcam litteram adhibere, aut recto caſu ſolum Græce loqui, tamen & *Phryges* & *Pyrrhum* aurium cauſa dicimus. Quin 161
etiam, quod jam ſubruſticum videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorum eædem erant poſtremæ duæ litteræ, quæ ſunt in *optumus*, poſtremam litteram detrahebant, niſi vocalis inſequebatur. Ita non erat offenſio in verſibus, quam nunc fugiunt poëtæ novi. Ita enim loquebamur: *Qui eſt omnibu' princeps*, non, *omnibus princeps*. &, *Vita illa dignu', locoque*, non, *dignus*. Quodſi indocta conſuetudo tam eſt artifex ſuavitatis, quid ab ipſa tandem arte & doctrina poſtulari putamus? Hæc dixi brevius, quam ſi 162
hac de re una diſputarem (eſt enim hic locus late patens, de natura uſuque verborum) longius autem, quam inſtituta ratio poſtulabat. Sed quia rerum, verborumque judi- 49
cium, prudentiæ eſt; vocum autem, & numerorum, aures ſunt judices; &, quod illa ad intelligentiam referuntur, hæc ad voluptatem; in illis ratio invenit, in his ſenſus

artem. aut enim negligenda nobis fuit voluptas eorum, quibus probari volebamus,
163 aut ars ejus conciliandæ reperienda. Duæ ſunt igitur res, quæ permulceant aures, *ſonus* & *numerus*. De numero mox, nunc de ſono quærimus. Verba (ut ſupra diximus) legenda ſunt potiſſimum bene ſonantia, ſed ea non ut poëtæ, exquiſita ad ſonum, ſed ſumta de medio. *Qua ponto ab Helles* . . . ſuperat modum: at, *Auratos aries Colchorum* . . . ſplendidis nominibus illuminatus eſt verſus: ſed proximus inquinatus inſuaviſſima littera finitus, *Frugifera & ferta arva Aſiae tenet.*
164 Quare bonitate potius noſtrorum verborum utamur, quam ſplendore Græcorum, niſi forte ſic loqui pœnitet, *Qua tempeſtate Paris Helenam*, & quæ ſequuntur. Immo vero iſta ſequamur, aſperitatemque fugiamus: *Habeo iſtam ego perterricrepam* . . . Idemque: *Verſutiloquas malitias.*

Nec ſolum componentur verba ratione, ſed etiam finientur, quoniam id judicium eſſe alterum aurium diximus. Sed finiuntur aut compoſitione ipſa, & quaſi ſua ſponte, aut quodam genere verborum, in quibus ipſis concinnitas ineſt: quæ ſive caſus habent in exitu ſimiles, ſive paribus paria

redduntur, ſive opponuntur contraria, ſu-
apte natura numeroſa ſunt, etiamſi nihil
eſt factum de induſtria. In hujus concin- 165
nitatis conſectatione Gorgiam fuiſſe princi-
pem accepimus, quo de genere illa noſtra
ſunt in Miloniana: *Eſt enim, judices, haec
non ſcripta, ſed nata lex: quam non didici-
mus, accepimus, legimus; verum ex natura
ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad
quam non docti, ſed facti: non inſtituti, ſed
imbuti ſumus.* Hæc enim talia ſunt, ut, quia
referuntur ad ea, ad quæ debent referri, in-
telligamus non quæſitum eſſe numerum, ſed
ſecutum. Quod fit item in contrariis refe- 166
rendis: ut illa ſunt, quibus non modo nu-
meroſa oratio, ſed etiam verſus efficitur:

Eam, quam nihil accuſas, damnas.

Condemnas, diceret, qui verſum effugere
vellet.

Bene quam meritam eſſe autumas, dicis male mereri.

Id, quod ſcis, prodeſt nihil: id, quod neſcis, obeſt.

Verſum efficit ipſa relatio contrariorum. id
eſſet in oratione numeroſum, *Quod ſcis, nihil
prodeſt: quod neſcis, multum obeſt.* Semper 50
hæc, quæ Græci ἀντίθετα nominant, cum

contrariis opponuntur contraria, numeri
oratorium neceſſitate ipſa efficiunt, & ei
167 ſine induſtria. Hoc genere antiqui jam ar
Iſocratem delectabantur, & maxime Go
gias; cujus in oratione plerumque efficit n
merum ipſa concinnitas. Nos etiam in h
genere frequentes, ut illa ſunt in quarto a
cuſationis: *Conferte hanc pacem cum illo bel*
hujus praetoris adventum, cum illius imp
ratoris victoria: hujus cohortem impurar
cum illius exercitu invicto: hujus libidine
cum illius continentia: ab illo, qui cepit, co
ditas; ab hoc, qui conſtitutas accepit, capt
dicetis Syracuſas. Ergo & hi numeri ſi
cognitі.

168 Genus illud tertium explicetur, quale ſ
numeroſæ & aptæ orationis. quod qui no
ſentiunt, quas aures habeant, aut quid
his hominis ſimile ſit, neſcio. Meæ quide
& perfecto completoque verborum ambi
gaudent, & curta ſentiunt, nec amant r
dundantia. Quid dico meas? conciones ſæp
exclamare vidi, cum apte verba cecidiſſen
id enim exſpectant aures, ut verbis colligent
ſententiæ. Non erat hoc apud antiquos. I
quidem nihil aliud fere non erat. Nam
verba

verba eligebant, & ſententias graves & ſua-
ves reperiebant, ſed eas aut vinciebant, aut
explebant parum. Hoc me ipſum delectat, 169
inquiunt. Quid ſi antiquiſſima illa pictura
paucorum colorum, magis, quam hæc jam
perfecta, delectet? illa nobis ſit, credo, re-
petenda; hæc ſcilicet repudianda. Nomini-
bus veterum gloriantur. Habet autem, ut
in ætatibus auctoritatem ſenectus, ſic in
exemplis antiquitas; quæ quidem apud me
ipſum valet plurimum. nec ego id, quod
deeſt antiquitati, flagito potius, quam laudo,
quod eſt; præſertim cum ea majora judicem,
quæ ſunt, quam illa, quæ deſunt. Plus eſt
enim in verbis & in ſententiis boni, quibus
illi excellunt, quam in concluſione ſententia-
rum, quam non habent. Poſt inventa con- 51
cluſio eſt, qua credo uſuros veteres illos
fuiſſe, ſi jam nota atque uſurpata res eſſet;
qua inventa, omnes uſos magnos oratores
videmus. Sed habet nomen invidiam, cum 170
in oratione judiciali & forenſi numerus,
Græce ῥυθμὸς, ineſſe dicitur. Nimis enim
inſidiarum ad capiendas aures adhiberi vide-
tur, ſi etiam in dicendo numeri ab oratore
quærantur. Hoc freti iſti, & ipſi infracta
& amputata loquuntur, & eos vituperant,

qui apta & finita pronuntiant. ſi inanibus verbis, levibuſque ſententiis; jure. ſin probæ res, lecta verba; quid eſt cur claudere aut inſiſtere orationem malint, quam cum ſententia pariter excurrere? Hic enim invidioſus numerus nihil affert aliud, niſi ut ſit apte verbis comprehenſa ſententia: quod fit etiam ab antiquis, ſed plerumque caſu, ſæpe natura: & quæ valde laudantur apud illos,
171 ea fere, quia ſunt concluſa, laudantur. Et apud Græcos quidem jam anni prope quadringenti ſunt, cum hoc probatur; nos nuper agnovimus. Ergo Ennio licuit, vetera contemnenti, dicere:

Verſibu', quos olim Fauni, vateſque canebant:

mihi de antiquis eodem modo non licebit? præſertim cum dicturus non ſim, *Ante hunc* . . . ut ille; nec quæ ſequuntur, *Nos auſi reſerare* . . . Legi enim audivique nonnullos, quorum propemodum abſolute concluderetur oratio. Quod qui non poſſunt, non eſt eis ſatis non contemni, laudari etiam volunt. Ego autem illos ipſos laudo, idque merito, quorum ſe iſti imitatores eſſe dicunt, etſi in eis aliquid deſidero: hos vero minime, qui nihil illorum, niſi vitium, ſequuntur, cum

a bonis abſint longiſſime. Quodſi aures tam 172
inhumanas, tamque agreſtes habent, ne doctiſſimorum quidem virorum eos movebit auctoritas? Omitto Iſocratem, diſcipuloſque ejus, Ephorum & Naucratem; quamquam orationis faciendæ & ornandæ auctores locupletiſſimi, ſummi ipſi oratores, eſſe debeant. Sed quis omnium doctior, quis acutior, quis in rebus vel inveniendis, vel judicandis acrior Ariſtotele fuit? quis porro Iſocrati eſt adverſatus impenſius? Is igitur verſum in oratione vetat eſſe, numerum jubet. Ejus auditor Theodectes, in primis (ut Ariſtoteles ſæpe ſignificat) politus ſcriptor, atque artifex, hoc idem & ſentit & præcipit. Theophraſtus vero, iiſdem de rebus etiam accuratius. Quis ergo iſtos ferat, qui hos auctores non probent? niſi omnino hæc eſſe ab his præcepta neſciant. Quod ſi ita eſt; 173
nec vero aliter exiſtimo: quid? ipſi ſuis ſenſibus non moventur? nihilne eis inane videtur? nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans? In verſu quidem theatra tota exclamant, ſi fuit una ſyllaba brevior, aut longior. Nec vero multitudo pedes novit, nec ullos numeros tenet; nec illud, quod offendit, aut cur, aut in

quo offendat, intelligit: & tamen omnium longitudinum & brevitatum in ſonis, ſicut acutarum graviumque vocum, judicium ipſa
52 natura in auribus noſtris collocavit. Viſne
174 igitur, Brute, totum hunc locum accuratius etiam explicemus, quam illi ipſi, qui & hæc, & alia nobis tradiderunt? an his contenti eſſe, quæ ab illis dicta ſunt, poſſumus? Sed quid quæro, veliſne: cum litteris tuis, eruditiſſime ſcriptis, te id vel maxime velle perſpexerim? Primum ergo origo, deinde cauſa, poſt natura, tum ad extremum uſus ipſe explicetur orationis aptæ atque numeroſæ.

Nam qui Iſocratem maxime mirantur, hoc in ejus ſummis laudibus ferunt, quod verbis ſolutis numeros primus adjunxerit. Cum enim videret, oratores cum ſeveritate audiri, poëtas autem cum voluptate: tum dicitur numeros ſecutus, quibus etiam in oratione uteremur, cum jucunditatis cauſa,
175 tum ut varietas occurreret ſatietati. Quod ab his vere quadam ex parte, non totum, dicitur. Nam neminem in eo genere ſcientius verſatum Iſocrate, confitendum eſt: ſed princeps inveniendi fuit Thraſymachus; cujus omnia nimis etiam exſtant ſcripta numeroſe. Nam, ut paullo ante dixi, paria pari-

bus adjuncta, & ſimiliter definita, itemque contrariis relata contraria, quæ ſua ſponte, etiam id non agas, cadunt plerumque numeroſe, Gorgias primus invenit: ſed his eſt uſus intemperantius. id autem eſt genus, ut ante dictum eſt, ex tribus partibus collocationis
alterum. Horum uterque Iſocratem ætate 176
præcurrit: ut eos ille moderatione, non inventione vicerit. Eſt enim, ut in transferendis faciendiſque verbis tranquillior, ſic in ipſis numeris ſedatior. Gorgias autem avidior eſt generis ejus, & his feſtivitatibus (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur: quas Iſocrates (cum tamen audiviſſet in Theſſalia adoleſcens ſenem jam Gorgiam) moderatius temperavit. Quin etiam ſe ipſe tantum, quantum ætate procedebat, (prope enim centum confecit annos,) relaxarat a nimia neceſſitate numerorum: quod declarat in eo libro, quem ad Philippum Macedonem ſcripſit, cum jam admodum eſſet ſenex: in quo dicit ſeſe minus jam ſervire numeris, quam ſolitus eſſet. Ita non modo ſuperiores, ſed etiam ſe ipſe correxerat.

Quoniam igitur habemus aptæ orationis 53
eos principes, auctoreſque, quos diximus, & 177
origo inventa eſt; cauſa quæratur: quæ ſic

aperta eſt, ut mirer, veteres non eſſe commotos, præſertim cum, ut ſit, fortuito ſæpe aliquid concluſe apteque dicerent: quod cum animos hominum, aureſque pepuliſſet, ut intelligi poſſet, id, quod caſus effudiſſet, cecidiſſe jucunde; notandum certe genus, atque ipſi ſibi imitandi fuerunt. Aures enim, vel animus aurium nuntio naturalem quandam in ſe continet vocum omnium menſionem. Itaque & longiora & breviora judicat, & perfecta ac moderata ſemper exſpectat.
178 Mutila ſentit quædam, & quaſi decurtata; quibus, tamquam debito fraudetur, offenditur: productiora alia, & quaſi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aſpernantur aures; quod cum in pleriſque, tum in hoc genere nimium quod eſt, offendit vehementius, quam id, quod videtur parum. Ut igitur poëtica & verſus inventus eſt terminatione aurium, obſervatione prudentium; ſic in oratione animadverſum eſt, multo illud quidem ſerius, ſed, eadem natura admonente, eſſe quoſdam certos curſus concluſioneſque verborum.

179 Quoniam igitur cauſam quoque oſtendimus; naturam nunc (id enim erat tertium) ſi placet, explicemus: quæ diſputatio non

ujus inſtituti ſermonis eſt, ſed artis intimæ:
uæri enim poteſt, qui ſit orationis nume-
ıs, & ubi ſit poſitus, & natus ex quo: &
unuſne ſit, an duo, an plures, quaque ra-
one componatur, & ad quam rem, & quan-
ɔ, & quo loco, & quemadmodum adhibi-
ıs aliquid voluptatis afferat. Sed ut in ple- 180
ſque rebus, ſic in hac, duplex eſt conſide-
ndi via; quarum altera eſt longior, brevior
:era, eadem etiam planior. Eſt autem lon- 54
oris prima illa quæſtio, ſitne omnino ulla
ımeroſa oratio? (quibuſdam enim non vi-
:tur; quia nihil inſit in ea certi, ut in ver-
ıus; & quod ipſi, qui affirment, eos eſſe
ımeros, rationem, cur ſint, non queant
ddere.) deinde, ſi ſit numerus in oratione,
alis ſit, aut quales; & e poëticiſne nu-
eris, an ex alio genere quodam: &, ſi e
ëticis, quis eorum ſit, aut qui? (namque
is unus modo, aliis plures, aliis omnes
em videntur.) deinde, quicumque ſint, 181
e unus, ſive plures; communeſne ſint omni
neri orationis? (quoniam aliud genus eſt
rrandi, aliud perſuadendi, aliud docendi;)
diſpares numeri cuique orationis generi
:ommodentur? ſi communes, qui ſint? ſi
pares, quid interſit, & cur non æque in

oratione, atque in verſu numerus appareat?
deinde, quod dicitur in oratione numeroſum,
id utrum numero ſolum efficiatur, an etiam
vel compoſitione quadam, vel genere verbo-
rum: an ſit ſuum cujuſque; ut numerus in-
tervallis, compoſitio vocibus, genus ipſum
verborum quaſi quædam forma & lumen ora-
tionis appareat; ſitque omnium fons compo-
ſitio, ex eaque & numerus efficiatur, & ea,
quæ dicuntur orationis quaſi formæ & lu-
mina, quæ (ut dixi) Græci vocant σχήματα?
182 At non eſt unum, nec idem, quod voce ju-
cundum eſt, & quod moderatione abſolu-
tum, & quod illuminatum genere verborum;
quamquam id quidem finitimum eſt numero,
quia per ſe plerumque perfectum eſt; com-
poſitio autem ab utroque differt, quæ tota
55 ſervit gravitati vocum, aut ſuavitati. Hæc
igitur fere ſunt, in quibus rei natura quæ-
renda ſit.

183 Eſſe ergo in oratione numerum quendam,
non eſt difficile cognoſcere. judicat enim
ſenſus: in quo iniquum eſt, quod accidit,
non cognoſcere, ſi, cur id accidat, reperire
nequeamus. Neque enim ipſe verſus ratione
eſt cognitus, ſed natura, atque ſenſu, quem
dimenſa ratio, docuit, quid acciderit. ita

notatio naturæ & animadverſio peperit artem. Sed in verſibus res eſt apertior; quamquam etiam a modis quibuſdam, cantu remoto, ſoluta eſſe videatur oratio, maximeque id in optimo quoque eorum poëtarum, qui λυρικοὶ a Græcis nominantur; quos cum cantu ſpoliaveris, nuda pæne remanet oratio. Quorum ſimilia ſunt quædam etiam 184
apud noſtros: velut illa in Thyeſte,

Quemnam te eſſe dicam? qui tarda in ſenectute,

& quæ ſequuntur: quæ, niſi cum tibicen acceſſit, orationi ſunt ſolutæ ſimillima. At comicorum ſenarii propter ſimilitudinem ſermonis ſic ſæpe ſunt abjecti, ut nonnumquam vix in his numerus & verſus intelligi poſſit: quo eſt ad inveniendum difficilior in oratione numerus, quam in verſibus. Omnino duo 185
ſunt, quæ condiant orationem; verborum, numerorumque jucunditas. In verbis ineſt quaſi materia quædam; in numero autem expolitio. Sed ut ceteris in rebus, neceſſitatis inventa antiquiora ſunt, quam voluptatis; ita & in hac re accidit, ut multis ſeculis ante oratio nuda, ac rudis ad ſolos animorum ſenſus exprimendos fuerit reperta, quam ratio numerorum, cauſa delectationis

186 aurium, excogitata. Itaque & Herodotus,
& eadem ſuperiorque ætas numero caruit,
niſi quando temere ac fortuito; & ſcriptores
perveteres de numero nihil omnino, de ora-
tione præcepta multa nobis reliquerunt.
Nam quod & facilius eſt, & magis neceſſa-
56 rium, id ſemper ante cognoſcitur. Itaque
translata, aut facta, aut juncta verba, facile
ſunt cognita, quia ſumebantur e conſuetudi-
ne, quotidianoque ſermone. numerus autem
non domo depromebatur, neque habebat ali-
quam neceſſitudinem aut cognationem cum
oratione. itaque ſerius aliquanto notatus &
cognitus, quaſi quandam palæſtram & ex-
187 trema lineamenta orationi attulit. Quodſi
& anguſta quædam atque conciſa, & alia eſt
collatata & diffuſa oratio; neceſſe eſt id
non litterarum accidere natura, ſed interval-
lorum longorum & brevium varietate, qui-
bus implicata atque permiſta oratio, quoniam
tum ſtabilis eſt, tum volubilis, neceſſe eſt
ejuſmodi naturam numeris contineri. Nam
circuitus ille, quem ſæpe jam diximus, inci-
tatior numero ipſo fertur & labitur, quoad
perveniat ad finem, & inſiſtat. Perſpicuum
eſt igitur, numeris adſtrictam orationem eſſe
debere, carere verſibus.

Sed hi numeri, poëticine ſint, an ex alio 188
genere quodam, deinceps eſt videndum.
Nullus eſt igitur numerus extra poëticos;
propterea quod definita ſunt genera numerorum.
nam omnis talis eſt, ut unus ſit e tribus.
Pes enim, qui adhibetur ad numeros,
partitur in tria, ut neceſſe ſit, partem pedis
aut æqualem alteri parti, aut altero tanto,
aut ſeſqui eſſe majorem. Ita ſit æqualis dactylus,
duplex jambus, ſeſqui pæon; qui
pedes in orationem non cadere qui poſſunt?
quibus ordine locatis, quod efficitur, numeroſum
ſit neceſſe eſt. Sed quæritur, quo nu- 189
mero, aut quibus potiſſimum ſit utendum.
Incidere vero omnes in orationem, etiam ex
hoc intelligi poteſt, quod verſus ſæpe in oratione
per imprudentiam dicimus; (quod vehementer
eſt vitioſum; ſed non attendimus,
neque exaudimus noſmet ipſos:) ſenarios
vero, & Hipponacteos effugere vix poſſumus.
Magnam enim partem ex jambis noſtra conſtat
oratio: ſed tamen eos verſus facile
agnoſcit auditor, ſunt enim uſitatiſſimi. Inculcamus
autem per imprudentiam ſæpe etiam
minus uſitatos, ſed tamen verſus; vitioſum
genus, & longa animi proviſione fugiendum.
Elegit ex multis Iſocratis libris 190

triginta fortaſſe verſus Hieronymus, peripateticus in primis nobilis, pleroſque ſenarios, ſed etiam anapæſta; quo quid poteſt eſſe turpius? etſi in eligendo fecit malitioſe. prima enim ſyllaba demta in primo verbo ſententiæ, poſtremum ad verbum primam rurſus ſyllabam adjunxit inſequentis. Ita factus eſt anapæſtus is, qui Ariſtophaneus nominatur. quod ne accidat, obſervari nec poteſt, nec neceſſe eſt. Sed tamen hic corrector, in eo ipſo loco, quo reprehendit, (ut a me animadverſum eſt ſtudioſe inquirente in eum,) immittit imprudens ipſe ſenarium. Sit igitur hoc cognitum, in ſolutis etiam verbis ineſſe numeros, eoſdemque eſſe oratorios, qui ſint poëtici.

57 Sequitur ergo, ut, qui maxime cadant in
191 orationem aptam numeri, videndum ſit. ſunt enim qui jambicum putent, quod ſit orationi ſimillimus: qua de cauſa fieri, ut is potiſſimum propter ſimilitudinem veritatis adhibeatur in fabulis; quod ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ ſit accommodatior. Ephorus autem, levis ipſe orator, ſed profectus ex optima diſciplina, pæona ſequitur, aut dactylum; fugit autem ſpondeum, & trochæum. Quod enim pæon

habeat tres breves, dactylus autem duas, brevitate & celeritate ſyllabarum labi putat verba proclivius; contraque accidere in ſpondeo & trochæo, quod alter longis conſtaret, alter e brevibus fieret; alteram nimis incitatam, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam. Sed & illi priores errant, 192
& Ephorus in culpa eſt. nam & qui pæona prætereunt, non vident molliſſimum a ſeſe numerum, eumdemque ampliſſimum præteriri. Quod longe Ariſtoteli videtur ſecus, qui judicat, heroum numerum grandiorem, quam deſideret ſoluta oratio; jambum autem nimis e vulgari eſſe ſermone. Ita neque humilem, nec abjectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat: plenam tamen eam vult eſſe gravitatis, ut eos, qui audient, ad majorem admirationem poſſit traducere. Trochæum autem, qui eſt eo- 193
dem ſpatio, quo choreus, cordacem appellat, quia contractio & brevitas dignitatem non habeat. Ita pæona probat, eoque ait uti omnes, ſed ipſos non ſentire, cum utantur: eſſe autem tertium ac medium inter illos; ſed ita factos eos pedes eſſe, ut in eis ſingulis modus inſit aut ſeſquiplex, aut duplex, aut par. Itaque illi, de quibus ante dixi,

tantummodo commoditatis habuerunt ratio-
194 nem, nullam dignitatis. Jambus enim &
dactylus in verſum cadunt maxime. itaque
ut verſum fugimus in oratione, ſic hi ſunt
evitandi continuati pedes. Aliud enim quid-
dam eſt oratio, nec quidquam inimicius, quam
illa verſibus. Pæon autem minime eſt aptus
ad verſum: quo libentius eum recepit oratio.
Ephorus vero ne ſpondeum quidem, quem
fugit, intelligit eſſe æqualem dactylo, quem
probat. ſyllabis enim metiendos pedes, non
intervallis, exiſtimat; quod idem facit in tro-
chæo, qui temporibus & intervallis eſt par
jambo: ſed eo vitioſus in oratione, ſi pona-
tur extremus, quod verba melius in ſyllabas
longiores cadunt. Atque hæc, quæ ſunt
apud Ariſtotelem, eadem a Theophraſto Theo-
195 decteque de pæone dicuntur. Ego autem
ſentio, omnes in oratione eſſe quaſi permi-
ſtos & confuſos pedes: nec enim effugere
poſſemus animadverſionem, ſi ſemper iiſdem
uteremur; quia neque numeroſa eſſe, ut poë-
ma, neque extra numerum, ut ſermo vulgi,
eſſe debet oratio. Alterum nimis eſt vinctum,
ut de induſtria factum appareat; alterum ni-
mis diſſolutum, ut pervagatum ac vulgare
videatur: ut ab altero non delectere, alterum

oderis. Sit igitur (ut ſupra dixi) permiſta 196
& temperata numeris, nec diſſoluta, nec tota
numeroſa, pæone maxime (quoniam optimus
auctor ita cenſet), ſed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata.

Quos autem numeros, cum quibus, tam- 58
quam purpuram, miſceri oporteat, nunc dicendum eſt, atque etiam quibus orationis generibus ſint quique accommodatiſſimi. Jambus enim frequentiſſimus eſt in iis, quæ demiſſo atque humili ſermone dicuntur. Pæon 197
autem in amplioribus: in utroque dactylus. ita in varia & perpetua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi & temperandi. ſic minime animadvertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis induſtria; quæ latebit eo magis, ſi & verborum & ſententiarum ponderibus utemur. Nam qui audiunt, hæc duo animadvertunt, & jucunda ſibi cenſent, verba dico & ſententias; eaque dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos & prætervolat numerus; qui tamen ſi abeſſet, illa ipſa delectarent. Nec vero nimius is 198
curſus eſt [numerorum], orationis dico (nam eſt longe aliter in verſibus), nihil ut fiat extra modum: nam id quidem eſſet poëma: ſed omnis, nec claudicans, nec quaſi flu-

ctuans, & æqualiter conſtanterque ingre-
diens, numeroſa habetur oratio. Atque id
in dicendo numeroſum putatur, non quod
totum conſtat e numeris, ſed quod ad nu-
meros proxime accedit: quo etiam difficilius
eſt oratione uti, quam verſibus; quod illis
certa quædam & definita lex eſt, quam ſequi
ſit neceſſe; in dicendo autem nihil eſt pro-
poſitum, niſi aut ne immoderata, aut angu-
ſta, aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio. Ita-
que non ſunt in ea tanquam tibicini percuſ-
ſionum modi, ſed univerſa comprehenſio &
ſpecies orationis clauſa & terminata eſt;
quod voluptate aurium judicatur.

59 Solet autem quæri, totone in ambitu ver-
199 borum numeri tenendi ſint, an in primis par-
tibus, atque in extremis. Plerique enim
cenſent cadere tantum numeroſe oportere,
terminarique ſententiam. Eſt autem, ut id
maxime deceat, non id ſolum. ponendus eſt
enim ille ambitus, non abjiciendus. Quare
cum aures extremum ſemper exſpectent, in
eoque acquieſcant, id vacare numero non
oportet: ſed ad hunc exitum tamen a princi-
pio ferri debet verborum illa comprehenſio,
& tota a capite ita fluere, ut ad extremum
200 veniens ipſa conſiſtat. Id autem bona diſci-

plina

plina exercitatis, qui & multa ſcripſerint, & quæcumque etiam ſine ſcripto dicerent, ſimilia ſcriptorum effecerint, non erit difficillimum. Ante enim circumſcribitur mente ſententia, confeſtimque verba concurrunt; quæ mens eadem, qua nihil eſt celerius, ſtatim dimittit, ut ſuo quodque loco reſpondeat: quorum deſcriptus ordo alias alia terminatione concluditur: atque omnia illa & prima & media verba ſpectare debent ad ultimum.
Interdum enim curſus eſt in oratione incita- 201
tior, interdum moderata ingreſſio; ut jam a principio videndum ſit, quemadmodum velis venire ad extremum. nec in numeris magis, quam in reliquis ornamentis orationis, eadem cum faciamus, quæ poëtæ, effugimus tamen in oratione poëmatis ſimilitudinem. Eſt enim in utroque & materia & tractatio: materia in verbis, tractatio in collocatione
verborum. Ternæ autem ſunt utriuſque par- 60
tes verborum: translatum, novum, priſcum.
nam de propriis nihil hoc loco dicimus. Col- 202
locationis autem, eæ, quas diximus, compoſitio, concinnitas, numerus; ſed in utroque frequentiores ſunt, & liberiores poëtæ. Nam & transferunt verba cum crebrius, tum etiam audacius; & priſcis libentius utuntur,

& liberius novis. quod idem fit in numeris; in quibus quaſi neceſſitati parere coguntur. ſed tamen hæc nec nimis eſſe diverſa, neque ullo modo conjuncta intelligi licet. Ita fit, ut non item in oratione, ut in verſu, numerus exſtet; idque, quod numeroſum in oratione dicitur, non ſemper numero fiat, ſed nonnumquam, aut concinnitate, aut conſtru-
203 ctione verborum. Ita, ſi numerus orationis quæritur qui ſit; omnis eſt: ſed alius alio melior atque aptior: ſi locus; in omni parte verborum: ſi, unde ortus ſit; ex aurium voluptate: ſi componendorum ratio; dicetur alio loco, quia pertinet ad uſum: quæ pars quarta & extrema nobis in dividendo fuit: ſi, ad quam rem adhibeatur; ad delectationem: ſi, quando; ſemper: ſi, quo loco; in tota continuatione verborum: ſi, quæ res efficiat voluptatem; eadem, quæ in verſibus, quorum modum notat ars, ſed aures ipſæ tacito eum ſenſu ſine arte definiunt.

61 Satis multa de natura: ſequitur uſus, de
204 quo eſt accuratius diſputandum. In quo quæſitum eſt, in totone circuitu illo orationis, quem Græci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehenſionem, aut continuationem, aut circumſcriptionem dici-

mus; an in principiis ſolum, an in extremis, an in utraque parte numerus tenendus ſit? deinde, quum aliud videatur eſſe numerus, aliud numeroſum; quid interſit? tum autem, 205
in omnibusne numeris æqualiter particulas deceat incidere, an facere alias breviores, alias longiores: idque quando, aut cur, quibusque partibus; pluribusne, an ſingulis; imparibus, an æqualibus; & quando aut iſtis, aut illis ſit utendum; quæque inter ſe aptiſſime collocentur, & quomodo? an omnino nulla ſit in eo genere diſtinctio; quodque ad rem maxime pertinet, qua ratione numeroſa fiat oratio? Explicandum etiam eſt, unde 206
orta ſit forma verborum; dicendumque, quantos circuitus facere deceat: deque eorum particulis, & tamquam inciſionibus differendum eſt, quærendumque, utrum una ſpecies & longitudo ſit earum, anne plures; &, ſi plures, quo loco, aut quando, quoque genere uti oporteat? poſtremo totius generis utilitas explicanda eſt, quæ quidem patet latius. non ad unam enim rem aliquam, ſed ad plures accommodatur. Ac licet non ad 207
ſingulas res reſpondentem de univerſo genere ſic dicere, ut etiam ſingulis ſatis reſponſum eſſe videatur. Remotis igitur reliquis gene-

ribus unum ſelegimus, hoc, quod in cauſis foroque verſatur, de quo diceremus.

Ergo in aliis, id eſt, in hiſtoria, & in eo, quod appellamus ἐπιδεικτικὸν, placet omnia dici Iſocrateo Theopompeoque more, illa circumſcriptione ambituque, ut tamquam in orbe incluſa currat oratio, quoad inſiſtat in
208 ſingulis perfectis abſolutiſque ſententiis. Itaque poſteaquam eſt nata hæc vel circumſcriptio, vel comprehenſio, vel continuatio, vel ambitus, ſi ita licet dicere; nemo, qui aliquo eſſet in numero, ſcripſit orationem generis ejus, quod eſſet ad delectationem comparatum, remotumque a judiciis forenſique certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum numerumque ſententias. Nam cum is eſt auditor, qui non vereatur, ne compoſitæ orationis inſidiis ſua fides attentetur, gratiam quoque habet oratori, voluptati aurium
62 ſervienti. Genus autem hoc orationis neque
209 totum aſſumendum eſt ad cauſas forenſes, neque omnino repudiandum. Si enim ſemper utare, cum ſatietatem affert, tum, quale ſit, etiam ab imperitis agnoſcitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum ſenſum actoris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed, quoniam adhibenda nonnum-

quam eſt; primum videndum eſt, quo loco, deinde quamdiu retinenda ſit, tum quot modis commutanda. Adhibenda eſt igitur nu- 210
meroſa oratio, ſi aut laudandum eſt aliquid ornatius, ut nos in accuſationis ſecundo de Siciliæ laude diximus; ut in ſenatu, de conſulatu meo: aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis deſiderat, quam doloris, ut in quarto accuſationis, de Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracuſarum ſitu diximus. Sæpe etiam in amplificanda re, conceſſu omnium funditur numeroſe & volubiliter oratio. Id nos fortaſſe non perfecimus, conati quidem ſæpiſſime ſumus; quod plurimis locis perorationes noſtræ, voluiſſe nos, atque animo contendiſſe, declarant. Id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore jam obſeſſus eſt, ac tenetur. Non enim id agit, ut inſidietur & obſervet; ſed jam favet, proceſſumque vult, dicendique vim admirans, non inquirit, quod reprehendat. Hæc autem forma retinenda non diu 211
eſt, nec dico in peroratione, quam ipſe includit, ſed in orationis reliquis partibus. nam cum ſis his locis uſus, quibus oſtendi licere, tranſferenda tota dictio eſt ad illa, quæ neſcio cur, cum Græci κόμματα & κῶλα

nominent, nos non recte inciſa & membra dicamus. Neque enim eſſe poſſunt, rebus ignotis, nota nomina; ſed cum verba, aut ſuavitatis, aut inopiæ cauſa, transferre ſoleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum ſit, quod, propter rerum ignorationem ipſarum, nullum habuerit ante nomen, neceſſitas cogat aut novum facere verbum, aut a ſimili mutuari.

63 Quo autem pacto deceat inciſe membra-
212 timve dici, jam videbimus: nunc, quot modis mutentur comprehenſiones concluſioneſque, dicendum eſt. Fluit omnino numerus a primo tum incitatius brevitate pedum, tum proceritate tardius. curſum contentiones magis requirunt; expoſitiones rerum, tarditatem. Inſiſtit autem ambitus modis pluribus, e quibus unum eſt ſecuta Aſia maxime, qui dichoreus vocatur, quum duo extremi chorei ſunt, id eſt, e ſingulis longis & brevibus: explanandum eſt enim, quod ab aliis iidem pedes aliis nominantur voca-
213 bulis. Dichoreus non eſt ille quidem ſua ſponte vitioſus in clauſulis, ſed in orationis numero nihil eſt tam vitioſum, quam ſi ſemper eſt idem. Cadit autem per ſe ille ipſe præclare: quo etiam ſatietas formidanda eſt

magis. Me ſtante C. Carbo, C. F. tribunus plebis, in concione dixit his verbis, *O Marce Druſe, patrem appello.* Hæc quidem duo binis pedibus inciſim: dein membratim, *Tu dicere ſolebas, ſacram eſſe rempublicam.* Hæc 214
item membra ternis. Poſt ambitus, *Quicumque eam violaviſſent, ab omnibus eſſe ei poenas perſolutas.* dichoreus. nihil enim ad rem, extrema illa, longa ſit, an brevis. deinde, *Patris dictum ſapiens, temeritas filii comprobavit.* Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt, ut admirabile eſſet. Quæro, nonne id numerus effecerit? verborum ordinem immuta; fac ſic, *Comprobavit filii temeritas:* jam nihil erit, etſi *temeritas* ex tribus brevibus, & longa eſt: quem Ariſtoteles ut optimum probat; a quo diſſentio. At eadem verba, eadem ſententia. 215
animo iſtuc ſatis eſt, auribus non ſatis. Sed id crebrius fieri non oportet. Primum enim numerus agnoſcitur; deinde ſatiat; poſtea cognita facilitate contemnitur. Sed ſunt 64
clauſulæ plures, quæ numeroſe & jucunde cadant. nam & creticus, qui eſt e longa, & brevi, & longa, & ejus æqualis pæon, qui ſpatio par eſt, ſyllaba longior; quam commodiſſime putatur in ſolutam orationem illi-

gari, cum ſit duplex. nam aut e longa, & tribus brevibus, qui numerus in primo viget, jacet in extremo; aut e totidem brevibus, & longa, in quem optime cadere cenſent veteres: ego non plane rejicio, ſed alios

216 antepono. Ne ſpondeus quidem funditus eſt repudiandus. etſi, quod eſt e longis duabus, hebetior videtur & tardior; habet tamen ſtabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum; in inciſionibus vero multo magis, & in membris. paucitatem enim pedum gravitatis ſuæ tarditate compenſat. Sed hos cum in clauſulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo. adjungo (quod minimum ſit) proximum ſuperiorem, ſæpe etiam

217 tertium. Ne jambus quidem, qui eſt e brevi & longa, aut par choreo, qui habet tres breves, ſed ſpatio par, non ſyllabis; aut etiam dactylus, qui eſt e longa, & duabus brevibus, ſi eſt proximus a poſtremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, ſi eſt extremus choreus, aut ſpondeus. numquam enim intereſt, uter ſit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cum pro cretico poſtremus eſt dactylus. nihil enim intereſt, dactylus ſit extremus,

an creticus; quia poſtrema ſyllaba, brevis,
an longa ſit, ne in verſu quidem refert. Quare 218
etiam pæona qui dixit aptiorem, in quo eſſet
longa poſtrema, vidit parum; quoniam nihil
ad rem eſt, poſtrema an longa ſit. Jam
pæon, quod plures habeat ſyllabas, quam
tres, numerus a quibuſdam, non pes habe-
tur. Eſt quidem, ut inter omnes conſtat an-
tiquos, Ariſtotelem, Theophraſtum, Theo-
dectem, Ephorum, unus aptiſſimus orationi
vel orienti, vel mediæ: putant illi etiam ca-
denti; quo loco mihi videtur aptior creticus.
Dochmius autem e quinque ſyllabis, brevi,
duabus longis, brevi, longa, ut eſt hoc,
Amicos tenes, quovis loco aptus eſt, dum
ſemel ponatur; iteratus, aut continuatus,
numerum apertum & nimis inſignem facit.
His igitur tot commutationibus, tamque va- 65
riis ſi utemur; nec deprehendetur manifeſto, 219
quid a nobis de induſtria fiat, & occurretur
ſatietati. Et quia non numero ſolum nume-
roſa oratio, ſed & compoſitione fit, & ge-
nere (quod ante dictum eſt) concinnitatis;
compoſitione poteſt intelligi, cum ita ſtructa
verba ſunt, ut numerus non quæſitus, ſed
ipſe ſecutus eſſe videatur; ut apud Craſſum,
Nam ubi lubido dominatur, innocentiae leve

praeſidium eſt. Ordo enim verborum efficit numerum ſine ulla aperta oratoris induſtria. Itaque ſi quæ veteres illi (Herodotum dico, & Thucydidem, totamque eam ætatem) apte numeroſeque dixerunt; ea non numero quæſito, ſed verborum collocatione ceciderunt.
220 Formæ vero quædam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, ut ſequatur numerus neceſſario. Nam cum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut, quæ ſimiliter cadunt verba, verbis comparantur; quidquid ita concluditur, plerumque fit ut numeroſe cadat. quo de genere cum exemplis ſupra diximus, ut hæc quoque copia facultatem afferat, non ſemper eodem modo definendi. nec tamen hæc ita ſunt arcta & adſtricta, ut ea, cum velimus, laxare nequeamus. Multum intereſt, utrum numeroſa ſit, id eſt, ſimilis numerorum, an plane e numeris conſtet oratio. alterum ſi ſit, intolerabile vitium eſt; alterum niſi ſit, diſſipata, & inculta, & fluens eſt oratio.

66 Sed quoniam non modo non frequenter,
221 verum etiam raro in veris cauſis, aut forenſibus, circumſcripte numeroſeque dicendum eſt; ſequi videtur, ut videamus, quæ ſint illa, quæ ſupra dixi inciſa, quæ membra.

præſidium eſt. Ordo enim [illegible]
numerum ſine ulla aperta [illegible]
Itaque ſi quæ veteres illi [illegible]
& Thucydidem, totamque [illegible]
numeroſeque dixerunt; [illegible]
ſitu, ſed verborum colloca[illegible]
220 Formæ vero quædam ſunt [illegible]
bus ea concinnitas ineſt [illegible]
rus neceſſario. Nam [illegible]
tur, aut contrarium co[illegible]
quæ ſimiliter cadunt [illegible]
rantur; quidquid ita [illegible]
fit ut numeroſe ca[illegible]
exemplis ſupra dict[illegible]
pia facultatem aff[illegible]
modo definendi. [illegible]
cta & adſtricta, [illegible]
nequeāmus. Mult[illegible]
roſa ſit, id eſt, [illegible]
e numeris conie[illegible]
tolerabile vitium [illegible]
pata, & inculta; [illegible]
66 Sed quoniam [illegible]
221 verum etiam [illegible]
ſibus, circu[illegible]
eſt; ſequi [illegible]
illa, [illegible]

quandam; ut, quidquid in his rebus
tiliter ad pugnam, idem ad adſpectum
ſit venuſtum: ſic oratio nec plagam
m facit, niſi petitio fuit apta; nec ſatis
declinat impetum, niſi etiam in ceden-
uid deceat, intelligit. Itaque, qualis 229
motus, quos ἀπαλαίστους Græci vocant,
orum mihi videtur oratio, qui non
nt numeris ſententias: tantumque ab-
, quod ii, qui hoc aut magiſtrorum
aut ingenii tarditate, aut laboris fuga
nt aſſecuti, ſolent dicere, enervetur
compoſitione verborum, ut aliter in
impetus ullus, nec vis eſſe poſſit.
gnam exercitationem res flagitat, ne 69
rum, qui genus hoc ſecuti non tenue-
mile faciamus; ne aut verba trajicia-
erte, quo melius aut cadat, aut vol-
ratio: quod ſe L. Cœlius Antipater, 230
mio belli Punici, niſi neceſſario, fa-
negat. O virum ſimplicem, qui nos
let; ſapientem, qui ſerviendum ne-
putet! Sed hic omnino rudis. Nobis
n ſcribendo, atque in dicendo neceſſi-
cuſatio non probatur; nihil eſt enim
&, ſi quid eſſet, id neceſſe tamen
t confiteri. Et hic quidem, qui hanc
, ad quem ſcripſit, cui ſe purgat,

de perſugis noſtris copias comparant
nos? Prima ſunt illa duo, quæ κ
Græci vocant, nos inciſa dicimus:
tertium, *κῶλον* illi, nos membrum.
tur non longa. ex duobus verſit
eſt, membris, perfecta comprehenſio
in ſpondeos cadit. & Craſſus quidem i
rumque dicebat; idque ipſe genus c
67 maxime probo. Sed quæ inciſim aut
bratim efferuntur, ea vel aptiſſime
debent; ut eſt apud me: *Domus tibi d*
at habebas. pecunia ſuperabat? at e
224 Hæc inciſe dicta ſunt quatuor. At me
tim, quæ ſequuntur, duo, *Incurriſti*
in columnas: in alienos inſanus inſaniſti
inde omnia, tamquam crepidine qu
comprehenſione longiore ſuſtinentur
preſſam, coecam, jacentem domum p
quam te, & quam fortunas tuas aeſti
dichoreo finitur. At diſpondeo prox
illud. nam in iis, quibus, ut pugiun
uti oportet, brevitas facit ipſa liberior
des. Sæpe enim ſingulis utendum eſt
rumque binis, (& utriſque addi pedi
225 poteſt,) non fere ternis amplius. I
autem & membratim tracta oratio in
cauſis plurimum valet, maximeque his

eum aut arguas, aut refellas; ut noſtra in Corneliana ſecunda, *O callidos homines, o rem excogitatam, o ingenia metuenda!* Membratim adhuc: deinde cæſim diximus. Rurſus membratim, *Teſtes dare volumus*. Extrema ſequitur comprehenſio, ſed ex duobus membris, qua non poteſt eſſe brevior, *Quem, quaeſo, noſtrum feſellit, ita vos eſſe facturos?*
nec ullum genus eſt dicendi aut melius, aut 226
fortius, quam binis aut ternis ferire verbis, nonnumquam ſingulis, paulo alias pluribus; inter quæ variis clauſulis interponit ſe raro numeroſa comprehenſio; quam perverſe fugiens Hegeſias, dum ille quoque imitari Lyſiam vult, alterum pæne Demoſthenem, ſaltat, incidens particulas. Et is quidem non minus ſententiis peccat, quam verbis; ut non quærat, quem appellet ineptum, qui illum cognoverit. Sed ego illa Craſſi, & noſtra poſui, ut, qui vellet, auribus ipſis, quid numeroſum etiam in minimis particulis orationis eſſet, judicaret. Et, quoniam plura 68
de numeroſa oratione diximus, quam quiſquam ante nos, nunc de ejus generis utilitate dicemus.

Nihil enim eſt aliud, Brute, (quod qui- 227
dem tu minime omnium ignoras) pulcre &

oratorie dicere, niſi optimis ſententiis verbiſque lectiſſimis dicere. Et nec ſententia ulla eſt, quæ fructum oratori ferat, niſi apte expoſita, atque abſolute; nec verborum lumen apparet, niſi diligenter collocatorum; & horum utrumque numerus illuſtrat. Numerus autem (ſæpe enim hoc teſtandum eſt) non modo non poëtice junctus, verum etiam fugiens illum, eique omnium diſſimillimus: (non quin iidem ſint numeri non modo oratorum, & poëtarum, verum omnino loquentium, denique etiam ſonantium omnium, quæ metiri auribus poſſumus:) ſed ordo pedum facit, ut id, quod pronuntiatur, aut orationis, aut poëmatis ſimile videatur.
228 Hanc igitur ſive compoſitionem, ſive perfectionem, ſive numerum vocari placet, & adhibere neceſſe eſt, ſi ornate velis dicere, non ſolum (quod ait Ariſtoteles & Theophraſtus) ne infinite feratur, ut flumen, oratio, quæ non aut ſpiritu pronuntiantis, aut interductu librarii, ſed numero coacta debet inſiſtere; verum etiam, quod multo majorem habent apta vim, quam ſoluta. Ut enim athletas, nec multo ſecus gladiatores videmus nihil nec vitando facere caute, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palæ-

ſtram quandam; ut, quidquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, idem ad adſpectum etiam ſit venuſtum: ſic oratio nec plagam gravem facit, niſi petitio fuit apta; nec ſatis recte declinat impetum, niſi etiam in cedendo, quid deceat, intelligit. Itaque, qualis 229
eorum motus, quos ἀπαλαίστους Græci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris ſententias: tantumque abeſt, ut, quod ii, qui hoc aut magiſtrorum inopia, aut ingenii tarditate, aut laboris fuga non ſunt aſſecuti, ſolent dicere, enervetur oratio compoſitione verborum, ut aliter in ea nec impetus ullus, nec vis eſſe poſſit.
Sed magnam exercitationem res flagitat, ne 69
quid eorum, qui genus hoc ſecuti non tenuerunt, ſimile faciamus; ne aut verba trajiciamus aperte, quo melius aut cadat, aut volvatur oratio: quod ſe L. Cœlius Antipater, 230
in procœmio belli Punici, niſi neceſſario, facturum negat. O virum ſimplicem, qui nos nihil celet; ſapientem, qui ſerviendum neceſſitati putet! Sed hic omnino rudis. Nobis autem in ſcribendo, atque in dicendo neceſſitatis excuſatio non probatur; nihil eſt enim neceſſe; &, ſi quid eſſet, id neceſſe tamen non erat confiteri. Et hic quidem, qui hanc a *Lælio, ad quem* ſcripſit, cui ſe purgat,

veniam petit, & utitur ea trajectione verbo-rum, & nihilo tamen aptius explet, concl-uditque ſententias. Apud alios autem, & Aſiaticos maxime, numero ſervientes, incul-cata reperias inania quædam verba, quaſi complementa numerorum. Sunt etiam, qui illo vitio, quod ab Hegeſia maxime fluxit, infringendis, concidendiſque numeris in quod-dam genus abjectum incidant, Siculorum ſi-
231 millimum. Tertium eſt, in quo fuerunt fra-tres illi, Aſiaticorum rhetorum principes, Hierocles, & Menecles, minime mea ſententia contemnendi. Etſi enim a forma veritatis & ab Atticorum regula abſunt, tamen hoc vitium compenſant vel facultate, vel copia. Sed apud eos varietas non erat, quod omnia fere con-cludebantur uno modo. Quæ vitia qui fu-gerit, ut neque verbum ita trajiciat, ut id de induſtria factum intelligatur, neque inferciens verba, quaſi rimas expleat, nec minutos nu-meros ſequens, concidat delumbetque ſen-tentias, nec ſine ulla commutatione in eodem ſemper verſetur genere numerorum; is omnia fere vitia vitaverit. Nam de laudibus multa diximus, quibus ſunt alia perſpicua vitia
70 contraria. Quantum autem ſit apte dicere,
232 experiri licet, ſi aut compoſiti oratoris bene

ſtructam

ſtructam collocationem diſſolvas permutatione verborum: (corrumpatur enim tota res, ut & hæc noſtra in Corneliana, & deinceps omnia: *Neque me divitiae movent, quibus omnes Africanos & Laelios multi venalitii, mercatoreſque ſuperarunt.* Immuta paulum, ut ſit, *multi ſuperarunt mercatores venalitiique;* perierit tota res. Et quæ ſequuntur: *Neque veſtis, aut caelatum aurum & argentum, quo noſtros veteres Marcellos Maximoſque multi eunuchi e Syria Aegyptoque vicerunt.* Verba permuta ſic, ut ſit, *Vicerunt eunuchi e Syria Aegyptoque.* Adde tertium: *Neque vero ornamenta iſta villarum, quibus L. Paullum & L. Mummium, qui rebus his urbem Italiamque omnem referſerunt, ab aliquo video perfacile Deliaco aut Syro potuiſſe ſuperari.* Fac ita, *potuiſſe ſuperari ab aliquo Syro aut Deliaco.* Videſne, ut ordine ver- 239
borum paulum commutato, iiſdem verbis, ſtante ſententia, ad nihilum omnia recidant, cum ſint ex aptis diſſoluta?) aut ſi alicujus inconditi arripias diſſipatam aliquam ſententiam, eamque, ordine verborum paulum commutato, in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerint antea diffluens ac ſolutum. Age, ſume de Gracchi apud cen-

ſores illud, *Abeſſe non poteſt, quin ejuſdem*
hominis ſit, probos improbare, qui improbos
probet. Quanto aptius, ſi ita dixiſſet, *quin*
ejuſdem hominis ſit, qui improbos probet, pro-
234 *bos improbare?* Hoc modo dicere nemo un-
quam noluit; nemoque potuit, quin dixerit.
Qui autem aliter dixerunt, hoc aſſequi non
potuerunt. Ita facti ſunt repente Attici.
Quaſi vero Trallianus fuerit Demoſthenes:
cujus non tam vibrarent fulmina illa, niſi
71 numeris contorta ferrentur. Sed ſi quos ma-
gis delectant ſoluta, ſequantur ea ſane, modo
ſic, ut quis Phidiæ clypeum diſſolverit, col-
locationis univerſam ſpeciem ſuſtulerit, non
ſingulorum operum venuſtatem: ut in Thu-
cydide, orbem modo orationis deſidero, or-
235 namenta comparent. Iſti autem cum diſſol-
vunt orationem, in qua nec res, nec verbum
ullum eſt, niſi abjectum; non clypeum, ſed,
ut in proverbio eſt (etſi humilius dictum eſt,
tamen conſimile eſt) ſcopas [ut ita dicam]
mihi videntur diſſolvere. Atque, ut plane
genus hoc, quod ego laudo, contemſiſſe vi-
deantur, aut ſcribant aliquid vel Iſocrateo
more, vel quo Aeſchines, aut Demoſthenes
utitur; tum illos exiſtimabo non deſperatio-
ne reformidaviſſe genus hoc, ſed judicio re-

fugiſſe; aut reperiant, ipſa eadem conditione qui uti velit, ut aut dicat, aut ſcribat, utra volet lingua, eo genere, quo illi volunt. Facilius eſt enim apta diſſolvere, quam diſſipata connectere. Res autem ſe ſic habet, 236
(ut breviſſime dicam quod ſentio,) compoſite, & apte, ſine ſententiis dicere, inſania eſt; ſententioſe autem ſine verborum & ordine & modo, infantia; ſed ejuſmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non ſtulti homines haberi poſſint, etiam plerumque prudentes; quo qui eſt contentus, utatur. Eloquens vero, qui non approbationes ſolum, ſed admirationes, clamores, plauſus, ſi liceat, movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe ſit, quidquam aut ſpectari, aut audiri libentius.

Habes meum de oratore, Brute, judi- 237
cium: quod aut ſequere, ſi probaveris; aut tuo ſtabis, ſi aliud quoddam eſt tuum. in quo neque pugnabo tecum, neque hoc meum, de quo tantopere hoc libro aſſeveravi, umquam affirmabo eſſe verius, quam tuum. Poteſt enim non ſolum aliud mihi, ac tibi, ſed mihi ipſi aliud alias videri; nec in hac modo re, quæ ad vulgi aſſenſum ſpectat, & ad aurium voluptatem; quæ duo

ſunt ad judicandum noviſſima: ſed ne i
ximis quidem rebus quidquam adhuc i
firmius, quod tenerem, aut quo jud
meum dirigerem, quam id, quodcu
mihi quam ſimillimum veri videretur,
238 ipſum illud verum in occulto lateret.
autem velim, ſi tibi ea, quæ diſputata
minus probabuntur, ut aut majus opus
tutum putes, quam effici potuerit, aut,
tibi roganti voluerim obſequi, verec
negandi, ſcribendi me impudentiam ſ
piſſe.

M. TVLLII CICERONIS

AD

C. TREBATIVM,

TOPICA.

Maiores nos res ſcribere ingreſſos, C. I
Trebati, & iis libris, quos brevi tempore I
ſatis multos edidimus, digniores, e curſu ipſo revocavit voluntas tua. Cum enim mecum in Tuſculano eſſes, & in bibliotheca ſeparatim uterque noſtrum ad ſuum ſtudium libellos, quos vellet, evolveret, incidiſti in Ariſtotelis Topica quædam, quæ ſunt ab illo pluribus libris explicata. Qua inſcriptione commotus, continuo a me eorum librorum
ſententiam requiſiſti. Quam tibi cum expo- 2
ſuiſſem, diſciplinam inveniendorum argumentorum, ut ſine ullo errore, ad eam rationem, via perveniremus ab Ariſtotele inventa, libris illis contineri: verecunde tu quidem, ut omnia, ſed tamen ut facile cernerem te ardere ſtudio, mecum, ut tibi illam traderem, egiſti. Cum autem ego te,

non tam vitandi laboris mei cauſa, quam quod id tua intereſſe arbitrarer, vel ut eo per te ipſe legeres, vel ut totam rationem doctiſſimo quodam rhetore acciperes, horta tus eſſem: utrumque, ut ex te audiebam
3 es expertus. Sed a libris te obſcuritas reji cit. Rhetor autem ille magnus, hæc, opinor, Ariſtotelica ſe ignorare reſpondi Quod quidem minime ſum admiratus, eu philoſophum rhetori non eſſe cognitum, q ab ipſis philoſophis, præter admodum pau cos, ignoraretur. Quibus eo minus igno cendum eſt, quod non modo rebus iis, qu ab illo dictæ & inventæ ſunt, allici debue runt, ſed dicendi quoque incredibili quadam
4 cum copia, tum etiam ſuavitate. Non potu igitur tibi, ſæpius hoc roganti, & tamen ve renti, ne mihi gravis eſſes, (facile enim i cernebam,) debere diutius, ne ipſi juris in terpreti fieri videretur injuria. Etenim cum tu mihi meiſque multa ſæpe ſcripſiſſes, veri tus ſum, ne, ſi ego gravarer, aut ingratum
5 id, aut ſuperbum videretur. Sed, dum fui mus una, tu optimus es teſtis, quam fuerim occupatus: ut autem a te diſceſſi, in Græ ciam proficiſcens, cum opera mea nec rei publica, nec amici uterentur, nec honeſt

inter arma verſari poſſem, ne ſi tuto id quidem mihi liceret: ut veni Veliam, tuaque & tuos vidi, admonitus hujus æris alieni, nolui deeſſe ne tacitæ quidem flagitationi tuæ. Itaque hæc, cum mecum libros non haberem, memoria repetita, in ipſa navigatione conſcripſi, tibique ex itinere miſi: ut mea diligentia mandatorum tuorum, te quoque, etſi admonitore non eges, ad memoriam noſtrarum rerum excitarem. Sed jam tempus eſt ad id, quod inſtituimus, accedere.

Cum omnis ratio diligens diſſerendi duas 2
habeat partes; unam inveniendi, alteram ju- 6
dicandi: utriuſque princeps, ut mihi quidem
videtur, Ariſtoteles fuit. Stoici autem in
altera elaboraverunt. Judicandi enim vias
diligenter perſecuti ſunt, ea ſcientia, quam
Dialecticen appellant. Inveniendi vero ar-
tem, quæ *Topice* dicitur, quæque ad uſum
potior erat, & ordine naturæ certe prior,
totam reliquerunt. Nos autem, quoniam in 7
utraque ſumma utilitas eſt, & utramque, ſi
erit otium, perſequi cogitamus, ab ea, quæ
prior eſt, ordiemur. Ut igitur earum re-
rum, quæ abſconditæ ſunt, demonſtrato &
notato loco, facilis inventio eſt: ſic, cum

perveſtigare argumentum aliquod volumus, locos noſſe debemus: ſic enim appellatæ ab Ariſtotele ſunt hæ quaſi ſedes, e quibus ar-
8 gumenta promuntur. Itaque licet definire, *Locum* eſſe argumenti ſedem: *Argumentum* autem, rationem, quæ rei dubiæ faciat fidem. Sed ex his locis, in quibus argumenta incluſa ſunt, alii in eo ipſo, de quo agitur, hærent: alii aſſumuntur extrinſecus. In ipſo, tum ex toto, tum ex partibus ejus, tum ex nota, tum ex his rebus, quæ quodammodo affectæ ſunt ad id, de quo quæritur. Extrinſecus autem ea dicuntur, quæ abſunt,
9 longeque disjuncta ſunt. Sed ad id totum, de quo diſſeritur, tum definitio adhibetur, quæ quaſi involutum evolvit id, de quo quæritur. ejus argumenti talis eſt formula: Jus civile eſt, æquitas conſtituta iis, qui ejuſdem civitatis ſunt, ad res ſuas obtinendas: ejus autem æquitatis utilis eſt cognitio; utilis
10 eſt ergo juris civilis ſcientia. tum partium enumeratio, quæ tractatur hoc modo: Si neque cenſu, neque vindicta, nec teſtamento liber factus eſt, non eſt liber. neque eſt ulla earum rerum: non eſt igitur liber. tum notatio, cum ex vi verbi argumentum aliquod elicitur, hoc modo: Cum lex Aelia Sentia

aſſiduo vindicem aſſiduum eſſe jubeat, locu-
pletem jubet locupleti: locuples enim eſt aſ-
ſiduus, ut ait Aelius, appellatus ab aſſe dan-
do. Ducuntur etiam argumenta ex iis re- 3
bus, quæ quodammodo affectæ ſunt ad id, 11
de quo quæritur. Sed hoc genus in plures
partes diſtributum eſt. Nam alia conjugata
appellamus, alia ex genere, alia ex formula,
alia ex ſimilitudine, alia ex antecedentibus,
alia ex conſequentibus, alia ex repugnanti-
bus, alia ex cauſis, alia ex effectis, alia ex
comparatione majorum, aut parium, aut mi-
norum. Conjugata dicuntur, quæ ſunt ex 12
verbis generis ejuſdem. Ejuſdem autem ge-
neris verba ſunt, quæ orta ab uno varie com-
mutantur, ut ſapiens, ſapienter, ſapientia.
Hæc verborum conjugatio, *συζυγία* dicitur,
ex qua hujuſmodi eſt argumentum: Si com-
paſcuus ager eſt, jus eſt compaſcere. A ge- 13
nere ſic ducitur: Quoniam argentum omne
mulieri legatum eſt, non poteſt ea pecunia,
quæ numerata domi relicta eſt, non eſſe le-
gata; forma enim a genere, quoad ſuum no-
men retinet, numquam ſejungitur: nume-
rata autem pecunia nomen argenti retinet:
legata igitur videtur. A forma generis, quam 14
interdum, quo planius accipiatur, partem

licet nominare, hoc modo: Si ita Fabiæ pe
cunia legata eſt a viro, ſi ea uxor materfa
milias eſſet; ſi ea in manum non convenera
nihil debetur. Genus enim eſt, uxor: eju
duæ formæ; una matrumfamilias, earum
quæ in manum convenerunt; altera, earum
quæ tantummodo uxores habentur. qua i
parte cum fuerit Fabia, legatum ei non vide
15 tur. A ſimilitudine, hoc modo: Si æde
eæ corruerunt, vitiumve fecerunt, quarum
uſusfructus legatus eſt, heres reſtituere no
debet, nec reficere, non magis, quam ſer
vum reſtituere, ſi is, cujus uſusfructus lega
16 tus eſt, deperiſſet. A differentia: Non, ſ
uxori vir legavit omne argentum, quod ſuum
eſſet, idcirco, quæ in nominibus fuerunt
legata ſunt. multum enim differt, in arcan
poſitum ſit argentum, an in tabulis debea
17 tur. Ex contrario autem, ſic: Non debe
ea mulier, cui vir bonorum ſuorum uſum
fructum legavit, cellis vinariis & oleariis ple
nis relictis, putare id ad ſe pertinere. uſus
enim, non abuſus, legatus eſt. ea ſunt inter
4 ſe contraria. Ab adjunctis: Si ea mulier
18 teſtamentum fecit, quæ ſe capite numquam
diminuit, non videtur ex edicto prætoris ſe-
cundum eas tabulas poſſeſſio dari. adjungi-

tur enim, ut ſecundum ſervorum, ſecundum exulum, ſecundum puerulorum tabulas poſſeſſio videatur ex edicto dari. Ab anteceden- 19
tibus autem, & conſequentibus, & repugnantibus, hoc modo: ab antecedentibus, Si viri culpa factum eſt divortium, etſi mulier nuntium remiſit, tamen pro liberis manere nihil oportet: a conſequentibus, Si mulier, cum fuiſſet nupta cum eo, quicum connubium 20
non eſſet, nuntium remiſit; quoniam qui nati ſunt, patrem non ſequuntur, pro liberis manere nihil oportet: a repugnantibus, Si 21
paterfamilias uxori ancillarum uſumfructum legavit a filio, neque a ſecundo herede legavit, mortuo filio mulier uſumfructum non amittet. quod enim ſemel teſtamento alicui datum eſt, id ab eo invito, cui datum eſt, auferri non poteſt. repugnat enim recte accipere, & invitum reddere. Ab efficientibus 22
cauſis, hoc modo: Omnibus eſt jus parietem directum ad parietem communem adjungere, vel ſolidum, vel fornicatum. at ſi quis in pariete communi demoliendo damni infecti promiſerit, non debebit præſtare, quod fornix vitii fecerit. non enim ejus vitio, qui demolitus eſt, damnum factum eſt, ſed ejus operis vitio, quod ita ædificatum eſt, ut

23 ſuſpendi non poſſet. Ab effectis rebus, hoc modo: Cum mulier viro in manum convenit, omnia, quæ mulieris fuerunt, viri fiunt dotis nomine. Ex comparatione autem omnia valent, quæ ſunt ejuſmodi: Quod in re majore valet, valeat in minore; ut, ſi in urbe fines non reguntur, nec aqua in urbe arceatur. Item contra: Quod in minore valet, valeat in majore. licet idem exemplum convertere. Item: Quod in re pari valet, valeat in hac, quæ par eſt: ut, Quoniam uſus auctoritas fundi biennium eſt, ſit etiam ædium. at in lege ædes non appellantur, & ſunt ceterarum rerum omnium, quarum annuus eſt uſus. valeat æquitas, quæ paribus
24 in cauſis paria jura deſiderat. Quæ autem extrinſecus aſſumuntur, ea maxime ex auctoritate ducuntur. itaque Græci tales argumentationes, ἀτέχνους vocant, id eſt, artis expertes; ut, ſi ita reſpondeas: Quoniam P. Scævola id ſolum eſſe ambitus ædium dixerit, quod, parietis communis tegendi cauſa, tectum projiceretur, ex quo in tectum ejus, ædes qui protexiſſet, aqua deflueret, id tibi jus videri.

25 His igitur locis, qui ſunt omne argument

elementis quibuſdam, ſignificatio & demonſtratio datur. Utrum igitur hactenus ſatis eſt? tibi quidem, tam acuto, & tam occupato, puto.
Sed, quoniam avidum homi- 5
nem ad has diſcendi epulas recepi, ſic accipiam, ut reliquiarum ſit potius aliquid, quam te hinc patiar non ſatiatum diſcedere.
Quan- 26
do ergo unuſquiſque eorum locorum, quos expoſui, ſua quædam membra habet, ea quam ſubtiliſſime perſequamur: & primum de ipſa definitione dicatur. Definitio eſt oratio, quæ id, quod definitur, explicat, quid ſit. Definitionum autem duo ſunt genera prima: unum earum rerum, quæ ſunt; alterum earum, quæ intelliguntur.
Eſſe ea 27
dico, quæ cerni tangive poſſunt, ut fundum, ædes, parietem, ſtillicidium, mancipium, pecudem, ſupellectilem, penus, cetera; quo ex genere quædam interdum nobis definienda ſunt. Non eſſe rurſus ea dico, quæ tangi demonſtrarive non poſſunt, cerni tamen animo, atque intelligi poſſunt: ut, ſi uſucapionem, ſi tutelam, ſi gentem, ſi agnationem definias: quarum rerum nullum ſubeſt quaſi corpus: eſt tamen quædam conformatio inſignita, & impreſſa intelligentia; quam notionem *voco*. ea ſæpe in argumentando defini-

28 tione explicanda ſunt. Atque etiam defini-
tiones aliæ ſunt partitionum, aliæ diviſio-
num: partitionum, cum res ea, quæ propo-
ſita eſt, quaſi in membra diſcerpitur; ut, ſi
quis jus civile dicat id eſſe, quod in legibus,
ſenatuſconſultis, rebus judicatis, juriſperito-
rum auctoritate, edictis magiſtratuum, more,
æquitate conſiſtat: diviſionum autem defini-
tio formas omnes complectitur, quæ ſub eo
genere ſunt, quod definitur, hoc modo: Ab-
alienatio eſt ejus rei, quæ mancipi eſt, aut
traditio alteri nexu, aut in jure ceſſio, inter
6 quos ea jnre civili fieri poſſunt. Sunt & alia
genera definitionum: ſed ad hujus libri in-
ſtitutum illa nihil pertinent: tantum eſt di-
29 cendum, qui ſit definitionis modus. Sic igi-
tur veteres præcipiunt: cum ſumſeris ea,
quæ ſint ei rei, quam definire velis, cum
aliis communia, uſque eo perſequi, dum pro-
prium efficiatur, quod nullam in aliam rem
transferri poſſit. Ut hoc, *Hereditas eſt pe-*
cunia. Commune adhuc: multa enim ge-
nera ſunt pecuniæ. Adde quod ſequitur:
quae morte alicujus ad quempiam pervenit.
nondum eſt definitio. multis enim modis
ſine hereditate teneri mortuorum pecuniæ
poſſunt. Unum adde verbum, *jure.* jam a

communitate res disjuncta videbitur, ut ſit explicata definitio ſic: Hereditas eſt pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure. Nondum eſt ſatis: adde, nec ea aut legata teſtamento, aut poſſeſſione retenta. confectum eſt. Itemque, ut illud, *Gentiles ſunt, qui inter ſe eodem nomine ſunt.* Non eſt ſatis. *Qui ab ingenuis oriundi ſunt.* Ne id quidem ſatis eſt. *Quorum majorum nemo ſervitutem ſervivit.* Abeſt etiam nunc. *Qui capite non ſunt deminuti.* Hoc fortaſſe ſatis eſt. Nihil enim video Scævolam, pontificem, ad hanc definitionem addidiſſe. Atque hæc ratio valet in utroque genere definitionum. ſive id, quod eſt, ſive id, quod intellitur, definiendum eſt. Partitionum autem & 30
diviſionum genus quale eſſet, oſtendimus, ſed quid inter ſe differant, planius dicendum eſt. In partitione quaſi membra ſunt: ut corporis, caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, & cetera: in diviſione, formæ ſunt, 7
quas Græci ἰδέας vocant: noſtri, ſi qui hæc forte tractant, *ſpecies* appellant; non peſſime id quidem, ſed inutiliter ad mutandos caſus in dicendo. Nolim enim, ne ſi Latine quidem dici poſſit, *ſpecierum*, & *ſpeciebus* dicere: & ſæpe his caſibus utendum eſt: at

formis, & *formarum* velim. Cum autem
utroque verbo idem ſignificetur, commodi-
31 tatem in dicendo non arbitror negligendam.
Genus & formam definiunt hoc modo: Ge-
nus eſt notio ad plures differentias pertinens.
Forma eſt notio, cujus differentia ad caput
generis & quaſi fontem referri poteſt. No-
tionem appello, quam Græci tum ἔννοιαν,
tum πρόληψιν dicunt. Ea eſt inſita & ante
percepta cujuſque formæ cognitio, enodatio-
nis indigens. Formæ igitur ſunt hæ, in quas
genus, ſine ullius prætermiſſione, dividitur;
ut ſi quis jus in legem, morem, æquitatem
dividat. Formas qui putat idem eſſe, quod
partes, confundit artem, & ſimilitudine qua-
32 dam conturbatus, non ſatis acute, quæ ſunt
ſecernenda, diſtinguit. Sæpe etiam definiunt
& oratores & poëtæ per translationem verbi,
ex ſimilitudine, cum quadam ſuavitate. Sed
ego a veſtris exemplis, niſi neceſſario, non
recedam. Solebat igitur Aquillius, collega
& familiaris meus, cum de litoribus agere-
tur, quæ omnia publica eſſe vultis, quæ-
rentibus iis, ad quos id pertinebat, quid eſſet
litus, ita definire, *qua fluctus eluderet*: hoc
eſt, quaſi qui adoleſcentiam, florem ætatis;
ſenectutem, occaſum vitæ, velit definire:

translatione utens diſcedebat a verbis propriis rerum ac ſuis. Quod ad definitiones 8
attinet, hactenus: reliqua videamus.

Partitione autem ſic utendum eſt, nullam 33
ut partem relinquas, ut ſi partiri velis tutelas, inſcienter facias, ſi ullam prætermittas. At ſi ſtipulationum aut judiciorum formulas partiare, non eſt vitioſum, in re infinita prætermittere aliquid. Quod idem in diviſione vitioſum eſt. Formarum enim certus eſt numerus, quæ cuique generi ſubjiciantur; partium diſtributio ſæpe eſt infinitior, tamquam rivorum a fonte deductio. Itaque in 34
oratoriis artibus, quæſtionis genere propoſito, quot ejus formæ ſint, ſubjungitur abſolute. at cum de ornamentis verborum ſententiarumque præcipitur, quæ vocantur σχήματα, non ſit idem. Res enim eſt infinitior; ut ex hoc quoque intelligatur, quid velimus inter partitionem & diviſionem intereſſe. Quamquam enim vocabula prope idem valere videantur; tamen quia res differebant, nomina rerum diſtare voluerunt.

Multa etiam ex notatione ſumuntur. Ea 35
eſt autem, cum ex vi nominis argumentum elicitur; quam Græci ἐτυμολογίαν vocant, id eſt, verbum ex verbo, veriloquium: nos

autem novitatem verbi non ſatis apti fugientes, genus hoc notationem appellamus, quia ſunt verba rerum notæ. Itaque hoc idem Ariſtoteles σύμβολον appellat, quod Latine eſt nota. Sed cum intelligitur, quid ſignificetur, minus laborandum eſt de nomine. Multa
36 tur, minus laborandum eſt de nomine. Multa igitur in diſputando notatione eliciuntur ex verbo: ut, cum quæritur, *Poſtliminium* quid ſit: (non dico, quæ ſint poſtliminii. nam id caderet in diviſionem, quæ talis eſt: poſtliminio redeunt hæc, homo, navis, mulus clitellarius, equus, equa, quæ frena recipere ſolet) ſed cum ipſius poſtliminii vis quæritur, & verbum ipſum notatur. In quo Servius noſter (ut opinor) nihil putat eſſe notandum, niſi *poſt;* & *liminium* illud productionem eſſe verbi vult, ut in *finitimo, legitimo, aeditimo*, non plus eſſe *timum*, quam
37 in *meditullio tullium:* Scævola autem, P. F. junctum putat eſſe verbum, ut ſit in eo & *poſt* & *limen;* ut quæ a nobis alienata ſunt, cum ad hoſtem pervenerint, & ex ſuo tamquam limine exierint, dein cum redierint poſt ad idem limen, poſtliminio videantur rediiſſe. Quo in genere etiam Mancini cauſa defendi poteſt, poſtliminio rediiſſe: deditum non eſſe, quoniam non ſit receptus. Nam

neque deditionem, neque donationem ſine acceptione intelligi poſſe.

Sequitur is locus, qui conſtat ex iis re- 9
bus, quæ quodammodo affectæ ſunt ad id, 38
de quo ambigitur: quem modo dixi in plures partes diſtributum. Cujus primus eſt locus ex conjugatione, quam Græci *συζυγίαν* vocant, finitimus notationi, de qua modo dictum eſt: ut, ſi aquam pluviam eam modo intelligeremus, quam imbri collectam videremus; veniret Mucius, qui, quia conjugata verba eſſent pluvia & pluendo, diceret, omnem aquam oportere arceri, quæ pluendo
creviſſet. Cum autem a genere ducetur ar- 39
gumentum, non erit neceſſe id uſque a capite arceſſere: ſæpe etiam citra licet, dummodo ſupra ſit, quod ſumitur, quam id, ad quod ſumitur: ut, aqua pluvia ultimo genere ea eſt, quæ de cœlo veniens creſcit imbri: ſed propiore loco, in quo quaſi jus arcendi continetur, genus eſt, aqua pluvia nocens: ejus generis formæ, loci vitio, & manu nocens: quarum altera jubetur ab arbitro
coërceri; altera non jubetur. Commode 40
etiam tractatur hæc argumentatio, quæ ex genere ſumitur, cum ex toto perſequare partes, hoc modo: Si dolus malus eſt, cum

aliud agitur, aliud ſimulatur; enumerare li-
cet, quibus id modis fiat: deinde in eorum
aliquem id, quod arguas dolo malo factum,
includere: quod genus argumenti in primis
firmum videri ſolet.

10 Similitudo ſequitur, quæ late patet; ſed
41 oratoribus & philoſophis magis, quam vobis.
Etſi enim omnes loci ſunt omnium diſputa-
tionum, ad argumenta ſuppeditanda, tamen
aliis diſputationibus abundantius occurrunt,
aliis anguſtius. Itaque genera tibi nota ſint:
ubi autem his utare, quæſtiones ipſæ te ad-
42 monebunt. Sunt enim ſimilitudines, quæ
ex pluribus collationibus perveniunt quo vo-
lunt, hoc modo: Si tutor fidem præſtare de-
bet, ſi ſocius, ſi, cui mandaris, ſi qui fidu-
ciam acceperit: debet etiam procurator.
Hæc ex pluribus perveniens quo vult, ap-
pellatur inductio: quæ Græce ἐπαγωγὴ no-
minatur; qua plurimum eſt uſus in ſermoni-
43 bus Socrates. Alterum ſimilitudinis genus
collatione ſumitur, cum una res uni, par
pari comparatur, hoc modo: Quemadmo-
dum, ſi in urbe de finibus controverſia eſt,
quia fines magis agrorum videntur eſſe, quam
urbis, finibus regundis adigere arbitrum non
poſſis; ſic, ſi aqua pluvia in urbe nocet,

quoniam res tota magis agrorum eſt, aquæ
pluviæ arcendæ adigere non poſſis arbitrum.
Ex eodem ſimilitudinis loco etiam exempla 44
ſumuntur, ut Craſſus in Curiana cauſa exem-
plis plurimis uſus eſt, agens de eo, qui teſta-
mento ſic heredem inſtituiſſet, ut, ſi filius
natus eſſet in decem menſibus, iſque mor-
tuus prius, quam in ſuam tutelam veniſſet;
ſecundus heres hereditatem obtineret. Quæ
commemoratio exemplorum valuit; eaque
vos in reſpondendo uti multum ſoletis. Ficta 45
etiam exempla ſimilitudinis habent vim: ſed
ea oratoria magis ſunt, quam veſtra: quam-
quam uti etiam vos ſoletis, ſed hoc modo:
Finge mancipio aliquem dediſſe id, quod
mancipio dari non poteſt. num idcirco id
ejus factum eſt, qui accepit? aut num is,
qui mancipio dedit, ob eam rem ſe ulla re
obligavit? In hoc genere oratoribus & phi-
loſophis conceſſum eſt, ut muta etiam lo-
quantur, ut mortui ab inferis excitentur,
aut aliquid, quod fieri nullo modo poſſit,
augendæ rei gratia, dicatur, aut minuendæ,
quæ hyperbole dicitur, & multa mirabilia
alia. Sed latior eſt campus illorum. eiſdem
tamen ex locis (ut ante dixi) & in maximis,
& in minimis quæſtionibus argumenta du-
cuntur.

II Sequitur ſimilitudinem differentia rei,
46 maxime contraria ſuperiori: ſed eſt ejuſdem,
diſſimile & ſimile invenire. Ejus generis hæc
ſunt: Non, quemadmodum quod mulieri
debeas, recte ipſi mulieri, ſine tutore au-
ctore ſolvas; ita quod aut pupillæ, aut pu-
pillo debeas, recte poſſis eodem modo ſol-
47 vere. Deinceps locus eſt, qui a contrario
dicitur. Contrariorum autem genera ſunt
plura: unum eorum, quæ in eodem genere
plurimum differunt, ut ſapientia & ſtultitia.
Eodem autem genere dicuntur, quibus pro-
poſitis occurrunt, tamquam e regione, quæ-
dam contraria, ut celeritati tarditas, non de-
bilitas. ex quibus [contrariis] argumenta ta-
lia exſiſtunt: Si ſtultitiam fugimus, ſapien-
tiam ſequamur: & bonitatem, ſi malitiam.
Hæc, quæ ex eodem genere contraria ſunt,
48 appellantur adverſa. Sunt enim alia contra-
ria, quæ privantia licet appellemus Latine,
Græci appellant ςερητικά. Præpoſitio enim
IN, privat verbum ea vi, quam haberet, ſi
IN præpoſitum non fuiſſet: ut *dignitas*, *in-
dignitas*, *humanitas*, *inhumanitas*, & cetera
generis ejuſdem: quorum tractatio eſt ea-
dem, quæ ſuperiorum, quæ adverſa dixi.
49 *Nam alia* quoque ſunt contrariorum genera,

velut ea, quæ cum aliquo conferuntur: ut duplum, ſimplum: multa, pauca: longum, breve: majus, minus. Sunt etiam illa valde contraria, quæ appellantur negantia. ea ἀποφατικὰ Græci, contraria ajentibus: ut, Si hoc eſt, illud non eſt. Quid enim opus exemplo eſt? tantum intelligatur, argumento quærendo, contrariis omnibus contraria non convenire.

Ab adjunctis autem poſui equidem exem- 12
plum paulo ante, multa ſcilicet adjungi, quæ 50
ſuſcipienda eſſent, ſi ſtatuiſſemus, ex edicto
ſecundum eas tabulas poſſeſſionem dari, quas
is inſtituiſſet, cui teſtamenti factio nulla eſ-
ſet. Sed locus hic magis ad conjecturales
cauſas, quæ verſantur in judiciis, valet: cum
quæritur, quid aut ſit, aut evenerit, aut fu-
turum ſit, aut, quid omnino fieri poſſit. At 51
loci quidem ipſius forma talis eſt. Admonet
autem hic locus, ut quæratur, quid ante rem,
quid cum re, quid poſt rem evenerit. Nihil
hoc ad jus; ad Ciceronem, inquibat Gallus
noſter; ſi quis ad eum tale quid retulerat, ut
de facto quæreretur. tu tamen patiere, nul-
lum a me artis inſtitutæ locum præteriri;
ne, ſi nihil, niſi quod ad te pertineat, ſcri-
bendum putaris, nimium te amare videare.

Eſt igitur magna ex parte locus hic orato-
rius, non modo non juriſconſultorum, ſed
52 ne philoſophorum quidem. Ante rem enim
quæruntur, quæ talia ſunt, apparatus, col-
loquia, locus, conſtitutum, convivium. Cum
re autem, pedum crepitus, ſtrepitus homi-
num, corporum umbræ, & ſi quid ejuſmodi.
At poſt rem, rubor, pallor, titubatio, & ſi
qua alia ſigna conturbationis & conſcientiæ:
præterea reſtinctus ignis, gladius cruentus,
ceteraque, quæ ſuſpicionem facti poſſunt
movere.

53 Deinceps eſt locus dialecticorum proprius
ex conſequentibus, & antecedentibus, & re-
pugnantibus, qui etiam ab adjunctis longe
diverſus eſt. nam adjuncta, de quibus paulo
ante dictum eſt, non ſemper eveniunt: con-
ſequentia autem ſemper. Ea enim dico con-
ſequentia, quæ rem neceſſario conſequun-
tur. itemque & antecedentia & repugnantia.
quidquid enim antecedit quamque rem, id
cohæret cum re neceſſario: & quidquid re-
pugnat, id ejuſmodi eſt, ut cohærere num-
13 quam poſſit. Cum tripartito igitur diſtribua-
tur locus hic, in conſecutionem, anteceſſio-
nem, repugnantiam; reperiendi argumenti
locus ſimplex eſt, tractandi triplex. nam

quid intereſt, cum hoc ſumſeris, pecuniam numeratam mulieri deberi, cui ſit omne argentum legatum, utrum hoc modo concludas argumentum: Si pecunia ſignata argentum eſt; legata eſt mulieri. eſt autem pecunia ſignata argentum. legata igitur. An illo modo? Si numerata pecunia, non eſt legata; non eſt numerata pecunia argentum. eſt autem numerata pecunia argentum. legata igitur eſt. An illo modo? Non & legatum argentum eſt, & non eſt legata numerata pecunia. legatum autem argentum eſt. legata igitur numerata pecunia eſt. Appellant autem 54
dialectici eam concluſionem argumenti, in qua, cum primum aſſumſeris, conſequitur id, quod annexum eſt, primum concluſionis modum: cum id, quod annexum eſt, negaris, ut id quoque, cui fuerit annexum, negandum ſit, ſecundus appellatur concludendi modus: cum autem aliqua conjuncta negaris, & his alia negatio rurſus adjungitur, & ex his primum ſumſeris, ut, quod relinquitur, tollendum ſit: is tertius appellatur concluſionis modus. Ex hoc illa rhetorum ſunt 55
ex contrariis concluſa, quæ ipſi enthymemata appellant: non quod non omnis ſententia proprio nomine enthymema dicatur: ſed,

ut Homerus propter excellentiam commune poëtarum nomen efficit apud Græcos ſuum; ſic, cum omnis ſententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur acutiſſima, ſola proprie nomen commune poſſidet. Ejus generis hæc ſunt. *Hunc metuere, alterum in metu non ponere? Eam, quam nihil accuſas, damnas: bene quam meritam eſſe autumas, dicis male mereri? Id, quod ſcis, prodeſt nihil: id, quod neſcis, ob-*
14 *eſt?* Hoc diſſerendi genus attingit omnino
56 veſtras quoque in reſpondendo diſputationes: ſed philoſophorum magis; quibus eſt cum oratoribus illa ex repugnantibus ſententiis communis concluſio, quæ a dialecticis tertius modus, a rhetoribus enthymema nuncupatur. Reliqui dialecticorum modi plures ſunt, qui ex disjunctionibus conſtant: aut hoc, aut illud: hoc autem: non igitur illud. Itemque, Aut hoc, aut illud: non autem hoc: illud igitur. Quæ concluſiones idcirco ratæ ſunt, quod in disjunctione plus uno verum eſſe non poteſt. Atque ex iis concluſionibus, quas ſupra ſcripſi, prior, quartus; poſterior, quintus a dialecticis modus appellatur. Deinde addunt conjunctionum negantiam, ſic: *Non & hoc* eſt, & illud; hoc autem: non

igitur illud. Hic modus eſt ſextus. Septimus autem, Non & hoc, & illud; non autem hoc: illud igitur. Ex his modis concluſiones innumerabiles naſcúntur, in quo eſt fere tota dialectica. Sed ne eæ quidem, quas expoſui, ad hanc inſtitutionem ſunt neceſſariæ.

Proximus eſt locus rerum efficientium, 58
quæ cauſæ appellantur: deinde rerum effectarum ab efficientibus cauſis. Harum exempla, ut reliquorum locorum, paulo ante poſui, & quidem ex jure civili; ſed hæc patent
latius. Cauſarum igitur genera, duo ſunt: 15
unum, quod vi ſua id, quod ſub ea ſubjectum eſt, certo efficit, ut ignis accendit: alterum, quod naturam efficiendi non habet, ſed ſine quo effici non poſſit; ut, ſi quis æs cauſam ſtatuæ velit dicere, quod ſine eo non poſſit
effici. Hujus generis cauſarum, ſine quo 59
non efficitur, alia ſunt quieta, nihil agentia, ſtolida quodammodo; ut locus, tempus, materiæ, ferramenta, & cetera generis ejuſdem: alia autem præcurſionem quandam adhibent ad efficiendum, & quædam afferunt per ſe adjuvantia, etſi non neceſſaria, ut amori congreſſio cauſam attulerit, amor flagitio. Ex hoc genere cauſarum, ex æterni-

tate pendentium, fatum a Stoicis nectitur.
Atque ut earum cauſarum, ſine quibus effic
non poteſt, genera diviſi; ſic etiam efficien
tium dividi poſſunt. Sunt enim aliæ cauſæ
quæ plane efficiant, nulla re adjuvante: alia
quæ adjuvari velint; ut ſapientia efficit ſa
pientes ſola per ſe: beatos efficiat, nec ne
60 ſola per ſe, quæſtio eſt. Quare cum in diſpu
tationem inciderit cauſa efficiens aliquid ne
ceſſario, ſine dubitatione licebit, quod effici
16 tur ab ea cauſa, concludere. Cum autem
erit talis cauſa, ut in ea non ſit efficien
neceſſitas; neceſſaria concluſio non ſequitur
Atque illud quidem genus cauſarum, quo
habet vim efficiendi neceſſariam, errorem
afferre non fere ſolet: hoc autem, ſine quo
non efficitur, ſæpe conturbat. Non enim, ſ
ſine parentibus filii eſſe non poſſunt, propter
ea cauſa fuit in parentibus gignendi neceſſa
61 ria. Hoc igitur, ſine quo non ſit, ab eo, a
quo certo ſit, diligenter eſt ſeparandum. Illud
enim eſt tamquam,

Utinam ne in nemore Pelio ſecuribus
Caeſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes!

Niſi enim cecidiſſet abiegna ad terram trabes,
Argo illa facta non eſſet. nec tamen fuit in
his trabibus efficiendi vis neceſſaria. E

cum in Ajacis navim *criſpiſulcans igneum*
fulmen injectum eſt, inflammatur navis ne-
ceſſario. Atque etiam eſt cauſarum diſſimi- 62
litudo, quod aliæ ſunt, ut ſine ulla appeti-
tione animi, ſine voluntate, ſine opinione,
ſuum quaſi opus efficiant, velut, ut omne
intereat, quod ortum eſt: aliæ autem aut
voluntate efficiuntur, aut perturbatione ani-
mi, aut habitu, aut natura, aut arte, aut
caſu: voluntate, ut tu, cum hunc libellum
legis; perturbatione, ut ſi quis eventum ho-
rum temporum timeat; habitu, ut facile &
cito iraſcatur; natura, ut vitium in dies
creſcat; arte, ut bene pingat; caſu, ut pro-
ſpere naviget. Nihil horum ſine cauſa, nec
quidquam omnino; ſed hujuſmodi cauſæ non
neceſſariæ. Omnium autem cauſarum in 63
aliis ineſt conſtantia, in aliis non ineſt. In
natura, & in arte conſtantia eſt, in ceteris
nulla. Sed tamen earum cauſarum, quæ 17
non ſunt conſtantes, aliæ ſunt perſpicuæ,
aliæ latent. Perſpicuæ ſunt, quæ appetitio-
nem animi judiciumque tangunt: latent, quæ
ſubjectæ ſunt fortunæ. Cum enim nihil ſine
cauſa fiat; hoc ipſum eſt fortunæ eventus,
obſcura cauſa, quæ latenter efficitur. Etiam
ea, quæ fiunt, partim ſunt ignorata, partim

voluntaria: ignorata, quæ neceſſitate effecta
64 ſunt; voluntaria, quæ conſilio. Quæ autem
fortuna, vel ignorata, vel voluntaria. Nam jacere telum, voluntatis eſt; ferire, quem nolueris, fortunæ. Ex quo aries ille ſubjicitur in veſtris actionibus: Si telum manu fugit magis, quam jecit. Cadunt etiam in ignorationem atque in imprudentiam perturbationes animi: quæ, quamquam ſunt voluntariæ, (objurgatione enim, & admonitione dejiciuntur,) tamen habent tantos motus;
65 ut ea, quæ voluntaria ſunt, aut neceſſaria interdum, aut certe ignorata videantur. Toto igitur loco cauſarum explicato, ex earum differentia in magnis quidem cauſis vel oratorum, vel philoſophorum, magna argumentorum ſuppetit copia; in veſtris autem, ſi non uberior, at fortaſſe ſubtilior. Privata enim judicia maximarum quidem rerum in juriſconſultorum mihi videntur eſſe prudentia. Nam & adſunt multum, & adhibentur in conſilio: & patronis diligentibus, ad eorum prudentiam confugientibus, haſtas mi-
66 niſtrant. In omnibus igitur iis judiciis, in quibus, EX FIDE BONA, eſt additum: ubi vero etiam, VT INTER BONOS BENE AGIER: inprimiſque in arbitrio rei

uxoriæ, in quo eſt; QVID AEQVIVS,
MELIVS, parati eſſe debent. Illi enim do-
lum malum, illi fidem bonam, illi æquum,
bonum, illi, quid ſocium ſocio, quid eum,
qui negotia aliena curaſſet, ei, cujus ea ne-
gotia fuiſſent; quid eum, qui mandaſſet,
eumve, cui mandatum eſſet, alterum alteri
præſtare oporteret; quid virum uxori, quid
uxorem viro, tradiderunt. Licebit igitur,
diligenter cognitis argumentorum locis, non
modo oratoribus & philoſophis, ſed juris et-
iam peritis copioſe de conſultationibus ſuis
diſputare. Conjunctus huic cauſarum loco 18
locus ille eſt, qui efficitur ex cauſis. Ut enim 67
cauſa effectum indicat, ſic, quod effectum
eſt, quæ fuerit cauſa, demonſtrat. Hic locus
ſuppeditare ſolet oratoribus & poëtis, ſæpe
etiam philoſophis, ſed iis, qui ornate & co-
pioſe loqui poſſunt, mirabilem copiam dicen-
di, cum denuntiant, quid ex quaque re ſit
futurum. Cauſarum enim cognitio, cogni-
tionem eventorum facit.

Reliquus eſt comparationis locus, cujus 68
genus & exemplum ſupra poſitum eſt, ut
ceterorum: nunc explicanda tractatio eſt.
Comparantur igitur ea, quæ aut majora, aut
minora, aut paria dicuntur: in quibus ſpe-

ctantur hæc, numerus, ſpecies, vis, quæ-
69 dam etiam ad res aliquas affectio. Numero
ſic comparabuntur, plura bona ut paucioribus bonis anteponantur, pauciora mala malis pluribus, diuturniora bona brevioribus, longe & late pervagata anguſtis; ex quibus plura bona propagentur, quæque plures imitentur & faciant. Specie autem comparantur, ut anteponantur, quæ propter ſe expetenda ſunt, iis, quæ propter aliud, & ut innata atque inſita, aſſumtis & adventiciis, integra contaminatis, jucunda minus jucundis, honeſta ipſis etiam utilibus, proclivia laborioſis, neceſſaria non neceſſariis, ſua alienis, rara vulgaribus, deſiderabilia iis, quibus facile carere poſſis, perfecta inchoatis, tota partibus, ratione utentia rationis expertibus, voluntaria neceſſariis, animata inanimatis, naturalia non naturalibus, artificioſa non arti-
70 ficioſis. Vis autem in comparatione ſic cernitur, efficiens cauſa gravior, quam non efficiens: quæ ſeipſis contenta ſunt, meliora, quam quæ egent aliis: quæ in noſtra, quam quæ in aliorum poteſtate ſunt: ſtabilia incertis: quæ eripi non poſſunt, iis, quæ poſſunt. Affectio autem ad res aliquas, eſt hujuſmodi: principum commoda majora, quam reli-

quorum;

quorum; itemque, quæ jucundiora, quæ
pluribus probata, quæ ab optimo quoque
laudata. Atque, ut hæc in comparatione
meliora, ſic deteriora, quæ iis ſunt contraria.
Parium autem comparatio nec elationem ha- 71
bet, nec ſubmiſſionem. eſt enim æqualis.
Multa autem ſunt, quæ æqualitate ipſa com-
parentur; quæ ita fere concluduntur. Si
conſilio juvare cives & auxilio, æqua in lau-
de ponendum eſt: pari gloria debent eſſe ii,
qui conſulunt, & ii, qui defendunt. at,
quod primum, eſt: quod ſequitur, igitur.
Perfecta eſt omnis argumentorum invenien-
dorum præceptio, ut, cum profectus ſis a
definitione, a partitione, a notatione, a con-
jugatis, a genere, a forma, a ſimilitudine,
a differentia, a contrariis, ab adjunctis, a
conſequentibus, ab antecedentibus, a repu-
gnantibus, a cauſis, ab effectis, a compara-
tione majorum, minorum, parium, nulla
præterea ſedes argumenti quærenda ſit.

Sed quoniam ita a principio diviſimus, ut 19
alios locos diceremus in eo ipſo, de quo 72
ambigitur, hærere, de quibus ſatis eſt di-
ctum, alios aſſumi extrinſecus; de iis pauca
dicamus: etſi ea nihil omnino ad veſtras diſ-
putationes pertinent; ſed tamen totam rem

perficiamus, quandoquidem cœpimus. Ne-
que enim tu is es, quem nihil, niſi jus ci-
vile, delectet: & quoniam ad te hæc ita ſcri-
buntur, ut etiam in aliorum manus ſint ven-
tura, detur opera, ut quamplurimum iis,
quos recta ſtudia delectant, prodeſſe poſſi-
73 mus. Hæc ergo argumentatio, quæ dicitur
artis expers, in teſtimonio poſita eſt. Teſti-
monium autem nunc dicimus omne, quod
ab aliqua re externa ſumitur ad faciendam
fidem. Perſona autem non qualiſcumque
teſtimonii pondus habet: ad faciendam enim
fidem auctoritas quæritur: ſed auctoritatem
aut natura aut tempus affert. Naturæ aucto-
ritas in virtute ineſt maxime: in tempore
autem multa ſunt, quæ afferant auctorita-
tem, ingenium, opes, ætas, fortuna, ars,
uſus, neceſſitas, concurſio etiam nonnum-
quam rerum fortuitarum. Nam & ingenio-
ſos, & opulentos, & ætatis ſpatio probatos,
dignos, quibus credatur, putant: non recte
fortaſſe, ſed vulgi opinio mutari vix poteſt,
ad eamque omnia dirigunt & qui judicant,
& qui exiſtimant. Qui enim his rebus, quas
dixi, excellunt, ipſa virtute videntur excel-
74 lere. Sed reliquis quoque rebus, quas modo
enumeravi, quamquam in iis nulla ſpecies

virtutis eſt: tamen interdum confirmatur fides, ſi aut ars quædam adhibetur; (magna enim eſt vis ad perſuadendum, ſcientiæ;) aut uſus: plerumque enim creditur iis, qui experti ſunt. Facit etiam neceſſitas fidem, 20
quæ cum a corporibus, tum ab animis naſcitur. Nam & verberibus, tormentis, igni fatigati quæ dicunt, ea videtur veritas ipſa dicere, &, quæ a perturbationibus animi ſunt, dolore, cupiditate, iracundia, metu, quia neceſſitatis vim habent, afferunt auctoritatem & fidem. Cujus generis etiam illa 75
ſunt, ex quibus nonnumquam verum invenitur, pueritia, ſomnus, imprudentia, vinolentia, inſania. Nam & pueri ſæpe indicaverunt aliquid, ad quod pertineret, ignari: & per ſomnum, vinum, inſaniam, multa ſæpe patefacta ſunt. Multi etiam in res odioſas imprudentes inciderunt, ut Staleno nuper accidit: qui ea locutus eſt, bonis viris ſubauſcultantibus, pariete interpoſito, quibus patefactis, in judiciumque prolatis, rei capitalis jure damnatus eſt. Huic ſimile quiddam de Lacedæmonio Pauſania accepimus. Concurſio autem fortuitorum talis eſt, 76
ut, ſi interventum eſt caſu, cum aut ageretur *aliquid*, quod proferendum non eſſet, aut

diceretur. In hoc genere etiam illa eſt in
Palamedem conjecta ſuſpicionum proditionis
multitudo: quod genus refutare interdum
veritas vix poteſt. Hujus etiam generis eſt
fama vulgi, quoddam multitudinis teſtimo-
nium. Quæ autem virtute fidem faciunt, ea
bipertita ſunt: ex quibus alterum natura va-
let, alterum induſtria. Deorum enim virtus
natura excellit: hominum autem induſtria.
77 Divina hæc fere ſunt teſtimonia; primum
orationis; (oracula enim ex eo ipſo appellata
ſunt, quod ineſt in his deorum oratio;) de-
inde rerum, in quibus inſunt quaſi opera di-
vina quædam: primum ipſe mundus, ejuſque
omnis ordo & ornatus; deinceps aërei vola-
tus avium atque cantus; deinde ejuſdem
aëris ſonitus & ardores, multarumque rerum
in terra portenta; atque etiam per exta in-
venta præſenſio. A dormientibus quoque
multa ſignificata viſis, quibus ex locis ſumi
interdum ſolent ad fidem faciendam teſtimo-
78 nia deorum. In homine virtutis opinio valet
plurimum. Opinio autem eſt, non modo eos
virtutem habere, qui habeant, ſed eos etiam,
qui habere videantur. Itaque, quos inge-
nio, quos ſtudio, quos doctrina præditos vi-
dent, quorumque vitam conſtantem, & [illegible]

Quæſtionem autem, quam dicere ... ſit, duo ſunt genera: unum cognitionis; alterum actionis. Cognitionis ſunt hæ, quarum finis eſt ſcientia: ut, ſi quæratur, a naturane jus profectum ſit, an ab aliqua quaſi conditione hominum & pactione. Actionis autem hujuſmodi exempla ſunt: Sitne ſapientis ad rempublicam accedere. Cognitionis quæſtiones tripartitæ ſunt, cum, an ſit, aut quid ſit, aut quale ſit, quæritur. Horum primum conjectura, ſecundum definitione, tertium juris & injuriæ diſtinctione explicatur. Conjecturæ ratio in quatuor partes diſtributa eſt: quarum una eſt, cum quæritur, ſitne aliquid; altera, unde ortum ſit; tertia, quæ id cauſa effecerit; quarta, in qua de mutatione rei quæritur: Sit, necne ſit: ecquidnam honeſtum ſit: ecquid æquum re vera; an hæc tantum in opinione ſint. Unde autem ſit ortum, ut, cum quæritur, natura, an doctrina poſſit effici virtus, Cauſa autem efficiens ſic, ut, cum quæritur, quibus rebus eloquentia efficiatur. De commutatione, ſic: Poſſitne eloquentia commutatione aliqua converti in in-

22 fantiam. Cum autem, quid ſit, quæritur;

notio explicanda eſt, & proprietas, & divi- 83
ſio, & partitio. Hæc enim ſunt definitioni attributa: additur etiam deſcriptio, quam Græci χαρακτῆρα vocant. Notio ſic quæritur: Sitne id æquum, quod ei, qui plus poteſt, utile eſt. Proprietas ſic: In hominemne ſolum cadat, an etiam in belluas ægritudo. Diviſio, & eodem pacto partitio, ſic: Triane genera bonorum ſint. Deſcriptio, Qualis ſit avarus, qualis aſſentator, ceteraque ejuſdem generis, in quibus natura & vita deſcribitur.
Cum autem quæritur, quale quid ſit; aut 84
ſimpliciter quæritur, aut comparate: ſimpliciter, Expetendane ſit gloria? comparate, Præponendane ſit divitiis gloria? Simplicium tria genera ſunt: de expetendo fugiendoque: de æquo & iniquo: de honeſto & turpi. Comparationum autem duo, unum de eodem & alio: alterum de majore & minore. De expetendo & fugiendo, hujuſmodi: Si expetendæ divitiæ, ſi fugienda paupertas? De æquo & iniquo: Aequumne ſit ulciſci, a quocumque injuriam acceperis? De honeſto & turpi: Honeſtumne ſit, pro patria
mori? Ex altero autem genere, quod erat 85
bipartitum, unum eſt de eodem & alio: ut,

ſi quæratur, quid interſit inter amicum & aſſentatorem? regem & tyrannum? Alterum de majore & minore: ut, ſi quæratur, eloquentiane pluris ſit, an juris civilis ſcientia. De cognitionis quæſtionibus hactenus.
86 Actionis reliquæ ſunt: quarum duo ſunt genera: unum ad officium, alterum ad motum animi vel gignendum, vel ſedandum, planeve tollendum. Ad officium ſic; ut, cum quæritur, ſuſcipiendine ſint liberi. Ad movendos animos, cum fiunt cohortationes ad defendendam rempublicam, ad gloriam, & ad laudem: quo ex genere ſunt querelæ, incitationes, miſerationeſque flebiles, rurſuſque oratio cum iracundiam reſtinguens, tum metum eripiens, tum exſultantem lætitiam comprimens, tum ægritudinem abſtergens. Hæc cum in propoſitis quæſtionibus genera ſint, eadem in cauſas transferuntur.

23
87 Loci autem qui ad quaſque quæſtiones accommodati ſunt, deinceps eſt videndum. Omnes quidem illi, quos ſupra diximus, ad pleraſque ſunt; ſed alii ad alias, ut dixi, aptiores. Ad conjecturam igitur maxime apta, quæ ex cauſis, quæ ex effectis, quæ ex conjunctis ſumi poſſunt. Ad definitionem

autem pertinet ratio, & ſcientia definiendi. Atque huic generi finitimum eſt illud, quod appellari de eodem & altero diximus: quod genus forma quædam definitionis eſt. Si enim quæratur, idemne ſit pertinacia & perſeverantia, definitionibus judicandum eſt.
Loci autem convenient in ejus generis quæ- 88
ſtionem conſequentes, antecedentes, repugnantes, adjunctis etiam duobus iis, qui ſumuntur ex cauſis & effectis. Nam ſi hanc rem illa ſequitur, hanc autem non ſequitur: aut ſi huic rei illa antecedit, huic non antecedit: aut ſi huic rei repugnat, illi non repugnat: aut, ſi hujus rei hæc, illius alia cauſa eſt: aut ſi ex alio hoc, ex alio illud effectum eſt: ex quovis horum id, de quo quæritur, idemne, an aliud ſit, inveniri poteſt.
Ad tertium genus quæſtionis, in quo, quale 89
ſit, quæritur, in comparationem ea cadunt, quæ paulo ante in comparationis loco enumerata ſunt. In illud autem genus, in quo de expetendo fugiendoque quæritur, adhibentur ea, quæ ſunt aut animi, aut corporis, aut externa vel commoda, vel incommoda. Itemque cum de honeſto turpique quæritur, ad animi bona, vel mala, omnia

90 dirigenda oratio eſt. Cum autem de æquo
& iniquo differitur, æquitatis loci colligun-
tur. hi cernuntur bipartito: & natura, & in-
ſtituto. Natura partes habet duas, tuitio-
nem ſui, & ulciſcendi jus. Inſtitutio autem
æquitatis, tripartita eſt. una pars, legitima
eſt, altera conveniens, tertia moris vetuſtate
confirmata. Atque etiam rurſus æquitas,
tripartita dicitur eſſe: una ad ſuperos deos,
altera ad manes, tertia ad homines pertinere.
Prima pietas, ſecunda ſanctitas, tertia juſti-
24 tia aut æquitas nominatur. De propoſito ſa-
tis multa: deinceps de cauſa pauciora dicen-
da ſunt. Pleraque enim ſunt ei cum propo-
ſito communia.

91 Tria ſunt igitur genera cauſarum; judi-
cii, deliberationis, laudationis. Quarum fi-
nes ipſi declarant, quibus utendum locis ſit.
Nam judicii finis eſt jus: ex quo etiam no-
men. Juris autem partes tum expoſitæ, tum
æquitatis. Deliberandi finis, utilitas: cujus
hæ partes, quæ modo expoſitæ, rerum ex-
petendarum. Laudationis finis, honeſtas: de
92 qua item eſt ante dictum. Sed definitæ quæ-
ſtiones a ſuis quæque locis, quaſi propriis,
inſtituuntur, in accuſationem defenſionem-

que partitæ. In quibus exſiſtunt hæc genera,
ut accuſator perſonam arguat facti: defenſor
aliquid opponat de tribus: aut non eſſe fa-
ctum, aut, ſi ſit factum, aliud ejus facti no-
men eſſe, aut jure eſſe factum. Itaque aut
infitialis, aut conjecturalis prima appelletur:
definitiva, altera: tertia, quamvis moleſtum
nomen hoc ſit, juridicialis vocetur. Harum 25
cauſarum propria argumenta, ex iis ſumta
locis, quos expoſuimus, in præceptis orato-
riis explicata ſunt. Refutatio autem accuſa- 93
tionis, in qua eſt depulſio criminis, quæ Græ-
ce ςάσις dicitur, Latine appelletur *ſtatus:* in
quo primum inſiſtit quaſi ad repugnandum
congreſſa defenſio. Atque etiam in delibe-
rationibus & laudationibus iidem exſiſtunt
ſtatus. Nam & negantur ſæpe ea futura,
quæ ab aliquo in ſententia dicta ſunt fore, ſi
aut omnino fieri non poſſunt, aut ſine ſum-
ma difficultate non poſſunt. In qua argu-
mentatione ſtatus conjecturalis exſiſtit. At, 94
cum aliquid de utilitate, honeſtate, æquitate
diſſeritur, deque iis rebus, quæ iis ſunt con-
trariæ: incurrunt ſtatus, aut juris, aut no-
minis; quod idem contingit in laudationibus.
Nam aut negari poteſt, id factum eſſe, quod

laudetur; aut non eo nomine afficiendum, quo laudator affecerit; aut omnino non eſſe laudabile, quod non recte, non jure factum ſit. Quibus omnibus generibus uſus eſt nimis im-
95 pudenter Cæſar contra Catonem meum. Sed quæ ex ſtatu contentio efficitur, eam Græci *κρινόμενον* vocant. mihi placet id, quoniam quidem ad te ſcribo, *qua de re agitur*, vocari. Quibus autem hoc, qua de re agitur, continetur, eæ *continentia* vocentur, quaſi firmamenta defenſionis: quibus ſublatis defenſio nulla ſit. Sed, quoniam lege firmius in controverſiis diſceptandis eſſe nihil debet, danda eſt opera, ut legem adjutricem & teſtem adhibeamus. In qua re alii quaſi ſtatus exſiſtunt novi, qui
96 appellantur legitimæ diſceptationes. Tum enim defenditur, non id legem dicere, quod adverſarius velit, ſed aliud. Id autem contingit, cum ſcriptum ambiguum eſt, ut duæ differentes ſententiæ accipi poſſint. Tum opponitur ſcripto voluntas ſcriptoris, ut quæratur, verbane plus, aut ſententia valere debeat. Tum legi lex contraria affertur. Ita ſunt tria genera, quæ controverſiam in omni ſcripto facere poſſunt, ambiguum, diſcrepantia ſcripti & voluntatis, & ſcripta contraria.

Jam hoc perſpicuum eſt, non magis in legi- 26
bus, quam in teſtamentis, in ſtipulationibus,
in reliquis rebus, quæ ex ſcripto aguntur,
poſſe controverſias eaſdem exſiſtere. Horum
tractationes in aliis libris explicantur. Nec 97
ſolum perpetuæ actiones, ſed etiam partes
orationis iiſdem locis adjuvantur, partim
propriis, partim communibus: ut in princi-
piis, quibus ut benivoli, ut dociles, ut at-
tenti ſint, qui audiant, efficiendum eſt pro-
priis locis. Itemque narrationes, ut ad ſuos
fines ſpectent, id eſt, ut planæ ſint, ut bre-
ves, ut evidentes, ut credibiles, ut mode-
ratæ, ut cum dignitate. quæ quamquam in
tota oratione eſſe debent, magis tamen ſunt
propria narranti. Quæ autem conſequitur 98
narrationem fides, ea perſuadendo quoniam
efficitur, qui ad perſuadendum loci maxime
valeant, dictum eſt in iis, in quibus de omni
ratione dicendi. Peroratio autem & alia
quædam habet, & maxime amplificationem:
cujus effectus is debet eſſe, ut aut pertur-
bentur animi, aut tranquillentur: &, ſi ita
jam affecti ante ſunt, ut augeat eorum mo-
tus, aut ſedet oratio. Huic generi, in quo 99
& miſericordia, & iracundia, & odium, &

invidia, & ceteræ animi affectiones perturbantur, præcepta ſuppeditantur aliis in libris, quos poteris mecum legere, cum voles. Ad id autem, quod te velle ſenſeram, cumulate
100 ſatisfactum eſſe debet voluntati tuæ. Nam, ne præterirem aliquid, quod ad argumentum in omni ratione reperiendum pertineret, plura quam a te deſiderata erant, ſum complexus, fecique quod ſæpe liberales venditores ſolent, ut, cum ædes fundumve vendiderint, rutis cæſis receptis, concedant tamen aliquid emtori, quod ornandi cauſa apte & loco poſitum eſſe videatur. Sic tibi nos ad id, quod quaſi mancipio dare debuimus, ornamenta quædam voluimus non debita accedere.

M. TVLLII CICERONIS
DE
PARTITIONE ORATORIA DIALOGVS.

CICERO FILIVS, ET CICERO PATER, LOQVENTES INDVCVNTVR.

CICERO FILIVS.

STVDEO, mi pater, Latine ex te audire I
ea, quæ mihi tu de ratione dicendi Græce 1
tradidiſti; ſi modo tibi eſt otium, & ſi vis. CICERO PATER. An eſt, mi Cicero, quod ego malim, quam te quam doctiſſimum eſſe? Otium autem primum ſummum eſt, quoniam aliquando Roma exeundi poteſtas data eſt: deinde iſta tua ſtudia vel maximis occupationibus meis anteferrem libenter. C. F. 2
Viſne igitur, ut tu me Græce ſoles ordine interrogare, ſic ego te viciſſim eiſdem de rebus Latine interrogem? C. P. Sane, ſi placet. *ſic enim* & ego te meminiſſe intelli-

gam, quæ accepiſti : & tu ordine audies,
5 quæ requires. C. F. Quot in partes diſtribuenda eſt omnis doctrina dicendi? C. P. In tres. C. F. Cedo quas? C. P. Primum in ipſam vim oratoris, deinde in orationem, tum in quæſtionem. C. F. In quo eſt ipſa vis? C. P. In rebus, & verbis. Sed & res, & verba, invenienda ſunt, & collocanda. Proprie autem in rebus invenire, in verbis eloqui dicitur. Collocare autem, etſi eſt commune, tamen ad inveniendum refertur. Vox, motus, vultus, atque omnis actio, eloquendi comes eſt, earumque rerum omnium cuſtos
4 eſt memoria. C. F. Quid? orationis quot ſunt partes? C. P. Quatuor. earum duæ valent ad rem docendam, narratio & confirmatio. ad impellendos animos duæ, principium & peroratio. C. F. Quid? Quæſtio quaſnam habet partes? C. P. Infinitam, quam conſultationem appello: & definitam,
2 quam cauſam nomino. C. F. Quoniam igi-
5 tur invenire primum eſt oratoris, quid quæret? C. P. Ut inveniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet perſuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. C. F. Quibus rebus fides fit? C. P. Argumentis, quæ ducuntur ex locis, aut in re

ipſa

ipſa inſitis, aut aſſumtis. C. F. Quos vocas locos? C. P. Eos, in quibus latent argumenta. C. F. Quid eſt argumentum? C. P. Probabile inventum ad faciendam fidem. C. F. Quomodo igitur duo genera iſta divi- 6
dis? C. P. Quæ ſine arte putantur, ea remota appello, ut teſtimonia. C. F. Quid inſita? C. P. Quæ inhærent in ipſa re. C. F. Teſtimoniorum quæ ſunt genera? C. P. Divinum, & humanum: divinum, ut oracula, ut auſpicia, ut vaticinationes, ut reſponſa ſacerdotum, haruſpicum, conjectorum: humanum, quod ſpectatur ex auctoritate, & ex voluntate, & ex oratione, aut libera, aut expreſſa: in quo inſunt ſcripta, pacta, promiſſa, jurata, quæſita. C. F. Quæ ſunt quæ 7
dicis inſita? C. P. Quæ infixa ſunt rebus ipſis, ut definitio, ut contrarium, ut ea, quæ ſunt ipſi contrariove ejus aut ſimilia, aut diſſimilia, aut conſentanea, aut diſſentanea: ut ea, quæ ſunt quaſi conjuncta, aut ea, quæ ſunt quaſi pugnantia inter ſe: aut earum rerum, de quibus agitur, cauſæ: aut cauſarum eventus, id eſt, quæ ſunt effecta de cauſis, ut diſtributiones, ut genera partium, generumve partes, ut primordia rerum & quaſi præcurrentia, in quibus ineſt

aliquid argumenti: ut rerum contentiones, quid majus, quid par, quid minus ſit, in quibus aut naturæ rerum, aut facultates
3 comparantur. C. F. Omnibuſne igitur ex
8 his locis argumenta ſumemus? C. P. Immo vero ſcrutabimur & quæremus ex omnibus: ſed adhibebimus judicium, ut levia ſemper rejiciamus, nonnumquam etiam communia prætermittamus & non neceſſaria. C. F. Quoniam de fide reſpondiſti, volo audire de motu. C. P. Loco quidem quæris, ſed planius quod vis explicabitur, cum ad orationis ipſius quæſtionumque rationem venero.

9 C. F. Quid ſequitur igitur? C. P. Cum inveneris, collocare: cujus in infinita quæſtione, ordo eſt idem fere, quem expoſui, locorum: in definita autem adhibenda ſunt illa etiam, quæ ad motum animorum pertinent. C. F. Quomodo igitur iſta explicas? C. P. Habeo communia præcepta fidem faciendi & commovendi. Quoniam fides eſt firma opinio: motus autem, animi incitatio aut ad voluptatem, aut ad moleſtiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: (tot enim ſunt motus genera, partes plures generum ſingulorum:) omnem collocationem ad finem accommodo quæſtionis. Nam eſt in propo-

ſito finis, fides: in cauſa & fides, & motus.
Quare cum de cauſa dixero, in qua eſt pro-
poſitum, de utroque dixero. C. F. Quid ha- 10
bes igitur de cauſa dicere? C. P. Auditorum
eam genere diſtingui. Nam aut auſcultator
eſt modo qui audit, aut diſceptator, id eſt,
rei ſententiæque moderator: ita, ut aut de-
lectetur, aut ſtatuat aliquid. Statuit autem
aut de præteritis, ut judex, aut de futuris,
ut ſenatus. Sic tria ſunt genera, judicii, de-
liberationis, exornationis: quæ, quia in lau-
dationes maxime confertur, proprium habet
jam ex eo nomen. C F Quas res ſibi pro- 4
ponet in iſtis tribus generibus orator? C. P. 11
Delectationem in exornatione: in judicio,
aut ſævitiam, aut clementiam judicis: in
ſuaſione autem, aut ſpem, aut reformidatio-
nem deliberantis. C. F. Cur igitur exponis
hoc loco genera controverſiarum? C. P. Ut
rationem collocandi ad finem cujuſque ac-
commodem. C. F. Quonam tandem modo? 12
C. P. Quia, quibus in orationibus delectatio
finis eſt, varii ſunt ordines collocandi. Nam
aut temporum ſervantur gradus, aut gene-
rum diſtributiones: aut a minoribus ad ma-
jora adſcendimus, aut a majoribus ad mi-
nora delabimur: aut hæc inæquali varietate

diſtinguimus, cum parva magnis, ſimplicia
conjunctis, obſcura dilucidis, læta triſtibus,
incredibilia probabilibus inteximus, quæ in
13 exornationem cadunt omnia. C. F. Quid?
in deliberatione quid ſpectas? C. P. Princi-
pia, vel non longa, vel ſæpe nulla. Sunt
enim ad audiendum, qui deliberant, ſua
cauſa parati. Nec multum ſane ſæpe nar-
randum eſt. Eſt enim narratio aut præteri-
tarum rerum, aut præſentium: ſuaſio autem,
futurarum. Quare ad fidem & ad motum
14 adhibenda eſt omnis oratio. C. F. Quid? in
judiciis quæ eſt collocatio? C. P. Non ea-
dem accuſatoris & rei: quod accuſator re-
rum ordinem proſequitur, & ſingula argu-
menta, quaſi haſta in manu collocata, vehe-
menter proponit, concludit acriter, confir-
mat tabulis, decretis, teſtimoniis; accura-
tiuſque in ſingulis commoratur: perorationiſ-
que præceptis, quæ ad incitandos animos va-
lent, & in reliqua oratione paululum digre-
diens de curſu dicendi, utitur, & vehemen-
tius in perorando. Eſt enim propoſitum, ut
5 iratum efficiat judicem. C. F. Quid facien-
15 dum eſt contra reo? C. P. Omnia longe ſe-
cus. Sumenda principia ad benivolentiam
conciliandam. Narrationes aut amputandæ,

quæ lædunt: aut relinquendæ, ſi totæ ſunt moleſtæ. Firmamenta ad fidem poſita, aut per ſe diluenda, aut obſcuranda, aut digreſſionibus obruenda. Perorationes autem ad miſericordiam conferendæ. C. F. Semperne igitur ordinem collocandi, quem volumus, tenere poſſumus? C. P. Non ſane. Nam auditorum aures moderantur oratori prudenti & provido; & quod reſpuunt, immutandum eſt.

C. F. Expone deinceps, quæ ipſius ora- 16
tionis verborumque præcepta ſint. C. P. Unum igitur genus eſt eloquendi ſua ſponte fuſum: alterum verſum, atque mutatum. Prima vis eſt in ſimplicibus verbis: in conjunctis ſecunda. Simplicia invenienda ſunt: conjuncta collocanda ſunt. Et ſimplicia verba partim nativa ſunt, partim reperta. Nativa ea, quæ ſignificata ſunt ſenſu: reperta, quæ ex his facta ſunt, & novata aut ſimilitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut
adjunctione verborum. Atque etiam eſt hæc 17
diſtinctio in verbis: altera, natura: tractatione, altera: natura, ut ſint alia ſonantiora, graviora, leviora & quodammodo nitidiora: alia contra. tractatione autem, cum aut propria ſumuntur rerum vocabula, aut addita

ad nomen, aut nova, aut priſca aut ab oratore modificata & inflexa quodammodo: qualia ſunt ea, quæ transferuntur, aut immutantur, aut ea, quibus tamquam abutimur, aut ea, quæ obſcuramus, quæ incredibiliter tollimus, quæque mirabilius, quam ſermonis
6 conſuetudo patitur, ornamus. C. F. Habeo
18 de ſimplicibus verbis: nunc de conjunctione quæro. C. P. Numeri quidam ſunt in conjunctione ſervandi, conſecutioque verborum. Numeros aures ipſæ metiuntur, ne aut non compleas verbis, quod propoſueris, aut redundes. Conſecutio autem, ne generibus, numeris, temporibus, perſonis, caſibus perturbetur oratio. Nam, ut in ſimplicibus verbis, quod non eſt Latinum: ſic in conjunctis, quod non eſt conſequens, vituperandum eſt.
19 Communia autem ſimplicium conjunctorumque ſunt hæc quinque quaſi lumina, dilucidum, breve, probabile, illuſtre, ſuave. Dilucidum fit uſitatis verbis, propriis, diſpoſitis, aut circumſcriptione concluſa, aut intermiſſione, aut conciſione verborum. Obſcurum autem, aut longitudine, aut contractione orationis, aut ambiguitate, aut inflexione atque immutatione verborum. Brevitas autem conficitur ſimplicibus verbis: ſemel unaquaque

que re dicenda: nulli rei, niſi, ut dilucide
dicas, ſerviendo. Probabile autem genus eſt
orationis, ſi non nimis eſt comtum atque ex-
politum, ſi eſt auctoritas & pondus in ver-
bis, ſi ſententiæ vel graves, vel aptæ opinio-
nibus hominum & moribus. Illuſtris autem 20
oratio eſt, ſi & verba gravitate delecta po-
nuntur, & translata, & ſuperlata, & ad no-
men adjuncta, & duplicata, & idem ſignifi-
cantia, atque ab ipſa actione atque imitatione
rerum non abhorrentia. Eſt enim hæc pars
orationis, quæ rem conſtituat pæne ante
oculos. is enim maxime ſenſus attingitur:
ſed ceteri tamen, & maxime mens ipſa mo-
veri poteſt. Sed quæ dicta ſunt de oratione
dilucida, cadunt in hanc illuſtrem omnia.
Eſt enim plus aliquanto illuſtre, quam illud
dilucidum. altero fit, ut intelligamus, altero
vero, ut videre videamur. Suave autem 21
genus erit dicendi, primum elegantia & ju-
cunditate verborum ſonantium & lenium:
deinde conjunctione, quæ neque aſperos ha-
beat concurſus, neque disjunctos atque hian-
tes: & ſit circumſcripta non longo anfractu,
ſed ad ſpiritum vocis apto, habeatque ſimili-
tudinem æqualitatemque verborum, tum ex
contrariis ſumta verbis: crebra crebris, paria

paribus reſpondeant, relataque ad idem verbum: & geminata, atque duplicata, vel etiam ſæpius iterata ponantur: conſtructioque verborum tum conjunctionibus copuletur, tum
22 diſſolutionibus relaxetur. Fit etiam ſuavis oratio, cum aliquid aut inviſum, aut inauditum, aut novum dicas. Delectat enim, quidquid eſt admirabile, maximeque movet ea, quæ motum aliquem animi miſceet, oratio: quæque ſignificat oratoris ipſius amabiles mores: qui exprimuntur, aut ſignificando judicio ipſius ex animo humano ac liberali, aut inflexione ſermonis, cum aut augendi alterius, aut minuendi ſui cauſa, alia dici ab oratore, alia exiſtimari videntur, idque comitate fieri magis, quam vanitate. Sed multa ſunt ſuavitatis præcepta, quæ orationem aut magis obſcuram, aut minus probabilem faciant. Itaque etiam hoc loco nobis eſt ipſis, quid cauſa poſtulet, judicandum.
7 C. F. Reliquum eſt igitur, ut dicas de con-
23 verſa oratione atque mutata. C. P. Eſt itaque id genus totum ſitum in commutatione verborum: quæ ſimplicibus in verbis ita tractatur, ut aut ex verbo dilatetur, aut in verbum contrahatur oratio: ex verbo, cum aut proprium, aut idem ſignificans, aut factum

verbum in plura verba diducitur: ex oratione, cum aut definitio ad unum verbum revocatur, aut aſſumta verba removentur, aut in circuitus diriguntur, aut in conjunctione fit unum verbum ex duobus. In conjunctis 24
autem verbis triplex adhiberi poteſt commutatio, non verborum, ſed ordinis tantummodo: ut, cum ſemel dictum ſit directe, ſicut natura ipſa tulerit, invertatur ordo, & idem quaſi ſurſum verſus retroque dicatur; deinde idem interciſe atque permiſte. Eloquendi autem exercitatio maxime in hoc toto convertendi genere verſatur.

C. F. Actio igitur ſequitur, ut opinor. 25
C. P. Eſt ita: quæ quidem oratori & cum rerum & cum verborum momentis commutanda maxime eſt. Facit enim & dilucidam orationem, & illuſtrem, & probabilem, & ſuavem, non verbis, ſed varietate vocum, motu corporis, vultu, quæ plurimum valebunt, ſi cum orationis genere conſentient, ejuſque vim ac varietatem ſubſequentur. C. F. 26
Num quidnam de oratore ipſo reſtat? C. P. Nihil ſane, præter memoriam, quæ eſt gemina litteraturæ quodammodo, & in diſſimili genere perſimilis. Nam ut illa conſtat ex notis litterarum, & ex eo, in quo inprimun-

tur illæ notæ: ſic confectio memoriæ, tamquam cera, locis utitur, & in his imagines, ut litteras, collocat.

8 C. F. Quoniam igitur vis oratoris omnis
27 expoſita eſt, quid habes de orationis præceptis dicere? C. P. Quatuor eſſe ejus partes: quarum prima & poſtrema ad motum animi valet. is enim initiis eſt & perorationibus concitandus. Secunda, narratio: & tertia, confirmatio, fidem facit orationi. Sed amplificatio quamquam habet proprium locum, ſæpe etiam primum, poſtremum quidem fere ſemper, tamen reliquo in curſu orationis adhibenda eſt, maximeque cum aliquid aut confirmatum eſt, aut reprehenſum. Itaque ad fidem quoque vel plurimum valet. Eſt enim amplificatio vehemens quædam argumentatio; ut illa docendi cauſa ſit, hæc com-
28 movendi. C. F. Perge igitur ordine quatuor mihi iſtas partes explicare. C. P. Faciam, & a principiis primum ordiar. quæ quidem ducuntur aut ex perſonis, aut ex rebus ipſis. Sumuntur autem trium rerum gratia: ut amice, ut intelligenter, ut attente audiamur. Quorum primus locus eſt in perſonis noſtris, diſceptatorum, adverſariorum: e quibus initia benivolentiæ conciliandæ comparantur,

aut meritis noſtris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maxime liberalitatis, officii, juſtitiæ, fidei; contrariiſque rebus in adverſarios conferendis, & cum iis, qui diſceptant, aliqua conjunctionis aut cauſa aut ſpe ſignificanda: &, ſi in nos aliquod odium offenſiove collocata ſit, tollenda ea minuendave, aut diluendo, aut extenuando, aut compenſando, aut deprecando. Intelligenter
29
autem ut audiamur, & attente, a rebus ipſis ordiendum eſt. Sed facillime auditor diſcit, &, quid agatur, intelligit, ſi complectare a principio genus naturamque cauſæ, ſi definias, ſi dividas, ſi neque prudentiam ejus impedias confuſione partium, nec memoriam multitudine: quæque mox de narratione dilucida dicentur, eadem etiam huc poterunt recte referri. Ut attente autem audiamur,
30
trium rerum aliqua conſequemur. Nam aut magna quædam proponemus, aut neceſſaria, aut conjuncta cum ipſis, apud quos res agetur. Sit autem hoc etiam in præceptis, ut, ſi quando tempus ipſum, aut res, aut locus, aut interventus alicujus, aut interpellatio, aut ab adverſario dictum aliquod, & maxime in perorando, dederit occaſionem nobis aliquam, ut dicamus aliquid ad tempus apte,

ne derelinquamus: &, quæ ſuo loco de amplificatione dicemus, multa ex his poterunt ad principiorum præcepta transferri.

9 C. F. Quid? in narratione quæ tandem
81 conſervanda ſunt? C. P. Quoniam narratio eſt rerum explicatio, & quædam quaſi ſedes ac fundamentum conſtituendæ fidei, ea ſunt in ea ſervanda maxime, quæ etiam in reliquis fere dicendi partibus: quæ partim ſunt neceſſaria, partim aſſumta ad ornandum. Nam ut dilucide probabiliterque narremus, neceſſarium eſt: ſed aſſumimus etiam ſuavi-
82 tatem. Ergo ad dilucide narrandum eadem illa ſuperiora explicandi & illuſtrandi præcepta repetemus, in quibus eſt brevitas: eaque ſæpiſſime in narratione laudatur, de qua ſupra dictum eſt. Probabilis autem erit, ſi perſonis, ſi temporibus, ſi locis ea, quæ narrabuntur, conſentient: ſi cujuſque facti & eventi cauſa ponetur: ſi teſtata dici videbuntur, ſi cum hominum opinione, auctoritate, ſi cum lege, cum more, cum religione conjuncta: ſi probitas narrantis ſignificabitur, ſi antiquitas, ſi memoria, ſi orationis veritas, & vitæ fides. Suavis autem narratio eſt, quæ habet admirationes, exſpectationes, exitus inopinatos, interpoſitos

motus animorum, colloquia perſonarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates. Sed jam ad reliqua pergamus.

C. F. Nempe ea ſequuntur, quæ ad fa- 33
ciendam fidem pertinent. C. P. Ita eſt: quæ quidem in confirmationem & reprehenſionem dividuntur. Nam in confirmando, noſtra probare volumus: in reprehendendo, redarguere contraria. Quoniam igitur omne, quod in controverſiam venit, id aut ſit, nec ne ſit, aut quid ſit, aut quale ſit, quæritur: in primo conjectura valet, in altero definitio,
in tertio ratio. C. F. Teneo iſtam diſtribu- IO
tionem. Nunc conjecturæ locos quæro. C. P. 34
In veriſimilibus, & in propriis rerum notis poſita eſt tota. Sed appellemus docendi gratia veriſimile, quod plerumque ita fiat: ut, adoleſcentiam procliviorem eſſe ad libidinem. Propriæ autem notæ argumentum, quod numquam aliter fit, certumque declarat, ut fumus ignem. Veriſimilia reperiuntur ex partibus & quaſi membris narrationis. ea ſunt in perſonis, in locis, in temporibus, in factis, in eventis, in rerum ipſarum negotiorumque naturis. In perſonis naturæ pri- 35
mum ſpectantur, valitudinis, figuræ, virium, ætatis, marium, fœminarum: atque hæc

quidem in corpore: animi autem, aut quemadmodum affecti ſint, virtutibus, vitiis, artibus, inertiis; aut quemadmodum commoti, cupiditate, metu, voluptate, moleſtia. Atque hæc quidem in natura ſpectantur. In fortuna, genus, amicitiæ, liberi, propinqui, affines, opes, honores, poteſtates, divitiæ,
36 libertas, & ea, quæ ſunt iis contraria. In locis autem & illa naturalia, maritimi an remoti a mari: plani an montuoſi: læves an aſperi: ſalubres an peſtilentes: opaci an aprici: & illa fortuita, culti an inculti: celebres an deſerti: coædificati an vaſti: obſcuri an rerum geſtarum veſtigiis nobilitati:
11 conſecrati an profani. In temporibus autem,
37 præſentia & præterita & futura cernuntur. in his ipſis, vetuſta, recentia, inſtantia, paulo poſt, aut aliquando futura. Inſunt etiam in temporibus illa, quæ temporis quaſi naturam notant, ut hiems, ver, æſtas, autumnus: aut anni tempora, ut menſis, ut dies, ut nox, hora, tempeſtas; quæ ſunt naturalia: fortuita autem, ſacrificia, feſti
38 dies, nuptiæ. Jam facta & eventus aut conſilii ſunt, aut imprudentiæ; quæ eſt aut in caſu, aut in quadam animi permotione: caſu, cum aliter cecidit, ac putatum ſit: permo-

tione, cum aut oblivio, aut error, aut me-
tus, aut aliqua cupiditatis cauſa permovit.
Eſt etiam in imprudentia neceſſitas ponenda.
Rerum autem bonarum & malarum tria ſunt
genera. nam aut in animis, aut in corpori-
bus, aut extra eſſe poſſunt. Hujus igitur
materiæ, ad argumentum ſubjectæ, perlu-
ſtrandæ animo partes erunt omnes, & ad id,
quod agetur, ex ſingulis conjectura capien-
da. Eſt etiam genus argumentorum aliud, 39
quod ex facti veſtigiis ſumitur, ut telum,
cruor, clamor editus, titubatio, permutatio
coloris, oratio inconſtans, tremor, & eorum
aliquid, quod ſenſu percipi poſſit: etiamſi
præparatum aliquid, ſi communicatum cum
aliquo, ſi poſtea viſum, auditum, indicatum.
Veriſimilia autem partim ſingula movent ſuo 40
pondere, partim, etiamſi videntur eſſe exi-
gua per ſe, multum tamen, cum ſunt coa-
cervata, proficiunt. atque in his veriſimili-
bus inſunt nonnumquam etiam certæ rerum
& propriæ notæ. Maximam autem facit fi-
dem ad ſimilitudinem veri, primum exem-
plum; deinde inducta rei ſimilitudo: fa-
bula etiam nonnumquam, etſi eſt incredibi-
lis, tamen homines commovet.

12 C. F. Quid? definitionis quæ ratio eſt &
41 quæ via? C. P. Non dubium eſt id quidem, quin definitio genere declaretur, & proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus, proprium quid ſit, eluceat. Sed quoniam de propriis oritur plerumque magna diſſenſio, definiendum eſt ſæpe ex contrariis, ſæpe etiam ex diſſimilibus, ſæpe ex paribus. Quamobrem deſcriptiones quoque ſunt in hoc genere ſæpe aptæ, & enumeratio conſequentium, inprimiſque commovet explicatio vocabuli ac nominis.

42 C. F. Sunt expoſita jam fere ea, quæ de facto, quæque de facti appellatione quæruntur. Nempe igitur ea reſtant, quæ, cum factum conſtet, & nomen, qualia ſint, vocatur in dubium. C. P. Eſt ita, ut dicis. C. F. Quæ ſunt igitur in eo genere partes? C. P. Aut jure factum, depellendi aut ulciſcendi doloris gratia, aut pietatis, aut pudicitiæ, aut religionis, aut patriæ nomine,
43 aut denique neceſſitate, inſcitia, caſu. Nam quæ motu animi & perturbatione facta ſine ratione ſunt, ea defenſionem contra crimen, in legitimis judiciis, non habent, in liberis diſceptationibus habere poſſunt. Hoc in genere, in quo, quale ſit, quæritur, ex con-

trover-

troverſia, jure, & rectene actum ſit, quæri
ſolet: quorum diſputatio ex locorum deſcri-
ptione ſumenda eſt. C. F. Ageſis ergo, quo- 44
niam in confirmationem & reprehenſionem
diviſeras orationis fidem, & dictum de altero
eſt: expone nunc de reprehendendo. C. P.
Aut totum eſt negandum, quod in argumen-
tatione adverſarius ſumſerit, ſi fictum aut
falſum eſſe poſſis docere; aut redarguenda
ea, quæ pro veriſimilibus ſumta ſint: primum
dubia ſumta eſſe pro certis: deinde etiam in
perſpicue falſis eadem poſſe dici: tum ex iis,
quæ ſumſerit, non effici, quod velit. Acce-
dere autem oportet ad ſingula: ſic univerſa
frangentur. Commemoranda ſunt etiam exem-
pla, quibus ſimili in diſputatione creditum
non ſit: conquerenda conditio communis pe-
riculi, ſi ingeniis hominum criminoſorum ſit
expoſita vita innocentium.

C. F. Quoniam unde inveniuntur, quæ 13
ad fidem pertinent, habeo, quemadmodum 45
in dicendo ſingula tractentur, exſpecto. C. P.
[Argumentationem] quærere videris, quæ eſt
argumenti explicatio: [quæ ſumta ex iis lo-
cis, qui ſunt expoſiti, conficienda & diſtin-
guenda dilucide eſt.] C. F. Plane iſtuc ipſum 46
deſidero. C. P. Eſt ergo (ut ſupra dictum

eſt) explicatio argumenti, argumentatio: ſed ea conficitur, cum ſumſeris aut non dubia, aut probabilia, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per ſe videtur. Argumentandi autem duo ſunt genera, quorum alterum ad fidem directo ſpectat; alterum ſe inflectit ad motum. Dirigitur, cum propoſuit aliquid, quod probaret, ſumſitque ea, quibus niteretur: atque his confirmatis, ad propoſitum retulit, atque concluſit. Illa autem altera argumentatio, quaſi retro & contra, prius ſumit, quæ vult, eaque confirmat: deinde id, quod proponendum fuit, permotis animis jacit ad extremum.
47 Eſt autem illa varietas in argumentando, & non injucunda diſtinctio: ut, cum interrogamus noſmet ipſi, aut percunctamur, aut imperamus, aut optamus, quæ ſunt cum aliis compluribus ſententiarum ornamenta. Vitare autem ſimilitudinem poterimus, non ſemper a propoſito ordientes: & ſi non omnia diſputando confirmabimus, breviterque interdum, quæ erunt ſatis aperta, ponemus: quodque ex his efficietur, ſi id apertum ſit, non habebimus neceſſe ſemper concludere.

C. F. Quid? illa, quæ ſine arte appel- 14
lantur, quæ jamdudum aſſumta dixiſti, ec- 48
quonam modo, ecquonam loco artis indi-
gent? C. P. Illa vero indigent: nec eo di-
cuntur ſine arte, quod ita ſunt, ſed quod ea
non parit oratoris ars, ſed foris ad ſe delata,
tamen arte tractat, & maxime in teſtibus.
Nam & de toto genere teſtium, quam id ſit 49
infirmum, ſæpe dicendum eſt: & argumen-
ta, rerum eſſe propria: teſtimonia, volun-
tatum: utendumque eſt exemplis, quibus
teſtibus creditum non ſit: & de ſingulis te-
ſtibus, ſi natura vani, ſi leves, ſi cum igno-
minia, ſi ſpe, ſi metu, ſi iracundia, ſi mi-
ſericordia impulſi, ſi præmio, ſi gratia ad-
ducti: comparandique ſuperiore cum aucto-
ritate teſtium, quibus tamen creditum non
ſit. Sæpe etiam quæſtionibus reſiſtendum 50
eſt, quod & dolorem fugientes multi in tor-
mentis ementiti perſæpe ſunt, morique ma-
luerunt falſum fatendo, quam verum infi-
tiando dolere. Multi etiam ſuam vitam ne-
glexerunt, ut eos, qui his cariores, quam
ipſi ſibi eſſent, liberarent: alii autem aut
natura corporis, aut conſuetudine dolendi,
aut metu ſupplicii, ac mortis, vim tormen-
torum pertulerunt: alii ementiti ſunt in eos,

quos oderant. Atque hæc exemplis firmanda
51 ſunt. Neque eſt obſcurum, quin (quoniam in utramque partem ſunt exempla, & item ad conjecturam faciendam loci) in contrariis contraria ſint ſumenda. Atque etiam incurrit alia quædam in teſtibus & in quæſtionibus ratio. Sæpe enim ea, quæ dicta ſunt, ſi aut ambigue, aut inconſtanter, aut incredibiliter dicta ſunt, aut etiam aliter ab alio dicta, ſubtiliter reprehenduntur.

15 C. F. Extrema tibi pars reſtat orationis,
52 quæ poſita in perorando eſt, de qua ſane velim audire. C. P. Facilior eſt explicatio perorationis. nam eſt diviſa in duas partes, amplificationem, & enumerationem. Augendi autem & hic eſt proprius locus in perorando: & in curſu ipſo orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata
53 re aliqua, aut reprehenſa. Eſt igitur amplificatio, gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Verba ponenda ſunt, quæ vim habeant illuſtrandi, nec ab uſu ſint abhorrentia, gravia, plena, ſonantia, juncta, facta, cognominata, non vulgata, ſuperlata, inprimiſque tranſlata, nec in ſingulis verbis, ſed in continen-

tibus ſoluta, quæ dicuntur ſine conjunctione, ut plura videantur. Augent etiam relata 54
verba, iterata, duplicata, & ea, quæ aſcendunt gradatim ab humilioribus verbis ad ſuperiora, omninoque ſemper quaſi naturalis & non explanata oratio, ſed gravibus referta verbis, ad augendum accommodatior. Hæc igitur in verbis; quibus actio vocis, vultus, & geſtus congruens, & apta ad animos permovendos, accommodanda eſt. Sed & in verbis, & in actione cauſa erit tenenda, & pro re agenda. nam hæc, quia videntur perabſurda, cum graviora ſunt, quam cauſa fert; diligenter, quid quemque deceat, judicandum eſt. Rerum amplificatio ſumitur eiſdem ex 16
locis omnibus, quibus illa, quæ dicta ſunt 55
ad fidem: maximeque definitiones valent conglobatæ, & conſequentium frequentatio, & contrariarum, & diſſimilium, & inter ſe pugnantium rerum conflictio: & cauſæ, & ea, quæ ſunt de cauſis orta, maximeque ſimilitudines & exempla: fictæ etiam perſonæ: muta denique loquantur, omninoque ea ſunt adhibenda, ſi cauſa patitur, quæ magna habentur: quorum eſt duplex genus. Alia enim 56
naturâ magna videntur, alia uſu: natura, ut cœleſtia, ut divina, ut ea, quorum obſcuræ

cauſæ, ut, in terris mundoque admirabilis
quæ ſunt: ex quibus ſimilibuſque, ſi atten-
das, ad augendum permulta ſuppetunt: uſu,
quæ videntur hominibus aut prodeſſe aut ob-
eſſe vehementius: quorum ſunt genera ad
amplificandum tria. Nam aut caritate mo-
ventur homines, ut deorum, ut patriæ, ut
parentum: aut amore, ut fratrum, ut con-
jugum, ut liberorum, ut familiarium: aut
honeſtate, ut virtutum, maximeque earum,
quæ ad communionem hominum & liberali-
tatem valent. Ex iis & cohortationes ſumun-
tur ad ea retinenda: & in eos, a quibus ea
violata ſunt, odia incitantur; & miſeratio
17 naſcitur. Proprius locus eſt augendi, in his
57 rebus aut amiſſis, aut amittendi periculo.
Nihil eſt enim tam miſerabile, quam ex beato
miſer. Et hoc totum quidem moveat, ſi bona
ex fortuna quis cadat: &, a quorum cari-
tate divellatur: quæ amittat, aut amiſerit:
in quibus malis ſit, futuruſve ſit, exprima-
tur breviter. Cito enim areſcit lacryma, præ-
ſertim in alienis malis. nec quidquam in
amplificatione nimis enucleandum eſt. mi-
nuta eſt enim omnis diligentia. hic autem
58 locus grandia requirit. Illud jam eſt judicii,
quo quaque in cauſa genere utamur augendi.

In illis enim cauſis, quæ ad delectationem
exornantur, ii loci tractandi ſunt, qui mo-
vere poſſunt exſpectationem, admirationem,
voluptatem: in cohortationibus autem, bo-
norum ac malorum enumerationes & exem-
pla valent plurimum. In judiciis accuſatori
ſere, quæ ad iracundiam; reo plerumque,
quæ ad miſericordiam pertinent. Nonnum-
quam tamen accuſator miſericordiam movere
debet, & defenſor iracundiam. Enumeratio 59
reliqua eſt, nonnumquam laudatori, ſuaſori
non ſæpe, accuſatori ſæpius quam reo, ne-
ceſſaria. Hujus tempora duo ſunt, ſi aut
memoriæ diffidas eorum, apud quos agas,
vel intervallo temporis, vel longitudine ora-
tionis: aut frequentatis firmamentis oratio-
nis, & breviter expoſitis, vim eſt habitura
cauſa majorem. Et reo rarius utendum eſt, 60
quod ponenda ſunt contraria; quorum diſſo-
lutio in brevitate lucebit, aculei pungent.
Sed erit in enumeratione vitandum, ne oſten-
tatio memoriæ ſuſcepta videatur eſſe puerilis.
Id effugiet, qui non omnia minima repetet,
ſed brevia ſingula attingens, pondera rerum
ipſa comprehendet.

C. F. Quoniam & de ipſo oratore & de 18
oratione dixiſti, expone eum mihi nunc, 61

quem ex tribus extremum propoſuiſti, quæ-
ſtionis locum. C. P. Duo ſunt, ut initio
dixi, quæſtionum genera; quorum alterum,
finitum temporibus & perſonis, cauſam ap-
pello: alterum infinitum, nullis neque per-
ſonis, neque temporibus notatum, propoſi-
tum voco. Sed eſt conſultatio quaſi pars cau-
ſæ quædam & controverſiæ. ineſt enim infi-
nitum in definito, & ad illud tamen referun-
62 tur omnia. Quamobrem prius de propoſito
dicamus: cujus genera ſunt duo, cognitionis
alterum; ejus ſcientia eſt finis, ut, verine
ſint ſenſus: alterum actionis; quod refertur
ad efficiendum quid, ut, ſi quæratur, quibus
officiis amicitia colenda ſit. Rurſus ſuperio-
ris genera ſunt tria: ſit, necne: quid ſit:
quale ſit. Sit, necne, ut, jus in natura ſit,
an in more: quid autem ſit; ſitne jus id, quod
majori parti ſit utile: quale autem ſit; juſte
63 vivere, ſit, necne, utile. Actionis autem
duo ſunt genera: unum, ad perſequendum
aliquid, aut declinandum; ut, quibus rebus
adipiſci gloriam poſſis, aut quomodo invidia
vitetur: alterum, quod ad aliquod commo-
dum uſumque refertur; ut, quemadmodum
ſit reſpublica adminiſtranda, aut, quemad-
64 modum in paupertate vivendum. Rurſus

autem ex cognitionis conſultatione, ubi, ſit,
necne ſit, aut fuerit, futurumve ſit, quæri-
tur, unum genus eſt quæſtionis, poſſitne ali-
quid effici? ut, cum quæritur, ecquiſnam
perfecte ſapiens eſſe poſſit? alterum, quem-
admodum quidque fiat; ut, quonam pacto
virtus pariatur, naturane, an ratione, an
uſu? Cujus generis ſunt omnes, in quibus,
ut in obſcuris naturalibuſque quæſtionibus,
cauſæ, rationeſque rerum explicantur. Illius 19
autem generis, in quo, quid ſit id, de quo 65
agitur, quæritur, duo ſunt genera: quorum
in altero diſputandum eſt, aliud an idem ſit,
ut pertinacia & perſeverantia: in altero aut-
em, deſcriptio generis alicujus, & quaſi ima-
go exprimenda eſt, ut, qualis ſit avarus, aut
quid ſit ſuperbia. Tertio autem in genere, 66
in quo, quale ſit, quæritur, aut de hone-
ſtate, aut de utilitate, aut de æquitate di-
cendum eſt. De honeſtate ſic: ut, Honeſtum-
ne ſit pro amico periculum aut invidiam ſub-
ire. De utilitate autem ſic: ut, Sitne utile,
in republica adminiſtranda verſari. De æqui-
tate vero ſic: ut, Sitne æquum, amicos co-
gnatis anteferre. Atque in hoc eodem ge-
nere, in quo, quale ſit, quæritur, exoritur
aliud quoddam diſputandi genus. Non enim

ſimpliciter ſolum quæritur, quid honeſtum ſit, quid utile, quid æquum, ſed etiam ex comparatione, quid honeſtius, quid utilius, quid æquius: atque etiam, quid honeſtiſſimum, quid utiliſſimum, quid æquiſſimum: cujus generis illa ſunt, quæ præſtantiſſima ſit dignitas vitæ. Atque ea quidem, quæ dixi,
67 cognitionis ſunt omnia. Reſtant actionis: cujus alterum eſt præcipiendi genus, quod ad rationem officii pertinet: ut, quemadmodum colendi ſint parentes: alterum autem ad ſedandos animos, & oratione ſanandos, ut in conſolandis mœroribus, ut in iracundia comprimenda, aut in timore tollendo, aut in cupiditate minuenda. Cui quidem generi contrarium eſt diſputandi genus ad eoſdem illos animi motus, quod in amplificanda oratione ſæpe faciendum eſt, vel gignendos, vel concitandos. Atque hæc fere eſt partitio con-
20 ſultationum. C. F. Cognovi: ſed quæ ratio
68 ſit in his inveniendi & diſponendi, requiro. C. P. Quid? tu aliamne cenſes, & non eandem, quæ eſt expoſita, ut ex eiſdem locis ad fidem & ad inveniendum ducantur omnia? Collocandi autem quæ eſt expoſita in aliis ratio, eadem huc transfertur.

Cognita igitur omni diſtributione propoſi-

tarum conſultationum, cauſarum genera reſtant admodum. Et earum quidem forma 69
duplex eſt: quarum altera delectationem ſectatur aurium: alterius, ut obtineat, probet & efficiat quod agit, omnis eſt ſuſcepta contentio. Itaque illud ſuperius, exornatio dicitur: quod cum latum genus eſſe poteſt, ſaneque varium, unum ex eo delegimus, quod ad laudandos claros viros ſuſcipimus, & ad improbos vituperandos. Genus enim nullum eſt orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus eſſe poſſit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum vitiorumque verſetur. Reliquum autem genus cauſarum, aut in proviſione poſteri temporis, aut in præteriti diſceptatione verſatur: quorum alterum deliberationis eſt, alterum judicii. Ex qua partitione tria genera 70
cauſarum exſtiterunt: unum, quod a meliori parte, laudationis eſt appellatum: deliberationis alterum; tertium judiciorum. Quamobrem de primo primum, ſi placet, diſputemus. C. F. Mihi vero placet.

C. P. Ac laudandi vituperandique ratio- 21
nes, quæ non ad bene dicendum ſolum, ſed etiam ad honeſte vivendum valent, exponam breviter, atque a principiis exordiar & lau-

71 dandi & vituperandi. Omnia enim ſunt profecto laudanda, quæ conjuncta cum virtute ſunt: & quæ cum vitiis, vituperanda. Quamobrem finis alterius eſt honeſtas, alterius turpitudo. Conficitur autem genus hoc dictionis, narrandis exponendiſque factis, ſine ullis argumentationibus, ad animi motus leniter tractandos magis, quam ad fidem faciendam aut confirmandam accommodate. Non enim dubia firmantur, ſed ea, quæ certa, aut pro certis poſita ſunt, augentur. Quamobrem ex iis, quæ ante dicta ſunt, & narrandi, & augendi præcepta repetentur.

72 Et, quoniam in his cauſis omnis ratio fere ad voluptatem auditoris & ad delectationem refertur, utendum erit iis in oratione ſingulorum verborum inſignibus, quæ habent plurimum ſuavitatis: id eſt, ut factis verbis, aut vetuſtis, aut translatis frequenter utamur, & in ipſa conſtructione verborum, ut paria paribus, & ſimilia ſimilibus ſæpe referantur: ut contraria, ut geminata, ut circumſcripta numeroſe, non ad ſimilitudinem verſuum, ſed ad explendum aurium ſenſum,

73 apto quodam quaſi verborum modo. Adhibendaque frequentius etiam illa ornamenta rerum ſunt, ſive quæ admirabilia & nec opi-

nata, ſive ſignificata monſtris, prodigiis, &
oraculis: ſive quæ videbuntur ei, de quo
agimus, accidiſſe divina atque fatalia. Omnis
enim exſpectatio ejus, qui audit, & admira-
tio, & improviſi exitus, habent aliquam in
audiendo voluptatem. Sed quoniam in tri- 22
bus generibus bona malave verſantur, exter- 74
nis, corporis, & animi; prima ſunt externa,
quæ ducuntur a genere: quo breviter modi-
ceque laudato, aut, ſi erit infame, præter-
miſſo; ſi humile, vel præterito, vel ad au-
gendam ejus, quem laudes, gloriam, tracto;
deinceps, ſi res patietur, de fortunis erit &
facultatibus dicendum. poſtea de corporis
bonis; in quibus quidem, quæ virtutem ma-
xime ſignificat, facillime forma laudatur.
Deinde eſt ad facta veniendum, quorum col- 75
locato triplex eſt. aut enim temporum ſer-
vandus eſt ordo, aut in primis recentiſſimum
quodque dicendum, aut multa & varia facta
in propria virtutum genera ſunt digerenda.
Sed hic locus virtutum atque vitiorum latiſſi-
me patens, ex multis & variis diſputationi-
bus nunc in quandam anguſtam & brevem
concludetur. Eſt igitur vis virtutis duplex. 76
aut enim ſcientia cernitur virtus, aut actione.
Nam, quæ prudentia, quæ calliditas, quæ-

que graviſſimo nomine ſapientia appellatur,
hæc ſcientia pollet una. Quæ vero mode-
randis cupiditatibus, regendiſque animi mo-
tibus laudatur, ejus eſt munus in agendo:
cui temperantiæ nomen eſt. Atque illa pru-
dentia in ſuis rebus, domeſtica; in publicis,
77 civilis appellari ſolet. Temperantia autem in
ſuas itidem res & in communes diſtributa eſt,
duobuſque modis in rebus commodis diſcer-
nitur; & ea, quæ abſunt, non expetendo,
& ab iis, quæ in poteſtate ſunt, abſtinendo.
In rebus autem incommodis eſt itidem du-
plex. nam quæ venientibus malis obſtat, for-
titudo; quæ, quod jam adeſt, tolerat & per-
fert, patientia nominatur. Quæ autem hæc
uno genere complectitur, magnitudo animi
dicitur: cujus eſt liberalitas, in uſu pecuniæ:
ſimulque altitudo animi, in capiendis incom-
modis & maxime injuriis: & omne, quod
eſt ejus generis, grave, ſedatum, non tur-
78 bulentum. In communione autem quæ po-
ſita pars eſt, juſtitia dicitur, eaque erga deos,
religio, erga parentes, pietas, vulgo autem
bonitas: creditis in rebus fides, in modera-
tione animadvertendi lenitas, amicitia in be-
23 nivolentia nominatur. Atque hæ quidem vir-
tutes cernuntur in agendo. Sunt autem aliæ

quaſi miniſtræ comiteſque ſapientiæ: qua-
rum altera, quæ ſint in diſputando vera at-
que falſa, quibuſque poſitis quid ſequatur,
diſtinguit & judicat: quæ virtus omnis in
ratione ſcientiaque diſputandi ſita eſt: altera
autem oratoria. Nihil enim eſt aliud elo- 79
quentia, niſi copioſe loquens ſapientia: quæ
ex eodem hauſta genere, quo illa, quæ in
diſputando eſt, uberior eſt atque latior, &
ad motus animorum vulgique ſenſus accom-
modatior. Cuſtos vero virtutum omnium,
dedecus fugiens, laudemque maxime conſe-
quens, verecundia eſt. Atque hi ſunt fere
quaſi quidam habitus animi, ſic affecti &
conſtituti, ut ſint ſinguli inter ſe proprio vir-
tutis genere diſtincti: a quibus ut quæque
res geſta eſt, ita ſit honeſta neceſſe eſt, ſum-
meque laudabilis. Sunt autem alii quidam 80
perfecti animi habitus, ad virtutem quaſi præ-
culti, & præparati rectis ſtudiis & artibus:
ut, in ſuis rebus, ſtudia litterarum, ut nu-
merorum ac ſonorum, ut menſuræ, ut ſide-
rum, ut equorum, ut venandi, ut armorum;
in communibus, propenſiora ſtudia in aliquo
genere virtutis præcipue colendo, aut divinis
rebus deſerviendo, aut parentibus, amicis,
hoſpitibus, *præcipue* atque inſigniter dili-

gendis. Atque hæc quidem virtutum. Vitio-
81 rum autem ſunt genera contraria. Cernenda autem ſunt diligenter, ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem videntur imitari. nam & prudentiam malitia, & temperantiam immanitas in voluptatibus aſpernandis, & magnitudinem animi ſuperbia in animis extollendis, & deſpicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effuſio, & fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia immanis, & juſtitiam acerbitas, & religionem ſuperſtitio, & lenitatem mollitia animi, & verecundiam timiditas, & illam diſputandi prudentiam concertatio captatioque verborum, & hanc oratoriam vim inanis quædam profluentia loquendi. Studiis autem bonis ſimilia videntur ea, quæ ſunt in eodem genere nimia.
82 Quamobrem omnis vis laudandi vituperandique ex his ſumetur virtutum vitiorumque partibus: ſed in toto quaſi contextu orationis hæc erunt illuſtranda maxime, quemadmodum quiſque generatus, quemadmodum educatus, quemadmodum inſtitutus moratuſque fuerit: &, ſi quid cui magnum aut incredibile acciderit, maximeque ſi id divinitus accidiſſe potuerit videri: tum quod quiſque ſenſerit, dixerit, geſſerit, ad ea, quæ propoſita

ſunt,

ſunt, virtutum genera accommodabuntur, ex illiſque iiſdem inveniendi locis cauſæ rerum, & eventus, & conſequentia requirentur. Neque vero mors eorum, quorum vita laudabitur, ſilentio præteriri debebit, ſi modo quid erit animadvertendum, aut in ipſo genere mortis, aut in iis rebus, quæ poſt mortem erunt conſecutæ.

C. F. Accepi iſta, didicique breviter, non 24
ſolum quemadmodum laudarem alterum, ſed 83
etiam quemadmodum eniterer, ut poſſem ipſe jure laudari. Videamus igitur deinceps, in ſententia dicenda quam viam & quæ præcepta teneamus. C. P. Eſt igitur in deliberando finis utilitas, ad quem omnia ita referuntur in conſilio dando, ſententiaque dicenda, ut illa prima ſint ſuaſori, aut diſſuaſori videnda, quid aut poſſit fieri, aut non poſſit, & quid aut neceſſe ſit, aut non neceſſe. Nam &, ſi quid effici non poteſt, deliberatio tollitur, quamvis utile ſit: &, ſi quid neceſſe eſt, (neceſſe autem id eſt, ſine quo ſalvi liberive eſſe non poſſumus,) id eſt reliquis, & honeſtatibus in civili ratione, &
commodis anteponendum. Cum autem quæ- 84
ritur, quid fieri poſſit, videndum etiam eſt, *quam facile poſſit.* nam quæ perdifficilia

ſunt, perinde habenda ſæpe ſunt, ac ſi effici non poſſint. Et cum de neceſſitate attendemus, etſi aliquid non neceſſarium videbitur, videndum tamen erit, quam ſit magnum. Quod enim permagni intereſt, pro neceſſario ſæpe
85 habetur. Itaque cum conſtet hoc genus cauſarum ex ſuaſione & diſſuaſione; ſuaſori proponitur ſimplex ratio: ſi & utile eſt, & fieri poteſt, fiat. Diſſuaſori duplex: una, ſi non utile eſt, ne fiat; altera, ſi fieri non poteſt, ne ſuſcipiatur. Sic ſuaſori utrumque docendum
86 eſt, diſſuaſori alterum infirmare ſat eſt. Quare quoniam in his verſatur omne conſilium duobus, de utilitate ante dicamus, quæ in diſcernendis bonis maliſque verſatur. Bonorum autem partim neceſſaria ſunt, ut vita, pudicitia, libertas, ut liberi, conjuges, germani, parentes: partim non neceſſaria; quorum alia ſunt per ſe expetenda, ut ea, quæ ſita ſunt in officiis atque virtutibus: alia, quod aliquid commodi efficiunt, ut opes & copiæ.
87 Eorum autem, quæ propter ſe expetuntur, partim honeſtate ipſa, partim commoditate aliqua expetuntur: honeſtate, ea, quæ proficiſcuntur ab iis virtutibus, de quibus paulo ante eſt dictum; quæ ſunt laudabilia ipſa *per ſe*: commoditate autem aliqua, quæ ſunt

in corporis aut in fortunæ bonis expetenda.
quorum alia ſunt quaſi cum honeſtate con-
juncta, ut honos, ut gloria: alia diverſa, ut
vires, forma, valetudo, nobilitas, divitiæ,
clientelæ. Eſt etiam quædam quaſi materies 25
ſubjecta honeſtati: quæ maxime ſpectatur in 88
amicitiis. amicitiæ autem caritate & amore
cernuntur. nam cum deorum, tum paren-
tum, patriæque cultus, eorumque hominum,
qui aut ſapientia, aut opibus excellunt, ad
caritatem referri ſolet. Conjuges autem, &
liberi, & fratres, & alii, quos uſus familia-
ritaſque conjunxit, quamquam etiam caritate
ipſa, tamen amore maxime continentur. In
his igitur rebus cum bona ſint, facile eſt in-
tellectu, quæ ſint contraria. Quodſi ſemper 89
optima tenere poſſemus, haud ſane, quoniam
quidem ea perſpicua ſunt, conſilio multum
egeremus. Sed quia temporibus, quæ vim
habent maximam, perſæpe evenit, ut utili-
tas cum honeſtate certet, earumque rerum
contentio plerumque deliberationes efficit,
ne aut opportuna propter dignitatem, aut ho-
neſta propter utilitatem relinquantur, ad
hanc difficultatem explicandam præcepta re-
feramus. Et quoniam non ad veritatem ſo- 90
lum, ſed etiam ad opiniones eorum, qui

audiunt, accommodanda eſt oratio: hoc primum intelligamus, hominum duo eſſe genera; alterum indoctum & agreſte, quod anteferat ſemper utilitatem honeſtati; alterum humanum & politum, quod rebus omnibus dignitatem anteponat. Itaque huic generi laus, honor, gloria, fides, juſtitia, omniſque virtus: illi autem alteri, quæſtus, emolumentum, fructuſque proponitur. Atque etiam voluptas, quæ maxime eſt inimica virtuti, bonique naturam fallaciter imitando adulterat, quam immaniſſimus quiſque acerrime ſequitur, neque ſolum honeſtis rebus, ſed etiam neceſſariis anteponit, in ſuadendo, cum ei generi hominum conſilium des, ſæ-
26 pe ſane laudanda eſt. Et illud videndum,
91 quanto magis homines mala fugiant, quam ſequantur bona. nam neque honeſta tam expetunt, quam devitant turpia. Quis enim honorem, quis gloriam, quis laudem, quis ullum decus tam umquam expetat, quam ignominiam, infamiam, contumeliam, dedecus fugiat? quarum rerum dolor gravis eſt. Eſt genus hominum ad honeſtatem natum, malo cultu praviſque opinionibus corruptum. quare in cohortando atque ſuadendo propoſitum quidem nobis erit illud, ut doceamus,

qua vi bona conſequi, malaque vitare poſſimus: ſed apud homines bene inſtitutos plurimum de laude & de honeſtate dicemus: 92
maximeque ea virtutum genera tractabimus, quæ in communi hominum utilitate tuenda augendaque verſantur. Sin apud indoctos imperitoſque dicemus; fructus, emolumenta, voluptates, vitationeſque dolorum proferantur: addantur etiam contumeliæ atque ignominiæ. Nemo enim eſt tam agreſtis, quem non, ſi ipſa minus honeſtas, contumelia tamen & dedecus magnopere moveat. Quare, quod ad utilitatem ſpectet, ex iis, quæ dicta ſunt, reperietur: quid autem poſſit 93
efficí, necne, in quo etiam, quam facile poſſit, quamque expediat, quæri ſolet, maxime ex cauſis iis, quæ quamque rem efficiant, eſt videndum. Cauſarum autem genera ſunt plura. Nam ſunt aliæ, quæ ipſæ conficiunt; aliæ, quæ vim aliquam ad conficiendum afferunt. Itaque illæ ſuperiores, conficientes vocentur: hæ reliquæ ponantur in eo genere, ut ſine his confici non poſſit. Conficiens 94
autem cauſa alia eſt abſoluta & perfecta per ſe; alia aliquid adjuvans, & efficiendi ſocia quædam: cujus generis vis varia eſt, & ſæpe *aut major, aut minor*, ut & illa, quæ ma-

ximam vim habet, ſola ſæpe cauſa dicatur.
Sunt autem aliæ cauſæ, quæ aut propter
principium, aut propter exitum, conficien-
tes vocantur. Cum autem quæritur, quid
ſit optimum factu; aut utilitas, aut ſpes effi-
27 ciendi ad aſſentiendum impellit animos. Et,
95 quoniam de utilitate jam diximus, de effi-
ciendi ratione dicamus. Quo toto genere,
quibuſcum, & contra quos, quo tempore,
aut quo loco, aut quibus facultatibus armo-
rum, pecuniæ, ſociorum, earumve rerum,
quæ ad quamque rem efficiendam pertinent,
poſſimus uti, requirendum eſt. Neque ſolum
ea ſunt, quæ nobis ſuppetant, ſed etiam illa,
quæ adverſentur, videnda. Et, ſi ex con-
tentione procliviora erunt noſtra; non ſolum
effici poſſe quæ ſuademus, erit perſuaden-
dum, ſed curandum etiam, ut illa facilia,
proclivia, jucunda videantur. Diſſuadenti-
bus autem, aut utilitas labefactanda eſt, aut
efficiendi difficultates efferendæ, neque aliis
ex præceptis, ſed iiſdem ex ſuaſionis locis.
96 Uterque vero ad augendum habeat exemplo-
rum aut recentium, quo notiora ſint, aut
veterum, quo plus auctoritatis habeant, co-
piam. Maximeque ſit in hoc genere medi-
tatus, ut poſſit vel utilia ac neceſſaria ſæpe

honeſtis, vel hæc illis anteferre. Ad commovendos autem animos maxime proficient, ſi incitandi erunt, hujuſmodi ſententiæ, quæ aut ad explendas cupiditates, aut ad odium ſatiandum, aut ad ulciſcendas injurias pertinebunt. Sin autem reprimendi; de incerto ſtatu fortunæ, dubiiſque eventis rerum futurarum, & retinendis ſuis fortunis, ſi erunt ſecundæ: ſin autem adverſæ, de periculo commonendi. Atque hi quidem ſunt perora- 97
tionis loci. Principia autem in ſententiis dicendis brevia eſſe debent. non enim ſupplex, ut ad judicem, venit orator, ſed hortator, atque auctor. Quare proponere, qua mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus ſit, debet, hortarique ad ſe breviter dicentem audiendum. Tota autem oratio, ſimplex, & gravis, & ſententiis debet ornatior eſſe, quam verbis.

C. F. Cognovi jam laudationis & ſuaſio- 28
nis locos. nunc, quæ judiciis accommodata 98
ſint, exſpecto; idque nobis genus reſtare unum puto. C. P. Recte intelligis. Atque ejus quidem generis finis eſt æquitas; quæ non ſimpliciter ſpectatur, ſed ex comparatione nonnumquam: ut, cum de veriſſimo accuſatore diſputatur, aut cum hereditatis, ſine

lege, aut ſine teſtamento, petitur poſſeſſio:
in quibus cauſis quid æquius, æquiſſimumve
ſit, quæritur: quas ad cauſas facultas peti-
tur argumentationum ex iis, de quibus mox
99 dicetur, æquitatis locis. Atque etiam ante
judicium, de conſtituendo ipſo judicio ſolet
eſſe contentio, cum aut, ſitne actio illi, qui
agit, aut jamne ſit, aut num jam eſſe deſie-
rit, aut illane lege, hiſne verbis ſit actio,
quæritur. Quæ etiamſi ante, quam res in
judicium venit, aut concertata, aut dijudi-
cata, aut confecta [non] ſunt; tamen in ipſis
judiciis permagnum ſæpe habent pondus,
cum ita dicitur: Plus petiſti: ſero petiſti:
non fuit tua petitio: non a me, non hac lege,
100 non his verbis, non hoc judicio. Quarum
cauſarum genus eſt poſitum in jure civili:
quod eſt in privatarum ac publicarum rerum
lege, aut more poſitum; cujus ſcientia, ne-
glecta ab oratoribus pleriſque, nobis ad di-
cendum neceſſaria videtur. Quare de conſti-
tuendis actionibus, accipiendis ſubeundiſque
judiciis, de excipienda iniquitate actionis, de
comparanda æquitate, quod ea fere generis
ejus ſunt, ut, quamquam in ipſum judicium
ſæpe delabantur, tamen ante judicium tra-
*ctanda vide*antur, paululum ea ſeparo a ju-

diciis, tempore magis agendi, quam diſſimilitudine generis. Nam omnia, quæ de jure civili, aut de æquo & bono diſceptantur, cadunt in eam formam, in qua, quale quid ſit, ambigitur, de qua dicturi ſumus: quæ in æquitate & jure maxime conſiſtit. In omni- 29
bus igitur cauſis tres ſunt gradus, ex quibus 102
unus aliquis capiendus eſt, ſi plures non queas, ad reſiſtendum. Nam aut ita conſiſtendum eſt, ut id, quod objicitur, factum neges; aut illud, quod factum fateare, neges eam vim habere, atque id eſſe, quod adverſarius criminetur; aut, ſi neque de facto, neque de facti appellatione ambigi poteſt, id, quod arguere, neges tale eſſe, quale ille dicat, & rectum eſſe, quod feceris, concedendumve, defendas. Ita primus ille ſtatus, & 103
quaſi conflictio cum adverſario, conjectura quadam, ſecundus autem definitione atque deſcriptione, aut informatione verbi, tertius æqui, & veri, & recti, & humani ad ignoſcendum diſputatione tractandus eſt. Et quoniam ſemper is, qui defendit, non ſolum reſiſtat oportet, aliquo ſtatu, aut infitiando, aut definiendo, aut æquitate opponenda, ſed etiam rationem ſubjiciat recuſationis ſuæ, *primus ille ſtatus* rationem habet iniqui cri-

minis, ipſam negationem infitiationemque facti; ſecundus, quod non ſit in re, quod ab adverſario ponitur in verbo; tertius, quod id recte factum eſſe defendat, quod ſine ulla nominis controverſia factum fatetur.
103 Deinde unicuique rationi opponendum eſt ab accuſatore id, quod ſi non eſſet in accuſatione, cauſa omnino eſſe non poſſet. Itaque ea, quæ ſic referuntur, continentia cauſarum vocentur: quamquam non ea magis, quæ contra rationem defenſionis afferuntur, quam ipſæ defenſionis rationes, continent cauſas. Sed diſtinguendi gratia rationem appellamus eam, quæ affertur ab reo ad recuſandum, depellendi criminis cauſa: quæ niſi eſſet, quid defenderet, non haberet: firmamentum autem, quod contra ad labefactandam rationem refertur, ſine quo accuſatio
30 ſtare non poteſt. Ex rationis autem, & ex
104 firmamenti conflictione, & quaſi concurſu, quæſtio exoritur quædam, quam diſceptationem voco: in qua, quid veniat in judicium, & de quo diſceptetur, quæri ſolet. nam prima adverſariorum contentio diffuſam habet quæſtionem: ut in conjectura, Ceperitne pecunias Decius; in definitione, Minueritne *majeſtatem* Norbanus; in æquitate, Jurene

occiderit Opimius Gracchum. Hæc, quæ primam contentionem habent ex arguendo & reſiſtendo, lata, ut dixi, & confuſa ſunt. Rationum & firmamentorum contentio adducit in anguſtum diſceptationem. ea in conjectura nulla eſt. Nemo enim ejus, quod negat factum, rationem aut poteſt, aut debet, aut ſolet reddere. Itaque in his cauſis eadem & prima quæſtio, & diſceptatio eſt extrema. In illis autem, ubi ita dicitur, Non 105
minuit majeſtatem, quod egit de Cæpione turbulentius: populi enim Romani dolor juſtus vim illam excitavit, non tribuni actio: majeſtas autem, quoniam eſt magnitudo quædam populi Romani, in ejus poteſtate ac jure retinendo, aucta eſt potius, quam diminuta: & ubi ita refertur, Majeſtas eſt in imperii atque in nominis populi Romani dignitate, quam minuit is, qui per vim multitudinis rem ad ſeditionem vocavit: exſiſtit illa diſceptatio, Minueritne majeſtatem, qui voluntate populi Romani rem gratam, & æquam per vim egerit. In his autem cauſis, ubi 106
aliquid recte factum, aut concedendum eſſe factum defenditur, cum eſt facti ſubjecta ratio, ſicut ab Opimio, Jure feci, ſalutis *omnium*, & conſervandæ reipublicæ cauſa.

relatumque eſt ab Decio, Ne ſceleratiſſimum quidem civem, ſine judicio, jure ullo necare potuiſti: oritur illa diſceptatio, Potueritne recte, ſalutis reipublicæ cauſa, civem, everſorem civitatis, indemnatum necare? Ita diſceptationes eæ, quæ in his controverſiis oriuntur, quæ ſunt certis perſonis & temporibus notatæ, fiunt rurſus infinitæ, detractiſque temporibus & perſonis, rurſum ad conſultationis formam rationemque revocan-
31 tur. Sed in graviſſimis firmamentis etiam
107 illa ponenda ſunt, ſi qua ex ſcripto legis, aut teſtamenti, aut verborum ipſius judicii, aut alicujus ſtipulationis, aut cautionis opponuntur defenſioni contraria. Ac ne hoc quidem genus in eas cauſas incurrit, quæ conjectura continentur. quod enim factum negatur, id argui non poteſt ſcripto. Ne in definitionem quidem venit, genere ſcripti ipſius. Nam etiamſi verbum aliquod de ſcripto definiendum eſt, quam vim habeat: ut, cum ex teſtamentis, quid ſit penus, aut cum ex lege prædii quæritur, quæ ſint ruta cæſa: non ſcripti genus, ſed verbi interpretatio contro-
108 verſiam parit. Cum autem plura ſignificantur ſcripto, propter verbi aut verborum ambiguitatem, ut liceat ei, qui contra dicat,

eo trahere ſignificationem ſcripti, quo expediat, aut velit: aut, ſi ambigue ſcriptum non ſit, vel a verbis voluntatem & ſententiam ſcriptoris abducere, vel alio ſe, eadem de re, contrarie ſcripto defendere: tum diſceptatio ex ſcripti contentione exſiſtit, ut in ambiguis diſceptetur, quid maxime ſignificetur: in ſcripti ſententiæque contentione, utrum potius ſequatur judex: in contrariis ſcriptis, utrum magis ſit comprobandum.

Diſceptatio autem cum eſt conſtituta, 109
propoſitum eſſe debet oratori, quo omnes argumentationes, repetitæ ex inveniendi locis, conjiciantur. Quod quamquam ſatis eſt ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos, tamquam theſauros aliquos argumentorum, notatos habet: tamen ea, quæ ſunt certarum cauſarum propria,
tangemus. In conjectura igitur, cum eſt in 32
inſitiando reus, accuſatori hæc duo prima 110
ſunt; (ſed accuſatorem pro omni actore & petitore appello: poſſunt enim etiam ſine accuſatore in cauſis hæc eadem controverſiarum genera verſari;) ſed hæc duo ſunt ei prima, cauſa & eventus. Cauſam appello, rationem efficiendi; eventum, id, quod eſt effectum. Atque ipſa quidem partitio cau-

ſarum paulo ante in ſuaſionis locis diſtributa
111 eſt. Quæ enim in conſilio capiendo futuri temporis præcipiebantur, quamobrem aut utilitatem viderentur habitura, aut efficiendi facultatem, eadem, qui de facto argumentabitur, colligere debebit, quamobrem & utilia illi, quem arguet, fuiſſe, & ab eo effici potuiſſe demonſtret. Utilitatis conjectura movetur, ſi illud, quod arguitur, aut ſpe bonorum, aut malorum metu feciſſe dicitur: quod fit acrius, quo illa in utroque genere
112 majora ponuntur. Spectantur etiam ad cauſam facti, motus animorum, ſi ira recens, ſi odium vetus, ſi ulciſcendi ſtudium, ſi injuriæ dolor: ſi honoris, ſi gloriæ, ſi imperii, ſi pecuniæ cupiditas: ſi periculi timor, ſi æs alienum, ſi anguſtiæ rei familiaris: ſi audax, ſi levis, ſi crudelis, ſi impotens, ſi incautus, ſi inſipiens, ſi amans, ſi commota mente, ſi vinolentus, ſi cum ſpe efficiendi, ſi cum opinione celandi: aut, ſi patefactum eſſet, depellendi criminis, vel perrumpendi periculi, vel in longinquum tempus differendi: aut ſi judicii pœna levior, quam facti præmium: aut ſi facinoris voluptas major, quam damna-
113 tionis dolor. His fere rebus facti ſuſpicio *confirmatur*, cum & voluntatis in reo cauſæ

reperiuntur, & facultas. In voluntate autem
utilitas ex adeptione alicujus commodi, vita-
tioneque alicujus incommodi quæritur, ut
aut ſpes, aut metus impuliſſe videatur, aut
alius repentinus animi motus, qui etiam ci-
tius in fraudem, quam ratio utilitatis, im-
pellit. Quamobrem ſint hæc dicta de cauſis.
C. F. Teneo, & quæro, qui ſint illi eventus, 114
quos ex cauſis effici dixiſti. C. P. Conſe- 33
quentia quædam ſigna præteriti, & quaſi im-
preſſa facti veſtigia: quæ quidem vel maxi-
me ſuſpicionem movent, & quaſi tacita ſunt
criminum teſtimonia, atque hoc quidem gra-
viora, quod cauſæ communiter videntur in-
ſimulare & arguere omnes poſſe, quorum
modo interfuerit aliquid: hæc proprie attin-
gunt eos ipſos, qui arguuntur, ut telum, ut
veſtigium, ut cruor, ut deprehenſum ali-
quid, quod ablatum ereptumve videatur, ut
reſponſum inconſtanter, ut hæſitatum, ut ti-
tubatum, ut cum aliquo viſus, ex quo ſuſpi-
cio oriatur, ut eo ipſo in loco viſus, in quo
facinus, ut pallor, ut tremor, ut ſcriptum,
aut obſignatum, aut depoſitum quippiam.
Hæc enim & talia ſunt, quæ aut in re ipſa,
aut etiam ante quam factum eſt, aut poſtea,
ſuſpicioſum crimen efficiant. Quæ ſi non 115

erunt, tamen cauſis ipſis, & efficiendi facultatibus niti oportebit, adjuncta illa diſputatione communi, non fuiſſe illum tam amentem, ut indicia facti aut effugere aut occultare non poſſet: ut ita apertus eſſet, ut locum crimini relinqueret. Communis ille contra locus, audaciam temeritati, non pruden-
116 tiæ eſſe conjunctam. Sequitur autem ille
locus ad augendum, non eſſe exſpectandum,
dum fateatur: argumentis peccata convinci:
34 & hic etiam exempla ponentur. Atque hæc
117 quidem de argumentis. Sin autem erit etiam
teſtium facultas: primum genus erit ipſum laudandum, dicendumque, ne argumentis teneretur reus, ipſum ſua cautione effeciſſe, teſtes effugere non potuiſſe: deinde ſinguli laudentur: (quæ autem eſſent laudabilia, dictum eſt:) deinde etiam argumento firmo; (quia tamen ſæpe falſum eſt, poſſe recte non credi:) viro bono & firmo, ſine vitio judicis, non poſſe non credi. Atque etiam, ſi obſcuri teſtes erunt, aut tenues, dicendum erit, non eſſe ex fortuna fidem ponderandam, aut eos eſſe cujuſque locupletiſſimos teſtes, qui id, de quo agatur, facillime ſcire poſſint. Sin quæſtiones habitæ, aut poſtulatio ut habeantur, cauſam adjuvabunt: confirmandum ge-

nus

nus primum quæſtionum erit: dicendum de
vi doloris, de opinione majorum, qui eam
rem totam, niſi probaſſent, certe repudiaſ-
ſent; de inſtitutis Athenienſium, Rhodiorum, 118
doctiſſimorum hominum, apud quos etiam
(id quod acerbiſſimum eſt) liberi civeſque
torquentur; de noſtrorum etiam prudentiſſi-
morum hominum inſtitutis, qui cum de ſer-
vis in dominos quæri noluiſſent, de inceſtu
tamen & conjuratione, quæ facta me conſule
eſt, quærendum putaverunt. Irridenda etiam
diſputatio eſt, qua ſolent uti ad infirmandas
quæſtiones, & meditata pueriliſque dicenda.
Tum facienda fides, diligenter eſſe & ſine
cupiditate quæſitum: dictaque quæſtionis ar-
gumentis & conjectura ponderanda. Atque 35
hæc accuſationis fere membra ſunt. Defen- 119
ſionis autem primum infirmatio cauſarum;
aut non fuiſſe, aut non tantas, aut non ſibi
ſoli, aut commodius potuiſſe idem conſequi;
aut non iis ſe eſſe moribus, non ea vita; aut
nullos animi motus, aut non tam impoten-
tes fuiſſe. Facultatum autem infirmatione
utetur, ſi aut vires, aut animum, aut copias,
aut opes abfuiſſe demonſtrabit: aut alienum
tempus, aut locum non idoneum, aut mul-
tos arbitros, quorum crederet nemini: aut

non ſe tam ineptum, ut id ſuſciperet, quod
occultare non poſſet, neque tam amentem,
120 ut pœnas ac judicia contemneret. Conſe-
quentia autem diluet, exponendo, non eſſe
illa certa indicia facti, quæ etiam nullo ad-
miſſo conſequi poſſent: conſiſtetque in ſingu-
lis: & ea, aut eorum, quæ ipſe facta eſſe
dicit, propria eſſe defendet potius, quam
criminis: aut ſi ſibi cum accuſatore commu-
nia eſſent, pro periculo potius, quam contra
ſalutem valere debere: teſtiumque & quæ-
ſtionum genus univerſum, & quod poterit,
in ſingulis, ex reprehenſionis locis, de qui-
121 bus ante dictum eſt, refellet. Harum cau-
ſarum principia, ſuſpicioſa ad acerbitatem,
ab accuſatore ponentur; denunciabiturque
inſidiarum commune periculum, excitabun-
turque animi, ut attendant. Ab reo autem,
querela conflati criminis collectarumque ſu-
ſpicionum, & accuſatoris inſidiæ, & item
commune periculum proferetur, animique ad
miſericordiam allicientur, & modice beni-
volentia judicum colligetur. Narratio autem
accuſatoris, erit quaſi membratim geſti ne-
gotii ſuſpicioſa explicatio, ſparſis omnibus
argumentis, obſcuratis defenſionibus. De-
fenſori, aut præteritis, aut obſcuratis ſuſpi-

cionum argumentis, rerum ipſarum eventus erunt caſuſque narrandi. In confirmandis 122
autem noſtris argumentationibus, infirmandiſque contrariis, ſæpe erunt accuſatori motus animorum incitandi, reo mitigandi. Atque hæc quidem utrique maxime in peroratione facienda: alteri frequentatione argumentorum, & coacervatione univerſa; alteri, ſi plane cauſam redarguendo explicarit, enumeratione, ut quidque diluerit, & miſeratione ad extremum.

C. F. Scire mihi jam videor, quemadmo- 36
dum conjectura tractanda ſit. Nunc de defi- 123
nitione audiamus. C. P. Communia dantur in iſto genere accuſatori defenſorique præcepta. Uter enim definiendo deſcribendoque verbo magis ad ſenſum judicis opinionemque penetrarit, & uter ad communem verbi vim, & ad eam præceptionem, quam inchoatam habebunt in animis ii, qui audient, magis & propius acceſſerit, is vincat neceſſe eſt. Non 124
enim argumentando hoc genus tractatur, ſed tamquam explicando excutiendoque verbo: ut, ſi in reo, pecunia abſoluto, rurſuſque revocato, prævaricationem accuſator eſſe definiat, omnem judicii corruptelam ab reo; defenſor autem, non omnem, ſed tantum-

modo accuſatoris corruptelam ab reo: ſit ergo hæc contentio prima verborum, in qua, etiamſi propius accedat ad conſuetudinem mentemque ſermonis defenſoris definitio, ta-
125 men accuſator ſententia legis nititur: negat enim probari oportere, eos, qui leges ſcripſerint, ratum habere judicium, ſi totum corruptum ſit; ſi unus accuſator corruptus ſit, reſcindere: nititur æquitate: ut illa quaſi ſcribenda lex ſic eſſet, quæque tamen complecteretur in judiciis corruptis, ea verbo uno prævaricationis comprehendiſſe dicitur:
126 defenſor autem teſtabitur conſuetudinem ſermonis, verbique vim ex contrario reperiet, quaſi ex vero accuſatore, cui contrarium eſt nomen prævaricatoris; ex conſequentibus, quod ea littera de accuſatore ſolet dari judici; ex nomine ipſo, quod ſignificat eum, qui in contrariis cauſis, quaſi varie eſſe poſitus videatur. Sed huic tamen ipſi confugiendum eſt ad æquitatis locos, ad rerum judicatarum auctoritatem, ad finem aliquem periculi: communeque ſit hoc præceptum, ut, cum uterque definierit, quam maxime potuerit ad communem ſenſum vimque verbi, tum ſimilibus, exemplisque eorum, qui ita locuti ſunt, ſuam definitionem ſententiam-

que confirmet. Atque accuſatori in hoc ge- 127
nere cauſarum locus ille communis, minime
eſſe concedendum, ut is, qui de re confitea-
tur, verbi ſe interpretatione defendat: de-
fenſor autem & ea, quam propoſui, æqui-
tate nitatur, &, ea cum ſecum faciat, non
re, ſed depravatione verbi ſe urgeri quera-
tur. Quo in genere percenſere poterit ple-
roſque inveniendi locos. nam & ſimilibus
utetur, & contrariis, & conſequentibus;
quamquam uterque, tamen reus, niſi plane
erit abſurda cauſa, frequentius. Amplifi- 128
candi autem cauſa, quæ, aut cum digredien-
tur a cauſa, dici ſolent, aut cum perorabunt,
hæc vel ad odium, vel ad miſericordiam, vel
omnino ad animos judicum movendos ex iis,
quæ ſunt ante poſita, ſumentur, ſi modo re-
rum magnitudo, hominumve aut invidia,
aut dignitas poſtulabit.

C. F. Habeo iſta: nunc ea, quæ quum, 37
quale ſit quippiam, diſceptatur, quæri ex 129
utraque parte deceat, velim audire. C. P.
Confitentur in iſto genere, qui arguuntur,
ſe id feciſſe ipſum, in quo reprehendantur:
ſed, quoniam jure ſe feciſſe dicunt, juris eſt
omnis ratio nobis explicanda. quod dividi-
tur in duas partes primas, naturam atque

legem: & utriuſque generis vis in divinum
& humanum jus eſt diſtributa: quorum æqui-
130 tatis eſt unum, alterum religionis. Aequi-
tatis autem vis eſt duplex: cujus altera di-
recti, & veri, & juſti, &, ut dicitur, æqui
& boni ratione defenditur; altera ad viciſſi-
tudinem referendæ gratiæ pertinet: quod in
beneficio, gratia; in injuria, ultio nomina-
tur. Atque hæc communia ſunt naturæ at-
que legis: ſed propria legis & ea, quæ ſcri-
pta ſunt, & ea, quæ ſine litteris, aut gen-
tium jure, aut majorum more, retinentur.
Scriptorum autem privatum aliud eſt, publi-
cum aliud: publicum, lex, ſenatuſconſultum,
fœdus; privatum, tabulæ, pactum conven-
tum, ſtipulatio. Quæ autem ſcripta non ſunt,
ea aut conſuetudine, aut conventis homi-
num, & quaſi conſenſu obtinentur. Atque
etiam hoc in primis, ut noſtros mores legeſ-
que tueamur, quodammodo naturali jure
131 præſcriptum eſt. Et quoniam breviter aperti
fontes ſunt quaſi quidam æquitatis, meditata
nobis ad hoc cauſarum genus eſſe debebunt
ea, quæ dicenda erunt in orationibus, de na-
tura, de legibus, de more majorum, de pro-
pulſanda injuria, de ulciſcenda, de omni parte
juris. Si imprudenter, aut neceſſitate, aut

caſu quippiam fecerit, quod non concederetur iis, qui ſua ſponte & voluntate feciſſent: ad ejus facti deprecationem, ignoſcendi petenda venia eſt: quæ ſumetur ex pleriſque locis æquitatis. Expoſitum eſt, ut potui breviſſime, de omni controverſiarum genere: niſi præterea tu quid requiris.

C. F. Illud equidem, quod jam unum re- 38
ſtare video, quale ſit, cum diſceptatio ver- 132
ſatur in ſcriptis. C. P. Recte intelligis: eo enim expoſito, munus promiſſi omne confecero. Sunt igitur ambigui duobus adverſariis præcepta communia. Uterque enim hanc ſignificationem, qua utetur ipſe, dignam ſcriptoris prudentia eſſe defendet: uterque id, quod adverſarius ex ambigue ſcripto intelligendum eſſe dicet, aut abſurdum, aut utile, aut iniquum, aut turpe eſſe defendet, aut etiam diſcrepare cum ceteris ſcriptis, vel aliorum, vel maxime, ſi poterit, ejuſdem; quamque defendet ipſe, eam rem & ſententiam quemvis prudentem, & juſtum hominem, ſi integrum daretur, ſcripturum fuiſſe,
ſed planius: eamque ſententiam, quam ſigni- 133
ficari poſſe dicet, nihil habere aut captionis, aut vitii; contrariam autem ſi probarit, fore, ut multa vitia, ſtulta, iniqua, contraria con-

ſequantur. Cum autem aliud ſcriptor ſenſiſſe videtur, & aliud ſcripſiſſe: qui ſcripto nitetur, eum, re expoſita, recitatione uti oportebit; deinde inſtare adverſario, iterare, renovare, interrogare, num aut ſcriptum ne-
134 get, aut contra factum infitietur. Poſt, judicem, ad vim ſcripti vocet. Hac confirmatione uſus, amplificet rem lege laudanda, audaciamque confutet ejus, qui cum palam contra fecerit, idque fateatur, adſit tamen, factumque defendat. Deinde infirmet defenſionem, cum adverſarius aliud voluiſſe, aliud ſenſiſſe ſcriptorem, aliud ſcripſiſſe dicat, non eſſe ferendum, a quoquam potius latoris ſenſum, quam a lege, explicari. Cur ita ſcripſerit, ſi ita non ſenſerit? Cur, cum ea, quæ plane ſcripta ſint, neglexerit, quæ nuſquam ſcripta ſint, proferat? Cur prudentiſſimos in ſcribendo viros, ſummæ ſtultitiæ putet eſſe damnandos? Quid impedierit ſcriptorem, quo minus exciperet illud, quod adverſarius, tamquam ſi exceptum eſſet, ita
135 dicit ſe ſecutum? Utetur exemplis iis, quibus idem ſcriptor: aut, ſi id non poterit, quibus alii, quod excipiendum putarint, exceperint Quærenda etiam ratio eſt, ſi qua poterit inveniri, quare non ſit exceptum:

aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur,
aut alia cauſa obtemperandi, alia abrogandi:
diſſentire adverſarii vocem atque legis. De-
inde amplificandi cauſa, de conſervandis le-
gibus, de periculo rerum publicarum atque
privatarum, cum aliis locis, tum in pero-
rando maxime graviter erit vehementerque
dicendum. Ille autem, qui ſe ſententia legis 39
voluntateque defendet, in conſilio atque in 136
mente ſcriptoris, non in verbis ac litteris,
vim legis poſitam eſſe defendet: quodque ni-
hil exceperit in lege, laudabit, ne diverti-
cula peccatis darentur, atque ut ex facto cu-
juſque judex legis mentem interpretaretur.
Deinde erit utendum exemplis, in quibus
omnis æquitas perturbetur, ſi verbis legum,
ac non ſententiis pareatur. Deinde genus 137
ejuſmodi calliditatis & calumniæ retrahatur
in odium judicis, cum quadam invidioſa que-
rela. Et ſi incidet imprudentiæ cauſa, quæ
non ad delictum, ſed ad caſum neceſſitatem-
ve pertineat, quod genus paulo ante attigi-
mus: erit iiſdem æquitatis ſententiis contra
acerbitatem verborum deprecandum. Sin
ſcripta inter ſe diſſentient: tanta ſeries artis
eſt, & ſic inter ſe ſunt pleraque connexa &
apta, ut, quæ paulo ante præcepta dedimus

ambigui, quæque proxime ſententiæ & ſcripti, eadem ad hoc genus cauſæ tertium transferantur.
138 ferantur. Nam quibus locis in ambiguo defendimus eam ſignificationem, quæ nos adjuvat, eiſdem in contrariis legibus noſtra lex defendenda eſt. Deinde eſt efficiendum, ut alterius ſcripti ſententiam, alterius verba defendamus. Ita quæ modo de ſcripto ſententiaque præcepta ſunt, eadem huc omnia transferemus.

40 Expoſitæ ſunt tibi omnes oratoriæ parti-
139 tiones, quæ quidem e media illa noſtra Academia floruerunt: neque ſine ea aut inveniri, aut intelligi, aut tractari poſſunt. nam & partiri ipſum, & definire, & ambigui partitiones dividere, & argumentorum locos noſſe, & argumentationem ipſam concludere, & videre, quæ ſumenda in argumentando ſint, quidque ex iis, quæ ſumta ſunt, efficiatur, & vera a falſis, veriſimilia ab incredibilibus dijudicare, & diſtinguere, aut male ſumta, aut male concluſa reprehendere, & eadem vel anguſte differere, ut dialectici qui appellantur, vel, ut oratorem decet, late exprimere: illius exercitationis & ſubtiliter
140 diſputandi, & copioſe dicendi [artis] eſt. De bonis vero rebus & malis, æquis, iniquis,

utilibus, inutilibus, honeſtis, turpibus, quam poteſt habere orator, ſine illis maximarum rerum artibus, facultatem, aut copiam? Quare hæc tibi ſint, mi Cicero, quæ expoſui, quaſi indicia fontium illorum: ad quos ſi nobis eiſdem ducibus aliiſve perveneris, tum & hæc ipſa melius, & multo majora alia cognoſces. C. F. Ego vero, ac magno quidem ſtudio, mi pater: multiſque ex tuis præclariſſimis muneribus nullum majus exſpecto.

M. TVLLII CICERONIS
DE
OPTIMO GENERE
ORATORVM.

I ORATORVM genera eſſe dicuntur, tam-
1 quam poëtarum. Id ſecus eſt, nam alterum
eſt multiplex. Poëmatis enim tragici, co-
mici, epici, melici etiam ac dithyrambici,
quod magis eſt tractatum a Latinis, ſuum
quodvis eſt diverſum a reliquis. Itaque &
in tragœdia comicum vitioſum eſt, & in co-
mœdia turpe tragicum: & in ceteris ſuus eſt
cuique ſonus, & quædam intelligentibus nota
2 vox. Oratorum autem ſi quis ita numerat
plura genera, ut alios grandes, aut graves,
aut copioſos; alios tenues, aut ſubtiles, aut
breves; alios eis interjectos, & tamquam
medios putet: de hominibus dicet aliquid,
de re parum. In re enim, quod optimum
ſit, quæritur: in homine dicitur, quod eſt.
Itaque licet dicere & Ennium, ſummum epi-
cum poëtam, ſi cui ita videtur, & Pacuvium

tragicum; & Cæcilium fortaſſe comicum. Oratorem genere non divido. perfectum enim 3
quæro. Unum eſt autem genus perfecti, a quo qui abſunt, non genere differunt, ut ab Attio Terentius; ſed in eodem non ſunt pares. Optimus eſt enim orator, qui dicendo animos audientium & docet, & delectat, & permovet. Docere, debitum eſt: delectare, honorarium: permovere, neceſſarium. Hæc 4
ut alius melius, quam alius, concedendum eſt: verum id fit non genere, ſed gradu. Optimum quidem unum eſt; & proximum, quod ei ſimillimum. ex quo perſpicuum eſt, quod optimo diſſimillimum ſit, id eſſe deterrimum. Nam quoniam eloquentia conſtat 2
ex verbis & ſententiis, perficiendum eſt, ut pure & emendate loquentes, quod eſt Latine, verborum præterea, & propriorum, & translatorum, elegantiam perſequamur: in propriis, ut aptiſſima eligamus; in translatis, ut ſimilitudinem ſecuti, verecunde utamur alienis. Sententiarum autem totidem 5
genera ſunt, quod diximus eſſe laudum. ſunt enim docendi, acutæ; delectandi, quaſi argutæ; commovendi, graves. Sed & verborum eſt ſtructura quædam, duas res efficiens, numerum, & lenitatem: & ſententiæ ſuam

compoſitionem habent, & ad probandam rem accommodatum ordinem. Sed earum omnium rerum, ut ædificiorum, memoria eſt quaſi
6 fundamentum, lumen actio. Ea igitur omnia in quo ſumma, erit orator peritiſſimus; in quo media, mediocris; in quo minima, deterrimus. Et appellabuntur omnes oratores, ut pictores appellantur etiam mali: nec generibus inter ſeſe, ſed facultatibus different. Itaque nemo eſt orator, qui ſe Demoſthenis ſimilem eſſe nolit: at Menander, Homeri noluit: genus enim erat aliud. Id non eſt in oratoribus; aut ſi eſt, ut alius gravitatem ſequens, ſubtilitatem fugiat; contra alius acutiorem ſe, quam ornatiorem, velit; etiamſi eſt in genere tolerabili, certe non eſt in optimo. ſiquidem, quod omnes laudes habet, id eſt optimum.

3 Hæc dixi brevius equidem, quam res pe-
7 tebat: ſed ad id, quod agimus, non fuit dicendum pluribus. Unum enim cum ſit genus, id quale ſit, quærimus. Eſt autem tale, quale floruit Athenis; ex quo Atticorum oratorum ipſa vis ignota eſt, nota gloria. Nam alterum multi viderunt, vitioſi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia eſſe multa. Eſt enim vitioſum in ſententia,

ſi quid abſurdum, aut alienum, aut non
acutum, aut ſubinſulſum eſt: in verbis, ſi
inquinatum, ſi abjectum, ſi non aptum, ſi
durum, ſi longe petitum. Hæc vitaverunt 8
fere omnes, qui aut Attici numerantur, aut
dicunt Attice. ſed quatenus valuerunt, ſani
duntaxat & ſicci habeantur; ſed ita, ut pa-
læſtrice ſpatiari in xyſto iis liceat, non ab
Olympiis coronam petant. qui quamvis ca-
reant omni vitio, non ſunt contenti quaſi
bona valetudine, ſed vires, lacertos, ſangui-
nem quærunt, quandam etiam ſuavitatem co-
loris. eos imitemur, ſi poſſumus: ſin minus,
illos potius, qui incorrupta ſanitate ſunt,
(quod eſt proprium Atticorum,) quam eos,
quorum vitioſa abundantia eſt, quales Aſia
multos tulit. Quod cum faciemus, (ſi modo 9
id ipſum aſſequemur: eſt enim permagnum,)
imitemur, ſi poterimus, Lyſiam, & ejus qui-
dem tenuitatem potiſſimum. eſt enim multis
in locis grandior: ſed quia & privatas ille
pleraſque, & eas ipſas aliis, & parvarum re-
rum cauſulas ſcripſit, videtur eſſe jejunior,
quoniam ſe ipſe conſulto ad minutarum ge-
nera cauſarum limaverit. Quod qui ita fa-
ciet, ut, ſi cupiat uberior eſſe, non poſſit,
habeatur ſane orator, ſed de minoribus:

magno autem oratori etiam illo modo ſæpe
10 dicendum eſt in tali genere cauſarum. Ita
ſit, ut Demoſthenes certe poſſit ſummiſſe di-
cere: elate Lyſias fortaſſe non poſſit. Sed ſi
eodem modo putant, exercitu in foro & in
omnibus templis, quæ circum forum ſunt,
collocato, dici pro Milone decuiſſe, ut ſi de
re privata ad unum judicem diceremus; vim
eloquentiæ ſua facultate, non rei natura, me-
11 tiuntur. Quare quoniam nonnullorum ſermo
jam increbuit, partim ſeipſos Attice dicere,
partim neminem noſtrum dicere: alteros ne-
gligamus. ſatis enim his res ipſa reſpondet,
cum aut non adhibeantur ad cauſas, aut ad-
hibiti derideantur. nam ſi arriderentur, eſſet
id ipſum Atticorum. Sed qui, dici a nobis
Attico more, nolunt, ipſi autem, ſe non ora-
tores eſſe, profitentur; ſi teretes aures ha-
bent, intelligenſque judicium; tamquam ad
picturam probandam, adhibentur etiam inſcii
12 faciendi cum aliqua ſollertia judicandi: ſin
autem intelligentiam ponunt in audiendi fa-
ſtidio, neque eos quidquam excelſum magni-
ficumque delectat; dicant, ſe ſubtile quid-
dam & politum velle, grave ornatumque con-
temnere. id vero deſinant dicere, qui ſubti-
liter dicant, eos ſolos Attice dicere, id eſt,

quaſi ſicce & integre. At ample, & ornate, & copioſe, cum eadem integritate, Atticorum eſt. Quid? dubium eſt, utrum orationem noſtram tolerabilem tantum, an etiam admirabilem eſſe cupiamus? non enim jam quærimus, quid ſit Attice, ſed quid ſit optime dicere. Ex quo intelligitur, quoniam 13
Græcorum oratorum præſtantiſſimi ſunt ii, qui fuerunt Athenis; eorum autem princeps facile Demoſthenes: hunc ſi quis imitetur, eum & Attice dicturum, & optime; ut, quoniam Attici nobis propoſiti ſunt ad imitandum, bene dicere, id ſit Attice dicere.

Sed cum in eo magnus error eſſet, quale 5
eſſet id dicendi genus; putavi mihi ſuſcipiendum laborem, utilem ſtudioſis, mihi quidem ipſi non neceſſarium. Converti enim ex At- 14
ticis duorum eloquentiſſimorum nobiliſſimas orationes inter ſe contrarias, Aeſchinis Demoſtheniſque: nec converti, ut interpres, ſed ut orator, ſententiis iiſdem, & earum formis, tamquam figuris, verbis ad noſtram conſuetudinem aptis: in quibus non verbum pro verbo neceſſe habui reddere, ſed genus omnium verborum vimque ſervavi. non enim ea me annumerare lectori putavi oportere, ſed tamquam appendere. Hic labor 15

meus hoc aſſequetur, ut noſtri homines, quid
ab illis exigant, qui ſe Atticos volunt, & ad
quam eos quaſi formulam dicendi revocent,
intelligant. Sed exorietur Thucydides. ejus
enim quidam eloquentiam admirantur. Id
quidem recte; ſed nihil ad eum oratorem,
quem quærimus. Aliud eſt enim explicare
res geſtas narrando, aliud argumentando cri-
minari, crimenve diſſolvere: aliud narratione
16 tenere auditorem, aliud concitare. At lo-
quitur pulchre. Num melius, quam Plato?
neceſſe tamen eſt oratori, quem quærimus,
controverſias explicare forenſes dicendi ge-
nere apto ad docendum, ad delectandum,
6 ad permovendum. Quare ſi quis erit, qui
Thucydidio genere cauſas in foro dicturum
ſe eſſe profiteatur, is abhorreat etiam a ſu-
ſpicione ejus, quæ verſatur in re civili & fo-
renſi: qui Thucydidem laudabit, ſuæ noſ-
17 tram adſcribat ſententiam. Quin ipſum Iſo-
cratem, quem divinus auctor Plato, ſuum
fere æqualem, admirabiliter in Phædro lau-
dari fecit a Socrate, quemque omnes docti
ſummum oratorem eſſe dixerunt, tamen hunc
in numero non repono. non enim in acie
verſatur, & ferro; quaſi rudibus ejus eludit
oratio. A me autem (ut cum maximis mi-

nima conferam) gladiatorum par nobiliſſimum inducitur. Aeſchines, tanquam Aeſerninus, ut ait Lucilius,

- - non ſpurcus homo, ſed doctus & acer,
Cum Pacidiano hic componitur, optimu' longe
Poſt homines natos.

Nihil enim illo oratore arbitror cogitari poſſe divinius. Huic labori noſtro duo genera re- 18
prehenſorum opponuntur: unum hoc: *Verum melius Graeci:* quo quæratur, ecquid poſſint ipſi melius Latine? alterum: *Quid iſtas potius legam, quam Graecas?* Iidem Andriam & Synephebos: nec minus Terentium & Cæcilium, quam Menandrum, legunt: nec Andromacham, aut Antiopam, aut Epigonos Latinos recipiant. ſed tamen Ennium & Pacuvium & Accium potius, quam Euripidem & Sophoclem legunt. Quod igitur eſt eorum in orationibus e Græco converſis faſtidium, nullum cum ſit in verſibus?

Sed aggrediamur jam, quod ſuſcepimus, 7
ſi prius expoſuerimus, quæ cauſa in judicium 19
deducta ſit. Cum eſſet lex Athenis, ne quis populi ſcitum faceret, ut quiſquam corona donaretur in magiſtratu prius, quam rationes retuliſſet: & altera lex, Eos, qui a populo donarentur, in concione donari debere: qui a

ſenatu, in ſenatu: Demoſthenes curator muris reficiendis fuit, eoſque refecit pecunia ſua. de hoc igitur Cteſiphon ſcitum fecit, nullis ab ipſo rationibus relatis, ut corona aurea donaretur, eaque donatio fieret in theatro, populo convocato; qui locus non eſt concionis legitimæ: atque ita prædicaretur, EVM DONARI VIRTVTIS ERGO BENIVOLENTIAEQVE, QVAM ERGA POPVLVM ATHENIENSEM HABERET.

20 Hunc igitur Cteſiphontem in judicium adduxit Aeſchines, quod contra leges ſcripſiſſet, ut & rationibus non relatis corona donaretur, & ut in theatro, & quod de virtute ejus & benivolentia falſa ſcripſiſſet; quoniam Demoſthenes nec vir bonus eſſet, nec bene meritus de civitate. Cauſa ipſa abhorret illa quidem a formula conſuetudinis noſtræ: ſed eſt magna. Habet enim & legum interpretationem ſatis acutam in utramque partem, & meritorum in rempublicam contentionem ſa-
21 ne gravem. Itaque cauſa Aeſchini, quoniam ipſe a Demoſthene eſſet capitis accuſatus, quod legationem ementitus eſſet, ut ulciſcendi inimici cauſa, nomine Cteſiphontis, judicium fieret de factis famaque Demoſthenis. Non enim tam multa dixit de rationibus non

relatis, quam de eo, quod civis improbus, ut optimus, laudatus eſſet. Hanc mulctam 22
Aeſchines a Cteſiphonte petiit quadriennio ante Philippi Macedonis mortem; ſed judicium factum eſt aliquot annis poſt, Alexandro jam Aſiam tenente: ad quod judicium concurſus dicitur e tota Græcia factus eſſe. Quid enim aut tam viſendum, aut audiendum fuit, quam ſummorum oratorum in graviſſima cauſa, accurata & inimicitiis incenſa contentio? Quorum ego orationes ſi, ut ſpe- 23
ro, ita expreſſero, virtutibus utens illorum omnibus, id eſt, ſententiis, & earum figuris, & rerum ordine, verba perſequens eatenus, ut ea non abhorreant a more noſtro, (quæ ſi e Græcis omnia converſa non erunt, tamen ut generis ejuſdem ſint, elaboravimus:) erit regula, ad quam eorum dirigantur orationes, qui Attice volent dicere. Sed de nobis ſatis. Aliquando enim Aeſchinem ipſum Latine dicentem audiamus.

M. TVLLII CICERONIS
PHAENOMENON
EX
ARATO, FRAGMENTA.

Cic. 2. *leg.*) Ab Jove muſarum primordia.
Lact.) Malebant tenui contenti vivere cultu.
Lact.) Et Jovis in regno, cœlique in parte reſedit.
Cic. 2. *Nat. Deor.*) Cetera labuntur celeri cœleſtia motu,
Cum cœloque ſimul noctesque dieſque feruntur.
Extremuſque adeo duplici de cardine vertex
Dicitur eſſe Polus.
Ex his altera apud Grajos Cynoſura vocatur,
Altera dicitur eſſe Helice.
Quas noſtri Septem ſoliti vocitare triones.
Hac fidunt duce nocturna Phœnices in alto:
Sed prior illa magis ſtellis diſtincta refulget,
Et late prima confeſtim a nocte videtur:
Hæc vero parva eſt: ſed nautis uſus in hac eſt.
Nam curſu interiore brevi convertitur orbe.

Has inter, veluti rapido cum gurgite flumen,
Torvu' Draco ſerpit ſubter, ſupraque revolvens
Seſe, conficienſque ſinus e corpore flexos.
Huic non una modo caput ornans ſtella relucet:
Verum tempora ſunt duplici fulgore notata,
E trucibuſque oculis duo fervida lumina flagrant,
Atque uno mentum radianti ſidere lucet:
Obſtipum caput & tereti cervice reflexum.
Obtutum in cauda majoris figere dicas.
Quod caput hic paulum ſeſe, ſubitoque recondit,
Ortus ubi atque obitus partem admiſcentur in unam.
Id autem caput *
Attingens defeſſa velut mœrentis imago
Vertitur. *
quam quidem Graeci
Ἐγγόνασιν vocitant, genibus quod nixa feratur.
Hic illa eximio poſita eſt fulgore corona.
propter, caput Anguitenentis,
Quem claro perhibent ὀφιοῦχον nomine Graji.
Huic ſupra duplices humeros affixa videtur
Stella micans, tali ſpecie, talique nitore.
Hic preſſu duplici palmarum continet Anguem,

Ejus & ipſe manet religatus corpore toto.
Namque virum medium Serpens ſub pectora cingit,
Ille tamen nitens graviter veſtigia ponit,
Atque oculos urget pedibus, pectuſque Nepai

Septemtriones ſequitur

Arctophylax, vulgo qui dicitur eſſe Bootes,
Quod quaſi temone adjunctum præ ſe quatit Arcton.

Huic Booti

* ſubter præcordia fixa tenetur
Stella micans radiis, Arcturus nomine claro,

* *cui ſubjecta fertur*

Spicum illuſtre tenens ſplendenti corpore Virgo.

Ferrea tum vero proles exorta repente eſt:
Auſaque funeſtum prima 'ſt fabricarier enſem,
Et guſtare manu victum domitumque juvencum.

Et natos geminos inviſes ſub caput arcti.
Subjectus mediæ eſt Cancer: pedibuſque tenetur
Magnu' Leo tremulam quatiens e corpore flammam.
Hoc motu radiantis Eteſiæ in vada Ponti,
Navibus aſſumtis fluitantia quærere apluſtra;

auriga

Sub læva Geminorum obductus parte feretur.
Adverſum caput huic Helice truculenta tuetur.
At Capra lævum humerum clara obtinet.
Verum hæc eſt magno atque illuſtri prædita ſigno:
Contra, Hœdi exiguum jaciunt mortalibus ignem.

cujus ſub pedibus

Corniger eſt valido connixus corpore Taurus,
Has Græci ſtellas ὑάδας vocitare ſuerunt.
Namque ipſum ad tergum Cynoſuræ vertitur arcti.

hunc antecedit

Obſcura ſpecie ſtellarum Caſſiopeia.
Hanc autem illuſtri verſatur corpore propter
Andromeda, aufugiens adſpectum mœſta parentis.
Huic Equus ille jubam quatiens fulgore micanti
Summa contingit caput alvo, ſtellaque jungens
Una tenet duplices communi lumine formas,
Aeternum ex aſtris cupiens connectere nodum,
Exin contortis Aries cum cornibus hæret.

ARATI PHAENOMENA,

A M. TVLLIO CICERONE ADOLESCENTE LATINA FACTA,

quae hinc incipiunt in ed. Aldi.

E quibus hinc ſubter poſſis cognoſcere fultum,
Jam cœli mediam partem terit, ut prius illæ
Chelæ, quum pectus quod cernitur Orionis.
Et prope conſpicies parvum ſub pectore claro
Andromedæ ſignum, Deltoton dicere Graji
Quod ſoliti, ſimili quia forma littera claret:
Huic ſpatio ductum ſimili latus exſtat utrumque.
At non tertia pars lateris: namque eſt minor illis,
Sed ſtellis longe denſis præclara relucet.
Inferior paulo eſt Aries, & flamen ad Auſtri
Inclinatior, atque etiam vehementius illo
Piſces, quorum alter paulo prælabitur ante,
Et magis horriſonis Aquilonis tangitur alis.
Atque horum e caudis duplices velut eſſe catenæ
Dicuntur, ſua diverſæ per lumina ſerpunt:

Atque una tandem in ſtella communiter hærent,
Quam veteres ſoliti cœleſtem dicere Nodum,
Andromedæ lævo ex humero ſi quærere perges,
Appoſitum poteris ſupra cognoſcere Piſcem.
E pedibus vatum ſummo natus Jove Perſeus,
Quos humeris retinet defixo corpore Perſeus:
Quem ſumma ab regione Aquilonis flamina pulſant.
Hic dextram ad ſedes intendit Caſſiopeæ,
Diverſoſque pedes vinctos talaribus aptis
Pulverulentus uti de terra lapſu' repente
In cœlum victor magnum ſub culmine portat.
At propter lævum genus omni ex parte locatas
Parvas Vergilias tenui cum luce videbis.
Hæ ſeptem vulgo perhibentur more vetuſto
Stellæ, cernuntur vero ſex undique parvæ.
At non interiiſſe putari convenit unam:
Sed fruſtra temere a vulgo ratione ſine ulla
Septem dicier, ut veteres ſtatuere poëtæ,
Aeterno cunctas ævo qui nomine dignant,
Alcyone, Meropeque, Celæno, Taygeteque,
Electra, Steropeque, ſimul ſanctiſſima Maia.
Hæ tenues parvo labentes lumine lucent:
At magnum nomen ſigni, clarumque vocatur,

Propterea quod & æſtatis primordia clarat,
Et poſt hiberni præpandens temporis ortus
Admonet, ut mandent mortales ſemina terris,
Inde Fides leviter poſita & convexa videtur,
Mercurius parvus manibus quam dicitur olim
Infirmis fabricatus in alta ſede locaſſe.
Quæ genus ad lævum Nixi delapſa reſedit,
Atque inter flexum genus, & caput Alitis hæſit.
Namque eſt Ales avis lato ſub tegmine cœli
Quæ volat, & ſerpens geminis ſecat aëra pennis.
Altera pars huic obſcura eſt, & luminis expers:
Altera nec parvis nec claris lucibus ardet,
Sed mediocre jacit quatiens e corpore lumen.
Hæc dextram Cephei dextro pede pellere palmam
Geſtit: jam vero clinata eſt ungula vehemens
Fortis equi propter pennati corporis alam.
Ipſe autem labens multis equus ille tenetur
Piſcibus: huic cervix dextra mulcetur Aquarî.
Serius hæc obitus terrai juſſit equinis,
Quam gelidum valido de corpore frigus anhelans
Corpore ſemifero magno Capricornus in orbe:
Quem quum perpetuo veſtivit lumine Titan,

Brumali flectens contorquet tempore curſum.
Hoc cave te ponto ſtudeas committere menſe:
Nam non longinquum ſpatium labere diurnum:
Non hiberna cito volvetur curriculo nox:
Humida non ſeſe veſtris aurora querelis
Ocius oſtendet, clari prænuntia ſolis:
At validis æquor pulſabit viribus Auſter:
Tum fixum tremulo quatietur frigore corpus.
Sed tamen anni jam labuntur tempore toto,
Nec cui ſignorum cedunt, neque flamina vitant,
Nec metuunt canos minitanti murmure fluctus.
Atque etiam ſupero navi pelagoque vagato
Menſe, Sagittipotens ſolis cum ſuſtinet orbem.
Nam jam cum minus exiguo lux tempore præſto eſt,
Hoc ſignum veniens poterunt prænoſcere nautæ:
Jam prope præcipiti ante licebit viſere nocti,
Ut ſeſe oſtendens emergit Scorpius alte,
Poſteriore trahens flexum vi corporis arcum:
Jam ſupra cernes Arcti caput eſſe minoris,
Et magis erectum ad ſummum verſarier orbem.
Tum ſeſe Orion toto jam corpore condit

Extrema prope nocte, & Cepheus conditur ante,
Lumborum tenus a prima depulſus ad undas.
Hic miſſore vacans fulgens jacet una ſagitta,
Quam propter nitens penna convolvitur Ales:
Et clinata magis paulo eſt Aquilonis ad auras.
At propter ſe Aquila ardenti cum corpore portat
Igniferum mulcens tremebundis æthera pennis,
Non nimis ingenti cum corpore, ſed grave mœſtis
Oſtendit nautis perturbans æquora ſignum.
Tum magni curvus Capricorni corpora propter
Delphinus jacet haud nimio luſtratu' nitore,
Præter quadruplices ſtellas in fronte locatas,
Quas intervallum binas diſterminat unum.
Cetera pars læta tenui cum lumine ſerpit.
Illæ quæ fulgent luces ex ore coruſco,
Sunt inter partes gelidas Aquilonis locatæ,
Atque inter ſpatium & læti veſtigia ſolis.
At pars inferior Delphini fuſca videtur
Inter ſolis iter, ſimul inter flamina venti,
Viribus erumpit qua ſummi ſpiritus Auſtri.
Exinde Orion obliquo corpore nitens
Inferiora tenet truculenti corpora Tauri:

ıem qui ſuſpiciens in cœlum nocte ſerena
te diſperſum non viderit, haud ita vero
tera ſe ſperet cognoſcere ſigna poteſſe.
ımque pedes ſubter rutilo cum lumine claret
rvidus ille Canis ſtellarum luce refulgens.
anc tegit obſcurus ſubter præcordia venter:
ec toto ſpirans rabido de corpore flammam
ſtiferos validis erumpit flatibus ignes:
tus ab ore micans jacitur mortalibus ardor.
e ubi ſe pariter cum ſole in culmina cœli
tulit, haud patitur foliorum tegmine fruſtra
ſpenſos animos arbuſta ornata tenere.
ım quorum ſtirpes tellus amplexa prehendit,
ec augens anima vitali flamine mulcet:
quorum nequeunt radices findere terras,
nudat foliis ramos & cortice truncos.
ınc propter, ſubterque pedes quos diximus ante,
ioni jacet levipes Lepus. hic fugit ictus
rrificos metuens roſtri tremebundus acuti.
ım Canis infeſto ſequitur veſtigia curſu,
æcipitantem agitans, oriens jam denique paulo
rriculum numquam defeſſo corpore ſedans.
Canis ad caudam ſerpens prælabitur Argo,
nverſam præ ſe portans cum lumine puppim:

Non aliæ naves ut in alto pondere proras
Ante ſolent roſtro Neptunia prata ſecantes,
Sed converſa retro cœli ſe per loca portat:
Sicut quum cœptant tutos contingere portus,
Obvertunt navem magno cum pondere nautæ,
Advérſamque trahunt optata ad littora puppim.
Sic converſa vetus ſuper æthera vertitur Argo,
Atque uſque a prora ad celſum ſine lumine malum,
A malo ad puppim cum lumine clara videtur,
Inde gubernaculum diſperſo lumine fulgens,
Clari poſteriora Canis veſtigia condit.
Exin ſemotam procul, in tutoque locatam
Andromedam tamen explorans fera quærere Piſtrix
Pergit, & uſque ſitam validas Aquilonis ad auras
Cœrula veſtigat finita in partibus Auſtri.
Hanc Aries tegit, & ſquamoſo corpore Piſces
Fluminis illuſtris tangentem corpore ripas.
Namque etiam Eridanum cernes in parte locatum
Cœli, funeſtum magnis cum viribus amnem,
Quem lacrimis mœſtæ Phaëthontis ſæpe ſorores
Sparſerunt, letum mœrenti voce canentes.

Hunc

Hunc Orionis ſub læva cernere planta
Serpentem poteris, proceraque vincla videbis,
Quæ retinent Piſces, caudarum parte locata,
Flumine mixta retro ad Piſtricis terga reverti.
Hic una ſtella nectuntur, quam jacit ex ſe
Piſtricis ſpinæ valida cum luce refulgens.
Exinde exiguæ tenui cum lumine multæ
Inter Piſtricem fuſæ ſparſæque videntur,
Ante gubernaculum ſtellæ, quas contegit omnis
Formidans acrem morſum Lepus: his neque nomen,
Nec formam veteres certam ſtatuiſſe videntur.
Nam quæ ſideribus claris natura polivit,
Et vario pinxit diſtinguens lumine formas,
Hæc ille aſtrorum cuſtos ratione notavit,
Signaque ſignavit cœleſtia nomine vero:
Has autem, quæ ſunt parvo ſub culmine fuſæ
Conſimili ſpecie ſtellas, parilique nitore,
Non potuit nobis nota clarare figura.
Exinde, auſtralem ſoliti quem dicere Piſcem,
Volvitur inferior Capricorno verſus ad Auſtrum,
Piſtricem obſervans, procul illis Piſcibus hærens.
At prope conſpicies expertes nominis omnes

Inter Piſtricem & Piſcem quem diximus Auſtri
Stellas ſub pedibus ſtratas radiantis Aquarî.
Propter Aquarius obſcurum dextra rigat amnem,
Exiguo qui ſtellarum candore niteſcit. 174
E multis tamen his duo late lumina fulgent.
Unum ſub magnis pedibus cernetur Aquarî.
Quod ſupereſt gelido delapſum flumine fontis
Spiniferam ſubter caudam Piſtricis adhæſit:
Et tenues ſtellæ perhibentur nomine Aquarî.
Hic aliæ volitant parvo cum lumine claræ, 180
Atque priora pedum ſubeunt veſtigia magni
Arcitenentis, & obſcuræ ſine nomine cedunt.
Inde Nepæ cernes propter fulgentis acumen
Aram, quam flatu permulcet ſpiritus Auſtri,
Exiguo ſuperum quæ lumina tempore tranat:
Nam procul Arcturo eſt adverſa parte locata. 186
Arcturo magnum ſpatio ſupra dedit orbem
Jupiter: hunc parvum inferiore in parte locavit.
Hic tamen æterno inviſens loca curriculo nox,
Signa dedit nautis, cuncti quæ noſcere poſſent, 190
Commiſerans hominum metuendos undique caſus.

m quum fulgentem cernes ſine nubibus atris
ım ſub media cœli regione locatam,
'umma parte obſcura caligine tectam,
m validis fugito devitans viribus Auſtrum:
em ſi proſpiciens vitaveris, omnia caute
namenta locans, tuto labere per undas.
gravis inciderit vehementi flamine ventus,
:fringet celſos defixo robore malos:
res nulla feras poſſit mulcere procellas,
parte ex Aquilonis opacam pellere nubem
:perit, & ſubitis auris diduxerit Ara.
humeros medio in cœlo Centaurus habebit,
eque cœrulea contectus nube feretur,
jue Aram tenui caligans veſtiet umbra,
ſignorum obitum vis eſt metuenda Favoni.
: autem Centaurus in alta ſede locatus
ıa ſeſe claro collucens Scorpius infert.
ec ſubter partem præportans ipſe virilem
dit, Equi partes properans conjungere Chelis.
c dextram porgens, quadrupes qua vaſta tenetur,
ıam nemo certo donavit nomine Grajum,
:ndit, & illuſtrem truculentus cedit ad Aram.

Hic ſeſe infernis de partibus eripit Hydra
Præcipiti lapſu flexo cum corpore ſerpens.
Hæc caput atque oculos torquens ad terga Nepai,
Convexoque ſinu ſubiens inferna Leonis,
Centaurum leni contingit lubrica cauda:
In medioque ſinu fulgens Cratera relucet.
Extremum nitens plumato corpore Corvus
Roſtro tundit, & hic Geminis eſt ille ſub ipſis
Ante Canem, Grajo Procyon qui nomine fertur.
Hæc ſunt, quæ viſens nocturno tempore ſigna,
Aeternumque volens mundi pernoſcere motum,
Legitimo cernes cœli luſtrantia curſu.
Nam quæ per bis ſex ſignorum labier orbes
Quinque ſolent ſtellæ, ſimili ratione notari
Non poſſunt: quia quo faciunt veſtigia curſu,
Non eodem ſemper ſpatio portata teruntur.
Sic malunt errare vagæ per nubila cœli,
Atque ſuos vario motu metirier orbes.
Hæc faciunt magnos longinqui temporis annos,
Quum redeunt ad idem cœli ſub tegmine ſignum.
Quare ego nunc nequeo totos evolvere curſus.

Verum hæc, quæ ſemper certo volvuntur in orbe
Fixa ſimul magnos edicam gentibus orbes.
Quattuor æterno luſtrantes lumine mundum,
Orbes ſtelligeri portantes ſigna feruntur,
Amplexi terras cœli ſub tegmine fulti.
E quibus annorum volitantia lumina noſces,
Quæ denſis diſtincta licebit cernere ſignis.
Tum multos orbes magno cum lumine latos,
Vinctos inter ſe, & nodis cœleſtibus aptos,
Atque pari ſpatio duo cernes eſſe duobus.
Nec ſic nocturno cognoſcens tempore cœlum,
Quum neque caligans deterſit ſidera nubes,
Nec pleno ſtellas ſuperavit lumine Luna,
Vidiſti magnum candentem ſerpere circum.
Lacteus hic nimio fulgens candore notatur:
Hic non perpetuum detexens conficit orbem,
Sed ſpatio multum ſupereſt: præſtare duobus
Dicitur, & late cœli luſtrare cavernas.
Quorum alter tangens Aquilonis vertitur auras,
Ora petens Geminorum illuſtria: tum genus ardens
In ſeſe retinens Aurigæ portat utrumque.
Hunc ſura læva Perſeus, humeroque ſiniſtro

Tangit: ad Andromedam hic dextra de parte tenetur,
Imponitque pedes duplices Equus: & ſimul Ales
Ponit avis caput, & clinato corpore tergum,
Anguitenens humeris connititur: illa recedens
Auſtrum conſequitur devitans corpore Virgo,
At vero totum ſpatium conveſtit & orbis
Magnu' Leo, & claro collucens lumine Cancer,
In quo conſiſtens convertit curriculum ſol
Aeſtivus, medio diſtinguens corpore curſus.
Hic totus medius circo disjungitur ipſo:
Pectoribus validis, atque alvo poſſidet orbem.
Hunc octo in partes diviſum noſcere circum
Si potes, invenies ſupero convertier orbe,
Quinque pari ſpatio, partes tres eſſe relictas,
Tempore nocturno quas vis inferna frequentet.
Alter ab infernis Auſtri convertitur auris:
Diſtribuens medium ſubter ſecat hic Capricornum,
Atque pedes gelidum rivum fundentis Aquari,
Cœruleæque feram caudam Piſtricis, & illum
Fulgentem Leporem, inde pedes Canis, & ſimul amplam
Argolicam retinet crebro cum lumine Navem:

ıue Centauri atque Nepai portat acumen:
agittari defixum poſſidet arcum.
a clariſonis auris Aquilonis ad Auſtrum,
as poſtremum tangit rota fervida ſolis:
: in ſuperas brumali tempore flexu
pit ſedes; huic orbi quinque tributæ
rnæ partes, ſupera tres luce dicantur.
inter mediam in partem retinere videtur
ı quantus erit collucens Lacteus orbis,
ı autumnali, atque iterum ſol lumine verno
ıat ſpatium lucis cum tempore noctis.
retinens Aries ſublucet corpore totus,
genu flexo Taurus connititur ingens:
claro contingens corpore fertur:
ı tenet flexu Crateram, Corvus adhæret:
ıcæ e Chelis ſtellæ; ſimul Anguitenentis
ıenua, & ſummi Jovis Ales nuntius inſtat:
ır Equus capite & cervicum lumine tangit.
æquo ſpatio devinctos ſuſtinet axis,
edios ſummo cœli de vertice tranans.

Ille autem claro quartus cum lumine circus,
Partibus extremis extremos continet orbes,
Et ſimul a medio media de parte ſecatur,
Atque obliquus in his nitens cum lumine fertur:
Ut nemo, cui ſancta manu doctiſſima Pallas
Sollertem ipſa dedit fabricæ rationibus artem,
Tam tornare cate contortos poſſidet orbes,
Quam ſunt in cœlo divino numine flexi,
Terram cingentes, ornantes lumine mundum.
Culmine tranſverſo retinentes ſidera fulta.
Quattuor hi motu cuncti volvuntur eodem,
Sed tantum ſupra terras ſemper tenet ille
Curriculum, oblique inflexus tribus orbibus unus.
Quanto eſt diviſus Cancer ſpatio a Capricorno,
Ac ſubter terras ſpatium par eſſe neceſſe eſt:
Et quantos radios jacimus de lumine noſtro,
Queis hunc convexum cœli contingimus orbem,
Sex tantæ poterunt ſub eum ſuccedere partes,
Bina pari ſpatio cœleſtia ſigna tenentes.
Zodiacum hunc Græci vocitant, noſtrique Latini
Orbem ſigniferum perhibebunt nomine vero.
Nam gerit hic volvens bis ſex ardentia ſigna.
Aeſtifer eſt pandens ferventia ſidera Cancer.

Hunc ſubter fulgens cedit vis torva Leonis,
Quem rutilo ſequitur collucens corpore Virgo.
Exin projectæ claro cum lumine Chelæ.
Ipſaque conſequitur lucens vis magna Nepai:
Inde Sagittipotens dextra flexum tenet arcum:
Poſt hunc ore fero Capricornus vadere pergit:
Humidus inde loci collucet Aquarius orbi.
Exin ſquamigeri ſerpentes ludere piſces:
Queis comes eſt Aries obſcuro lumine labens,
Inflexoque genu projecto corpore Taurus,
Et Gemini clarum jactantes lucibus ignem.
Hæc ſol æterno conveſtit lumine luſtrans,
Annua conficiens vertentia tempora curſus.
Hic quantus terris connexus pellitur orbis,
Tantundem ille patens ſupera mortalibus edit.
Sex omni ſemper cedunt labentia nocte,
Tot cœlum rurſus fugientia ſigna reviſunt.
Hoc ſpatium tranans cæcis nox conficit umbris,
Quod ſupra terras prima de nocte relictum eſt,
Signifero ex orbe & ſignorum ex ordine fultum.
Quod ſi ſolis aves certos cognoſcere curſus,
Ortus ſignorum nocturno tempore viſes:
Nam ſemper ſignum exoriens Titan trahit unum.

Sin autem officiens ſignis mons obſtruet altus,
Aut adiment lucem cæca caligine nubes:
Certas ipſe notas cœli de tegmine ſumens,
Ortus atque obitus omnes cognoſcere poſſis.
Quæ ſimul exſiſtant cernes, quæ tempore eodem
Præcipitent obitum nocturno tempore, noſces.
Jam ſimul ut ſupra ſe toto lumine Cancer
Extulit, extemplo cedit delapſa Corona,
Et loca conviſit cauda tenus infera Piſcis.
Dimidiam retinens ſtellis diſtincta Corona
Partem etiam ſupra, atque alia de parte repulſa eſt:
Quam tamen inſequitur Piſcis, nec totus ad umbras
Tractus, ſed ſupero contectus corpore cedit.
Atque humeros uſque a genibus, clarumque recondit
Anguitenens validis magnum a cervicibus Anguem.
Jam vero Arctophylax non æqua parte ſecatur.
Nam brevior clara cœli de parte videtur,
Amplior infernas depulſus poſſidet umbras.
Quattuor hic obiens ſecum deducere ſigna
Signifero ſolet ex orbi: tum ſerius ille,
Quum ſupera ſeſe ſatiavit luce, recedit,

Poſt mediam labens claro cum corpore no-
ctem.
Hæc obſcura tenens conveſtit ſidera tellus:
At parte ex alia claris cum lucibus errat
Orion, humeris & lato pectore fulgens,
Et dextra retinens non caſſum luminis en-
ſem.
Sed quum de terris vis eſt patefacta Leonis,
Omnia, quæ Cancer præclaro detulit ortu,
Cedunt obſcurata, ſimul vis magna Aquilai
Pellitur, ac flexo conſidens corpore Nixus
Jam ſupero ferme depulſus lumine cedit:
Sed lævum genus atque illuſtrem linquit in
altum
Plantam. tum contra exoritur clarum caput
Hydræ,
Et Lepus, & Procyon, qui ſeſe fervidus infert
Ante Canem: inde Canis veſtigia prima vi-
dentur.
Non pauca e cœlo depellens ſigna repente
Exoritur candens illuſtri lumine Virgo.
Cedit clara Fides Cyllenia, mergitur unda
Delphinus, ſimul obtegitur depulſa Sagitta,
Atque Avis ad ſummam caudam, primaſque
recedit
Pinnas, & magnus pariter delabitur Amnis.
Hic Equus a capite & longa cervice lateſcit:

Longius exoritur jam claro corpore Serpens,
Crateraque tenus lucet mortalibus Hydra.
Inde pedes Canis oſtendit jam poſteriores,
Et poſt ipſe trahit claro cum lumine Puppim:
Inſequitur labens per cœli lumina Navis,
Et jamjam toto proceſſit corpore Virgo:
Hæc medium oſtendit radiato ſtipite Malum.
At quum procedunt obſcuro corpore Chelæ,
Exſiſtit pariter larga cum luce Bootes,
Cujus in adverſum eſt Arcturus corpore fixus,
Totaque jam ſupra fulgens prolabitur Argo,
Hydraque quod late cœlo diſperſa tenetur,
Nondum tota patet, non caudam contegit umbra.
Jam dextrum genus, & decoratam lumine ſuram
Erigit ille vagans vulgato nomine Nixus,
Quem nocte exſtinctum, atque exortum vidimus una,
Perſæpe ut parvum tranans geminaverit orbem.
Hic genus & ſuram cum Chelis erigit alte:
Ipſe autem præceps obſcura nocte tenetur,
Dum Nepa & Arcitenens inviſant lumina cœli:

m ſecum medium pandet Nepa, tollere vero
cœlum totum exoriens conabitur Arcus.
: tribus elatum cum ſignis corpore toto
:et; at exoritur media de parte Corona,
ıdaque Centauri extremo candore refulget.
: ſe jam totum cæcas Equus abdit in umbras,
em rutila fulgens pluma prætervolat Ales.
:idit Andromedæ clarum caput, & fera Piſtrix
›itur, horribiles epulas funeſta requirens.
nc contra Cepheus non ceſſat tendere palmas.
uſque ad ſpinam mergens ſe cœrula condit.
Cepheus caput atque humeros, palmaſque reclinat.
um vero vis eſt vehemens exorta Nepai,
:e fuſa volat. *in terras labitur unda,*
ionque metu perculſus conditur una.
ce hujus liceat cauſam explicuiſſe timoris,
'go, tua: mihi, quaeſo, veni placata Diana.
:c fama eſt hominum, hæc per terras fama vagatur;
quondam Orion manibus violaſſe Dianam
:itur, excelſis errans in collibus amens,

Quos tenet Aegæo defixa in gurgite Echineis,
Brachia quam viridi conveſtit tegmine vitis.
Ille feras vecors amenti corde necabat
Oenopionis avens epulas ornare nitentes.
At vero pedibus ſubito perculſa Dianæ
Inſula diſceſſit, disjectaque ſaxa revellens
Perculit, & cæcas luſtravit luce lacunas,
E quibus ingenti exiſtit cum corpore præ ſe
Scorpius, infeſtus præportans flebile acumen.
Hic valido cupide venantem perculit ictu,
Mortiferum in venas figens per vulnera virus:
Ille gravi moriens conſtravit corpore terram.
Quare cum magnis ſeſe Nepa lucibus effert,
Orion fugiens commendat corpora terris.
Tum vero fugit Andromeda, & Neptunia Piſtrix
Tota latet, cedit converſo corpore Cepheus
Extremas medio contingens corpore terras.
Hic caput, & ſuperas potis eſt demergere partes:
Infera lumborum numquam conveſtiet umbra.
Nam retinent Arcti luſtrantes lumine furas.
Labitur illa ſimul gnatam lacrimoſa requirens
Caſſiopea, neque ex cœlo depulſa decore
Fertur: nam verſo contingens vertice primum
Terras poſt humeros everſa ſede refertur.

Hanc illi tribuunt pœnam Nereides almæ,
Cum quibus (ut perhibent) auſa eſt contendere forma.
Hæc obit inclinata: at pars exorta Coronæ eſt
Altera, cum caudaque omnis jam panditur Hydra.
At caput, & totum ſeſe Centaurus opacis
Eripit e tenebris, linquens veſtigia parva
Ante pedum contecta: ſimul cum lumine pandit:
Ipſe feram dextra retinet. prolabitur inde
Anguitenens capite & manibus. profert ſimul Anguis
Jam caput, & ſummum flexo de corpore lumen.
Hic ille exoritur converſo corpore Nixus,
Alvum, crura, humeros, ſimul & præcordia luſtrans,
Et dextra radios læto cum lumine jactans.
Inde Sagittipotens ſuperas conviſere luces
Inſtitit, & mergit Nixi caput, & ſimul effert
Seſe clara Fides, & promit corpore Cepheus.
Fervidus ille Canis toto cum corpore cedit.
Abditur Orion, obit & Lepus abditus umbra;
Inferiora cadunt Aurigæ lumina lapſu.
Inde obiens Capricornus ab alto, lumine pellit

Aurigam, inſtantemque Capram, parvos ſimul Hædos,
Et magnam antiquo depellit nomine Navem.
Obruitur Procyon. emergunt alite lapſu
E terris Volucres. exiſtit clara Sagitta.
Crus, dextrumque pedem linquens obit infera Perſeus
In loca, tum cedens a puppi linquitur Argo:

Prisc. *lib.* 8.) Sub pedibus profert finita Booti.

Prisc. *lib.* 6.) Tertia ſub caudam ad genus ipſum lumina pandit.

Prisc. *lib.* 10.) Quem neque tempeſtas perimet, neque longa vetuſtas
Interimet, ſtinguens præclara inſignia cœli.

Prognostica.

Prisc. *lib.* 10.) Ut cum luna means Hyperionis officit orbi,
Stinguuntur radii cæca caligine tecti.

Prisc. *lib.* 16.) Aſt autem tenui quæ candent lumine Phatnæ.

Cic. 1. *Divin.*) Atque etiam ventos præmonſtrat ſæpe futuros
Inflatum mare, cum ſubito penituſque tumeſcit,
Saxaque cana ſalis niveo ſpumata liquore,

Triſti-

Triſtificas certant Neptuno reddere voces:
Aut denſus ſtridor cum celſo e vertice montis
Ortus, adaugeſcit ſcopulorum ſæpe repulſu.
Cana fulix itidem fugiens e gurgite ponti,
Nuntiat horribiles clamans inſtare procellas,
Haud modicos tremulo fundens e gutture cantus.
Vos quoque ſigna videtis, aquai dulcis alumnæ,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Abſurdoque ſono fontes & ſtagna cietis.
Quis eſt, qui, ranunculos hoc videre, ſuſpicari poſſit?
Sæpe etiam pertriſte canit de pectore carmen,
Et matutinis acredula vocibus inſtat,
Vocibus inſtat, & aſſiduas jacit ore querelas,
Cum primum gelidos rores aurora remittit.
Fuſcaque nonnumquam curſans per littora cornix,
Demerſit caput, & fluctum cervice recepit.
Mollipedeſque boves ſpectantes lumina cœli
Naribus humiferum duxere ex aëre ſuccum.
Jam vero ſemper viridis ſemperque gravata,
Lentiſcus triplici ſolita grandeſcere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

Prisc. *lib.* 6.) Caprigeni pecoris cuſtos de gurgite vaſto.

Cetera deſiderantur.

M. Tullii Ciceronis Alcyones.

Non.) Alcyonem genuit claris delapſus ab aſtris
Prævius Auroræ, Solis, Noctiſque ſatelles.

M. Tullii Ciceronis Limon.

Cic.) Tu quoque, qui ſolus lecto ſermone, Terenti,
Converſum, expreſſumque Latina voce Menandrum
In medio populi ſedatis vocibus effers,
Quidquid come loquens, atque omnia dulcia linquens.

M. Tullii Ciceronis Marius.

Cic.) Nuntia fulva Jovis, miranda viſa figura.

Cic.) Hic Jovis altiſoni ſubito pinnata ſatelles,
Arboris e trunco ſerpentis ſaucia morſu,
Ipſa feris ſubigit transfigens unguibus anguem
Semianimum, & varia graviter cervice micantem,

Quem ſe intorquentem lanians, roſtroque cruentans,
Jam ſatiata animum, jam duros ulta dolores,
Abjicit efflantem, & laceratum affligit in undas,
Seque obitu a ſolis nitidos convertit ad ortus.
Hanc ubi præpetibus pennis, lapſuque volantem
Conſpexit Marius, divini numinis augur,
Fauſtaque ſigna ſuæ laudis, reditusque notavit:
Partibus intonuit cœli pater ipſe ſiniſtris.
Sic aquilæ clarum firmavit Jupiter omen.

M. TVLLII CICERONIS
DE SVO CONSVLATV,
LIB. II.

Cic. 1. *Divin.*) Principio ætherio flammatus Jupiter igni
Vertitur, & totum colluſtrat lumine mundum,
Menteque divina cœlum, terraſque petiſſit:
Quæ penitus ſenſus hominum, vitaſque retentat,
Aetheris æterni ſepta, atque incluſa cavernis.
Et ſi ſtellarum motus curſuſque vagantes
Noſſe velis, qua ſint ſignorum in ſede locatæ,

Quæ verbo, & falſis Grajorum vocibus errant,
Re vera certo lapſu ſpatioque feruntur:
Omnia jam cernes divina mente notata.
Nam primum aſtrorum volucres, te Conſule, motus,
Concurſuſque graves ſtellarum ardore micantes,
Tu quoque, cum tumulos Albano in monte nivales
Luſtraſti, & læto mactaſti lacte Latinas,
Vidiſti, & claro tremulos ardore cometas,
Multaque miſceri nocturna ſtrage putaſti,
Quod ferme dirum in tempus cecinere Latinæ,
Cum claram ſpeciem concreto lumine luna
Abdidit, & ſubito ſtellanti nocte peremta eſt.
Quid vero Phœbi fax triſtis nuntia belli,
Quæ magnum ad culmen flammato ardore volabat,
Præcipites cœli partes, obituſque petiſſet:
Aut cum terribili perculſus fulmine civis
Luce ſerenanti vitai lumina liquit:
Aut cum ſe gravido tremefecit corpore tellus.
Jam vero variæ nocturno tempore viſæ
Terribiles formæ bellum, motuſque monebant:
Multaque per terras vates oracla furenti

Pectore fundebant triſtes minitantia caſus.
Atque ea, quæ lapſu tandem cecidere vetuſto,
Hæc fore perpetuis ſignis, clariſque frequentans
Ipſe Deum genitor cœlo, terriſque canebat.
Nunc ea, Torquato quæ quondam, & conſule Cotta
Lydius ediderat Tyrrhenæ gentis haruſpex,
Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.
Nam pater altitonans ſtellanti nixus Olympo,
Ipſe ſuos quondam tumulos ac templa petivit,
Et Capitolinis injecit ſedibus ignes;
Tum ſpecies ex ære vetus generoſaque Nattæ
Concidit, elapſæque vetuſto numine leges:
Et divum ſimulacra peremit fulminis ardor.
Hic ſilveſtris erat Romani nominis altrix
Martia, quæ parvos Mavortis ſemine natos
Uberibus gravidis vitali rore rigabat:
Quæ tum cum pueris flammato fulminis ictu
Concidit, atque avulſa pedum veſtigia liquit.
Tum quis non artis ſcripta ac monumenta volutans,
Voces triſtificas chartis promebat Etruſcis?
Omnes civili generoſam ſtirpe profectam
Vitare ingentem cladem, peſtemque monebant:
Vel legum exitium conſtanti voce ferebant,

Templa deumque adeo flammis urbeſque jubebant
Eripere, & ſtragem horribilem, cædemque vereri:
Atque hæc fixa gravi fato, ac fundata teneri,
Ni poſt exciſum ad columen formata decore
Sancta Jovis ſpecies claros ſpectaret in ortus:
Tum fore, ut occultos populus ſanctuſque ſenatus
Cernere conatus poſſet, ſi ſolis ad ortum
Converſa, inde patrum ſedes, populique videret,
Hæc tardata diu ſpecies multumque morata,
Conſule te tandem celſa eſt in ſede locata:
Atque una fixi ac ſignati temporis hora
Jupiter ex celſa clarabat ſceptra columna:
Ac clades patriæ flamma ferroque parata
Vocibus Allobrogum patribus populoque patebat.
Rite igitur veteres, quorum monumenta tenetis,
Qui populos, urbeſque modo ac virtute regebant;
Rite etiam veſtri, quorum pietaſque fideſque
Præſtitit, ac longe vicit ſapientia cunctos,
Præcipue ingenti coluerunt numine divos,
Hæc adeo penitus cura videre ſagaci,

Otia qui ſtudiis læti tenuere decoris,
Inque Academia umbrifera, nitidoque Lyceo
Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.
E quibus ereptum primo jam a flore juventæ,
Te patria in media virtutum mole locavit.
Tu tamen anxiferas curas requiete relaxas,
Quod patriæ voces ſtudiis nobiſque ſacraſti.

Non. *p.97 a. ed. Merc.*) Atque animo pendens noctis eventa timebat.

M. Tullii Ciceronis

DE SVO CONSVLATV,

Lib. III.

Cic. 2. *Att.*) Interea curſus, quos prima a parte juventæ,
Quoſque adeo conſul virtute, animoque petiſti,
Hos retine, atque auge famam, laudemque bonorum.

M. Tullii Ciceronis

DE SVIS TEMPORIBVS.

Qvinct.) Cedant arma togæ: concedat laurea laudi.

Qvinct.) O fortunatum natam me conſule Romam!

M. TVLLII CICERONIS

ELEGIA TAMELASTIS.

SERVIVS *in Ecl. I, 58.*) Jam mare Tyrrhenum longe penituſque palumbes
Relliquit.

AVG. *l. 5. c. 8. Civit.*) Tales ſunt hominum mentes, qualis pater ipſe
Jupiter auctiferas luſtravit lumine terras.

M. TVLLII CICERONIS

JOCVLARIS LIBELLVS.

QVINCT. VIII, *extr.*) Fundum Varro vocat, quem poſſim mittere funda,
Ni tamen exciderit, qua cava funda patet.

ANNOTATIO
DE
LIBELLIS
HOC VOLVMINE CONTENTIS,

Ex Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Lat. a Jo. Avg. Ernesti auctius edita, tom. 1, lib. 1, c. 8.

1. Orator *ſive* de optimo genere dicendi, *ad M. Brutum ſcriptus eſt A. V. 708, cum M. Brutus Galliam cis Alpes teneret. Vide Henr. Noriſium ad Cenotaphia Piſana p. 271. Exemplum primum repertum eſt a* Gerardo Landriano, *Laudis Pompejae epiſcopo, miſſumque* Gaſparino Barzizo, *ut deſcriberetur & corrigeretur. Sunt, qui hoc de libris de Oratore tribus tradant, etiam veteres, Sabellicus de L. L. reparatione, & Blondus ante memoratus, item ipſe Furiettus, vitae Barzizianae ſcriptor. Sed Barzizius ipſe in epiſtola ad Gerardum, in qua ei gratias agit, & apographum (a Coſmo Cremonenſe factum) mittit, diſerte* Oratorem *appellat, eumque unum.*

In eadem Epiſtola eſt deſcriptio Codicis, quem vocat vetuſtiſſimum, ſed pæne ad nullum uſum aptum. *Ex eo porro exemplo, ſic deſcripto, omnia alia & ſcripta & formulis expreſſa exempla fluxere: unde de textu ejus libri judicare in promtu eſt.*

Editiones antiquiſſimae ſunt eaedem, quae Bruti: quas ſecutae eae, quae ſunt in univerſorum Ciceronianorum Corporibus, Mediolanenſi &c. Praeter has habemus Lipſienſem, factam an. 1515, fol. ab Hermanno Tulichio, *ex ed. Rom. factam maxime, variis Lectt. in marginem rejectis: Pariſienſem 1542, 4. apud Fr. Gryphium: quae tamen nihil profuerit cuiquam. Profuere ei libro* Strebæus, Victor Piſanus, Jo. Rivius & Melanchton, *quorum notae ſunt in Corpore Comm. Baſileenſi.*

2. Topica *ad C. Trebatium ICtum primum cum Oratore edita ſunt Romae & Venetiis. Separatim a ceteris cum prodiere, fere adjunctum habuere* Boethii *Commentarium, ut Pariſ. 1542 & 1547, 1557, 1561, 4. Sic &* Phil. Melanchthon *edidit additis Scholiis ſuis, Viteb. 1524, 8; & Hagenoae 1533, 8. Illuſtrarunt Topica etiam* Achilles Statius, *qui cum eruditis notis Topica edidit, Lovan. 1552, 8.*

atque Antonius Goveanus, *Pariſ.* 1545, 8. *Ed. Camerarii cum commentatiunculis, Lipſiae* 1549, *cujus dedicatio ſcripta* 1544. *Appendix quoque ad explanationes Statii exſtat editione Antverp.* 1553, 8. *Alios interpretes reperies in Collectione Baſileenſi, ut* Georgium Vallam, Jo. Viſorium, Barth. Latomum & Hegendorphium. *Cum* Jo. Viſorii & Barth. Latomi, *Comment. prodiere Lugd.* 1541, 8. *Cum Commentariis* Georgii Vallæ, *ſine anno & loco fol.* Cœli Secundi Curionis *in Topica commentarius Baſil.* 1553, 8. *Denique* Joannes a Rebertenia *Turonenſis, ICtus Pariſienſis, dignus Duareni diſcipulus, vulgavit libros quatuor Topicon juris, Pariſ.* 1575, 8. *Viteb.* 1590, 8. *quibus Ciceronis Topica illuſtrantur, ſupplenturque.*

3. De Partitione Oratoria *Dialogus, quo filius e patre Cicerone Latine accipit, quae eidem de ratione dicendi Graece tradiderat. Hunc conjecturis quibuſdam, ſed levibus, judice Voſſio, Ciceronis eſſe negat Angelus Decembrius lib. I de Politia litteraria pag.* 62. Majoragii *Commentarius in Tullii partitiones lucem vidit Venetiis* 1587, 4. *Scripſere etiam in hunc librum* Jo. Sturmius, *Rhetor ſua aetate*

inſignis; (cujus 4 dialogi partitionum contextum habent inſertum, Arg. 1539 & 1558, 8. Deinde acceſſit J. Bentzii *epitome partitionum M. T. C. cura Jo. Sturmii recognita & perſpicuis exemplis illuſtrata. Argent. 1593, 8.)* Vitus Amerbachius, Cœlius Secundus Curio, *&, qui in collectione commentariorum Baſileenſi occurrunt,* Georgius Valla, Jac. Ludovicus Strebæus, Bartholom. Latomus, (*Colon. 1558, 12.*) *&* Chriſtophorus Hegendorphius. *Prodiere etiam partitiones cum tabulis Claudii Minois Pariſ. 1582, 4. Editiones primae ſunt eaedem, quae Oratoris & Topicorum. Exſtat vero etiam edit. an. 1472, in qua Topicis junguntur. v. Maittaire Ann. typ. T. III, pag. 319. T. V, pag. 282.*

4. De optimo genere Oratorum *brevis diſputatio, quam Cicero* prologi *vicem praemiſerat* Orationibus contrariis Demoſthenis atque Aeſchinis, *Latine a ſe converſis. Hanc translationem intercidiſſe, vehementer dolendum eſt, quoniam Cicero illas Orationes, velut exemplar Atticae ejuſque conſummatiſſimae eloquentiae, de induſtria delegerat, ac Romanis ſuis ad imitandum propoſuerat.* Achillis Statii *Commentarius in hanc libellum editus eſt Lovanii*

1552, 8. Joan. Antonii Viperani *Antverp. 1581, 8.*

Fragmenta *ex operibus Ciceronis deperditis nobiliora ſuperſunt haec tria:*

1. Somnium Scipionis, *ex ultimo ſ. ſexto libro* de Rep.

2. *Pars interpretationis* Timæi, *dialogi Platonici*, de Univerſitate. [*De his duobus ſuo inferius agetur loco.*]

3. Pars Metaphraſeos Phaenomenon ac Dioſemion, *ſive, ut Cicero lib. I de Divinat. cap. 8 vocat Prognoſticorum* Arati, *heroico carmine. Nam poëtam quoque non omnino malum fuiſſe Ciceronem, & quaedam illius* λείψανα *poëtica fidem faciunt, & defendit Plutarchus in vita. Hanc Arati Metaphraſin admodum adoleſcentulum ſe compoſuiſſe teſtatur Cicero II de nat. Deor. cap. 41, & videtur integram adhuc habuiſſe* Lupus Ferrarienſis *Ep. LXIX. Fragmenta, quae ſola hodie ſuperſunt, cum Graecis comparavit praeter* Joach. Perionium *Pariſ. 1540, 4. Baſil. 1542, 8.* & H. Stephanum *in Lexico Ciceroniano, an. 1557, 8.* Car. Sigonius *in ſua fragmentorum Ciceronis collectione; quibus addendae obſervationes eruditiſſimorum virorum* Pauli Leo-

pardi *XVI*, *14* & *XVII*, *16 ſq. emendationum* & Hadr. Turnebi *VIII*, *17 Adverſar.* Petri *item* Leſcaloperii *notae ad Cicer. de nat. Deor. pag. 408 ſq.* & Hugonis Grotii, *viri ſummi, Aratea, in quibus non modo fragmenta Ciceronis eo ordine, quo Arato reſpondent, exhibet, ſed & alio litterarum charactere verſus, qui deerant, ex ſuo ingenio ſuppletos interſeruit atque adjunxit, Lugd. Bat. 1600, 4.* Joannis *denique* Cochanovii *editio neutiquam praetereunda, qui Aratum Ciceronis recenſuit & illuſtravit Cracov. 1579, 4. & quae ad Aratea Tullii annotavit* Janus Gruterus. *Recenſuit etiam inter fragmenta Ciceronis* Andreas Patricius, *quae e Gudiana bibl. accepi emendata ex MSS. Fragmenta ceterorum ſcriptorum Ciceronis ſubjiciuntur etiam editioni Officiorum Lipſienſi 1611, 8.*

Cetera ſcripta Ciceronis deperdita haec fere ſunt, quorum fragmenta ex veterum monumentis poſt Rob. Stephanum, *collegit* Car. Sigonius, *Venet. 1559, 8. & horum vincens induſtriam* Andr. Patricius, *Polonus, ibidem 1550, 8. 1565, 4. & 1578, 4. ſuis vero Ciceronis editionibus (ſed ſine Patricii commentariis & Sigonii notis) ſubjecere Dionyſ. Gotho-*

fredus & Janus Gruterus, unde in alias etiam nonnullas editiones recepta, ut Londinenſem ac Gronovianam.

[*Ex iis commemoranda hic veniunt*]

Poëmata Heroica, Alcyones, Limon, Marius, & de Conſulatu ſuo, *ſive* de ſuis temporibus libri III, *cujus meminit Cicero ipſe II, 3 ad Attic. Ex libro ſecundo profert verſus LXXVIII, lib. I de Divinatione c. 11 ſq. atque reſpicit illud Servius ad VIII Eclog. verſ. 106. Similiter de conſulatu ſuo ſcripſerat* Cato, *nec non* Q. Catulus *de conſulatu ſuo ac rebus geſtis*, & Scaurus *de vita ſua*, & Gracchus *de legibus a ſe promulgatis. Nam, ut Tacitus cap. I Agricolae*, plerique ſuam ipſi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam arrogantiam arbitrati ſunt. *Ceterum Cicero magnis etiam precibus poſtulaverat a* L. Lucceio, *ut res a ſe conſule geſtas eventuſque ſcriberet, lib. V Epiſt. 12, ſed non videtur illi perſuaſiſſe. Una etiam Lucceii epiſtola aetatem tulit, quae legitur inter Ciceronianas V, 14. Magnis hic Tullii amicus laudibus effertur ab auctore diſſertationis, quae inſerta eſt Ephemeridibus litterariis Hagenſibus (Journal littéraire) tom. V, pag. 137 ſq. ubi diſpu-*

tatur de ſtudio, quo conatus fuit Cicero Lucceium Attico ſuo reconciliare. Ciceroni autem nimis gravis dica dicitur propter haec verba lib. I Epiſt. 10 ad Atticum: Sed hæc ſanabuntur, cum veneris; aut ei moleſta erunt, in utro culpa erit. *Poſtremorum enim verborum non eſt ſententia, Lucceio creandam moleſtiam, uter etiam ex illis auctor exſtiterit culpae & offenſae, ſive injuriam alteri fecerit: ſed vero hic, ni fallunt me omnia, eſt ſenſus, moleſtiam fore imponendam illi, in quo futura ſit culpa, quo minus iterum poſſint redire invicem in gratiam.*

Elegia Tamelaſtis. *Serv. in 1 Aeneid.*

Jocularis quidam libellus, e quo Quintilianus duos verſus producit.

His adde poëma Jambicum ab adoleſcentulo compoſitum, quod inſcripſerat Pontius Glaucus. *vid. Plut. vita Cic.*

Videtur etiam nonnulla loca inſignia, & forte libros integros Homeri *Latinis reddidiſſe verſibus. Vide A. Patricii notas ad ſectionem quartam fragmentorum pag. 38 ſq. De* Epigrammate *Ciceronis* in Tironem ſuum *videndus Plinius junior VII, 4 Epiſt.*

Ανεκδοτα

Ανεκδοτα ſua memorat Cicero II, 6 & XIV, 17 ad Atticum, qui forte idem liber αποῤῥητος, de quo Dio Caſſius, Ciceroni iniquior, XXXIX pag. 96. Conſule Vavaſſorem de ludicra dictione pag. 370 ſq. & Loenſem lib. I Epiphyllidum cap. 6. Non igitur primus Anecdota ſcripſit Procopius, ſed ante eum Cicero, qui in illo ſuo volumine multa in Caeſarem & Craſſum acerba poſuerat: ante Ciceronem Theopompus. Videndus & Malaſpina & alii ad II, 6, & XIV, 17 ad Atticum.

Statilii Maximi *de ſingularibus apud Ciceronem, Chariſio laudatus liber, pariter intercidit; quod eo magis dolendum, quod Plinius major & Quintilianus non pauca eum inveniſſe vocabula, & iis linguam auxiſſe Latinam teſtantur. quaedam affert* Plut. *in Cic. cap. 40. Inſigniora quae hodie in ſcriptis Ciceronis exſtant de vocibus rarioribus, habes collecta in indice quinto penoris Tulliani, quod Georg. Lud. Frobenio auctore prodiit Hamb. 1619, fol. Conſulendus etiam Rev. praeſulis Hildeſienſis Jac. Frid. Reimanni liber editus Halae 1718, 8.* introductio in hiſtoriam vocabulorum linguæ Latinæ, *pag. 24 ſq.*

Sunt inſuper dubia & ſuppoſita Ciceroni ſcripta minimum duodecim, in quibus locum primarium tenent

Libri quatuor Rhetoricorum ad C. Herennium *cognatum ac familiarem ſuum, quos Ciceroni diſerte tribuit S. Hieronymus libro I in Rufinum atque praefat. ad Abdiam, itemque non uno loco Priſcianus, ſed & Lupus Ferrarienſis (ut videtur) Epiſtola prima ad Eginhartum: atque Ciceroni praeter Antonium Marinellum alioſque ſingularibus diatribis vindicatum ivere Georgius Caſpar Kirchmajerus, & Jo. Petrus Ludovicus in Academia Hallenſi Profeſſor, Leonardus Aretinus, Dionyſius Lambinus, Marinus Becichemus Scodrenſis, qui ab adoleſcente ſcriptos putat in diſſ. quod libri ad Herennium a familia Ciceronis amoveri non debeant, & Angelus Bucinenſis in defenſione pro Rhetoricis ad C. Herennium Philippo Strozae dicata. Becichemi & Bucinenſis diatribae occurrunt in collectione Commentariorum Baſileenſi in libros Ciceronis Rhetoricos. Audacter etiam pro Cicerone auctore pugnat Tranquillus Tamyras in Hexaſticho, quod in antiquis editionibus legitur:*

Dic quibus, o Lector, validis rationibus inſtes
Hoc non eſſe, ſacri eſt quod Ciceronis opus?
Non hic ingenium, non ſpectas flumina linguae?
Non cernis variis dicta miniſteriis?
Qui negat hoc, cœli tandem, reor, aſtra vetabit,
Et maris eſſe undas, & gramen eſſe ſoli.

Sed viri in lectione Ciceronis verſatiſſimi, tum avorum noſtrorum memoria, tum noſtra aetate, e quibus vel unum juvat honoris cauſa appellare Conr. Samuelem Schurtzfleiſchium, communibus ſuffragiis, Tullio hos libros abrogant, tribuuntque vel L. Cornificio *patri, ad quem Ciceronis Epiſtolae exſtant, vel L. Cornificio filio, qui anno V. C. 719. Conſul fuit, & de Rhetorica arte ſcripſiſſe e Quintiliano intelligitur: vel* Ciceroni *filio, aut* Laureæ *Tullii Ciceronis liberto, qui & ipſe* Cicero *vocabatur, vel* Tullio Tironi, *quem inter Rhetores memorant Plinius ac Suetonius: vel* M. Gallioni, *cujus nomen in antiquiſſimo codice librorum ad Herennium Romano, licet ab alia manu deletum, comparuiſſe refert Al-*

dus Manutius Pauli F. Epiſtola ad A. Naugerium : vel Virginio Rufo, *quem voce & ſcriptis eloquentiam docuiſſe Neronis temporibus, tradunt Tacitus & Quintilianus : vel* Timolao *denique, uni e XXX Tyrannis, quem ad* Herennium *fratrem ſcripſiſſe auctor eſt Trebellius Pollio. At enim quicunque demum ſit auctor, quem uti Ciceronem eſſe vehementer negat, ita* non mediocriter doctum virum fuiſſe & Rhetorica arte diligenter ſcripſiſſe, *recte profitetur Franc. Floridus Sabinus libro I lectionum ſubſeciv. cap. IV,* [*pag. 1033, tom. 1 Facis artium Gruterianae*] *certe non longe abfuiſſe ab aetate Ciceronis, libenter mihi perſuadeo : tametſi ante aetatem Auguſti ſcriptos non eſſe ex Gellii XIII, 6. colligit Chriſtianus Falſterus parte 3. amoenitatum philol. pag. 286. Herennius, ad quem ſcripti ſunt hi libri, qui fuerit, dici non poteſt. Contra non Cicerone modo, ſed etiam* Cornelio Celſo *& vel mediocri Celſi auditore* [*qui & ipſe de Rhetorica ſcripſit*] *indignos eſſe ad Herennium libros diſputat Franciſcus Floridus Sabinus libro I lection. ſubſeciv. cap. 4. tom. I Lampadis artium Gruterianae pag. 1037. Sed totam hanc rem, qui accurate explicatam & diſputatam cognoſcere velit, adeat*

P. Burmannum Secundum *Vr C. in praefatione ad editionem eorum librorum, de qua mox. Quiſquis vero fuit auctor, (certe non Cicero), doctore* Hermete *ſe uſum innuit lib. I, cap. XI:* Cauſarum conſtitutiones alii quatuor fecerunt, noſter Hermetes tres putavit eſſe.

Horum librorum editiones antiquae pleraeque ſunt eaedem, quae librorum de Inventione, quibuſcum ſub titulo Rhetoricorum veterum & novorum *conjuncti ſunt. Separatim editorum exempla haec cognovimus: 1) Romae, an. 1474, fol. per Vendelinum de Vila in artibus magiſtrum. 2) 1477, fol. Pariſ. & Papiae. 3) Mediol. 1479 per Henr. de Cataneis, apud Scinzeler & Pachel. 4) Friburg. an. 1492, 4. editore Joan. Curto de Eberſpach. 5) ſ. l. & an. fol. ejuſdem ſeculi, ſed ſine dubio in Germania facta, cujus exemplum e bibliotheca Comitis Wernigerodani miſſum eſt. 6) Cracovienſis an. 1500, 4. cum Praef.* Raph. Regii, *unde patet eſſe repetitionem exempli Italici* Joan. Mich. Toxitæ, *cum ipſius notis Baſil. 1558, 8. 7)* Giberti Longolii *cum brevibus ſcholiis in margine Antv. 1536. 8)* Ulr. Zaſii, *Baſil. 1537, 8.*

Interpretes multos nacti ſunt hi libri, toties ad uſum ſtudioſorum eloquentiae editi, fere eoſdem cum libris de Inventione. Veteres reperiuntur in Collectione Baſileenſi, qui vix hodie leguntur. De ceteris, qui exemplis ſuis notas addidere, dicere ſeparatim, non eſt neceſſe.

M. TVLLII
CICERONIS
OPERA OMNIA.

TOMVS QVARTVS.

M. TVLLII CICERONIS OPERA

QVAE SVPERSVNT

OMNIA

SECVNDVM OPTIMAS NOVISSIMASQVE EDITIONES.

VOLVMEN QVARTVM.

MANNHEMII,

Cura & Sumptibus Societatis literatae

MDCCLXXXIII.

M. TVLLII CICERONIS
PRO
P. QVINTIO,
ORATIO PRIMA.

QVAE res in civitate duæ plurimum poſ- I
ſunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc 1
tempore, ſumma gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquilli, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortenſii ne me in dicendo impediat, nonnihil commoveor: gratia Sex. Nævii ne P. Quintio noceat, id vero non mediocriter pertimeſco. Neque hoc tan- 2
topere querendum videretur, hæc ſumma in illis eſſe, ſi in nobis eſſent ſaltem mediocria. verum ita ſe res habet, ut ego, qui neque uſu ſatis, & ingenio parum poſſum, cum patrono diſertiſſimo comparer: P. Quintius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ ſunt, cum adverſario gratioſiſſimo contendat. Illud quoque nobis ac- 3
cedit incommodum, quod M. Junius, qui hanc cauſam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in aliis cauſis exercitatus, & in hac multum, & ſæpe verſatus, hoc tempore abeſt, nova legatione impeditus: & ad me ventum eſt, qui, ut ſumma haberem cetera, tempo-

ris quidem certe vix ſatis habui, ut rem tan-
tam, tot controverſiis implicatam, poſſem
cognoſcere. Ita, quod mihi conſuevit in ce-
4 teris cauſis eſſe adjumento, id quoque in hac
cauſa deficit. nam quo minus ingenio poſſum,
ſubſidio mihi diligentiam comparavi; quæ
quanta ſit, niſi tempus & ſpatium datum ſit,
intelligi non poteſt. Quæ quo plura ſunt,
C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in conſilio
adſunt, meliori mente noſtra verba audire
oportebit; ut multis incommodis veritas de-
bilitata, tandem æquitate talium virorum re-
creetur. Quodſi tu judex nullo præſidio fuiſ-
5 ſe videbere, contra vim & gratiam, ſolitudi-
ni atque inopiæ: ſi apud hoc conſilium ex
opibus, non ex veritate cauſa pendetur; pro-
fecto nihil eſt jam ſanctum atque ſincerum in
civitate; nihil, quod humilitatem cujusquam,
gravitas & virtus judicis conſoletur. Certe
aut apud te, & eos, qui tibi adſunt, veritas
valebit: aut ex hoc loco repulſa vi & gratia,
locum, ubi conſiſtat, reperire non poterit.
Non eo dico, C. Aquilli, quo mihi veniat
2 in dubium tua fides & conſtantia, aut quo
non in his, quos tibi advocaſti, viris electiſ-
ſimis civitatis, ſpem ſummam habere P. Quin-
6 tius debeat. Quid ergo eſt? Primum magni-
tudo periculi ſummo timore hominem afficit,

quod uno judicio de fortunis omnibus decer-
nit: idque dum cogitat, non minus ſæpe ei
venit in mentem poteſtatis, quam æquitatis
tuæ; propterea quod omnes, quorum in al-
terius manu vita poſita eſt, ſæpius illud co-
gitant, quid poſſit is, cujus in ditione ac po-
teſtate ſunt, quam, quid debeat facere. De- 7
inde habet adverſarium P. Quintius verbo
Sex. Nævium; re vera, hujusce ætatis ho-
mines diſertiſſimos, fortiſſimos, ornatiſſimos
noſtræ civitatis, qui communi ſtudio, ſummis
opibus Sex. Nævium defendunt; ſi id eſt defen-
dere, cupiditati alterius obtemperare, quo is fa-
cilius, quem velit, iniquo judicio opprimere
poſſit. Nam quid hoc iniquius, aut indignius, 8
C. Aquilli, dici, aut commemorari poteſt,
quam me, qui caput alterius, famam, fortu-
naſque defendam, priore loco cauſam dicere:
cum præſertim Q. Hortenſius, qui hoc judicio
partes acuſatoris obtinet, contra me ſit dictu-
rus, cui ſummam copiam facultatemque di-
cendi natura largita eſt? Ita fit, ut ego, qui
tela depellere & vulneribus mederi debeam,
tum id facere cogar, cum etiam telum ad-
verſarius nullum jecerit; illis autem id tem-
pus impugnandi detur, cum & vitandi illo-
rum impetus poteſtas adempta nobis erit; &,

ſi qua in re, id quod parati ſunt facere, falſum crimen quaſi venenatum aliquod telum jecerint, medicinæ faciendæ locus non erit.
9 Id accidit prætoris iniquitate & injuria: primum quod contra omnium conſuetudinem, judicium prius de probro, quam de re, maluit fieri: deinde, quod ita conſtituit idipſum judicium, ut reus, antequam verbum accuſatoris audiſſet, cauſam dicere cogeretur; quod eorum gratia & potentia factum eſt, qui, quaſi ſua res aut honos agatur, ita diligenter Sex. Nævii ſtudio & cupiditati morem gerunt; & in ejusmodi rebus opes ſuas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem nobilitatemque poſſunt, eo minus,
10 quantum poſſint, debent oſtendere. Cum tot tantisque difficultatibus affectus atque afflictus, in tuam, C. Aquilli, fidem, veritatem, miſericordiam P. Quintius confugerit: cum adhuc ei, propter vim adverſariorum, non jus par, non agendi poteſtas eadem, non magiſtratus æquus reperiri potuerit: cum ei, ſummam per injuriam, omnia inimica atque infeſta fuerint; te, C. Aquilli, vosque, qui in conſilio adeſtis, orat atque obſecrat, ut multis injuriis jactatam atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco conſiſtere & con-

ſirmari patiamini. Id quo facilius facere poſ- 3
ſitis, dabo operam, ut a principio, res quem- 11
admodum geſta & contracta ſit, cognoſcatis.

C. Quintius fuit P. Quintii hujus frater; ſane ceterarum rerum paterfamilias & prudens & attentus, una in re paullo minus conſideratus, qui ſocietatem cum Sex. Nævio fecerit, viro bono, verumtamen non ita inſtituto, ut jura ſocietatis & officia certi patrisfamilias noſſe poſſet: non quo ei deeſſet ingenium: (nam neque parum facetus ſcurra Sex. Nævius, neque inhumanus præco eſt umquam exiſtimatus.) Quid ergo eſt? Cum ei natura nihil melius quam vocem dediſſet, pater nihil præter libertatem reliquiſſet; vocem in quæſtum contulit: libertate uſus eſt,
quo impunius dicax eſſet. Quare quod ſo- 12
cium tibi eum velles adjungere, nihil erat, niſi ut in tua pecunia condiſceret, qui pecuniæ fructus eſſet. tamen inductus conſuetudine ac familiaritate Quintius fecit, ut dixi, ſocietatem earum rerum, quæ in Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla, & ruſtica, ſane bene culta & fructuoſa. Tollitur ab atriis Liciniis, atque a præconum conſeſſu in Galliam Nævius, & trans Alpes uſque transfertur. Fit magna mutatio loci,

non ingenii. Nam, qui ab adoleſcentulo
quæſtum ſibi inſtituiſſet ſine impendio; poſt-
eaquam neſcio quid impendit, & in commu-
ne contulit, mediocri quæſtu contentus eſſe
13 non poterat. Nec mirum, ſi is, qui vocem
venalem habuerat, ea, quæ voce quæſierat,
magno ſibi quæſtui fore putabat. Itaque her-
cule haud mediocriter de communi, quidquid
poterat, ad ſe in privatam domum ſevocabat.
qua in re ita diligens erat, quaſi ii, qui ma-
gna fide ſocietatem gererent, [arbitrium] pro
ſocio condemnari ſolerent. Verum his de rebus
non neceſſe habeo dicere ea, quæ me P.Quin-
tius cupit commemorare; tametſi cauſa poſtu-
lat, tamen, quia poſtulat, non flagitat, præteri-
4 bo. Cum annos jam complures ſocietas eſſet,
14 & cum ſæpe ſuſpectus Quintio Nævius fuiſſet,
neque ita commode poſſet rationem reddere
earum rerum, quas libidine, non ratione geſſe-
rat; moritur in Gallia Quintius, cum adeſſet
Nævius, & moritur repentino. heredem te-
ſtamento reliquit hunc P. Quintium; ut, ad
quem ſummus mœror morte ſua veniebat, ad
eundem ſummus honos quoque perveniret.
15 Quo mortuo, nec ita multo poſt in Galliam
proficiſcitur Quintius. Ibi cum iſto Nævio
familiariter vivit. annum fere una ſunt, cum

& de ſocietate inter ſe multa communicarent, & de tota illa ratione atque re Gallicana: neque interea verbum ullum interpoſuit Nævius, aut ſocietatem ſibi quidpiam debere, aut privatim Quintium debuiſſe. Cum æris alieni aliquantulum eſſet relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret; auctionem in Gallia P. hic Quintius Narbone ſe facturum eſſe proſcribit earum rerum, quæ ipſius erant privatæ. Ibi tum vir optimus, 16
Sex. Nævius, hominem multis verbis deterret, ne auctionetur; eum non ita commode poſſe eo tempore, quæ proſcripſiſſet, vendere. Romæ ſibi nummorum facultatem eſſe, quam, ſi ſaperet, communem exiſtimaret, pro fraterna illa neceſſitudine, & pro ipſius affinitate. Nam P. Quintii conſobrinam habet in matrimonio Nævius, & ex ea liberos. Quia, quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Nævius; credidit Quintius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem velle facere deſiſtit: Romam proficiſcitur: decedit ex Gallia Romam ſimul Nævius. Cum pecuniam C. Quintius P. Scapulæ de- 17
buiſſet; per te, C. Aquilli, decidit P. Quintius, quod liberis ejus diſſolveret. Hoc eo

per te agebatur, quod propter ærariam ra-
tionem non ſatis erat in tabulis inſpexiſſe,
quantum deberetur, niſi ad Caſtoris quæſiſ-
ſet, quantum ſolveretur. Decidis ſtatuisque
tu, propter neceſſitudinem, quæ tibi cum
Scapulis eſt, quid iis ad denarium ſolvere-
5 tur. Hæc omnia Quintius agebat, auctore
18 & conſuaſore Nævio. Nec mirum, ſi ejus
utebatur conſilio, cujus auxilium ſibi para-
tum putabat. non modo enim pollicitus erat
in Gallia; ſed Romæ quotidie, ſimul atque
ſibi hic annuiſſet, numeraturum ſe dicebat.
Quintius porro iſtum poſſe facere videbat;
debere intelligebat: mentiri, quia cauſa, cur
mentiretur, non erat, non putabat. quaſi
domi nummos haberet, ita conſtituit Sca-
19 pulis ſe daturum. Nævium certiorem facit:
rogat ut curet, quod dixiſſet. Tum iſte vir
optimus (vereor, ne ſe derideri putet, quod
iterum jam dico, optimus,) qui hunc in ſum-
mas anguſtias adductum putaret; ut eum ſuis
conditionibus in ipſo articulo temporis ad-
ſtringeret, aſſem ſeſe negat daturum, niſi
prius de rebus rationibusque ſocietatis omni-
bus decidiſſet; & ſciſſet, ſibi cum Quintio
controverſiæ nihil futurum. Poſterius, in-
quit, iſta videbimus, Quintius: nunc hoc ve-

lim cures (ſi tibi videtur) quod dixiſti. Ne-
gat ſe alia ratione facturum, quod promiſiſ-
ſet: non plus ſua referre, quam ſi, cum au-
ctionem venderet, domini juſſu, quippiam
promiſiſſet. Deſtitutione illa perculſus Quin- 20
tius, a Scapulis paucos dies aufert: in Gal-
liam mittit, ut ea, quæ proſcripſerat, veni-
rent: deteriore tempore abſens auctionatur:
Scapulis difficiliore conditione diſſolvit. Tunc
appellat ultro Nævium, ut, quoniam ſuſpi-
caretur, aliqua de re fore controverſiam, vi-
deret, ut quam primum, & quam minima
cum moleſtia tota res tranſigeretur. Dat iſte 21
amicum M. Trebellium: nos communem ne-
ceſſarium, qui iſtius domi erat educatus, &
quo utebatur iſte plurimum, propinquum
noſtrum, Sex. Alphenum. Res convenire
nullo modo poterat: propterea quod hic me-
diocrem jacturam facere cupiebat; iſte me-
diocri præda contentus non erat. Itaque ex 22
eo tempore res eſſe in vadimonium cœpit.
Cum vadimonia ſæpe dilata eſſent, & cum
aliquantum temporis in ea re eſſet conſum-
tum, neque quidquam profectum eſſet: venit
ad vadimonium Nævius. Obſecro, C. Aquilli, 6
vosque, qui adeſtis in conſilio, ut diligenter
attendatis, ut ſingulare genus fraudis, &

novam rationem inſidiarum cognoſcere poſſi-
23 tis. Ait, ſe auctionatum eſſe in Gallia: quod
ſibi videretur, ſe vendidiſſe: curaſſe, ne
quid ſibi ſocietas deberet: ſe jam neque va-
dari amplius, neque vadimonium promitte-
re. ſi quid agere ſecum velit Quintius, non
recuſare. Hic, cum rem Gallicanam cupe-
ret reviſere, hominem in præſentia non va-
datur. ita ſine vadimonio diſceditur. Dein-
de Romæ dies xxx ſere Quintius commora-
tur. cum ceteris, quæ habebat, vadimonia
differt, ut expeditus in Galliam proficiſci poſ-
24 ſet. proficiſcitur. Roma egreditur ante diem
xi Kalend. Februarii, Scipione & Norbano Coſſ.
Quæſo, ut eum diem memoriæ mandetis.
L. Albius, Sex. filius, Quirina, vir bonus, &
cum primis honeſtus, una profectus eſt. Cum
veniſſent ad Vada Volaterrana quæ nominan-
tur, vident perfamiliarem Nævii, qui ex Gal-
lia pueros venales iſti adducebat, L. Publi-
cium, qui, ut Romam venit, narrat Nævio,
quo in loco viderit Quintium. quod niſi ex
Publicio narratum Nævio eſſet, non tam cito
25 res in contentionem veniſſet. Tum Nævius
pueros circum amicos dimittit: ipſe ſuos ne-
ceſſarios ab atriis Liciniis & a faucibus ma-
celli corrogat, ut ad tabulam Sextiam ſibi ad-

ſint hora ſecunda poſtridie. veniunt frequen-
tes. teſtificatur iſte, P. QVINTIVM NON
STITISSE, ET SE STITISSE: tabulæ
maximæ ſignis hominum nobilium conſignan-
tur: diſceditur. poſtulat a Burrieno prætore
Nævius, ut ex edicto bona poſſidere liceat.
Juſſit bona proſcribi ejus, quicum familiari-
tas fuerat, ſocietas erat, affinitas, liberis
iſtius vivis, divelli nullo modo poterat. Qua 26
ex re intelligi facile potuit, nullum eſſe of-
ficium tam ſanctum atque ſollemne, quod
non avaritia comminuere atque violare ſo-
leat. Etenim ſi veritate, amicitia, fide ſo-
cietas, pietate propinquitas colitur; neceſſe
eſt, iſte, qui amicum, ſocium, affinem, fa-
ma ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum
ſe, & perfidioſum, & impium eſſe fateatur.
Libellos Sex. Alphenus, procurator P. Quin- 27
tii, familiaris & propinquus Sex. Nævii, de-
jicit: ſervulum unum, quem iſte prehenderat,
abducit: denunciat, ſeſe procuratorem eſſe:
iſtum, æquum eſſe, famæ fortuniſque P.
Quintii conſulere, & adventum ejus exſpecta-
re. quod ſi facere nolit, atque imbiberit ejus-
modi rationibus illum ad ſuas conditiones per-
ducere, ſeſe nihil precari; &, ſi quid agere
velit, judicio defendere. Hæc dum Romæ 28

geruntur, Quintius interea contra jus, con-
ſuetudinem, edicta prætorum, de ſaltu agro-
que communi a ſervis communibus vi detru-
7 ditur. Exiſtima, C. Aquilli, modo & ratio-
ne omnia Romæ Nævium feciſſe, ſi hoc,
quod per litteras iſtius in Gallia geſtum eſt,
recte atque ordine factum videtur. Expul-
ſus atque ejectus e prædio Quintius, accepta
inſigni injuria, confugit ad C. Flaccum impe-
ratorem, qui tum erat in provincia: quem,
ut ipſius dignitas poſcit, honoris gratia no-
29 mino. Is eam rem, quam vehementer vindi-
candam putarit, ex decretis ejus poteritis
cognoſcere. Alphenus interea Romæ cum
iſto gladiatore vetulo quotidie pugnabat. ute-
batur populo ſane ſuo, propterea, quod [iſte]
caput petere non deſinebat. Iſte poſtulabat,
ut procurator judicatum ſolvi ſatiſdaret. ne-
gat Alphenus, æquum eſſe, procuratorem
ſatiſdare, quod reus ſatiſdare non deberet, ſi
ipſe adeſſet. Apellantur tribuni: a quibus
cum eſſet certum auxilium petitum, ita ta-
men diſceditur, ut idibus Septembribus P.
Quintium ſiſti Sex. Alphenus promitteret.
8 Venit Romam Quintius: vadimonium ſiſtit.
30 Iſte, homo acerrimus, bonorum poſſeſſor,
expulſor, ereptor, annum & ſex menſes ni-

hil

hil petit: quieſcit: conditionibus hunc, quoad poteſt, producit: a Cn. Dolabella denique prætore poſtulat, ut ſibi Quintius judicatum ſolvi ſatiſdet, ex formula, QVOD AB EO PETAT, QVONIAM EJVS, EX EDICTO PRAETORIS, BONA DIES XXX. POSSESSA SINT. non recuſabat Quintius, quin ita ſatiſdare juberet, ſi bona poſſeſſa eſſent ex edicto. Decernit: quam æquum, nihil dico: unum hoc dico, novum: & hoc ipſum tacuiſſe mallem, quoniam utrumque quivis intelligere potuiſſet. jubet P. Quintium ſponſionem cum Sex. Nævio facere aut ſatiſdare. SI BONA SVA EX EDICTO P. BVRRIENI PRAETORIS DIES XXX POSSESSA ESSENT. Recuſabant, qui aderant tum Quintio. demonſtrabant, de re judicium fieri oportere, ut aut uterque inter ſe, aut neuter ſatiſdaret: non neceſſe eſſe famam alterius in judicium venire. Clama- 31
bat porro ipſe Quintius, ſeſe idcirco nolle ſatiſdare, ne videretur judicaſſe, bona ſua ex edicto poſſeſſa eſſe. ſponſionem porro ſi iſtiusmodi faceret, ſe (id quod nunc evenit) de capite ſuo priore loco cauſam eſſe dicturum. Dolabella (quemadmodum ſolent homines nobiles, ſeu recte, ſeu perperam facere cœpe-

runt, ita in utroque excellunt, ut nemo noſtro loco natus aſſequi poſſit) injuriam facere fortiſſime perſeverat: aut ſatiſdare, aut ſponſionem jubet facere; & interea recuſantes
9 noſtros advocatos acerrime ſubmoveri. Con-
32 turbatus ſane diſcedit Quintius: neque mirum, cui hæc optio tam miſera, tamque iniqua daretur, ut aut ipſe ſe capitis damnaret, ſi ſatiſdediſſet: aut cauſam capitis, ſi ſponſionem feciſſet, priore loco diceret. Cum in altera re cauſæ nihil eſſet, quin ſecus judicaret ipſe de ſe; quod judicium graviſſimum eſt: in altera ſpes eſſet ad talem tamen virum judicem veniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attuliſſet gratiæ, ſponſionem facere maluit: fecit: te judicem, C. Aquilli, ſumſit: ex ſponſo egit. In hoc ſumma judicii, cauſaque tota conſiſtit.

33 Judicium eſſe, C. Aquilli, non de re pecuniaria, ſed de fama fortuniſque P. Quintii vides. Cum majores ita conſtituerint, ut qui pro capite diceret, is poſteriore loco diceret; nos inaudita criminatione accuſatorum, priore loco cauſam dicere intelligis: eos porro, qui defendere conſuerunt, vides accuſare; & ea ingenia converti ad perniciem, quæ antea verſabantur in ſalute atque auxilio ferendo. Illud etiam reſtiterat, quod heſterno die fecerunt, ut te in

jus adducerent, ut nobis tempus, quam diu
diceremus, præſtitueres: quam rem facile a
prætore impetraſſent, niſi tu, quod eſſet tuum
jus & officium, parteſque docuiſſes. Neque
nobis adhuc, præter te, quiſquam fuit, ubi
noſtrum jus contra illos obtineremus: neque
illis umquam ſatisfuit illud obtinere, quod pro-
bari omnibus poſſet. Ita ſine injuria poten-
tiam levem atque inopem eſſe arbitrantur.
Verum quoniam tibi inſtat Hortenſius, ut IO
eas in conſilium: a me poſtulat, ne dicen- 34
do tempus abſumam: queritur, priore pa-
trono cauſam defendente, numquam perora-
ri potuiſſe: non patiar, iſtam manere ſuſpi-
cionem, nos rem judicari nolle: nec illud
mihi arrogabo, me poſſe cauſam commodius
demonſtrare, quam antea demonſtrata ſit:
neque tamen tam multa verba faciam;
propterea quod & ab illo, qui ante dixit,
informata jam cauſa eſt, & a me, qui ne-
que excogitare, neque pronuntiare multa poſ-
ſum, brevitas poſtulatur, quæ mihimet ipſi
amiciſſima eſt. Faciam, quod te ſæpe ani- 35
madverti facere, Hortenſi: totam cauſæ meæ
dictionem certas in partes dividam. Tu id
ſemper facis, quia ſemper potes. Ego in hac
cauſa faciam, propterea quod in hac videor

poſſe facere. Quod tibi natura dat, ut ſemper poſſis, id mihi cauſa concedit, ut hodie poſſim. Certos mihi fines terminoſque conſtituam, extra quos egredi non poſſim, ſi maxime velim; ut & mihi ſit propoſitum, de quo dicam, & Hortenſius habeat expoſita, ad quæ reſpondeat, & tu, C. Aquilli, jam ante animo proſpicere poſſis, quibus de
36 rebus auditurus ſis. Negamus, te bona P. Quintii, Sexte Nævi, poſſediſſe ex edicto prætoris. in eo ſponſio facta eſt. Oſtendam primum, cauſam non fuiſſe, cur a prætore poſtulares, ut bona P. Quintii poſſideres: deinde ex edicto te poſſidere non potuiſſe: poſtremo, non poſſediſſe. Quæſo, C. Aquilli, voſque, qui eſtis in conſilio, ut, quid pollicitus ſim, diligenter memoriæ mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, ſi hæc memineritis; & me facile veſtra exiſtimatione revocabitis, ſi extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipſe circumdedi. Nego fuiſſe cauſam, cur poſtularet: nego ex edicto poſſidere potuiſſe: nego poſſediſſe. hæc tria cum docuero, perorabo.

II Non fuit cauſa, cur poſtulares. Qui hoc
37 intelligi poteſt? Quia Sex. Nævio, neque ex ſocietatis ratione, neque privatim quidquam debuit Quintius. Quis huic rei teſtis eſt?

idem, qui acerrimus adverſarius. In hac re
te, te, inquam, teſtem, Nævi, citabo. An-
num, & eo diutius, poſt mortem C. Quintii
fuit in Gallia tecum ſimul Quintius. doce,
te petiiſſe ab eo iſtam, neſcio quam, innu-
merabilem pecuniam: doce, aliquando men-
tionem feciſſe: dixiſſe deberi. debuiſſe con-
cedam. Moritur C. Quintius; qui tibi, ut 38
ais, certis nominibus grandem pecuniam de-
buit. heres ejus P. Quintius in Galliam ad te
ipſum venit in agrum communem; eo deni-
que, ubi non modo res erat, ſed ratio quoque
omnis, & omnes litteræ. Quis tam diſſolutus
in re familiari fuiſſet, quis tam negligens, quis
tam tui, Sexte, diſſimilis, qui, cum res ab eo,
quicum contraxiſſet, receſſiſſet, & ad here-
dem perveniſſet, non heredem, cum primum
vidiſſet, certiorem faceret? appellaret? ra-
tionem afferret? ſi quid in controverſiam ve-
niret, aut intra parietes, aut ſummo jure ex-
periretur? Itane? quod viri optimi faciunt,
ii, qui ſuos propinquos ac neceſſarios, caros &
honeſtos eſſe atque haberi volunt; id Sex. Næ-
vius non faceret, qui uſque eo fervet, fertur-
que avaritia, ut de ſuis commodis aliquam par-
tem nolit amittere, ne quam partem huic pro-
pinquo ſuo ullius ornamenti relinquat? Et is 39

pecuniam, ſi qua deberetur, non peteret, qui, quia, quod debitum numquam eſt, id datum non eſt, non pecuniam modo, verum etiam hominis propinqui ſanguinem vitamque eripere conatur? Huic tu moleſtus eſſe videlicet noluiſti, quem nunc reſpirare libere non ſinis? quem nunc interficere nefarie cupis, eum tu prudenter appellare nolebas? Ita credo. hominem propinquum, tui obſervantem, virum bonum, pudentem, majorem natu, nolebas, aut non audebas appellare. ſæpe, ut fit, cum ipſe te confirmaſſes, cum ſtatuiſſes de pecunia mentionem facere, cum paratus meditatuſque veniſſes; homo timidus, virginali verecundia, ſubito ipſe te retinebas: excidebat repente oratio. cum cuperes appellare, non audebas, ne invitus audiret. id

12 erat profecto. Credamus hoc, Sex. Nævium,
40 cujus caput oppugnet, ejus auribus pepercisſe. Si debuiſſet, Sexte, petiſſes ſtatim; ſi non ſtatim, paulo quidem poſt; ſi non paulo, at aliquanto; ſex quidem illis menſibus profecto; anno vertente ſine controverſia. Anno & ſex menſibus vero, cum tibi quotidie poteſtas hominis fuiſſet admonendi, verbum nullum facis: biennio jam confecto fere, appellas. Quis tam perditus ac profuſus nepos,

non adeſa jam, ſed abundanti etiam pecunia, ſic diſſolutus fuiſſet, ut fuit Sex. Nævius? Cum hominem nomino, ſatis mihi videor dicere. Debuit tibi C. Quintius, numquam 41
petiſti. Mortuus eſt ille: res ad heredem venit. cum eum quotidie videres, poſt biennium denique appellas. Dubitabitur, utrum ſit probabilius, Sex. Nævium ſtatim, ſi quid deberetur, petiturum fuiſſe; an, ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? At tecum plus annum vixit. In Gallia agi non potuit? At & in provincia jus dicebatur; & Romæ judicia fiebant. Reſtat, ut aut ſumma negligentia tibi obſtiterit, aut unica liberalitas. Si negligentiam dices, mirabimur: ſi bonitatem, ridebimus. neque præterea quid poſſis dicere, invenio. Satis eſt argumenti, nihil eſſe debitum Nævio, quod tamdiu nihil petivit.

Quid ſi hoc ipſum, quod nunc facit, oſten- 13
do teſtimonio eſſe, nihil deberi? quid enim 42
nunc agit Sex. Nævius? qua de re controverſia eſt? quod eſt hoc judicium, in quo jam biennium verſamur? quid negotii geritur, in quo ille tot & tales viros defatigat? Pecuniam petit. Nunc denique? verumtamen petat. audiamus. De rationibus & con- 43

troverſiis ſocietatis vult dijudicari. Sero: verum aliquando tamen: concedamus. Non, inquit, id ago, C. Aquilli, neque in eo nunc laboro. pecunia mea tot annos utitur P. Quintius. utatur ſane: non peto. Quid igitur pugnas? an, quod ſæpe multis in locis dixiſti, ne in civitate ſit? ne locum ſuum, quem adhuc honeſtiſſime defendit, obtineat? ne numeretur inter vivos? decernat de vita & ornamentis ſuis omnibus? apud judicem cauſam priore loco dicat: &, eam cum orarit, tum denique vocem accuſatoris audiat? quid? hoc quo pertinet? ut ocyus ad tuum pervenias? At, ſi id velles, jampridem actum eſſe
44 poterat. Ut honeſtiore judicio conflictere? At ſine ſummo ſcelere P. Quintium, propinquum tuum, jugulare non potes. Ut facilius judicium ſit? At neque C. Aquillius de capite alterius libenter judicat, & Q. Hortenſius contra caput non didicit dicere. Quid a nobis autem, C. Aquilli, refertur? Pecuniam petit. negamus deberi. judicium fiat ſtatim: non recuſamus. Numquid præterea? ſi veretur, ut res, judicio facto, parata ſit: judicatum ſolvi ſatis accipiat. quibus a me verbis ſatis accipiet, iiſdem ipſe, quod peto, ſatiſdet. actum jam poteſt eſſe, C. Aquilli.

jam tu potes diſcedere liberatus moleſtia, prope dicam, non minore, quam Quintius. Quid 45
agimus, Hortenſi? quid de hac conditione dicimus? poſſumus aliquando, depoſitis armis, ſine periculo fortunarum, de re pecuniaria diſceptare? poſſumus ita rem noſtram perſequi, ut hominis propinqui caput incolume eſſe patiamur? poſſumus petitoris perſonam capere, accuſatoris deponere? Immo, inquit, abs te ſatis accipiam: ego autem tibi non ſatiſdabo. Quis tandem nobis iſta ju- 14
ra tam æqua deſcribit? quis hoc ſtatuit, quod æquum ſit in Quintium, id iniquum eſſe in Nævium? Quintii bona, inquit, ex edicto prætoris poſſeſſa ſunt. Ergo, id ut confitear, poſtulas; ut, quod numquam factum eſſe judicio defendimus, id, proinde quaſi factum ſit, noſtro judicio confirmemus. Inveniri 46
ratio, C. Aquilli, non poteſt, ut ad ſuum quiſque quam primum, ſine cujuſquam dedecore, infamia, perniciеque perveniat? Profecto, ſi quid deberetur, peteret: non omnia judicia fieri mallet, quam unum illud, unde hæc omnia naſcuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quintium, cum poteſtas eſſet agendi quotidie; qui, quo tempore primum male agere cœpit, in vadimoniis diffe-

rendis tempus omne conſumſerit; qui poſtea vadimonium quoque miſſum fecerit, hunc per inſidias vi de agro communi dejecerit; qui, cum de re agendi, nullo recuſante, poteſtas fuiſſet, ſponſionem de probro facere maluerit; qui, cum revocetur ad id judicium, unde hæc nata ſunt omnia, conditionem æquiſſimam repudiet; fateatur, ſe non pecuniam, ſed vitam & ſanguinem petere; is non hoc palam dicit? mihi ſi quid deberetur, peterem, atque adeo jampridem abſtuliſſem.
47 nihil hoc tanto negotio, nihil tam invidioſo judicio, nihil tam copioſa advocatione uterer, ſi petendum eſſet: extorquendum eſt invito atque ingratiis: quod non debet, eripiendum atque exprimendum eſt: de fortunis omnibus P. Quintius deturbandus eſt: potentes, diſerti, nobiles omnes advocandi ſunt: adhibenda vis eſt veritati: minæ jactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut iis rebus aliquando victus & perterritus ipſe cedat. Quæ mehercule omnia, cum, qui contra pugnent, video, & cum illum conſeſſum conſidero, adeſſe atque impendere videntur, neque vitari ullo modo poſſe. cum autem ad te, C. Aquilli, oculos animumque retuli; quo majore conatu ſtudio-

que aguntur, eo leviora, infirmioraque exiſtimo. Nihil igitur debuit, ut tu ipſe prædicas.

Quid ſi debuiſſet? continuone cauſa fuiſ- 48
ſet, cur a prætore poſtulares, ut bona poſſideres? non opinor id quidem neque jus eſſe, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonſtrat? vadimonium ſibi ait eſſe deſertum. An- 15
tequam doceo, id factum non eſſe, libet mihi, C. Aquilli, ex officii ratione, atque ex omnium conſuetudine, rem ipſam & factum ſimul Sex. Nævii conſiderare. Ad vadimonium non venerat, ut ais, is, quicum tibi affinitas, ſocietas, omnes denique cauſæ, & neceſſitudines veteres intercedebant. illicone ad prætorem ire convenit? continuone verum fuit poſtulare, ut ex edicto bona poſſidere liceret? ad hæc extrema, & inimiciſſima jura tam cupide decurrebas, uti tibi nihil in poſterum, quod gravius atque crudelius facere poſſes, reſervares? Nam quid homini poteſt turpius, 49
quid viro miſerius, aut acerbius uſu venire? quod tantum evenire dedecus, quæ tanta calamitas inveniri poteſt? Pecuniam ſi cuipiam fortuna ademit, aut ſi alicujus eripuit injuria; tamen, dum exiſtimatio eſt integra, facile conſolatur honeſtas egeſtatem. At non nemo aut ignominia affectus, aut judicio turpi

convictus, bonis quidem ſuis utitur; alterius
opes, id quod miſerrimum eſt, non exſpectat:
hoc tamen in miſeriis adjumento & ſolatio
ſublevatur. Cujus vero bona venierunt; cu-
jus non modo illæ ampliſſimæ fortunæ, ſed
etiam victus veſtitusque neceſſarius ſub præ-
cone cum dedecore ſubjectus eſt; is non mo-
do ex numero vivorum exturbatur, ſed, ſi
fieri poteſt, infra etiam mortuos amanda-
tur. Etenim mors honeſta ſæpe vitam quo-
que turpem exornat: vita turpis ne morti
50 quidem honeſtæ locum relinquit. Ergo her-
cule, cujus bona ex edicto poſſidentur, hu-
jus omnis fama & exiſtimatio cum bonis ſi-
mul poſſidetur: de quo libelli in celeberrimis
locis proponuntur, huic ne perire quidem
certe tacite obſcureque conceditur: cui ma-
giſtri fiunt, & domini conſtituuntur, qui,
qua lege & qua conditione pereat, pronun-
cient: de quo homine præconis vox prædicat,
& pretium conficit, huic acerbiſſimum vivo
videntique funus ducitur; ſi funus id haben-
dum ſit, quo non amici conveniunt ad exſe-
quias cohoneſtandas, ſed bonorum emtores,
ut carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas &
16 diſtrahendas. Itaque majores noſtri raro id
51 accidere voluerunt; prætores, ut conſiderate

fieret, comparaverunt. Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi poteſtas non eſt, timide tamen & pedetentim iſtuc deſcendunt, vi ac neceſſitate coacti, inviti, multis vadimoniis deſertis, ſæpe illuſi ac deſtituti. Conſiderant enim, quid & quantum ſit, alterius bona proſcribere. Jugulare civem, ne jure quidem quiſquam bonus vult: mavult enim commemorare, ſe, cum poſſet perdere, pepercisſe, quam, cum parcere potuerit, perdidiſſe. Hæc in homines alieniſſimos, denique inimiciſſimos, viri boni faciunt, & hominum exiſtimationis, & communis humanitatis cauſa: ut, cum ipſi nihil alteri ſcientes incommodarint, nihil ipſis jure incommodi cadere poſſit. Ad vadimonium non venit: quis? Propinquus. Si res iſta graviſſima ſua ſponte videretur, tamen ejus atrocitas neceſſitudinis nomine levaretur. Ad vadimonium non venit: quis? Socius, etiam gravius aliquid ei deberes concedere, quicum te aut voluntas congregaſſet, aut fortuna conjunxiſſet. Ad vadimonium 52
non venit: quis? Is, qui tibi præſto ſemper fuit. Ergo in eum, qui ſemel hoc commiſit, ut tibi præſto non eſſet, omnia tela conjeciſti, quæ parata ſunt in eos, qui permulta male agendi cauſa fraudandique fecerunt? Si dupondius 53

tuus ageretur, Sex. Nævi, ſi in parvula re captionis aliquid vererere, non ſtatim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui conſuluntur, concurriſſes? Cum jús amicitiæ, ſocietatis, affinitatis ageretur: cum officii rationem atque exiſtimationis duci conveniret: eo tempore tu non modo ad C. Aquillium, aut L. Lucullum, ſed ne ipſum quidem ad te retuliſti: ne hæc quidem tecum locutus es? Horæ duæ fuerunt; Quintius ad vadimonium non venit. quid ago? Si mehercule hæc tecum duo verba feciſſes, Quid ago? reſpiraſſet cupiditas atque avaritia paululum: aliquid loci rationi & conſilio dediſſes: tu te collegiſſes: non in eam turpitudinem veniſſes, ut hoc tibi eſſet apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium non ſit obitum, eadem de hora conſilium cepiſſe, hominis propinqui fortunas funditus evertere.

17 Ego pro te nunc hoc conſulo poſt tempus,
54 & in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, conſulere oblitus es. Quæro abs te, C. Aquilli, L. Luculle, P. Quintili, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidam ſocius & affinis meus, quicum mihi neceſſitudo vetus, controverſia de re pecuniaria recens intercedit. poſtulone a prætore,

ut ejus bona mihi poſſidere liceat? an, cum
Romæ domus ejus, uxor, liberi ſint, do-
mum potius denuntiem? Quid eſt, quod hac
tandem de re vobis poſſit videri? Profecto ſi
recte veſtram bonitatem atque prudentiam
cognovi, non multum me fallit, ſi conſula-
mini, quid ſitis reſponſuri: primum, exſpe-
ctare: deinde, ſi latitare ac diutius ludifica-
re videatur, amicos convenire: quærere,
quis procurator ſit: domum denuntiare. Di-
ci vix poteſt, quam multa ſint, quæ reſpon-
deatis ante fieri opportere, quam ad hanc
rationem extremam neceſſariam devenire.
Quid ad hæc Nævius? ridet ſcilicet noſtram 55
amentiam, qui in vita ſua rationem ſummi
officii deſideremus, & inſtituta bonorum vi-
rorum requiramus. Quid mihi, inquit, cum
iſta ſumma ſanctimonia ac diligentia? vide-
rint, inquit, iſta officia viri boni: de me au-
tem ita conſiderent: non, quid habeam, ſed
quibus rebus invenerim, quærant; & quem-
admodum natus, & quo pacto educatus ſim,
memini. vetus eſt, *De ſcurra multo facilius*
divitem, quam patremfamilias fieri poſſe.
Hæc ille, ſi verbis non audet, re quidem 56
vera palam loquitur. Etenim ſi vult virorum
bonorum inſtituto vivere, multa oportet diſ-

cat, atque dediſcat: quorum illi ætati utrum-
18 que difficile eſt. Non dubitavi, inquit, cum vadimonium deſertum eſſet, bona proſcribere. Improbe: verum; quoniam tu id tibi arrogas, & concedi poſtulas, concedamus. Quid ſi numquam deſeruit? ſi iſta cauſa abs te tota per ſummam fraudem & malitiam ficta eſt? ſi vadimonium omnino tibi cum P. Quintio nullum fuit? quo te nomine appellemus? improbum? at, etiamſi deſertum vadimonium eſſet, tamen in iſta poſtulatione & proſcriptione bonorum, improbiſſimus reperiebare. num malitioſum? non negas. fraudulentum? jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. audacem? cupidum? perfidioſum? vulgaria & obſoleta ſunt; res au-
57 tem nova atque inaudita. Quid ergo eſt? vereor mehercule, ne aut gravioribus utar verbis, quam natura fert, aut levioribus, quam cauſa poſtulat. Ais eſſe vadimonium deſertum. Quæſivit a te ſtatim, ut Romam rediit, Quintius, quo die vadimonium iſtuc factum eſſe diceres. reſpondiſti ſtatim, Nonis Februarii. Diſcedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus ſit. ad ephemeridem revertitur. invenitur dies profectionis, prid. Kalend. Februarii. Nonis Feb.

ſi Romæ fuit, cauſæ nil dicimus, quin tibi vadimonium promiſerit. Quid? hoc inveni- 58
ri qui poteſt? profectus eſt una L. Albius, homo cum primis honeſtus. dicet teſtimonium. Proſecuti ſunt familiares & Albium, & Quintium. dicent hi quoque teſtimonium. litteræ P. Quintii, teſtes tot, quibus omnibus cauſa juſtiſſima eſt, cur ſcire potuerint, nulla, cur mentiantur, cum adſtipulatore tuo comparabuntur? Et in hac ejuſmodi cauſa P. 59
Quintius laborabit? & diutius in tanto metu miſer periculoque verſabitur? & vehementius eum gratia adverſarii perterrebit, quam fides judicis conſolabitur? Vixit enim ſemper inculte, atque horride: natura triſti ac recondita fuit: non ad ſolarium, non in campo, non in conviviis verſatus eſt: id egit, ut amicos obſervantia, rem parſimonia retineret. antiquam officii rationem dilexit, cujus ſplendor omnis his moribus obſolevit. At, ſi in cauſa pari diſcedere inferior videretur, tamen eſſet non mediocriter conquerendum: nunc, in cauſa ſuperiore, ne ut par quidem ſit, poſtulat, inferiorem eſſe ſeſe patitur, duntaxat uſque eo, ne cum bonis, fama, fortuniſque omnibus Sex. Nævii cupiditati crudelitatique dedatur.

19 Docui, quod primum pollicitus ſum, C.
60 Aquilli, cauſam omnino, cur poſtularet, non fuiſſe: quod neque pecunia debebatur: &, ſi maxime deberetur, commiſſum nihil eſſe, quare ad iſtam rationem perveniretur. Attende nunc, ex edicto prætoris, bona P. Quintii poſſideri nullo modo potuiſſe. Recita edictum: QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITARIT. Non eſt is Quintius: niſi ſi latitant, qui ad negotium ſuum, relicto procuratore, proficiſcuntur. CVI HERES NON EXSTABIT. Ne is quidem. QVI EXSVLII CAVSA SOLVM VERTERIT. ** Quo tempore exiſtimas oportuiſſe, Nævi, abſentem Quintium defendi, aut quomodo? tum, cum poſtulabas, ut bona poſſideres? nemo affuit. neque enim quisquam divinare poterat, te poſtulaturum: neque quemquam attinebat id recuſare, quod prætor, non fieri, ſed ex edicto ſuo fieri jubebat.
61 Qui locus igitur abſentis defendendi procuratori primus datus eſt? Cum proſcribebas? Ergo affuit: non paſſus eſt: libellos dejecit Sex. Alphenus. qui primus erat officii gradus, ſervatus eſt a procuratore ſumma cum diligentia. Videamus, quæ deinde ſint conſecuta. Hominem P. Quintii deprehendis in

publico: conaris abducere. non patitur Alphenus: vi tibi adimit: curat, ut domum reducatur ad Quintium. Hic quoque ſumme conſtat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quintium: procurator negat. Vadari vis: promittit. In jus vocas: ſequitur. Judicium poſtulas: non recuſat. Quid aliud ſit abſentem defendi, ego non intelligo.
At quis erat procurator? Credo aliquem eje- 61
ctum hominem, egentem, litigioſum, improbum, qui poſſet ſcurræ divitis quotidianum convicium ſuſtinere. Nihil minus. Eques Romanus locuples, ſui negotii bene gerens: denique is, quem, quoties Nævius in Galliam profectus eſt, procuratorem Romæ reliquit.
Et audes, Sex. Nævi, negare, abſentem de- 20
fenſum eſſe Quintium, cum eum defenderit idem, qui te ſolebat? &, cum is judicium acceperit pro Quintio, cui tu & rem & famam tuam commendare proficiſcens, & concredere ſolebas: conaris hoc dicere, neminem exſtitiſſe, qui Quintium judicio defenderet? Poſtulabam, inquit, ut ſatiſdaretur. 63
Injuria poſtulabas. Ita jubebare: recuſabat Alphenus. Ita: verum prætor decernebat: tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo. non eſt iſtud judicium pati, neque

judicio defendere, cum auxilium a tribunis
petas. Hoc ego, cum attendo, qua pruden-
tia ſit Hortenſius, dicturum eſſe eum non
arbitror. cum autem antea dixiſſe audio, &
cauſam ipſam conſidero, quid aliud dicere
poſſit, non reperio. fatetur enim, libellos
Alphenum dejeciſſe, vadimonium promiſiſſe,
judicium quin acciperet in ea ipſa verba,
quæ Nævius edebat, non recuſaſſe; * * ita
tamen, more & inſtituto, per eum magiſtra-
tum, qui auxilii cauſa conſtitutus eſt. Aut
64 hæc facta non ſint, neceſſe eſt; aut C. Aquil-
lius, talis vir, juratus, hoc jus in civitate
conſtituat, cujus procurator non recuſarit
omnia judicia, quæ quiſque in verba poſtula-
rit: cujus procurator a prætore tribunos ap-
pellare auſus ſit, eum non defendi: ejus bo-
na recte poſſideri poſſe: ei miſero, abſenti,
ignaro, omnia fortunarum ſuarum, omnia
vitæ ornamenta per ſummum dedecus & igno-
65 miniam deripi convenire. Quod ſi probari
nemini poteſt; illud certe probari omnibus
neceſſe eſt, defenſum eſſe judicio abſentem
Quintium. Quod cum ita eſt, ex edicto bona
poſſeſſa non ſunt. At enim tribuni plebis ne
audierunt quidem. Fateor, ſi ita eſt, pro-
curatorem decreto prætoris oportuiſſe parere.

Quid ſi M. Brutus interceſſurum ſe dixit pa-
lam, niſi quid inter ipſum Alphenum & Næ-
vium conveniret? videturne interceſſiſſe ap-
pellatio tribunorum, non moræ, ſed auxilii
cauſa? Quid deinde fit? Alphenus, ut omnes 21
intelligere poſſent, judicio defendi Quintium, 66
ne qua ſubeſſe poſſet aliena aut ipſius offi-
cio, aut hujus exiſtimatione ſuſpicio, viros
bonos complures advocat. teſtatur, iſto au-
diente, ſe pro communi neceſſitudine id pri-
mum petere, ne quid atrocius in P. Quintium
abſentem ſine cauſâ facere conetur. ſin au-
tem inimiciſſime atque infeſtiſſime conten-
dere perſeveret, ſe paratum eſſe omni recta
atque honeſta ratione defendere, quod petat,
non deberi: ſe judicium id, quod edat, ac-
cipere. Ejus rei, conditioniſque tabellas ob- 67
ſignaverunt viri boni complures. res in du-
bium venire non poteſt. fit, rebus omnibus
integris, neque proſcriptis, neque poſſeſſis
bonis, ut Alphenus promittat Nævio, ſiſti
Quintium. Venit ad vadimonium Quintius.
jacet res in controverſiis, iſto calumniante,
biennium, uſque dum inveniretur, qua ra-
tione res ab uſitata conſuetudine recederet, &
in hoc ſingulare judicium cauſa omnis con-
cluderetur. Quod officium, C. Aquilli, com- 68

memorari procuratoris poteſt, quod ab Alpheno præteritum eſſe videatur? Quid affertur, quare P. Quintius abſens negetur eſſe defenſus? An vero id, quod Hortenſium, quia nuper injecit, & quia Nævius ſemper id clamitat, dicturum arbitror, non fuiſſe Nævio parem certationem cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus? quod ſi velim confiteri; illud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quintii neminem fuiſſe, ſed gratioſum fuiſſe. Mihi autem ad vincendum ſatis eſt, fuiſſe procuratorem, quicum experiri poſſet. Qualis is fuerit, ſi modo abſentem defendebat per jus, & per magiſtratum,
69 nihil ad rem arbitror pertinere. Erat enim, inquit, illarum partium. Quidni? qui apud te eſſet educatus; quem tu a puero ſic inſtituiſſes, ut nobili, ne gladiatori quidem, cederet. ſicut tu ſemper ſumme concupiſti; idem volebat Alphenus. ea re tibi cum eo par contentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris. itaque is intercedebat: tu contra Burrieni, qui injuriam decernebat: omnium denique illorum, qui tum & poterant per vim & ſcelus plurimum, &, quod poterant, id audebant. An omnes tu iſtos vincere volebas, qui nunc, tu ut vincas, tantopere laborant? aude id dicere, non palam, ſed his

ipſis, quos advocaſti. Neque enim inter ſtudium veſtrum quidquam, ut opinor, interfuit. Ingenio, venuſtate, artificio tu facile viciſti. ut alia omittam, hoc ſatis eſt. Alphenus cum iis, & propter eos periit, quos diligebat: tu, poſtquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere; ut amici tibi eſſent, qui vincebant, effeciſti. Tametſi nolo eam 70
rem commemorando renovare, cujus omnino rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere. Unum illud dico: ſi 22
propter partium ſtudium potens erat Alphenus; potentiſſimus Nævius: ſi fretus gratia poſtulabat aliquid iniquius Alphenus; multo iniquiora Nævius impetrabat. Quodſi tum 71
par tibi jus cum Alpheno fuiſſe non putas, quia tamen aliquem contra te advocare potuerat: quia magiſtratus aliquis reperiebatur, apud quem Alpheni cauſa conſiſteret: quid hoc tempore Quintio ſtatuendum eſt? cui neque magiſtratus adhuc æquus inventus eſt, neque judicium redditum eſt uſitatum: non conditio, non ſponſio, non denique ulla unquam interceſſit poſtulatio, mitto æqua, verum ante hoc tempus ne fando quidem audita. De re pecuniaria cupio contendere: non licet. At ea controverſia eſt. nihil ad me

attinet; cauſam capitis dicas, oportet. Ac-
cuſa, ubi ita neceſſe eſt. non, inquit, niſi
tu ante, novo modo, priore loco dixeris.
dicendum neceſſario eſt: præſtituendæ horæ
ad arbitrium noſtrum: judex ipſe arcebitur.
72 Quid tum? Tu aliquem patronum invenies,
hominem antiqui officii, qui ſplendorem noſ-
trum, & gratiam negligat? pro me pugna-
bit L. Philippus, eloquentia, gravitate, ho-
nore florentiſſimus civitatis: dicet Hortenſius,
excellens ingenio, nobilitate, exiſtimatione:
aderunt autem homines nobiliſſimi ac poten-
tiſſimi, quorum frequentiam & conſeſſum non
modo P. Quintius, qui de capite decernit,
ſed quivis, qui extra periculum ſit, perhor-
73 reſcat. Hæc eſt iniqua certatio, non illa,
qua tu contra Alphenum velitaberis: huic ne
ubi conſiſteret quidem contra te, locum reli-
quiſti. Quare aut doceas oportet, Alphe-
num negaſſe ſe procuratorem eſſe, non deje-
ciſſe libellos, judicium accipere noluiſſe; aut,
cum hæc ita facta ſint, ex edicto te bona P.
Quintii non poſſediſſe concedas.

23 Etenim ſi ex edicto poſſediſti; quæro,
cur bona non venierint: cur ceteri ſponſores
& creditores non convenerint. Nemone fuit,
cui deberet Quintius? Fuerunt, & complu-

res fuerunt; propterea quod C. frater aliquantum æris alieni reliquerat. Quid ergo eſt? Homines erant ab hoc omnes alieniſſimi; & iis debebatur: neque tamen quiſquam inventus eſt tam inſignite improbus, qui violare P. Quintii exiſtimationem abſentis auderet. Unus fuit, affinis, ſocius, neceſſarius, Sex. 74
Nævius, qui cum ipſe ultro deberet, quaſi eximio præmio ſceleris expoſito, cupidiſſime contenderet, ut per ſe afflictum atque everſum propinquum ſuum, non modo honeſte partis bonis, verum etiam communi luce privaret. Ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi ſunt? quis eſt, qui fraudationis cauſa latuiſſe dicat? quis, qui abſentem defenſum neget eſſe Quintium? nemo invenitur. At contra omnes, quibuſcum ra- 75
tio huic aut eſt, aut fuit, adſunt, defendunt: fides hujus multis locis cognita, ne perfidia Sex. Nævii derogetur, laborant. In hujuſmodi ſponſionem teſtes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent: vadimonium mihi deſeruit: me fraudavit: a me nominis ejus, quod infitiatus eſſet, diem petivit: ego experiri non potui: latitavit, procuratorem nullum reliquit. Horum nihil dicitur. Parantur teſtes, qui hæc dicant. Verum, opinor,

viderimus, cum dixerint: unum tamen hoc cogitent, ita ſe graves eſſe, ut ſi veritatem volent retinere, gravitatem poſſint obtinere; ſi eam negligent, ita leves ſint, ut omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, ſed verum probandum, auctoritatem adjungere.
24 Ergo hæc duo quæro: primum, qua
76 ratione Nævius ſuſceptum negotium non tranſegerit; hoc eſt, cur bona, quæ ex edicto poſſidebat, non vendiderit: deinde, cur ex tot creditoribus aliis ad iſtam rationem nemo acceſſerit; ut neceſſario confiteare, neque eorum tam temerarium quemquam fuiſſe, neque te ipſum id, quod turpiſſime ſuſcepiſſes, perſeverare & tranſigere potuiſſe. Quid ſi tu ipſe, Sex. Nævi, ſtatuiſti, bona P. Quintii ex edicto poſſeſſa non eſſe? opinor, tuum teſtimonium, quod in aliena re leve eſſet, id in tua, quoniam contra te eſt, graviſſimum debet eſſe. Emiſti bona Sex. Alpheni, L. Sulla dictatore vendente. ſocium tibi in hujus bonis ediditi Quintium. Plura non dico. Cum eo tu voluntariam ſocietatem coibas, qui te in hereditaria ſocietate fraudarat; & eum judicio tuo comprobabas, quem ſpoliatum fama fortuniſque omnibus arbitrabare?

77 Diffidebam mehercule, C. Aquilli, ſatis

animo certo & confirmato me poſſe in hac
cauſa conſiſtere. Sic cogitabam; cum con-
tra dicturus eſſet Hortenſius, & cum eſſet
attente auditurus Philippus, fore uti permul-
tis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic
Q. Roſcio, cujus ſoror eſt cum P. Quintio,
cum a me peteret, & ſumme contenderet, ut
ſuum propinquum defenderem, mihi perdiffi-
cile eſſe contra tales oratores non modo tan-
tam cauſam perorare, ſed omnino verbum
facere conari. Cum cupidius inſtaret; ho-
mini pro amicitia familiarius dixi, mihi vide-
ri ore duriſſimo eſſe, qui præſente eo geſtum
agere conaretur: qui vero cum ipſo conten-
derent, eos, etiamſi quid antea recti aut ve-
nuſti habere viſi ſunt, id admittere: ne quid
mihi ejuſmodi accideret, cum contra talem
artificem dicturus eſſem, me vereri. Tum 25
mihi Roſcius & alia multa confirmandi mei 78
cauſa dixit: & mehercule, ſi nihil diceret,
tacito ipſo officio & ſtudio, quod habebat
erga propinquum ſuum, quemvis commove-
ret. Etenim, cum artifex ejuſmodi ſit, ut
ſolus dignus videatur eſſe, qui in ſcena ſpe-
ctetur: tum vir ejuſmodi eſt, ut ſolus dignus
videatur, qui eo non accedat. Verumtamen,
quid ſi, inquit, habes ejuſmodi cauſam, ut

hoc tibi planum ſit faciendum, neminem eſ-
ſe, qui poſſit biduo, aut ſummum triduo,
ſeptingenta millia paſſuum ambulare? tamen-
ne vereris, ut poſſis hæc contra Hortenſium
79 contendere? minime, inquam. Sed quid
id ad rem? Nimirum, inquit, in eo cauſa
conſiſtit. Quomodo? Docet me ejuſmodi
rem, & factum ſimul Sex. Nævii, quod, ſi
ſolum proferretur, ſatis eſſe deberet. Quod
abs te, C. Aquilli, & a vobis, qui adeſtis in
conſilio, quæſo, ut diligenter attendatis.
profecto intelligetis, illinc ab initio cupidita-
tem pugnaſſe & audaciam; hinc veritatem &
pudorem, quoad potuerit, reſtitiſſe. Bona
poſtulas, ut ex edicto poſſidere liceat. quo
die? te ipſum, Nævi, volo audire: volo, in-
auditum facinus, ipſius, qui id commiſit, vo-
ce convinci. Dic, Nævi, diem. Ante V.
Kalend. intercalares. Bene agis. quam lon-
ge eſt hinc in ſaltum veſtrum Gallicanum?
Nævi, te rogo. DCC millia paſſuum. Opti-
me. De ſaltu dejicitur Quintius. quo die?
poſſumus hoc quoque ex te audire? Quid ta-
ces? dic, inquam, diem. pudet dicere. In-
telligo: verum & ſero, & nequicquam pu-
det. dejicitur de ſaltu, C. Aquilli, pridie Ka-
lend. intercalares. biduo poſt, aut ut ſtatim

de jure aliquis cucurrerit, non toto triduo
DCC millia paſſuum conficiuntur. O rem in- 80
credibilem! o cupiditatem inconſideratam!
o nuntium volucrem! Adminiſtri & ſatellites
Sex. Nævii Roma trans Alpes in Sebuſianos
biduo veniunt. O hominem fortunatum, qui
ejuſmodi nuntios, ſeu potius Pegaſos habeat!
Hic ego, ſi Craſſi omnes cum Antoniis exſi- 26
ſtant, ſi tu, L. Philippe, qui inter illos flo-
rebas, hanc cauſam voles cum Hortenſio di-
cere, tamen ſuperior ſim neceſſe eſt. Non
enim, quemadmodum putatis, omnia ſunt in
eloquentia. eſt quædam tamen ita perſpicua
veritas, ut eam infirmare nulla res poſſit. An 81
antequam poſtulaſti, ut bona poſſideres, mi-
ſiſti, qui curarent, ut dominus de ſuo fundo
a ſua familia vi dejiceretur? Utrumlibet eli-
ge. alterum incredibile eſt; alterum nefa-
rium; & ante hoc tempus utrumque inaudi-
tum. Septingenta millia paſſuum vis eſſe de-
curſa biduo? dic. negas? ante igitur miſiſti.
malo. Si enim illud diceres; improbe men-
tiri viderere: cum hoc confiteris; id te ad-
miſiſſe concedis, quod ne mendacio quidem
tegere poſſis. Hoc conſilium Aquillio, &
talibus viris, tam cupidum, tam audax, tam
temerarium probabitur? Quid hæc amentia, 82

quid hæc feſtinatio; quid hæc immaturitas tanta ſignificat? non vim? non ſcelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem? Mittis injuſſu prætoris. quo conſilio? juſſurum ſciebas? quid? cum juſſiſſet, tum mittere nonne poteras? Poſtulaturus eras. Quando? poſt dies xxx. Nempe ſi te nihil impediret: ſi voluntas eadem maneret: ſi valeres: denique ſi viveres. Prætor juſſiſſet. Opinor, ſi vellet, ſi valeret, ſi jus diceret, ſi nemo recuſaret, quin ex ipſius decreto & ſatiſdare
83 & judicium accipere vellet. Nam, per deos immortales, ſi Alphenus, procurator P. Quintii, tibi tum ſatiſdare, & judicium accipere vellet, denique omnia, quæ poſtulares, facere voluiſſet, quid ageres? revocares eum, quem in Galliam miſeras? At hic quidem jam de fundo expulſus; jam a ſuis diis penatibus præceps ejectus; jam (quod indigniſſimum eſt) ſuorum ſervorum manibus, nuntio atque imperio tuo, violatus eſſet. Corrigeres hæc, ſcilicet, tu poſtea. De cujuſquam vita dicere audes, qui hoc concedas neceſſe eſt, ita te cæcum cupiditate & avaritia fuiſſe, ut, cum poſtea quid futurum eſſet, ignorares, accidere autem multa poſſent, ſpem ma-

ficii præſentis in incerto reliqui temporis
ventu collocares? Atque hæc perinde lo-
uor, quaſi ipſo illo tempore, cum te prætor
ıſſiſſet ex edicto poſſidere, ſi in poſſeſſionem
ıiſiſſes, debueris, aut potueris P. Quintium
e poſſeſſione deturbare.

Omnia ſunt, C. Aquilli, ejuſmodi, qui- 27
is ut perſpicere poſſit, in hac cauſa impro- 84
itatem & gratiam cum inopia & veritate
ontendere. Prætor te quemadmodum poſſi-
lere juſſit? opinor ex edicto. Sponſio quæ
n verba facta eſt? SI EX EDICTO PRAE-
TORIS BONA P. QVINTII POSSESSA
NON SINT. Redeamus ad edictum. Id
quemadmodum jubet poſſidere? Num quid
ſt cauſæ, C. Aquilli, quin ſi longe aliter poſ-
edit, quam prætor edixit, iſte ex edicto non
oſſederit, ego ſponſione vicerim? Nihil opinor.
cognoſcamus edictum. QVI EX EDICTO
MEO IN POSSESSIONEM VENERINT.
De te loquitur, Nævi, quemadmodum tu putas.
ais enim te ex edicto veniſſe: tibi, quid facias,
definit: te inſtituit, tibi præcepta dat. EOS
ITA VIDETVR IN POSSESSIONE ES-
SE OPORTERE. Quomodo? QVOD IBI-
DEM RECTE CVSTODIRE POTERVNT,
ID IBIDEM CVSTODIANT. QVOD NON

POTERVNT, ID AVFERRE ET ABDVCERE LICEBIT. Quid tum? DOMINVM, inquit, INVITVM DETRVDERI NON PLACET. Eum ipſum, qui fraudandi cauſa latitet: eum ipſum, quem judicio nemo defendat: eum ipſum, qui cum omnibus creditoribus ſuis male agat, invitum
85 de prædio detrudi vetat. Proficiſcenti tibi in poſſeſſionem prætor ipſe, Sex. Nævi, palam dicit: ita poſſideto, ut tecum ſimul poſſideat Quintius: ita poſſideto, ut Quintio vis ne afferatur. Quid? tu id quemadmodum obſervas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romæ domus, uxor, liberi, procurator eſſet: eum, qui tibi vadimonium non deſeruiſſet: hæc omnia mitto: illud dico, dominum expulſum eſſe de prædio; domino a familia ſua manus allatas eſſe ante ſuos Lares familiares. hoc dico.

* * * * * *

28 *Nævium ne appellaſſe quidem Quintium, cum ſimul eſſet, experiri poſſet quotidie: deinde quod omnia judicia difficillima, cum ſumma ſua invidia, maximoque periculo P. Quintii fieri mallet, quam illud pecuniarium judicium, quod uno die tranſigi poſſet: ex quo uno hæc omnia nata & profecta eſſe conce-

ce-

cedit. quo in loco conditionem tuli, ſi vellet pecuniam petere, P. Quintium judicatum ſolvi ſatiſdaturum, dum ipſe, ſi quid peteret, pari conditione uteretur.

Oſtendi, quam multa ante fieri conve- 86
nerit, quam hominis propinqui bona poſſideri poſtularentur: præſertim cum Romæ domus ejus, uxor, liberi eſſent, & procurator æque utriuſque neceſſarius. Docui, cum deſertum eſſe dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuiſſe: quo die hunc ſibi promiſiſſe dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuiſſe, id teſtibus me pollicitus ſum planum facturum, qui & ſcire deberent, & cauſam, cur mentirentur, non haberent. Ex edicto autem non potuiſſe bona poſſideri, demonſtravi; quod neque fraudandi cauſa latitaſſet, neque exſilii cauſa ſolum vertiſſe diceretur. Reliquum eſt, ut eum nemo judi- 87
cio defenderit. quod contra copioſiſſime defenſum eſſe contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore atque improbo, ſed ab equite Romano, propinquo & neceſſario ſuo, quem ipſe Sex. Nævius procuratorem relinquere antea conſueſſet: neque eum, ſi tribunos appellarit, idcirco minus judicium pati paratum fuiſſe: neque potentia

procuratoris Nævio jus ereptum: contra iſtum
potentia ſua tum tantummodo ſuperiorem
fuiſſe, nunc nobis vix reſpirandi poteſtatem
29 dare. Quæſivi, quæ cauſa fuiſſet, cur bo-
88 na non veniſſent, cum ex edicto poſſideren-
tur. deinde illud quoque requiſivi, qua ra-
tione ex tot creditoribus nemo neque tum
idem fecerit, neque nunc contra dicat, omneſ-
que pro P. Quintio pugnent: præſertim cum
in tali judicio teſtimonia creditorum exiſti-
mentur ad rem maxime pertinere. Poſtea
ſum uſus adverſarii teſtimonio, qui ſibi eum
nuper edidit ſocium, quem, quo modo nunc
intendit, ne in vivorum quidem numero tum
demonſtrat fuiſſe. Tum illam incredibilem
celeritatem, ſeu potius audaciam, protuli:
confirmavi neceſſe eſſe, aut biduo DCC mil-
lia paſſuum eſſe decurſa, aut Sex. Nævium
diebus compluribus ante in poſſeſſionem mi-
ſiſſe, quam poſtularet, uti ei liceret bona poſ-
89 ſidere. Poſtea recitavi edictum, quod aper-
te dominum de prædio detrudi vetaret: in
quo conſtitit, Nævium ex edicto non poſſe-
diſſe, cum confiteretur ex prædio vi detru-
ſum eſſe Quintium. Omnino autem bona poſ-
ſeſſa non eſſe conſtitui: quod bonorum poſ-
ſeſſio ſpectetur non in aliqua parte, ſed in

univerſis, quæ teneri ac poſſideri poſſint.
Dixi, Romæ domum fuiſſe, quo iſte ne adſpirarit quidem: ſervos complures, ex quibus iſte poſſederit neminem, ne attigerit quidem: unum fuiſſe, quem attingere conatus ſit:
prohibitum fuiſſe: quieviſſe. In ipſa Gallia 90
cognoſtis in prædia privata Quintii Sex. Nævium non veniſſe. Denique ex ipſo ſaltu, quem, per vim expulſo ſocio, poſſedit, ſervos privatos Quintii non omnes ejectos eſſe. Ex quo, & ex ceteris dictis, factis, cogitatiſque Sex. Nævii, quivis poteſt intelligere, iſtum nihil aliud egiſſe, neque nunc agere, niſi uti per vim, per injuriam, per iniquitatem judicii, totum agrum, qui communis eſt, ſuum facere poſſit.

Nunc cauſa perorata, res ipſa, & peri- 30
culi magnitudo, C. Aquilli, cogere videtur, 91
ut te atque eos, qui tibi in conſilio ſunt, obſecret obteſteturque P. Quintius per ſenectutem ac ſolitudinem ſuam, nihil aliud, niſi ut veſtræ naturæ bonitatique obſequamini: ut, cum veritas cum hoc faciat, plus hujus inopia poſſit ad miſericordiam, quam illius opes
ad crudelitatem. Quo die ad te judicem ve- 92
nimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. Si cau-

ſa cum cauſa contenderet; nos noſtram perfacile cuivis probaturos ſtatuebamus. Quod vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret; idcirco nobis etiam magis te judice opus eſſe arbitrati ſumus. Ea res enim nunc in diſcrimine verſatur, utrumne poſſit ſe contra luxuriam ac licentiam ruſticana illa atque inculta parſimonia defendere: an deformata, atque ornamentis omnibus ſpoliata, nuda, cupiditati
93 petulantiæque addicatur, Non comparat ſe tecum gratia P. Quintius, Sex. Nævi: non opibus, non facultate contendit. omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur, ſe non belle dicere, non ad voluntatem loqui poſſe, non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam devolare: non profuſis ſumtibus vivere: non ornare magnifice ſplendideque convivium: non habere domum clauſam pudori & ſanctimoniæ, patentem, atque adeo expoſitam cupiditati & voluptatibus: contra, ſibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino ſemper horridam atque aridam cordi fuiſſe. iſta ſuperiora eſſe, ac plurimum poſſe his moribus
94 ſentit. Quid ergo eſt? non uſque eo tamen, ut in capite fortuniſque hominum honeſtiſſimorum dominentur ii, qui relicta honorum

virorum diſciplina, & quæſtum & ſumptum
Gallonii ſequi maluerunt, atque etiam, quod
in illo non fuit, cum audacia perſidiaque
vixerunt. Si licet vivere eum, quem Sex.
Nævius non vult: ſi eſt homini honeſto lo-
cus in civitate, invito Nævio: ſi fas eſt re-
ſpirare P. Quintium, contra nutum ditionem-
que Nævii: ſi quæ pudore ornamenta ſibi pe-
perit, ea poteſt contra petulantiam, te de-
fendente, obtinere: ſpes eſt, & hunc miſe-
rum atque infelicem aliquando tandem poſſe
conſiſtere. Sin & poterit Nævius id, quod
libet, & ei libebit, quod non licet: quid
agendum eſt? qui deus appellandus eſt? cu-
jus hominis fides imploranda eſt? qui denique
queſtus, qui mœror dignus inveniri in calami-
tate tanta poteſt? Miſerum eſt exturbari for- 31
tunis omnibus; miſerius eſt, injuria. acer- 95
bum eſt ab aliquo circumveniri; acerbius, a
propinquo. calamitoſum eſt bonis everti; ca-
lamitoſius, cum dedecore. funeſtum eſt a
forti atque honeſto viro jugulari; funeſtius,
ab eo, cujus vox in præconio quæſtu proſti-
tit. indignum eſt a pari vinci aut ſuperiore;
indignius, ab inferiore atque humiliore. lu-
ctuoſum eſt tradi alteri cum bonis; luctuo-
ſius, inimico. horribile eſt cauſam capitis di-

96 cere; horribilius, priore loco dicere. Omnia circumſpexit Quintius, omnia periclitatus eſt, C. Aquilli: non prætorem modo, a quo jus impetraret, invenire non potuit, atque adeo ne unde arbitratu quidem ſuo poſtularet: ſed ne amicos quidem Sex. Nævii; quorum ſæpe & diu ad pedes jacuit ſtratus, obſecrans per deos immortales, ut aut ſecum jure contenderent, aut injuriam ſine ignomi-
97 nia ſibi imponerent. Denique ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum ſubiit: ipſius Sex. Nævii lacrymans manum prehendit, in propinquorum bonis proſcribendis exercitatum: obſecravit per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipſius conjugem & liberos, quibus propior P. Quintio nemo eſt, ut aliquando miſericordiam caperet; aliquam, ſi non propinquitatis, at ætatis ſuæ; ſi non hominis, at humanitatis rationem haberet: ut ſecum aliquid, integra ſua fama, qualibet, dummodo tolerabili, conditione tranſigeret.
98 Ab ipſo repudiatus, ab amicis ejus non ſublevatus, ab omni magiſtratu agitatus atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem: tibi ſe, tibi ſuas omnes opes fortunaſque commendat: tibi committit exiſtimationem ac ſpem reliquæ vitæ. Multis

vexatus contumeliis, plurimis jactatus inju-
riis, non turpis ad te, ſed miſer confugit: e
fundo ornatiſſimo dejectus, ignominiis omni-
bus appetitus, cum illum in ſuis paternis bo-
nis dominari videret, ipſe filiæ nubili dotem
conficere non poſſet, nihil alienum tamen vi-
ta ſuperiore commiſit. Itaque te hoc obſecrat,
C. Aquilli, ut, quam exiſtimationem, quam 99
honeſtatem in judicium tuum, prope acta jam
ætate decurſaque, attulit, eam liceat ei ſe-
cum ex hoc loco efferre: ne is, de cujus of-
ficio nemo unquam dubitavit, ſexageſimo
denique anno, dedecore, macula, turpiſſi-
maque ignominia notetur: ne ornamentis
ejus omnibus Sex. Nævius pro ſpoliis abuta-
tur: ne per te ferat, quo minus, quæ exiſti-
matio P. Quintium uſque ad ſenectutem per-
duxit, eadem uſque ad rogum proſequatur.

M. TVLLII CICERONIS

PRO

SEX. ROSCIO AMERINO
ORATIO SECUNDA.

1 Credo ego vos, judices, mirari, quid
1 ſit, quod, cum tot ſummi oratores homineſ-
que nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimum ſur-
rexerim, qui neque ætate, neque ingenio,
neque auctoritate ſim cum iis, qui ſedeant,
comparandus. Omnes enim hi, quos vide-
tis adeſſe in hac cauſa, injuriam novo ſcele-
re conflatam putant oportere defendi; defen-
dere ipſi propter iniquitatem temporum non
audent. Ita fit, ut adſint, propterea quod
officium ſequuntur; taceant autem idcirco,
2 quia periculum metuunt. Quid ergo? au-
daciſſimus ego ex omnibus? minime. at tan-
to officioſior, quam ceteri? ne iſtius quidem
laudis ita ſum cupidus, ut aliis eam prærep-
tam velim. Quæ me igitur res præter cete-
ros impulit, ut cauſam Sex. Roſcii recipe-

rem? quia, ſi quis iſtorum dixiſſet, quos videtis adeſſe, in quibus ſumma auctoritas eſt
atque amplitudo; ſi verbum de republica feciſſet, id quod in hac cauſa fieri neceſſe eſt;
multo plura dixiſſe, quam dixiſſet, putaretur: ego etiamſi omnia, quæ dicenda ſunt, 3
libere dixero, nequaquam tamen ſimiliter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit. deinde, quod ceterorum neque dictum obſcurum poteſt eſſe, propter nobilitatem & amplitudinem, neque temere dicto concedi, propter ætatem & prudentiam: ego ſi quid liberius dixero, vel occultum eſſe propterea, quod nondum ad rempublicam acceſſi, vel ignoſci adoleſcentiæ meæ poterit: tametſi non modo ignoſcendi ratio, verum etiam cognoſcendi conſuetudo jam de civitate ſublata eſt.
Accedit illa quoque cauſa, quod a ceteris 4
forſitan ita petitum ſit, ut dicerent, ut utrumvis ſalvo officio ſe facere poſſe arbitrarentur: a me autem ii contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficiis, & dignitate plurimum poſſunt, quorum ego neque benivolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aſpernari, nec voluntatem negligere debebam. His de cauſis ego huic cauſæ patro- 2
nus exſtiti, non electus unus, qui maximo 5

ingenio, ſed relictus ex omnibus, qui mini-
mo periculo poſſem dicere: neque uti ſatis
firmo præſidio defenſus Sex. Roſcius, verum
uti ne omnino deſertus eſſet. Forſitan quæ-
ratis, qui iſte terror ſit, & quæ tanta for-
mido, quæ tot ac tales viros impediat, quo
minus pro capite & fortunis alterius, quemad-
modum conſuerunt, cauſam velint dicere.
Quod adhuc vos ignorare non mirum eſt,
propterea quod conſulto ab accuſatoribus ejus
rei, quæ conflavit hoc judicium, mentio fa-
6 cta non eſt. Quæ res ea eſt? bona patris
hujuſce Sex. Roſcii, quæ ſunt ſexagies: quæ
de viro fortiſſimo & clariſſimo, L. Sulla,
quem honoris cauſa nomino, duobus millibus
nummum ſe dicit emiſſe adoleſcens, vel po-
tentiſſimus hoc tempore noſtræ civitatis, L.
Cornelius Chryſogonus. Is a vobis, judices,
hoc poſtulat, ut, quoniam in alienam pecu-
niam, tam plenam atque præclaram, nullo
jure invaſerit, quoniamque ei pecuniæ vita
Sex. Roſcii obſtare atque officere videatur,
deleatis ex animo ſuo ſuſpicionem omnem,
metumque tollatis: ſeſe, hoc incolumi, non
arbitratur hujus innocentis patrimonium tam
amplum & copioſum poſſe obtinere: damna-
to & ejecto, ſperat ſe poſſe, quod adeptus

eſt per ſcelus, id per luxuriam effundere atque conſumere. Hunc ſibi ex animo ſcrupulum, qui ſe dies noctesque ſtimulet ac pungat, ut evellatis, poſtulat: ut ad hanc ſuam prædam, tam nefariam, adjutores vos profiteamini. Si vobis æqua & honeſta poſtu- 7
latio videtur, judices: ego contra brevem poſtulationem affero, & (quomodo mihi perſuadeo) aliquanto æquiorem. Primum a 3
Chryſogono peto, ut pecunia fortuniſque noſtris contentus ſit, ſanguinem & vitam ne petat: deinde a vobis, judices, ut audaciam ſceleri reſiſtatis, innocentium calamitatem levetis, & in cauſa Sex. Roſcii, periculum, quod in omnes intenditur, propulſetis. Quodſi 8
aut cauſa criminis, aut facti ſuſpicio, aut quælibet denique vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine ſecuti; poſtremo ſi præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud cauſæ inveneritis; non recuſamus, quin illorum libidini Sex. Roſcii vita dedatur. ſin aliud agitur nihil, niſi, ut iis ne quid deſit, quibus ſatis nihil eſt: ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam præclaramque prædam damnatio Sex. Roſcii, velut cumulus, accedat: nonne cum multa indigna,

tum vel hoc indigniſſimum eſt, vos idoneos
habitos, per quorum ſententias juſque juran-
dum id aſſequantur, quod antea ipſi ſcelere
& ferro aſſequi conſuerant? qui ex civitate
in ſenatum propter dignitatem, ex ſenatu in
hoc conſilium delecti eſtis propter ſeverita-
tem, ab his hoc poſtulare homines ſicarios
atque gladiatores, non modo ut ſupplicia vi-
tent, quæ a vobis pro meleficiis ſuis metue-
re atque horrere debent, verum etiam ut
ſpoliis Sexti Roſcii ex hoc judicio ornati
4 auctique diſcedant? His de rebus tantis
9 tamque atrocibus, neque ſatis me commo-
de dicere, neque ſatis graviter conqueri,
neque ſatis libere vociferari poſſe intelli-
go. Nam commoditati ingenium, gravita-
ti ætas, libertati tempora ſunt impedimen-
to. Huc accedit ſummus timor, quem
mihi natura pudorque meus attribuit, &
veſtra dignitas, & vis adverſariorum, & Sex.
Roſcii pericula. Quapropter vos oro atque
obſecro, judices, ut attente bonaque cum
10 venia verba mea audiatis. Fide ſapientiaque
veſtra fretus plus oneris ſuſtuli, quam ferre
me poſſe intelligo. Hoc onus ſi vos aliqua
ex parte allevabitis, feram, ut potero, ſtu-
dio & induſtria, judices: ſin a vobis (id quod

non ſpero) deferar; tamen animo non defi-
ciam, & id, quod ſuſcepi, quoad potero, per-
feram. quodſi perferre non potero; oppri-
mi me onere officii malo, quam id, quod
mihi cum fide ſemel impoſitum eſt, aut pro-
pter perfidiam abjicere, aut propter infirmi-
tatem animi deponere. Te quoque magno- 11
pere, M. Fanni, quæſo, ut, qualem te jam
antea populo Romano præbuiſti, cum huic
idem quæſtioni judex præeſſes, talem te &
nobis & populo Romano hoc tempore imper-
tias. Quanta multitudo hominum convene- 5
rit ad hoc judicium, vides: quæ ſit omnium
mortalium exſpectatio, quæ cupiditas, ut
acria ac ſevera judicia fiant, intelligis. Lon-
go intervallo judicium inter ſicarios hoc pri-
mum committitur, cum interea cædes indi-
gniſſimæ maximæque factæ ſint. Omnes hanc
quæſtionem, te prætore, de manifeſtis ma-
leficiis quotidianoque ſanguine haud remiſſius
ſperant futuram. Qua vociferatione in ce- 12
teris judiciis accuſatores uti conſueverunt,
ea nos hoc tempore utimur, qui cauſam di-
cimus. Petimus abs te, M. Fanni, a vobiſ-
que, judices, ut quam acerrime maleficia
vindicetis, ut quam fortiſſime hominibus au-
daciſſimis reſiſtatis, ut hoc cogitetis, niſi in

hac cauſa, qui veſter animus ſit, oſtenderitis, eo prorumpere hominum cupiditatem, & ſcelus, & audaciam, ut non modo clam, verum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes veſtros, judices, inter
13 ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint. Etenim quid aliud hoc judicio tentatur, niſi ut id fieri liceat? Accuſant ii, qui in fortunas hujus invaſerunt: cauſam dicit is, cui, præter calamitatem, nihil reliquerunt: accuſant ii, quibus, occidi patrem Sex. Roſcii, bono fuit: cauſam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egeſtatem: accuſant ii, qui hunc ipſum jugulare ſumme cupierunt: cauſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. denique accuſant ii, quos populus poſcit: cauſam dicit is, qui unus relictus ex illorum ne-
14 faria cæde reſtat. Atque ut facilius intelligere poſſitis, judices, ea, quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quam hæc ſunt, quæ dicimus; ab initio, res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus; quo facilius & hujus hominis innocentiſſimi miſerias, & illorum audaciam cognoſcere poſſitis, & reipublicæ calamitatem.

Sex. Roſcius, pater hujuſce, municeps 6
Amerinus fuit, cum genere, & nobilitate, 15
& pecunia non modo ſui municipii, verum etiam ejus vicinitatis facile primus, tum gratia atque hoſpitiis florens hominum nobiliſſimorum. Nam cum Metellis, Serviliis, Scipionibus erat ei non modo hoſpitium, verum etiam domeſticus uſus & conſuetudo; quas (ut æquum eſt) familias, honeſtatis amplitudiniſque gratia nomino. Itaque ex ſuis omnibus commodis hoc ſolum filio reliquit. nam patrimonium domeſtici prædones vi ereptum poſſident: fama & vita innocentis ab hoſpitibus amiciſque paternis defenditur. Hic 16
cum omni tempore nobilitatis fautor fuiſſet, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas & ſalus in diſcrimen veniret, præter ceteros in ea vicinitate, eam partem cauſamque opera, ſtudio, auctoritate defendit. Etenim rectum putabat, pro eorum honeſtate ſe pugnare, proprer quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numerabatur. Poſteaquam victoria conſtituta eſt, ab armiſque receſſimus; cum proſcriberentur homines, atque ex omni regione caperentur ii, qui adverſarii fuiſſe putabantur: erat ille Romæ frequens, atque in foro, & in ore omnium

quotidie verſabatur; magis ut exſultare victo-
ria nobilitatis videretur, quam timere, ne
17 quid ex ea calamitatis ſibi accideret. Erant ei
veteres inimicitiæ cum duobus Roſciis Ame-
rinis, quorum alterum ſedere in accuſato-
rum ſubſelliis video, alterum tria hujuſce præ-
dia poſſidere audio: quas inimicitias ſi tam
cavere potuiſſet, quam metuere ſolebat, vi-
veret. Neque enim, judices, injuria metue-
bat. nam duo iſti ſunt T. Roſcii, quorum al-
teri Capitoni cognomen eſt; iſte, qui adeſt,
Magnus vocatur: homines ejuſmodi: alter
plurimarnm palmarum vetus ac nobilis gla-
diator habetur; hic autem nuper ſe ad eum
laniſtam contulit, qui cum ante hanc pug-
nam tiro eſſet ſcientia, facile ipſum magiſtrum
7 ſcelere audaciaque ſuperavit. Nam cum hic
18 Sex. Roſcius eſſet Ameriæ, T. autem iſte
Roſcius Romæ: cum hic filius aſſiduus in præ-
diis eſſet, cumque ſe, voluntate patris, rei
familiari vitæque ruſticæ dediſſet; iſte autem
frequens Romæ eſſet: occiditur ad balneas
Palatinas rediens a cœna Sex. Roſcius. Spe-
ro ex hoc ipſo non eſſe obſcurum, ad quem
ſuſpicio maleficii pertineat: verum id, quod
adhuc eſt ſuſpicioſum, niſi perſpicuum res
ipſa fecerit, hunc affinem culpæ judicatote.

Occi-

Occiſo Sex. Roſcio, primus Ameriam nun- 19
ciat Mallius Glaucia quidam, homo tenuis,
libertinus, cliens & familiaris iſtius T. Roſcii:
& nuntiat domum, non filii, ſed T. Capito-
nis, inimici: &, cum poſt horam primam no-
ctis occiſus eſſet, primo diluculo nuntius hic
Ameriam venit. decem horis nocturnis ſex
& quinquaginta millia paſſuum ciſiis pervola-
vit; non modo ut exoptatum inimico nun-
tium primus afferret, ſed etiam cruorem ini-
mici quam recentiſſimum, telumque paulo
ante e corpore extractum oſtenderet. Qua- 20
triduo, quo hæc geſta ſunt, res ad Chryſo-
gonum in caſtra L. Sullæ Volaterras defer-
tur: magnitudo pecuniæ demonſtratur: bo-
nitas prædiorum, (nam fundos decem & tres
reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt,)
hujus inopia & ſolitudo commemoratur. de-
monſtrant, cum pater hujuſce, Sex. Roſcius,
homo tam ſplendidus & gratioſus, nullo ne-
gotio ſit occiſus, perfacile hunc hominem,
incautum, & ruſticum, & Romæ ignotum,
de medio tolli poſſe. ad eam rem operam
ſuam pollicentur. Ne diutius vos teneam,
judices, ſocietas coitur. Cum jam proſcri- 8
ptionis mentio nulla fieret, & cum etiam, 21
qui antea metuerant, redirent, ac jam de-

functos ſeſe periculis arbitrarentur; nomen refertur in tabulas Sexti Roſcii, hominis ſtudioſiſſimi nobilitatis: manceps fit Chryſogonus. tria prædia vel nobiliſſima Capitoni propria traduntur, quæ hodie poſſidet: in reliquas omnes fortunas iſte T. Roſcius nomine Chryſogoni, quemadmodum ipſe dicit, impetum facit. Hæc bona ſexagies H-S emuntur duobus millibus nummûm. Hæc omnia, judices, imprudente L. Sulla facta eſſe certo ſcio.
22 Neque enim mirum, cum eodem tempore & ea, quæ præterita ſunt, & ea, quæ videntur inſtare, præparet; cum & pacis conſtituendæ rationem, & belli gerendi poteſtatem ſolus habeat; cum omnes in unum ſpectent, unus omnia gubernet; cum tot tantiſque negotiis diſtentus ſit, ut reſpirare libere non poſſit; ſi aliquid non animadvertat: cum præſertim tam multi occupationem ejus obſervent, tempuſque aucupentur, ut ſimul atque ille deſpexerit, aliquid hujuſcemodi moliantur. Huc accedit, quod quamvis ille felix ſit, ſicut eſt; tamen in tanta felicitate nemo poteſt eſſe, in magna familia qui neminem, neque ſervum, neque libertum improbum ha-
23 beat. Interea iſte T. Roſcius, vir optimus, procurator Chryſogoni, Ameriam venit: in

prædia hujus invadit: hunc miſerum, luctu
perditum, qui nondum etiam omnia paterno
funeri juſta ſolviſſet, nudum ejicit domo at-
que focis patriis, diiſque penatibus præcipi-
tem, judices, exturbat: ipſe ampliſſimæ pe-
cuniæ fit dominus. Qui in ſua re fuiſſet
egentiſſimus, erat, ut fit, inſolens in aliena.
Multa palam domum ſuam auferebat: plura
clam de medio removebat: non pauca ſuis
adjutoribus large effuſeque donabat: reliqua,
conſtituta auctione, vendebat. Quod Ame- 9
rinis uſque eo viſum eſt indignum, ut urbe
tota fletus gemituſque fieret. Etenim multa 24
ſimul ante oculos verſabantur: mors homi-
nis florentiſſimi, Sex. Roſcii, crudeliſſima:
filii autem ejus egeſtas indigniſſima; cui de
tanto patrimonio prædo iſte nefarius ne iter
quidem ad ſepulcrum patrium reliquiſſet: bo-
norum emtio flagitioſa, flagitioſa poſſeſſio,
furta, rapinæ, donationes. Nemo erat, qui
non ardere omnia mallet, quam videre in
Sex. Roſcii, viri optimi atque honeſtiſſimi,
bonis jactantem ſe ac dominantem T. Roſcium.
Itaque decurionum decretum ſtatim fit, ut 25
decem primi proficiſcantur ad L. Sullam, do-
ceantque eum, qui vir Sex. Roſcius fuerit:
conquerantur de iſtorum ſcelere, & injuriis:

orent, ut & illius mortui famam, & filii innocentis fortunas conſervatas velit. Atque ipſum decretum, quæſo, cognoſcite. DECRETVM DECVRIONVM. Legati in caſtra veniunt. intelligitur, judices, id, quod jam ante dixi, imprudente L. Sulla, ſcelera hæc & flagitia fieri. Nam ſtatim Chryſogonus & ipſe ad eos accedit, & homines nobiles allegat iis, qui peterent, ne ad Sullam adirent, & omnia Chryſogonum, quæ
26 vellent, eſſe facturum pollicerentur. Uſque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Sullam doceri. Homines antiqui, qui ex ſua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret, ſeſe nomen Sex. Roſcii de tabulis exemturum, prædia vacua filio traditurum; cumque id ita futurum T. Roſcius Capito, qui in X legatis erat, appromitteret, crediderunt: Ameriam re inorata reverterunt. Ac primo rem differre quotidie ac procraſtinare illi cœperunt: deinde aliquanto lentius: nihil agere, atque deludere: poſtremo (id quod facile intellectum eſt) inſidias vitæ hujuſce Sex. Roſcii parare, neque ſeſe arbitrari poſſe diutius alienam pecuniam, domino incolumi, obtinere.
10 Quod is ſimul atque ſenſit, de amicorum
27

cognatorumque ſententia Romam confugit, &
ſeſe ad Cæciliam, Nepotis filiam, quam ho-
noris cauſa nomino, contulit, qua pater uſus
erat plurimum: in qua muliere, judices, etiam
nunc, id quod omnes ſemper exiſtimaverunt,
quaſi exempli cauſa, veſtigia antiqui officii
remanent. Ea Sex. Roſcium inopem, ejectum
domo atque expulſum ex ſuis bonis, fugien-
tem latronum tela & minas, recepit domum,
hoſpitique oppreſſo jam, deſperatoque ab
omnibus, opitulata eſt. Ejus virtute, fide,
diligentia factum eſt, ut hic potius vivus in
reos, quam occiſus in proſcriptos referretur.
Nam poſtquam iſti intellexerunt, ſumma di- 28
ligentia vitam Sex. Roſcii cuſtodiri, neque ſi-
bi ullam cædis faciundæ poteſtatem dari; con-
ſilium ceperunt, plenum ſceleris & audaciæ,
ut nomen hujus de parricidio deferrent, ut ad
eam rem aliquem accuſatorem veterem com-
pararent, qui de ea re poſſet dicere aliquid,
in qua re nulla ſubeſſet ſuſpicio; denique ut,
quoniam crimine non poterant, tempore ipſo
pugnarent. ita loqui homines: QVOD JV-
DICIA TAM DIV FACTA NON ES-
SENT, CONDEMNARI EVM OPORTE-
RE, QVI PRIMVS IN JVDICIVM AD-
DVCTVS ESSET: huic autem patronos

propter Chryſogoni gratiam defuturos: de bo-
norum venditione, & de iſta ſocietate ver-
bum eſſe facturum neminem: ipſo nomine
parricidii, & atrocitate criminis, fore, ut
hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo
29 defenſus eſſet. Hoc conſilio, atque adeo hac
amentia, impulſi, quem ipſi, cum cuperent,
non potuerunt occidere, eum jugulandum
vobis tradiderunt.

II Quid primum querar? aut unde potiſſi-
mum, judices, ordiar? aut quod, aut a qui-
bus auxilium petam? Deorumne immorta-
lium? populine Romani? veſtramne, qui
ſummam poteſtatem habetis, hoc tempore fi-
30 dem implorem? Pater occiſus nefarie, domus
obſeſſa, ab inimicis bona ademta, poſſeſſa,
direpta: filii vita infeſta, ſæpe ferro atque
inſidiis appetita. Quid ab his tót maleficiis
ſceleris abeſſe videtur? tamen hæc aliis ne-
fariis cumulant atque adaugent: crimen in-
credibile confingunt: teſtes in hunc & accu-
ſatores hujuſce pecunia comparant: hanc con-
ditionem miſero ferunt, ut optet, utrum ma-
lit cervices Roſcio dare, an inſutus in cul-
leum per ſummum dedecus vitam amittere.
Patronos huic defuturos putaverunt: deſunt.
qui libere dicat, qui cum fide defendat, id

quod in hac cauſa eſt ſatis, quoniam quidem
ſuſcepi, non deeſt profecto, judices. Et for- 31
ſitan in ſuſcipienda cauſa temere impulſus ado-
leſcentia fecerim: quoniam quidem ſemel
ſuſcepi, licet hercules undique omnes in me
terrores periculaque impendeant omnia, ſuc-
curram atque ſubibo. Certum eſt delibera-
tumque, quæ ad cauſam pertinere arbitror,
omnia non modo dicere, verum etiam liben-
ter, audacter, libereque dicere. nulla res
tanta exſiſtat, judices, ut poſſit vim mihi ma-
jorem adhibere metus, quam fides. Etenim 32
quis tam diſſoluto animo eſt, qui hæc cum
videat, tacere ac negligere poſſit? patrem
meum, cum proſcriptus non eſſet, jugulaſtis:
occiſum in proſcriptorum numerum retuliſtis:
me domo mea per vim expuliſtis: patrimo-
nium meum poſſidetis. Quid vultis amplius?
etiamne ad ſubſellia cum ferro atque telis ve-
niſtis, ut hic aut juguletis aut condemnetis
Sex. Roſcium? Hominem longe audaciſſimum 12
nuper habuimus in civitate C. Fimbriam, &, 33
quod inter omnes conſtat, niſi inter eos, qui
ipſi quoque inſaniunt, inſaniſſimum. Is cum
curaſſet in funere C. Marii, ut Q. Scævola
vulneraretur, vir ſanctiſſimus atque ornatiſſi-
mus noſtræ civitatis (de cujus laude neque

hic locus eſt, ut multa dicantur, neque
plura tamen dici poſſunt, quam populus Ro-
manus memoria retinet:) diem Scævolæ dixit,
poſteaquam comperit, eum poſſe vivere. cum
ab eo quæreretur, quid tandem accuſaturus
eſſet eum, quem pro dignitate ne laudare
quidem quisquam ſatis commode poſſet: ajunt,
hominem, ut erat furioſus, reſpondiſſe, quod
non totum telum corpore recepiſſet. quo po-
pulus Romanus nihil vidit indignius, niſi ejuſ-
dem viri mortem, quæ tantum potuit, ut
omnes cives ſuos perdiderit & afflixerit; quos
quia ſervare per compoſitionem volebat, ipſe
34 ab iis interemtus eſt. Eſtne hoc illi dicto at-
que facto Fimbriæ non ſimillimum? Accuſa-
tis Sex. Roſcium. quid ita? quia de manibus
veſtris effugit: quia ſe occidi paſſus non eſt.
Illud quia in Scævola factum eſt, magis in-
dignum videtur: hoc, quia fit a Chryſogono,
num eſt ferendum? Nam per deos immorta-
les, quid eſt in hac cauſa, quod defenſionis
indigeat? qui locus ingenium patroni requi-
rit, aut orationis eloquentiam magnopere de-
ſiderat? Totam cauſam, judices, explice-
mus, atque ante oculos expoſitam conſidere-
mus. ita facillime, quæ res totum judicium
contineat, & quibus de rebus nos dicere opor-

teat, & quid vos ſequi conveniat, intelligetis.
Tres ſunt res, quantum ego exiſtimare poſ- 13
ſum, quæ obſtent hoc tempore Sex. Roſcio: 35
crimen adverſariorum, & audacia, & poten-
tia. Criminis confictionem accuſator Erucius
ſuſcepit: audaciæ partes Roſcii ſibi popoſce-
runt. Chryſogonus autem, is, qui pluri-
mum poteſt, potentia pugnat. De hiſce omni- 36
bus rebus me dicere oportere intelligo. Quid
igitur eſt? non eodem modo de omnibus;
ideo quod prima illa res ad meum officium
pertinet; duas autem reliquas vobis populus
Romanus impoſuit. ego crimen oportet di-
luam; vos & audaciæ reſiſtere, & hominum
ejuſmodi pernicioſam atque intolerandam po-
tentiam primo quoque tempore exſtinguere
atque opprimere debetis.

Occidiſſe patrem Sex. Roſcius arguitur. 37
Sceleſtum, dii immortales, ac nefarium fa-
cinus, atque ejuſmodi, quo uno maleficio
ſcelera omnia complexa eſſe videantur. Ete-
nim ſi, id quod præclare a ſapientibus dici-
tur, vultu ſæpe læditur pietas; quod ſuppli-
cium ſatis acre reperietur in eum, qui mor-
tem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum,
ſi res poſtularet, jura divina atque humana
cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam

ſingulari maleficio, quod ita raro exſtitit, ut, ſi quando auditum ſit, portenti ac prodigii
38 ſimile numeretur, quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accuſatorem cenſes uti oportere? Nonne & audaciam ejus, qui in crimen vocetur, ſingularem oſtendere; & mores feros immanemque naturam, & vitam vitiis flagitiiſque omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roſcium, ne objiciendi quidem cauſa, contuliſti.

14 Patrem occidit Sex. Roſcius. Qui homo?
39 Adoleſcentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet ſicarius, homo audax, & ſæpe in cæde verſatus. at hoc ab accuſatore ne dici quidem audiſtis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc ſcelus impulerunt. De luxuria purgavit Erucius, cum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuiſſe. Nihil autem umquam debuit. Cupiditates porro quæ poſſunt eſſe in eo, qui (ut ipſe accuſator objecit) ruri ſemper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disjuncta a cupiditate,
40 & cum officio conjuncta. Quæ res igitur

tantum iſtum furorem Sex. Roſcio objecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? quam ob cauſam? neceſſe eſt enim, eam quoque juſtam, & magnam, & perſpicuam fuiſſe. Nam, ut illud incredibile eſt, mortem oblatam eſſe patri a filio ſine plurimis & maximis cauſis; ſic hoc veriſimile non eſt, odio fuiſſe parenti filium ſine cauſis multis, & magnis, & neceſſariis. Rurſus igitur eodem 41
revertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri diſpliceret. At perſpicuum eſt, nullum fuiſſe. Pater igitur amens, qui odiſſet eum ſine cauſa, quem procrearat. At is quidem fuit omnium conſtantiſſimus. Ergo illud jam perſpicuum profecto eſt, ſi neque amens pater, neque perditus filius fuerit; neque odii cauſam patri, neque ſceleris filio fuiſſe. Neſcio, in- 15
quit, quæ cauſa odii fuerit: fuiſſe odium in- 42
telligo: quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus eſt, ſecum omni tempore volebat eſſe; hunc in prædia ruſtica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accuſatione, idem mihi uſu venit in cauſa optima. Ille, quomodo crimen commentitium confirmaret, non inveniebat: ego res tam leves qua ratione in-

ſirmem ac diluam, reperire non poſſum. Quid
43 ais, Eruci? tot prædia, tam pulcra, tam fructuoſa Sex. Roſcius filio ſuo, relegationis ac ſupplicii gratia, colenda ac tuenda tradiderat? Quid hoc? Patresfamilias, qui liberos habent, præſertim homines illius ordinis, ex municipiis ruſticanis, nonne optatiſſimum ſibi putant eſſe, filios ſuos rei familiari maxime ſervire, & in prædiis colendis operæ plu-
44 rimum ſtudiique conſumere? An amandarat hunc ſic, ut eſſet in agro, ac tantummodo aleretur ad villam? ut commodis omnibus careret? Quid? ſi conſtat, hunc non modo colendis prædiis præfuiſſe, ſed certis fundis, patre vivo, frui ſolitum eſſe? tamenne hæc attenta vita & ruſticana, relegatio atque amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quantum diſtet argumentatio tua ab re ipſa atque a veritate. Quod conſuetudine patres faciunt, id, quaſi novum, reprehendis: quod benivolentia fit, id odio factum criminaris; quod honoris cauſa pater filio ſuo conceſſit, id eum
45 ſupplicii cauſa feciſſe dicis. Neque hæc tu non intelligis; ſed uſque eo, quod arguas, non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam, contraque conſuetudinem hominum,

contraque opiniones omnium. At enim, cum 16
duos filios haberet, alterum a ſe non dimit-
tebat, alterum ruri eſſe patiebatur. Quæſo,
Eruci, ut hoc in bonam partem accipias. non
enim exprobrandi cauſa, ſed commonendi gra-
tia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut pa 46
tre certo naſcerere, ex quo intelligere poſſes,
qui animus patrius in liberos eſſet; at natura
certe dedit, ut humanitatis non parum habe-
res. eo acceſſit ſtudium doctrinæ, ut ne a lit-
teris quidem alienus eſſes. Ecquid tan-
dem tibi videtur, ut ad fabulas veniamus,
ſenex ille Cæcilianus minoris facere Euty-
chum, filium ruſticum, quam illum alterum,
Chæreſtratum? (nam, ut opinor, hoc nomi-
ne eſt.) alterum in urbe ſecum honoris cau-
ſa habere? alterum rus ſupplicii cauſa rele-
gaſſe? Quid ad iſtas ineptias abis? inquies. 47
Quaſi vero mihi difficile ſit, quamvis multos
nominatim proferre (ne longius abeam) vel
tribules, vel vicinos meos, qui ſuos liberos,
quos plurimi faciunt, agricolas aſſiduos eſſe
cupiunt. Verum homines notos ſumere, odio-
ſum eſt, cum & illud incertum ſit, velintne
hi ſeſe nominari; & nemo vobis magis notus
futurus ſit, quam eſt hic Eutychus; & cer-
te ad rem nihil interſit, utrum hunc ego co-

micum adoleſcentem, an aliquem ex agro Vejente nominem. Etenim hæc confiсta arbitror a poëtis eſſe, ut effictos noſtros mores in alienis perſonis, expreſſamque imaginem
48 noſtræ vitæ quotidianæ videremus. Age nunc, refer animum, ſis, ad veritatem, & conſidera, non modo in Umbria, atque in ea vicinitate, ſed in his veteribus municipiis, quæ ſtudia a patribusfamilias maxime laudentur. Jam profecto te intelliges, inopia criminum, ſummam laudem Sex. Roſcio vitio
17 & culpæ dediſſe. At non modo hoc patrum voluntate liberi faciunt; ſed permultos & ego novi, &, niſi me fallit animus, unuſquiſque veſtrum, qui & ipſi incenſi ſunt ſtudio, quod ad agrum colendum attinet; vitamque hanc ruſticam, quam tu probro & crimini putas eſſe oportere, & honeſtiſſimam & ſuaviſſimam
49 eſſe arbitrantur. Quid cenſes hunc ipſum Sex. Roſcium, quo ſtudio, & qua intelligentia eſſe in ruſticis rebus? ut ex his propinquis ejus, hominibus honeſtiſſimis, audio, non tu in iſto artificio accuſatorio callidior es, quam hic in ſuo. Verum, ut opinor, quoniam ita Chryſogono videtur, qui huic nullum prædium reliquit, & artificium obliviſcatur, & ſtudium deponat, licebit. Quod tametſi miſerum &

indignum eſt; feret ramen æquo animo, judices, ſi per vos vitam & famam poteſt obtinere. Hoc vero eſt, quod ferri non poteſt, ſi & in hanc calamitatem venit propter prædiorum bonitatem & multitudinem; &, quod ea ſtudioſe coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miſeriæ ſit, quod aliis coluit, non ſibi, niſi etiam, quod omnino coluit, crimini
fuerit. Næ tu, Eruci, accuſator eſſes ridiculus, 18
ſi illis temporibus natus eſſes, cum ab aratro 50
arceſſebantur, qui conſules fierent. Etenim, qui præeſſe agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem ſua manu ſpargentem ſemen, qui miſſi erant, convenerunt, hominem turpiſſimum atque inhoneſtiſſimum judicares. At hercule majores noſtri longe aliter & de illo & de ceteris talibus viris exiſtimabant. itaque ex minima tenuiſſimaque republica maximam & florentiſſimam nobis reliquerunt. Suos enim agros ſtudioſe colebant: non alienos cupide appetebant: quibus rebus, & agris, & urbibus, & nationibus, rempublicam atque hoc imperium & populi
Romani nomen auxerunt. Neque ego hæc 51
eo profero, quo conferenda ſint cum hiſce, de quibus nunc quærimus; ſed ut illud intelligatur, cum apud msjores noſtros ſummi vi-

ti clariſſimique homines, qui omni tempore
ad gubernacula reipublicæ ſedere debebant,
tamen in agris quoque colendis aliquantum
operæ temporiſque conſumſerint; ignoſci
oportere ei homini, qui ſe fateatur eſſe ru-
ſticum, cum ruri aſſiduus ſemper vixerit:
cum præſertim nihil eſſet, quod aut patri gra-
tius, aut ſibi jucundius, aut re vera hone-
52 ſtius facere poſſet. Odium igitur acerrimum
patris in filium ex hoc, opinor, oſtenditur,
Eruci, quod hunc ruri eſſe patiebatur. Num-
quid eſt aliud? Immo vero, inquit, eſt. nam
iſtum exheredare in animo habebat. Audio:
nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat.
nam illa, opinor, tu quoque concedis levia
eſſe atque inepta. Convivia cum patre non
inibat. quippe qui ne in oppidum quidem,
niſi perraro, veniret. Domum ſuam iſtum
non fere quiſquam vocabat. nec mirum, qui
neque in urbe viveret, neque revocaturus eſ-
19 ſet. Verum hæc quoque tu intelligis eſſe
nugatoria. Illud, quod cœpimus, videamus;
quo certius argumentum odii reperiri nullo
53 modo poteſt. Exheredare pater filium cogi-
tabat. Mitto quærere, qua de cauſa; quæ-
ro, qui ſcias: tametſi te dicere atque enume-
rare cauſas omnes oportebat. & id erat certi
ac-

accuſatoris officium, qui tanti ſceleris argue-
ret, explicare omnia vitia atque peccata filii,
quibus incenſus parens potuerit animum in-
ducere, ut naturam ipſam vinceret, ut amo-
rem illum penitus inſitum ejiceret ex animo,
ut denique patrem eſſe ſeſe oblivifceretur.
quæ ſine magnis hujusce peccatis accidere po-
tuiſſe non arbitror. Verum concedo tibi, ut 54
ea prætereas, quæ, cum taces, nulla eſſe
concedis. Illum quidem voluiſſe exheredare,
certe tu planum facere debes. Quid ergo af-
ſers, quare id factum putemus? Vere nihil
potes dicere. Finge aliquid ſaltem commode;
ut ne plane videaris id facere, quod aperte
facis, hujus miſeri fortunis, & horum viro-
rum talium dignitati illudere. Exheredare fi-
lium voluit. Quam ob cauſam? Neſcio. Ex-
heredavitne? Non. Quis prohibuit? Cogita-
bat. Cogitabat? cui dixit? Nemini. Quid eſt
aliud, judicio ac legibus, ac majeſtate veſtra
abuti ad quæſtum atque ad libidinem, niſi
hoc modo accuſare, atque id objicere, quod
planum facere non modo non poſſis, verum
ne coneris quidem? Nemo noſtrum eſt, Eruci, 55
quin ſciat, tibi inimicitias cum Sex. Roſcio
nullas eſſe. vident omnes, qua de cauſa huic
inimicus venias. ſciunt, hujusce pecunia te

adductum eſſe. Quid ergo eſt? ita tamen quæſtus te cupidum eſſe oportebat, ut horum exiſtimationem & legem Remmiam putares
20 aliquid valere oportere. Accuſatores multos eſſe in civitate utile eſt, ut metu contineatur audacia: verumtamen hoc ita eſt utile, ut ne plane illudamur ab accuſatoribus. Innocens eſt quiſpiam. verumtamen, quamquam abeſt a culpa, ſuſpicione tamen non caret. tametſi miſerum eſt, tamen ei, qui hunc accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere. cum enim aliquid habeat, quod poſſit criminoſe ac ſuſpicioſe dicere, aperte ludificari & ca-
56 lumniari ſciens non videatur. Quare facile omnes patimur, eſſe quamplurimos accuſatores; quod innocens, ſi accuſatus ſit, abſolvi poteſt; nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt. Utilius eſt autem abſolvi innocentem, quam nocentem cauſam non dicere. Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut ſignificent, ſi fures venerint. At fures internoſcere non poſſunt. ſignificant tamen, ſi qui noctu in Capitolium venerint: &, quia id eſt ſuſpicioſum, tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ eſt cautior. Quodſi luce quoque canes latrent, cum deos ſalutatum

aliqui venerint; opinor, iis crura ſuffringan-
gantur, quod acres ſint etiam tum, cum
ſuſpicio nulla ſit. Simillima eſt accuſatorum 57
ratio. Alii veſtrum anſeres ſint, qui tantum-
modo clamant, nocere non poſſunt: alii ca-
nes, qui & latrare & mordere poſſunt. Ci-
baria vobis præberi videmus: vos autem ma-
xime debetis in eos impetum facere, qui me-
rentur. hoc populo gratiſſimum eſt. deinde ſi
voletis, etiam tum, cum veriſimile erit ali-
quem commiſiſſe, in ſuſpicione latratote. id
quoque concedi poteſt. Sin autem ſic agetis,
ut arguatis aliquem patrem occidiſſe, ne-
que dicere poſſitis, aut quare, aut quo-
modo; ac tantummodo ſine ſuſpicione latra-
bitis: crura quidem vobis nemo ſuffringet;
ſed ſi ego hos bene novi, litteram illam, cui
vos uſque eo inimici eſtis, ut etiam eas omnes
oderitis, ita vehementer ad caput affigent, ut
poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras,
accuſare poſſitis. Quid mihi ad defendendum 21
dediſti, bone accuſator? quid hiſce autem ad 58
ſuſpicandum? Ne exheredaretur, veritus eſt.
audio. Sed qua de cauſa vereri debuerit,
nemo dicit. Habebat pater in animo. Planum
fac. nihil eſt: non, quicum deliberarit, quem
certiorem fecerit, unde iſtud vobis ſuſpicari

in mentem venerit. Cum hoc modo accuſas, Eruci, nonne hoc palam dicis? ego, quid acceperim, ſcio; quid dicam, neſcio: unum illud ſpectavi, quod Chryſogonus ajebat, neminem iſti patronum futurum: de bonorum emtione, deque ea ſocietate neminem eſſe, qui verbum facere hoc tempore auderet. Hæc te opinio falſa in iſtam fraudem impulit. non mehercule verbum feciſſes, ſi tibi quemquam
59 reſponſurum putaſſes. Operæ pretium erat, ſi animadvertiſtis, judices, negligentiam ejus in accuſando conſiderare. Credo, cum vidiſſet, qui homines in hiſce ſubſelliis ſederent, quæſiſſe, num ille, aut ille defenſurus eſſet: de me ne ſuſpicatum quidem, quod antea cauſam publicam nullam dixerim. poſteaquam invenit neminem eorum, qui poſſunt & ſolent; ita negligens eſſe cœpit, ut, cum in mentem veniret ei, reſideret; deinde ſpatiaretur; nonnunquam etiam puerum vocaret, credo, cui cœnam imperaret: prorſus ut veſtro conſeſſu & hoc conventu pro ſumma ſolitudine
22 abuteretur. Peroravit aliquando: aſſedit. ſur-
60 rexi ego. reſpirare viſus eſt, quod non alius potius diceret. Cœpi dicere. Uſque [eo] animadverti, judices, eum jocari atque alias res agere, ante quam Chryſogonum nominavi:

quem ſimul atque attigi, ſtatim homo ſe erexit. mirari viſus eſt. intellexi, quid eum pupugiſſet. Iterum ac tertio nominavi. Poſtea homines curſare ultro & citro non deſtiterunt: credo, qui Chryſogono nuntiarent, eſſe aliquem in civitate, qui contra voluntatem ejus dicere auderet: aliter cauſam agi, atque ille exiſtimaret: aperiri bonorum emtionem: vexari peſſime ſocietatem: gratiam, potentiamque ejus negligi: judices diligenter attendere: populo rem indignam videri. Quæ quoniam 61
te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides verſa eſſe omnia; cauſam pro Sex. Roſcio, ſi non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis; quos tradituros ſperabas, vides judicare: reſtitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem atque prudentiam: confitere huc ea ſpe veniſſe, quod putares hic latrocinium, non judicium futurum. De parricidio cauſa dicitur: ratio ab accuſatore reddita non eſt, quam ob cauſam patrem filius occiderit. Quod in minimis noxiis, & 62
in his levioribus peccatis, quæ magis crebra & jam prope quotidiana ſunt, maxime & primum quæritur, quæ cauſa maleficii fuerit; id Erucius in parricidio quæri non putat oportere. In quo ſcelere, judices, etiam cum

multæ cauſæ conveniſſe unum in locum, at-
que inter ſe conguere videntur; tamen non
temere creditur, neque levi conjectura res
penditur, neque teſtis incertus auditur, ne-
que accuſatoris ingenio res judicatur. Cum
multa antea commiſſa maleficia, tum vita
hominis perditiſſima, tum ſingularis audacia
oſtendatur neceſſe eſt; neque audacia ſolum,
ſed ſummus furor atque amentia. hæc cum
ſint omnia, tamen exſtent oportet expreſſa
ſceleris veſtigia, ubi, qua ratione, per quos,
quo tempore maleficium ſit admiſſum. quæ
niſi multa & manifeſta ſunt, profecto res tam
ſceleſta, tam atrox, tam nefaria credi non
63 poteſt. Magna eſt enim vis humanitatis: mul-
tum valet communio ſanguinis: reclamitat
iſtiusmodi ſuſpicionibus ipſa natura: porten-
tum atque monſtrum certiſſimum eſt, eſſe ali-
quem humana ſpecie & figura, qui tantum
immanitate beſtias vicerit, ut, propter quos
hanc ſuaviſſimam lucem adſpexerit, eos in-
digniſſime luce privarit: cum etiam feras in-
ter ſeſe partus atque educatio & natura ipſa
23 conciliet. Non ita multis ante annis, ajunt,
64 T. Clœlium quendam Tarracinenſem, homi-
nem non obſcurum, cum cœnatus cubitum
in idem conclave cum duobus adoleſcentibus

filiis iſſet, inventum eſſe mane jugulatum.
Cum neque ſervus quisquam reperiretur, ne-
que liber, ad quem ea ſuſpicio pertineret, id
ætatis autem duo filii propter cubantes ne
ſenſiſſe quidem ſe dicerent: nomina filiorum
de parricidio delata ſunt. Quid poſtea? erat
ſane ſuſpicioſum. neutrum ſenſiſſe? auſum
autem eſſe quemquam ſe in id conclave com-
mittere, eo potiſſimum tempore, cum ibidem
eſſent duo adoleſcentes filii, qui & ſentire &
defendere facile poſſent?. Erat porro nemo,
in quem ea ſuſpicio conveniret. Tamen cum 65
planum judicibus eſſet factum, aperto oſtio
dormientes eos repertos eſſe; judicio abſoluti
adoleſcentes, & ſuſpicione omni liberati ſunt.
Nemo enim putabat, quemquam eſſe, qui,
cum omnia divina atque humana jura ſcelere
nefario polluiſſet, ſomnum ſtatim capere poſ-
ſet: propterea quod qui tantum facinus com-
miſerunt, non modo ſine cura quieſcere, ſed
ne ſpirare quidem ſine metu poſſunt. Vide- 24
tisne, quos nobis poetæ tradiderunt, patris 66
ulciſcendi cauſa, ſupplicium de matre ſum-
ſiſſe, cum præſertim deorum immortalium
juſſis atque oraculis id feciſſe dicantur, tamen
ut eos agitent furiæ, neque conſiſtere uſquam
patiantur; quod ne pii quidem ſine ſcelere

eſſe potuerunt? Sic ſe res habet, judices. Magnam vim, magnam neceſſitatem, magnam poſſidet religionem paternus maternusque ſanguis: ex quo ſi qua macula concepta eſt, non modo elui non poteſt, verum uſque eo permanat ad animum, ut ſummus furor atque
67 amentia conſequatur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis ſæpenumero videtis, eos, qui aliquid impie ſcelerateque commiſerint, agitari & perterreri furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, & ſuus terror maxime vexat: ſuum quemque ſcelus agitat, amentiaque afficit: ſuæ malæ cogitationes conſcientiæque animi terrent. hæ ſunt impiis aſſiduæ domeſticæque Furiæ; quæ dies noctesque parentum pœnas a conſceleratiſſi-
68 mis filiis repetant. Hæc magnitudo maleficii facit, ut, niſi pæne manifeſtum parricidium proferatur, credibile non ſit: niſi turpis adoleſcentia, niſi omnibus flagitiis vita inquinata, niſi ſumtus effuſi cum probro atque dedecore, niſi prorupta audacia, niſi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab inſania. Accedat huc oportet odium parentis, animadverſionis paternæ metus, amici improbi, ſervi conſcii, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem; pæne dicam, reſperſas

manus ſanguine paterno judices videant oportet, ſi tantum facinus, tam immane, tam acerbum credituri ſint. Quare hoc, quo mi- 69
nus eſt credibile, niſi oſtenditur; eo magis eſt, ſi convincitur, vindicandum. Itaque cum 25
multis ex rebus intelligi poteſt, majores noſtros non modo armis plus, quam ceteras nationes, verum etiam conſilio ſapientiaque potuiſſe: tum ex hac re vel maxime, quod in impios ſingulare ſupplicium invenerunt. qua in re quantum prudentia præſtiterint iis, qui apud ceteros ſapientiſſimi fuiſſe dicuntur, conſiderate. Prudentiſſima civitas Athenien- 70
ſium, dum ea rerum potita eſt, fuiſſe traditur. ejus porro civitatis ſapientiſſimum Solonem dicunt fuiſſe, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, ſcripſerit. Is cum interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum, qui parentem necaſſet, reſpondit, ſe id neminem facturum putaſſe. Sapienter feciſſe dicitur, cum de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur. Quanto majores noſtri ſapientius? qui cum intelligerent, nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitaverunt: ut, quos

natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ii magnitudine pœnæ maleficio ſummoverentur. inſui voluerunt in culeum vivos, atque
26 ita in flumen dejici. O ſingularem ſapien-
71 tiam, judices! Nonne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe & eripuiſſe, cui repente cœlum, ſolem, aquam, terramque ademerint; ut, qui eum necaſſet, unde ipſe natus eſſet, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur? Noluerunt feris corpus objicere, ne beſtiis quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus uteremur: non ſic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati eſſent in mare, ipſum polluerent, quo cetera, quæ violata ſunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare eſt, cujus partem ullam reliquerint.
72 Etenim quid tam eſt commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum poſſunt, ut ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, ut eorum oſſa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut numquam abluantur: ita poſtremo ejiciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutum, probare te, Eruci, cenſes poſſe

talibus viris, ſi ne cauſam quidem maleficii protuleris? Si hunc apud bonorum emtores ipſos accuſares, eique judicio Chryſogonus præeſſet; tamen diligentius paratiusque veniſſes. Utrum, quid agatur, non vides? an 73
apud quos agatur? Agitur de parricidio: quod ſine multis cauſis ſuſcipi non poteſt. Apud homines autem prudentiſſimos agitur: qui intelligunt, neminem ne minimum quidem maleficium ſine cauſa admittere.

Eſto: cauſam proferre non potes. tametſi 27
ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo jure decedam, & tibi, quod in alia cauſa non concederem, in hac concedam, fretus hujus innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo, & ſic tecum agam, ut in eo loco vel reſpondendi vel interpellandi tibi poteſtatem faciam, vel etiam, ſi quid voles, interrogandi. Quo- 74
modo occidit? ipſe percuſſit, an aliis occidendum dedit? Si ipſum arguis, Romæ non fuit: ſi per alios feciſſe dicis, quæro, ſervosne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria, an hoſce ex urbe ſicarios? Si Ameria: qui ſunt hi? cur non nominantur? Si Roma: unde eos noverat Roſcius, qui Romam multis

annis non venit, neque umquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? quicum locutus eſt? quomodo perſuaſit? Pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde, aut quantum dedit? nonne his veſtigiis ad caput maleficii perveniri ſolet? & ſimul tibi in mentem veniat, facito, quemadmodum vitam hujuſce depinxeris: hunc hominem ferum atque agreſtem fuiſſe: numquam cum homine quoquam collocutum eſſe: numquam in oppido conſti-
75 tiſſe. Qua in re prætereo illud, quod mihi maximo argumento ad hujus innocentiam poterat eſſe, in ruſticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita iſtiusmodi maleficia gigni non ſolere. Ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire poſſis: ſic non omne facinus in omni vita naſcitur. In urbe luxuries creatur: ex luxuria exſiſtat avaritia neceſſe eſt: ex avaritia erumpat audacia: inde omnia ſcelera ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ, diligentiæ, juſtitiæ magiſtra eſt. Verum hæc miſſa
28 facio. Illud quæro: is homo, qui, ut tute
76 dicis, numquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, abſens præſertim, conficere potuerit.

Multa ſunt falſa, judices, quæ tamen argui
ſuſpicioſe poſſunt. in his rebus ſi ſuſpicio re-
perta erit, culpam ineſſe concedam. Romæ
Sex. Roſcius occiditur, cum in agro Amerino
eſſet filius. litteras, credo, miſit alicui ſica-
rio, qui Romæ noverat neminem. Arceſſivit
aliquem. at quando? Nuntium miſit. quem?
aut ad quem? Pretio, gratia, ſpe, promiſſis
induxit aliquem? nihil horum ne confingi
quidem poteſt; & tamen cauſa de parricidio
dicitur. Reliquum eſt, ut per ſervos id ad-
miſerit. O dii immortales! rem miſeram & 77
calamitoſam! quod in tali crimine innocenti
ſaluti ſolet eſſe, ut ſervos in quæſtionem pol-
liceatur, id Sex. Roſcio facere non licet. vos,
qui hunc accuſatis, omnes ejus ſervos habe-
tis. unus puer, victus quotidiani adminiſter,
ex tanta familia Sex. Roſcio relictus non eſt.
Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle, vo-
bis advocatis, vobis agentibus, aliquoties
duos ſervos paternos in quæſtionem ab adver-
ſariis Sex. Roſcius poſtulavit. Meminiſtine te,
T. Roſci, recuſare? Quid? ii ſervi ubi ſunt?
Chryſogonum, judices, ſectantur: apud eum
ſunt in honore & in pretio. Etiam nunc, ut
ex his quæratur, ego poſtulo; hic orat at-
que obſecrat. Quid facitis? cur recuſatis?

78 Dubitate etiam nunc, judices, ſi poteſtis,
quo ſit Sex. Roſcius occiſus: ab eone, qui
propter illius mortem, in egeſtate & inſidiis
verſatur, cui ne quærendi quidem de morte
patris poteſtas permittitur: an ab iis, qui
quæſtionem fugitant, bona poſſident, in cæde
atque ex cæde vivunt. Omnia, judices, in
hac cauſa ſunt miſera atque indigna: tamen
hoc nihil neque acerbius, neque iniquius pro-
ferri poteſt. mortis paternæ de ſervis paternis
quæſtionem habere filio non licet. ne tamdiu
quidem dominus erit in ſuos, dum ex iis de
patris morte quæratur. Veniam, neque ita
multo poſt, ad hunc locum. nam hoc totum
ad Roſcios pertinet: de quorum audacia tum
me dicturum pollicitus ſum, cum Erucii cri-
29 mina diluiſſem. Nunc, Eruci, ad te venio.
79 conveniat mihi tecum neceſſe eſt, ſi ad hunc
maleficium iſtud pertinet, aut ipſum ſua ma-
nu feciſſe, id quod negas: aut per aliquos
liberos, aut ſervos. liberoſne? quos neque
ut convenire potuerit, neque qua ratione in-
ducere, neque ubi, neque per quos, neque
qua ſpe, aut quo pretio, potes oſtendere.
Ego contra oſtendo, non modo nihil eorum
feciſſe Sex. Roſcium, ſed ne potuiſſe quidem
facere: quod neque Romæ multis annis fuerit,

neque de prædiis umquam temere diſceſſerit.
Reſtare tibi videbatur ſervorum nomen, quo,
quaſi in portum, rejectus a ceteris ſuſpicio-
nibus, confugere poſſes: ubi ſcopulum offen-
dis ejuſmodi, ut non modo ab hoc crimen
reſilire videas, verum omnem ſuſpicionem in
voſmetipſos recidere intelligas. Quid eſt er- 80
go, quo tandem accuſator, inopia argumen-
torum, confugerit? Ejuſmodi tempus erat,
inquit, ut homines vulgo impune occideren-
tur. quare tu hoc, propter multitudinem ſi-
cariorum, nullo negotio facere potuiſti. In-
terim mihi videris, Eruci, una mercede duas
res aſſequi velle: nos judicio perfundere: ac-
cuſare autem eos ipſos, a quibus mercedem
accepiſti. Quid ais? vulgo occidebantur. Per
quos? & a quibus? Non cogitas, te a ſecto-
ribus huc adductum eſſe? Quid poſtea? Ne-
ſcimus, per iſta tempora, eosdem fere ſecto-
res fuiſſe collorum, & bonorum? Ii denique, 81
qui tum armati dies noctesque concurſabant,
qui Romæ erant aſſidui, qui omni tempore
in præda & ſanguine verſabantur, Sex. Roſcio
temporis illius acerbitatem iniquitatemque
objicient: & illam ſicariorum multitudinem,
in qua ipſi duces ac principes erant, huic
crimini putabunt fore? qui non modo Romæ

non fuit, ſed omnino, quid Romæ ageretur,
neſciret, propterea quod ruri aſſiduus, quem-
82 admodum tute confiteris, fuit. Vereor, ne
aut moleſtus ſim vobis, judices, aut ne in-
geniis veſtris videar diffidere, ſi de tam per-
ſpicuis rebus diutius differam. Erucii crimi-
natio tota, ut arbitror, diſſoluta eſt: niſi forte
exſpectatis, ut illa diluam, quæ de peculatu,
ac de ejuſmodi rebus commentitiis, inaudita
nobis ante hoc tempus ac nova, objecit:
quæ mihi iſte viſus eſt ex alia oratione decla-
mare, quam in alium reum commentaretur:
ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum,
qui cauſam dicit, pertinebant. De quibus
quoniam verbo arguit, verbo ſatis eſt negare.
Si quid eſt, quod ad teſtes reſervet: ibi nos
quoque, ut in ipſa cauſa, paratiores reperiet,
30 quam putabat. Venio nunc eo, quo me non
83 cupiditas ducit, ſed fides. nam ſi mihi liberet
accuſare, accuſarem alios potius, ex quibus
poſſem creſcere: quod certum eſt non facere,
dum utrumvis licebit. Is enim mihi videtur
ampliſſimus, qui ſua virtute in altiorem lo-
cum pervenit, non qui adſcendit per alterius
incommodum & calamitatem. Deſinamus ali-
quando ea ſcrutari, quæ ſunt inania: quæra-
mus, ubi maleficium & eſt, & inveniri poteſt.

Jam

ſam intelliges, Eruci, certum crimen quam nultis ſuſpicionibus coarguatur. tametſi neque omnia dicam; & leviter unumquodque tangam. neque enim id facerem, niſi neceſſe eſſet. & id erit ſigni, me invitum facere, quod non proſequar longius, quam ſalus hujus & mea fides poſtulabit. Cauſam tu nullam 84
reperiebas in Sex. Roſcio. at ego in T. Roſcio reperio. Tecum enim mihi res eſt, T. Roſci, quoniam iſtic ſedes, ac te palam adverſarium eſſe profiteris. De Capitone poſt viderimus, ſi, quemadmodum paratum eſſe audio, teſtis prodierit: tum alias quoque ſuas palmas cognoſcet, de quibus me ne audiſſe quidem ſuſpicatur. L. Caſſius ille, quem populus Romanus veriſſimum & ſapientiſſimum judicem putabat, identidem in cauſis quærere ſolebat, *cui bono fuiſſet.* Sic vita hominum eſt, ut ad maleficium nemo conetur ſine ſpe atque emolumento accedere. Hunc quæſitorem ac 85
judicem fugiebant atque horrebant ii, quibus periculum creabatur; ideo quod, tametſi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propenſus ad miſericordiam, quam implicatus ad ſeveritatem videbatur. Ego, quamquam præeſt huic quæſtioni vir & contra audaciam fortiſſimus, & ab innocentia clementiſſimus;

tamen facile me paterer, vel illo ipſo acerrimo
judice quærente, vel apud Caſſianos judices,
quorum etiam nunc ii, quibus cauſa dicenda
eſt, nomen ipſum reformidant, pro Sex. Roſcio
31 dicere. In hac enim cauſa cum viderent, il-
86 los ampliſſimam pecuniam poſſidere, hunc in
ſumma mendicitate eſſe; illud quidem non
quærerent, cui bono fuiſſet: ſed eo perſpi-
cuum crimen & ſuſpicionem potius ad præ-
dam adjungerent, quam ad egeſtatem. Quid
ſi accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid
ſi, ut avarus? quid ſi, ut audax? quid ſi,
ut illius, qui occiſus eſt, inimiciſſimus? num
quærenda cauſa, quæ te ad tantum facinus
adduxerit? Quid ergo horum negari poteſt?
Tenuitas hominis ejuſmodi eſt, ut diſſimulari
non queat, atque eo magis eluceat, quo ma-
87 gis occultatur. Avaritiam præfers, qui ſocie-
tatem coieris de municipis cognatique fortu-
nis cum alieniſſimo. Quam ſis audax (ut alia
obliviſcar) hinc omnes intelligere potuerunt,
quod ex tota ſocietate, hoc eſt, ex tot ſicariis,
ſolus tu inventus es, qui cum accuſatoribus
ſederes, atque os tuum non modo oſtenderes,
ſed etiam offerres. Inimicitias tibi fuiſſe cum
Sex. Roſcio, & magnas rei familiaris contro-
88 verſias, concedas neceſſe eſt. Reſtat, judices,

ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roſcium occiderit: is, ad quem morte ejus divitiæ venerint, an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit, an is, qui poſtea factus ſit egentiſſimus: is, qui ardens avaritia feratur infeſtus in ſuos, an is, qui ſemper ita vixerit, ut quæſtum noſſet nullum, fructum autem eum ſolum, quem labore peperiſſet: is, qui omnium ſectorum audaciſſimus ſit, an is, qui propter fori judiciorumque inſolentiam, non modo ſubſellia, verum etiam urbem ipſam reformidet: poſtremo, judices, id quod ad rem, mea ſententia, maxime pertinet, utrum inimicus potius, an filius. Hæc 32
tu, Eruci, tot & tanta ſi nactus eſſes in reo, 89
quamdiu diceres? quo te modo jactares? tempus, hercule, te citius, quam oratio deficeret. Etenim in ſingulis rebus ejuſmodi materies eſt, ut dies ſingulos poſſis conſumere. Neque ego non poſſum: non enim mihi tantum derogo, tametſi nihil arrogo, ut te copioſius, quam me, putem poſſe dicere: verum ego forſitan, propter multitudinem patronorum, in grege annumerer. te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. Multos cæſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Servilium vidimus. Quis ibi non eſt vulneratus ferro 90

[illegible]

86 los ampliſſimam pecuniam [illegible]

ſumma mendicitate eſſe [illegible]

quærerent, cui bono [illegible]

cuum crimen & ſuſpic [illegible]

dam adjungerent, qua [illegible]

ſi accedit eodem, ut [illegible]

ſi, ut avarus? [illegible]

ut illius, qui occi [illegible]

quærenda cauſa, [illegible]

adduxerit? Quid [illegible]

Tenuitas hominis [illegible]

non queat, atque [illegible]

87 gis occultatur. [illegible]

tatem coieris de [illegible]

nis cum alieniſſi [illegible]

obliviſcar) hinc [illegible]

quod ex tota ſoci [illegible]

poſſet ea quamvis diu dicere; & ego, judices,
poſſum: ſed in animo eſt, quemadmodum
ante dixi, leviter tranſire, ac tantummodo
perſtringere unamquamque rem; ut omnes
intelligant, me non ſtudio accuſare, ſed officio
defendere. Video igitur, cauſas eſſe permul- 33
tas, quæ iſtum impellerent. Videamus nunc, 92
ecqua facultas ſuſcipiendi maleficii fuerit.
Ubi occiſus eſt Sex. Roſcius? Romæ. Quid?
tu, Roſci, ubi tunc eras? Romæ. Verum
quid ad rem? & alii multi. Quaſi nunc id
agatur, quis ex tanta multitudine occiderit,
ac non hoc quæratur, eum, qui Romæ ſit
occiſus, utrum veriſimilius ſit ab eo eſſe oc-
ciſum, qui aſſiduus eo tempore Romæ fuerit;
an ab eo, qui multis annis Romam omnino
non acceſſerit. Age, nunc cæteras facultates 93
quoque conſideremus. Erat tum multitudo
ſicariorum, id quod commemoravit Erucius,
& homines impune occidebantur. Quid? ea
multitudo quæ erat? opinor, aut eorum, qui
in bonis erant occupati; aut eorum, qui ab
iis conducebantur, ut aliquem occiderent.
Si eos putas, qui alienum appetebant; tu es
in eo numero, qui noſtra pecunia dives es:
ſin eos, quos, qui leviore nomine appellant,
percuſſores vocant; quære, in cujus fide ſint

& clientela: mihi crede, aliquem de ſocietate tua reperies; &, quidquid tu contra dixeris, id cum defenſione noſtra contendito. ita facillime cauſa Sex. Roſcii cum tua conferetur.
94 Dices: Quid poſtea, ſi Romæ aſſiduus fui? Reſpondebo: at ego omnino non fui. Fateor, me ſectorem eſſe; verum & alii multi. At ego, ut tute arguis, agricola & ruſticus. Non continuo, ſi me in gregem ſicariorum contuli, ſum ſicarius. at ego profecto, qui ne novi quidem quemquam ſicarium, longe abſum ab ejuſmodi crimine. Permulta ſunt, quæ dici poſſunt, quare intelligatur, ſummam tibi facultatem fuiſſe maleficii ſuſcipiendi: quæ non modo idcirco prætereo, quod teipſum non libenter accuſo; verum eo magis etiam, quod, ſi de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ ſunt iſta eadem ratione, qua Sex. Roſcius occiſus eſt, vereor, ne ad plures oratio mea pertinere videatur.

34 Videamus nunc ſtrictim, ſicut cetera,
95 quæ poſt mortem Sex. Roſcii abs te, T. Roſci, facta ſunt: quæ ita aperta & manifeſta ſunt, ut mediusfidius, judices, invitus ea dicam. vereor enim, cujuſmodi es, T. Roſci, ne ita hunc videar voluiſſe ſervare, ut tibi omnino non pepercerim. Cum hoc vereor, & cupio

tibi aliqua ex parte, quod ſalva fide poſſim,
parcere, rurſus immuto voluntatem meam.
Venit enim mihi in mentem oris tui. Tene
cum ceteri ſocii tui fugerent, ac ſe occulta-
rent, ut hoc judicium non de illorum præda,
ſed de hujus maleficio fieri videretur, potiſ-
ſimum tibi partes iſtas depopoſciſſe, ut in
judicio verſarere, & ſederes cum accuſatore?
qua in re nihil aliud aſſequeris, niſi ut ab
omnibus mortalibus audacia tua cognoſcatur
& impudentia. Occiſo Sex. Roſcio, qui pri-
mus Ameriam nuntiat? Mallius Glaucia, quem 96
jam antea nominavi, tuus cliens & familiaris.
Quid attinuit eum potiſſimum nuntiare? quod,
ſi nullum jam ante conſilium de morte ac de
bonis ejus inieras, nullamque ſocietatem,
neque ſceleris, neque præmii, cum homine
ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat.
Sua ſponte Mallius nuntiat. Quid, quæſo,
ejus intererat? an, cum Ameriam non hujuſce
rei cauſa veniſſet, caſu accidit, ut id, quod
Romæ audierat, primus nuntiaret? Cujus rei
cauſa venerat Ameriam? Non poſſum, in-
quit, divinare. Eo rem jam adducam, ut nihil
divinatione opus ſit. Qua ratione Roſcio Ca-
pitoni primum nuntiavit? Cum Ameriæ Sex.
Roſcii domus, uxor, liberique eſſent; cum

tot propinqui cognatique optime convenien-
tes; qua ratione factum eſt, ut iſte tuus cliens,
ſceleris tui nuntius, T. Roſcio Capitoni po-
17 tiſſimum nuntiaret? Occiſus eſt a cœna re-
diens. nondum lucebat, cum Ameriæ ſcitum
eſt. Quid hic incredibilis curſus? quid hæc
tanta celeritas feſtinatioque ſignificat? Non
quæro, quis percuſſerit. nihil eſt, Glaucia,
quod metuas. non excutio te, ſi quid forte
ferri habuiſti; non ſcrutor; nihil ad me arbitror
pertinere. quoniam, cujus conſilio occiſus ſit,
invenio; cujus manu ſit percuſſus, non la-
boro Unum hoc ſumo, quod mihi apertum
tuum ſcelus reſque manifeſta dat. Ubi, aut
unde audivit Glaucia? qui tam ſcito ſcivit?
Fac audiſſe ſtatim. Quæ res eum nocte una
tantum itineris contendere coëgit? quæ ne-
ceſſitas eum tanta premebat, ut, ſi ſua ſponte
iter Ameriam faceret, id temporis Roma pro-
ficiſceretur, nullam partem noctis requieſce-
5 ret? Etiamne in tam perſpicuis rebus argu-
8 mentatio quærenda, aut conjectura capienda
ſit? Nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere
oculis videmini, judices? non illum miſerum,
ignarum caſus ſui, redeuntem a cœna videtis?
non poſitas inſidias? non impetum repenti-
num? non verſatur ante oculos vobis in cæde

Glaucia? non adeſt iſte T. Roſcius? non ſuis manibus in curru collocat Automedontem illum, ſui ſceleris acerbiſſimi, nefariæque victoriæ nuntium? non orat, ut eam noctem pervigilet? ut honoris ſui cauſa laboret? ut Capitoni quam primum nuntiet? Quid erat, quod 99
Capitonem primum ſcire voluerit? Neſcio: niſi hoc video, Capitonem in his bonis eſſe ſocium. de tribus & decem fundis tres nobiliſſimos fundos eum video poſſidere. Audio præterea, non hanc ſuſpicionem nunc primum in Capitonem conferri: multas eſſe infames 100
palmas: hanc primam eſſe tamen lemniſcatam, quæ Romæ deferatur: nullum modum eſſe hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit: multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum, minorem annis LX, de ponte in Tiberim dejecerit. quæ, ſi prodierit, atque adeo cum prodierit (ſcio enim proditurum eſſe) audiet. Veniat modo: explicet ſuum volumen illud, 101
quod ei planum facere poſſum Erucium conſcripſiſſe: quod ajunt illum Sex. Roſcio intentaſſe; & minitatum eſſe, ſe omnia illa pro teſtimonio eſſe dicturum. O præclarum teſtem, judices! o gravitatem dignam exſpectatione! o vitam honeſtam, atque ejuſmodi,

ut libentibus animis ad ejus teſtimonium ve-
trum jusjurandum accommodetis! Profecto
non tam perſpicue iſtorum maleficia videre-
mus, niſi ipſos cæcos redderet cupiditas, &
36 avaritia, & audacia. Alter ex ipſa cæde vo-
102 lucrem nuntium Ameriam ad ſocium atque
ad magiſtrum ſuum miſit; ut, ſi diſſimulare
omnes cuperent ſe ſcire, ad quem maleficium
pertineret, tamen ipſe apertum ſuum ſcelus
ante omnium oculos poneret. Alter (ſi diis
immortalibus placet) teſtimonium etiam in
Sex. Roſcium dicturus eſt. Quaſi vero id nunc
agatur, utrum is quod dixerit, credendum;
an quod fecerit, vindicandum ſit. Itaque mo-
re majorum comparatum eſt, ut in minimis
rebus homines ampliſſimi teſtimonium de ſua
103 re non dicerent. Africanus, qui ſuo cogno-
mine declarat, tertiam partem orbis terrarum
ſe ſubegiſſe, tamen, ſi ſua res ageretur, te-
ſtimonium non diceret. nam illud in talem
virum non audeo dicere: ſi diceret, non cre-
deretur. Videte nunc, quam verſa & mutata
in pejorem partem ſint omnia. Cum de bonis
& de cæde agatur, teſtimonium dicturus eſt
is, qui & ſector eſt & ſicarius; hoc eſt, qui
& illorum ipſorum bonorum, de quibus agitur,
emptor atque poſſeſſor eſt, & eum hominem

occidendum curavit, de cujus morte quæri-
tur. Quid tu, vir optime? ecquid habes, 104
quod dicas? mihi auſculta: vide, ne tibi deſis. tua quoque res permagna agitur. multa ſcelerate, multa audaciter, multa improbe feciſti: unum ſtultiſſime; profecto tua ſponte, non de Erucii ſententia: nihil opus fuit, te iſtic ſedere. Neque enim accuſatore muto, neque teſte quisquam utitur eo, qui de accuſatoris ſubſellio ſurgit. Huc accedit, quod paullo occultior atque tectior veſtra iſta cupiditas eſſet. nunc quid eſt, quod quisquam ex vobis audire deſideret, cum, quæ facitis, ejuſmodi ſint, ut ea dedita opera a nobis contra voſmetipſos facere videamini?
Age nunc, illa 105
videamus, judices, quæ ſtatim conſecuta ſunt. Ad Volaterras in caſtra L. Sullæ mors Sex. Roſcii, quatriduo, quo is occiſus eſt, Chryſogono nuntiatur.
Quæritur etiam nunc, quis 37
eum nuntium miſerit? Nonne perſpicuum eſt, eundem, qui Ameriam? Curat Chryſogonus, ut ejus bona veneant ſtatim; qui non norat hominem aut rem. At qui ei venit in mentem, prædia concupiſcere hominis ignoti, quem omnino numquam viderat? Soletis, cum aliquid hujuſcemodi auditis, judices, continuo dicere, neceſſe eſt, aliquem dixiſſe municipem

aut vicinum. ii plerumque indicant: per e
106 pleriquе produntur. **Hic** nihil eſt, q
ſuſpicionem hanc putetis. **Non** enim ego i
diſputabo: veriſimile eſt, Roſcios iſtam r
ad Chryſogonum detuliſſe. erat enim eis c
Chryſogono jam antea amicitia. nam cu
multos veteres a majoribus Roſcii patron
hoſpiteſque haberent, omnes eos colere atq
obſervare deſtiterunt, ac ſe in Chryſogo
107 fidem & clientelam contulerunt. Hæc poſſu
omnia vere dicere: ſed in hac cauſa conjectu
nihil opus eſt. ipſos certo ſcio non negare,
ad hæc bona Chryſogonum acceſſiſſe impulſ
ſuo. Si eum, qui indicii partem acceperit,
oculis cernetis; poteritisne dubitare, judices,
qui indicarit? Qui ſunt igitur in iſtis bonis,
quibus partem Chryſogonus dederit? duo Roſcii. Num quiſnam præterea? nemo eſt, judices. Num ergo dubium eſt, quin ii obtulerint hanc prædam Chryſogono, qui ab eo
108 partem prædæ tulerunt? Age nunc, ex ipſius Chryſogoni judicio Roſciorum factum conſideremus. Si nihil in iſta pugna Roſcii, quod operæ pretium eſſet, fecerant, quam ob cauſam a Chryſogono tantis præmiis donabantur? Si nihil aliud fecerunt, niſi rem detulerunt, nonne ſatis fuit, his gratias agi? denique, ut

rliberaliter ageretur, honoris aliquid ha-
ri? Cur tria prædia tantæ pecuniæ ſtatim
apitoni dantur? cur, quæ reliqua ſunt, iſte
oſcius omnia cum Chryſogono communiter
oſſidet? Nonne perſpicuum eſt, judices, has
nanubias Roſciis Chryſogonum, re cognita,
onceſſiſſe? Venit in decem-primis legatus 38
in caſtra Capito. totam vitam, naturam, mo- 109
reſque hominis ex ipſa legatione cognoſcite.
Niſi intellexeritis, judices, nullum eſſe offi-
cium, nullum jus tam ſanctum atque integrum,
quod non ejus ſcelus atque perfidia violarit
& imminuerit; virum optimum eſſe eum ju-
dicatote. Impedimento eſt, quo minus de his 110
rebus Sulla doceatur: ceterorum legatorum
conſilia & voluntatem Chryſogono enuntiat:
monet, ut provideat, ne palam res agatur:
oſtendit, ſi ſublata ſit venditio bonorum, illum
pecuniam grandem amiſſurum, ſeſe capitis
periculum aditurum: illum acuere, hos, qui
ſimul erant miſſi, fallere: illum identidem
monere, ut caveret, hiſce inſidioſe ſpem fal-
ſam oſtendere: cum illo contra hos inire con-
ſilia, horum conſilia illi enuntiare: cum illo
partem ſuam depaciſci; hiſce, aliqua fretus
hora, ſemper omnes aditus ad Sullam inter-
cludere. Poſtremo iſto hortatore, auctore,

interceſſore, ad Sullam legati non adieru
iſtius fide, ac potius perfidia, decepti (i
quod ex ipſis cognoſcere poteritis, ſi accuſa
voluerit teſtimonium eis denuntiare,) pro
111 certa ſpem falſam domum retulerunt. In pri-
vatis rebus ſi qui rem mandatam non mo
malitioſius geſſiſſet, ſui quæſtus aut commo
cauſa, verum etiam negligentius; eum majo-
res ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant.
itaque mandati conſtitutum eſt judicium, non
minus turpe, quam furti: credo propterea,
quod, quibus in rebus ipſi intereſſe non poſ-
ſumus, in his operæ noſtræ vicaria fides
amicorum, ſupponitur; quam qui lædit, op-
pugnat omnium commune præſidium, &,
quantum in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocieta-
tem. Non enim poſſumus omnia per nos agere:
alius in alia eſt re magis utilis. Idcirco ami-
citiæ comparantur, ut commune commodum
112 mutuis officiis gubernetur. Quid recipis man-
datum, ſi aut neglecturus, aut ad tuum com-
modum converſurus es? cur mihi te offers
ac meis commodis officio ſimulato, officis,
& obſtas? recede de medio: per alium tranſi-
gam. Suſcipis onus officii, quod te putas
ſuſtinere poſſe; quod minime videtur grave
39 iis, qui minime ipſi leves ſunt. Ergo idcirco

turpis hæc culpa eſt, quod duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam & fidem. nam neque mandat quiſquam fere, niſi amico: neque credit, niſi ei, quem fidelem putat. Perditiſſimi eſt igitur hominis, ſimul & amicitiam diſſolvere, & fallere eum, qui læſus non eſſet, niſi crediſſet. Itane eſt? in minimis re- 113
bus, qui mandatum neglexerit, turpiſſimo judicio condemnetur neceſſe eſt; in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ vivi commendatæ ſunt atque concreditæ, (damno vivum,) ignominia mortuum affecerit; is inter honeſtos homines, atque adeo inter vivos numerabitur? In minimis privatiſque rebus, etiam negligentia in crimen mandati, judiciique infamia revocatur, propterea quod, ſi recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publice geſta atque commiſſa ſit, qui non negligentia privatum aliquod commodum læſerit, ſed perfidia legationis ipſius cæremoniam polluerit maculaque affecerit; qua is tandem pœna afficietur? aut quo judicio damnabitur? Si hanc ei 114
rem privatim Sex. Roſcius mandaviſſet, ut cum Chryſogono tranſigeret atque decideret, inque eam rem fidem ſuam, ſi quid opus eſſe

[illegible] interponeret: ille qui sese iudem [illegible] nonne si ex eo negotio [illegible] in rem suam convertisset, damnatus per [illegible] rem restituerat, & honestam [illegible] amitteret? Nunc non hanc [illegible] mandavit, sed, id quod ma[illegible] Sex. Roscius cum fama [illegible] omnibus a decurionibus publice [illegible] mandatus est: & ex eo T. Roscius [illegible] quid in rem suam conver[illegible] [illegible] evertit bonis: ipse tria pr[illegible] [illegible] est: voluntatem decurion[illegible] [illegible] omnium tantidem, quanti [illegible] fecit.

40 [illegible] jam porro cætera, judices, ut [illegible] fingi maleficium nullum posse, quo [illegible] non contaminarit. In rebus minoribus socium fallere, turpiſſimum eſt, æqueque [illegible], atque illud, de quo ante dixi. neque injuria: propterea quod auxilium ſibi ſe putat adjunxiſſe, qui cum altero rem communicavit. Ad cujus igitur fidem confugiet, cum per ejus fidem læditur, cui ſe commiſerit? Atqui ea ſunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur. Tecti eſſe ad alienos poſſumus: intimi multa apertiora videant, neceſſe eſt. ſocium vero cavere qui poſſumus? quem

Quem etiamſi metuimus, jus officii lædimus.
Recte igitur majores eum, qui ſocium fefel-
liſſet, in virorum bonorum numero non pu-
tarunt haberi oportere. At vero T. Roſcius 117
non unum rei pecuniariæ ſocium fefellit,
(quod, tametſi grave eſt, tamen aliquo modo
poſſe ferri videtur,) verum novem homines
honeſtiſſimos, ejuſdem muneris, legationis,
officii, mandatorumque ſocios, induxit, de-
cepit, deſtituit, adverſariis tradidit, omni
fraude & perfidia fefellit. Qui de ejus ſcelere
ſuſpicari nihil potuerunt, ſocium officii me-
tuere non debuerunt; ejus malitiam non vi-
derunt; orationi vanæ crediderunt. Itaque
nunc illi homines honeſtiſſimi propter iſtius
inſidias parum putantur cauti providique fuiſ-
ſe: iſte, qui initio proditor fuit, deinde per-
fuga, qui primo ſociorum conſilia adverſariis
enuntiavit, deinde ſocietatem cum ipſis ad-
verſariis coiit, terret etiam nos, ac minatur,
tribus prædiis, hoc eſt, præmiis ſceleris, or-
natus. In ejuſmodi vita, judices, in his tot
tantiſque flagitiis, hoc quoque maleficium, de
quo judicium eſt, reperietis. Etenim quærere 118
ita debetis: ubi multa avare, multa audacter,
multa improbe, multa perfidioſe facta videtis,
ibi ſcelus quoque latere inter illa tot flagitia

intereſſet, utrum eam rem recuſares, an de
maleficio confiterere. Quæ cum ita ſint, quæ-
ro abs te, quam ob cauſam recuſaris. Cum
occiditur Sex. Roſcius, ibidem fuerunt. Ser-
vos ipſos, quod ad me attinet, neque arguo,
neque purgo: quod a vobis hoc pugnari video,
ne in quæſtionem dentur, ſuſpicioſum eſt.
quod vero apud vos ipſos in honore tanto ſunt,
profecto neceſſe eſt, ſciant aliquid, quod ſi
dixerint, pernicioſum vobis futurum ſit. In
dominos quæri de ſervis iniquum eſt. Anne
quæritur? Sex. enim Roſcius reus eſt. Neque
enim, cum de hoc quæritur, vos dominos eſſe
dicitis. Cum Chryſogono ſunt. Ita credo:
litteris eorum, & urbanitate Chryſogonus du-
citur, ut inter ſuos omnium deliciarum atque
omnium artium puerulos, ex tot elegantiſſimis
familiis lectos, velit hos verſari, homines
pæne operarios, ex Amerina diſciplina patris-
familiæ ruſticani. Non eſt ita profecto, judi- 121
ces: non eſt veriſimile, ut Chryſogonus horum
litteras adamarit, aut humanitatem: non, ut
rei familiaris negotio diligentiam cognorit
eorum & fidem. Eſt quiddam, quod occulta-
tur: quod quo ſtudioſius ab ipſis opprimitur
& abſconditur, eo magis eminet & apparet.
Quid igitur? Chryſogonus ſui maleficii oc- 42

 122

cultandi cauſa quæſtionem de his haberi non vult? minime, judices. non in omnes arbitror omnia convenire. Ego in Chryſogono, quod ad me attinet, nihil ejuſmodi ſuſpicor; neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. Meminiſtis, me ita diſtribuiſſe initio cauſam, in crimen, cujus tota argumentatio permiſſa Erucio eſt, & in audaciam, cujus partes Roſciis impoſitæ ſunt. Quidquid maleficii, ſceleris, cædis erit, proprium id Roſciorum eſſe debebit. Nimiam gratiam potentiamque Chryſogoni, dicimus & nobis obſtare, & perferri nullo modo poſſe; & a vobis, quoniam poteſtas data eſt, non modo in-
123 firmari, verum etiam vindicari oportere. Ego ſic exiſtimo; qui quæri velit ex iis, quos conſtat, cum cædes facta ſit, affuiſſe, eum cupere verum invenire: qui recuſet, eum profecto, tametſi verbo non audeat, tamen re ipſa de maleficio ſuo confiteri. Dixi initio, judices, nolle me plura de iſtorum ſcelere dicere, quam cauſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa cogeret. Nam & multæ res afferri poſſunt, & unaquæque earum multis cum argumentis dici poteſt. Verum ego, quod invitus ac neceſſario facio, neque diu, neque diligenter facere poſſum. quæ præteriri nullo modo

poterant, ea leviter, judices, attigi: quæ po-
ſita ſunt in ſuſpicionibus, de quibus ſi cœpero
dicere, pluribus verbis ſit differendum, ea
veſtris ingeniis conjecturæque committo.

Venio nunc ad illud nomen aureum Chry- 43
ſogoni, ſub quo nomine tota ſocietas ſtatui- 124
tur: de quo, judices, neque quomodo dicam,
neque quomodo taceam, reperire poſſum. Si
enim taceo; vel maximam partem relinquo:
ſin autem dico; vereor, ne non ille ſolus (id
quod ad me nihil attinet) ſed alii quoque plu-
res læſos ſe eſſe putent. Tametſi ita ſe res
habet, ut mihi in communem cauſam ſectorum
dicendum nihil magnopere videatur. Hæc
enim cauſa nova profecto & ſingularis eſt.
Bonorum Sex. Roſcii emptor eſt Chryſogonus. 125
Primum hoc videamus, ejus hominis bona
qua ratione venierunt, aut quomodo venire
potuerunt? Atque hoc non ita quæram, ju-
dices, ut id dicam eſſe indignum, hominis
innocentis bona veniſſe. Si enim hæc audien-
tur, ac libere dicentur; non fuit tantus homo
Sex. Roſcius in civitate, ut de eo potiſſimum
conqueramur. Verum hoc ego quæro, qui
potuerunt iſta ipſa lege, quæ de proſcriptione
eſt, ſive Valeria eſt, ſive Cornelia, (non enim
novi, nec ſcio) verum iſta ipſa lege, bona

126 Sex. Roſcii venire qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt eſſe, VT EORVM BONA VENEANT, QVI PROSCRIPTI SVNT; quo in numero Sex. Roſcius non eſt: AVT EORVM, QVI IN ADVERSARIORVM PRAESIDIIS OCCISI SVNT. Dum præſidia ulla fuerunt, in Sullæ præſidiis fuit. Poſteaquam ab armis receſſerunt, in ſummo otio rediens a cœna Romæ occiſus eſt. Si lege; bona quoque lege veniſſe fateor: ſin autem conſtat, contra omnes, non modo veteres leges, verum etiam novas, occiſum eſſe; bona quo jure, aut quo modo, aut qua lege
44 venierint, quæro. In quem hoc dicam, quæ-
127 ris, Eruci? non in eum, quem vis & putas. nam Sullam & oratio mea ab initio, & ipſius eximia virtus omni tempore purgavit. Ego hæc omnia Chryſogonum feciſſe dico, ut ementiretur, ut malum civem Roſcium fuiſſe fingeret, ut eum apud adverſarios occiſum eſſe diceret, ut hiſce de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Sullam paſſus non ſit. Denique etiam illud ſuſpicor, omnino hæc bona non veniſſe: id quod poſtea, ſi per vos, judices,
128 licitum erit, aperietur. Opinor enim eſſe in lege, quam ad diem proſcriptiones venditioneſque fiant; nimirum KALENDAS IVNIAS.

Aliquot poſt menſes & homo occiſus eſt, & bona veniſſe dicuntur. Profecto aut hæc bona in tabulas publicas nulla redierunt, noſque ab iſto nebulone facetius eludimur, quam putamus; aut, ſi redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione ſunt. Nam lege quidem bona venire non potuiſſe conſtat. Intelligo, me ante tempus, judices, hæc ſcrutari, & propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roſcii mederi debeam, reduviam curem. Non enim laborat de pecunia: non ullius rationem ſui commodi ducit: facile egeſtatem ſuam ſe laturum putat, ſi hac indigna ſuſpicione & ficto crimine liberatus ſit. Verum quæſo a 129
vobis, judices, ut hæc pauca, quæ reſtant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipſo putetis, partim pro Sex. Roſcio. Quæ enim mihi ipſi indigna & intolerabilia videntur, quæque ad omnes, niſi providemus, arbitror pertinere; ea pro me ipſo, ex animi mei ſenſu ac dolore, pronuntio. Quæ ad hujus vitæ caſum cauſamque pertineant, & quid hic pro ſe dici velit, & qua conditione contentus ſit, jam in extrema oratione noſtra, judices, audietis. Ego hæc a Chryſogono, mea ſponte, 130
remoto Sex. Roſcio, quæro. Primum, quare 45
civis optimi bona venierint: deinde, quare

hominis ejus, qui neque proſcriptus, neque
apud adverſarios occiſus eſt, bona venierint,
cum in eos ſolos lex ſcripta ſit: deinde, quam
aliquanto poſt eam diem venierint, quæ dies
in lege præfinita eſt: deinde, cur tantulo ve-
nierint. Quæ omnia ſi, quemadmodum ſolent
liberti nequam & improbi facere, in patro-
num ſuum voluerit conferre; nihil egerit.
Nemo eſt enim, qui neſciat, propter magni-
tudinem rerum multa multos, [partim con-
nivente,] partim imprudente L. Sulla, com-
131 miſiſſe. Placet igitur in his rebus aliquid im-
prudentia præteriri? non placet, judices: ſed
neceſſe eſt. Etenim ſi Jupiter optimus maxi-
mus, cujus nutu & arbitrio cœlum, terra,
mariaque reguntur, ſæpe ventis vehementio-
ribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut
nimio calore, aut intolerabili frigore, homi-
nibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit;
quorum nihil, perniciei cauſa, divino conſilio,
ſed vi ipſa & magnitudine rerum, factum
putamus: at contra, commoda, quibus uti-
mur, lucemque, qua fruimur, ſpiritumque,
quem ducimus, ab eo nobis dari atque im-
pertiri videmus: quid miramur, L. Sullam,
cum ſolus rempublicam regeret, orbemque
terrarum gubernaret, imperiique majeſtatem,

quam armis receperat, legibus confirmaret,
aliqua animadvertere non potuiſſe? niſi hoc
mirum eſt, quod vis divina aſſequi non poſſit,
ſi id mens humana adepta non ſit. Verum, 132
ut hæc miſſa faciam, quæ jam facta ſunt: ex
iis, quæ nunc maxime fiunt, nonne quivis
poteſt intelligere, omnium architectum &
machinatorem unum eſſe Chryſogonum, qui
Sex. Roſcii nomen deferendum curavit? hoc
judicium, cujus honoris cauſa accuſare ſe
dixit Erucius?

Deſunt non pauca.

aptam, & ratione diſpoſitam ſe habere exiſti- 46
mant, qui in Salentinis, aut in Brutiis habent,
unde vix ter in anno audire nuntium poſſunt.

Alter tibi deſcendit de palatio & ædibus 133
ſuis: habet animi relaxandi cauſa rus amœ-
num & ſuburbanum, plura præterea prædia,
neque tamen ullum, niſi præclarum & pro-
pinquum: domus referta vaſis Corinthiis &
Deliacis, in quibus eſt authepſa illa, quam
tanto pretio nuper mercatus eſt, ut, qui præ-
tereuntes pretium enumerari audiebant, fun-
dum venire arbitrarentur. Quid præterea
cælati argenti? quid ſtragulæ veſtis? quid
pictarum tabularum? quid ſignorum? quid
marmoris apud illum putatis eſſe? tantum

ſcilicet, quantum e multis ſplendidiſque fa-
miliis in turba & rapinis coacervari una in
domo potuit. Familiam vero quantam, &
quam variis cum artificiis habeat, quid ego
134 dicam? Mitto haſce artes vulgares, coquos,
piſtores, lecticarios: animi & aurium cauſa
tot homines habet, ut quotidiano cantu vo-
cum, & nervorum, & tibiarum, nocturniſque
conviviis tota vicinitas perſonet. In hac vita,
judices, quos ſumtus quotidianos, quas effu-
ſiones fieri putatis? quæ vero convivia? ho-
neſta, credo, in ejuſmodi domo: ſi domus
hæc habenda eſt potius, quam officina nequi-
135 tiæ & diverſorium flagitiorum omnium. Ipſe
vero quemadmodum compoſito & delibuto
capillo paſſim per forum volitet cum magna
caterva togatorum, videtis, judices. Etiam
videtis, ut omnes deſpiciat, ut hominem præ
ſe neminem putet; ut ſe ſolum beatum, ſolum
potentem putet. Quæ vero efficiat, & quæ
conetur, ſi velim commemorare, vereor, ju-
dices, ne quis imperitior exiſtimet, me cau-
ſam nobilitatis, victoriamque voluiſſe lædere:
tametſi meo jure poſſum, ſi quid in hac parte
mihi non placeat, vituperare. Non enim ve-
reor, ne quis alienum me animum habuiſſe
47 136 a cauſa nobilitatis exiſtimet. Sciunt ii, qui

me norunt, me, pro illa tenui infirmaque
parte, poſteaquam id, quod maxime volui,
fieri non potuit, ut componeretur; id ma-
xime defendiſſe, ut ii vincerent, qui vicerunt.
Quis enim erat, qui non videret, humilita-
tem cum dignitate de amplitudine contendere?
quo in certamine perditi civis erat, non ſe
ad eos jungere, quibus incolumibus & domi
dignitas & foris auctoritas retineretur. Quæ
perfecta eſſe, & ſuum cuique honorem &
gradum redditum, gaudeo, judices, vehe-
menterque lætor: eaque omnia deorum vo-
luntate, ſtudio populi Romani, conſilio, &
imperio, & felicitate L. Sullæ, geſta eſſe in-
telligo. Quod animadverſum eſt in eos, qui 137
contra omni ratione pugnarunt; non debeo
reprehendere. quod viris fortibus, quorum
opera eximia in rebus gerendis exſtitit, honos
habitus eſt; laudo. Quæ ut fierent, idcirco
pugnatum eſſe arbitror, meque in eo ſtudio
partium fuiſſe confiteor. Sin autem id actum
eſt, & idcirco arma ſumpta ſunt, ut homines
poſtremi pecuniis alienis locupletarentur, &
in fortunas uniuſcujuſque impetum facerent,
& id non modo re prohibere non licet, ſed
ne verbis quidem vituperare: tum vero in iſto
bello non recreatus, neque reſtitutus, ſed

ſubactus oppreſſusque populus Romanus eſt.
138 Verum longe aliter eſt. nihil horum eſt, judices. non modo non lædetur cauſa nobilitatis, ſi iſtis hominibus reſiſtetis, verum etiam
48 ornabitur. Etenim qui hæc vituperare volunt, Chryſogonum tantum poſſe queruntur: qui laudare volunt, conceſſum ei non eſſe commemorant. Ac jam nihil eſt, quod quisquam aut tam ſtultus, aut tam improbus ſit, qui dicat, VELLEM QVIDEM LICERET: HOC DIXISSEM. Dicas licet. HOC FECISSEM. Facias licet: nemo prohibet. HOC DECREVISSEM. Decerne, modo recte: omnes approbabunt. HOC JVDICASSEM. laudabunt omnes, ſi recte & ordine judicaris.
139 Dum neceſſe erat, reſque ipſa cogebat, unus omnia poterat: qui poſteaquam magiſtratus creavit, legesque conſtituit, ſua cuique procuratio auctoritasque eſt reſtituta. Quam ſi retinere volunt ii, qui recuperarunt; in perpetuum poterunt obtinere. ſin has cædes & rapinas, & hos tantos tamque profuſos ſumtus aut facient, aut approbabunt; nolo in eos gravius quidquam, ne ominis quidem cauſa dicere. Unum hoc dico: noſtri iſti nobiles, niſi vigilantes, & boni, & fortes, & miſericordes erunt; iis hominibus, in quibus hæc

erunt, ornamenta ſua concedant neceſſe eſt.
Quapropter deſinant aliquando dicere, male 140
aliquem locutum eſſe, ſi quis vere ac libere
locutus ſit: deſinant ſuam cauſam cum Chry-
ſogono communicare: deſinant, ſi ille læſus
ſit, de ſe aliquid detractum arbitrari: videant,
ne turpe miſerumque ſit, eos, qui equeſtrem
ſplendorem pati non potuerunt, ſervi nequiſ-
ſimi dominationem ferre poſſe. Quæ quidem
dominatio, judices, in aliis rebus anteà ver-
ſabatur: nunc vero quam viam munitet, quod
iter affectet, videtis: ad fidem, ad jusjuran-
dum, ad judicia veſtra, ad id, quod ſolum
prope in civitate ſincerum ſanctumque reſtat.
Hicne etiam ſeſe putat aliquid poſſe Chryſo- 141
gonus? hic etiam potens eſſe vult? o rem
miſeram, atque acerbam! Neque mehercules
hoc indigne fero, quod verear, ne quid poſſit:
verum quod auſus eſt, quod ſperavit, ſeſe
apud tales viros aliquid ad perniciem poſſe
innocentis, id ipſum queror. Idcircone exper- 49
recta nobilitas, armis atque ferro rempubli-
cam recuperavit, ut, ad libidinem ſuam,
liberti ſervulique nobilium, bona, fortunas
veſtras noſtrasque vexare poſſent? Si id actum 142
eſt, fateor me erraſſe, qui hoc maluerim: fa-
teor inſaniſſe, qui cum illis ſenſerim. tametſi

inermis, judices, ſenſi. Sin autem victoria nobilium ornamento atque emolumento reipublicæ populoque Romano debet eſſe: tum vero optimo & nobiliſſimo cuique meam orationem gratiſſimam eſſe oportet. Quodſi quis eſt, qui & ſe & cauſam lædi putet, cum Chryſogonus vituperetur: is cauſam ignorat, ſe ipſum prope non novit. Cauſa enim ſplendidior fiet, ſi nequiſſimo cuique reſiſtetur. Ille improbiſſimus Chryſogoni fautor, qui ſibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc ſplendore cauſæ ſeparatur.

143 Verum hæc omnis oratio (ut jam ante dixi) mea eſt: qua me uti reſpublica, & dolor meus, & iſtorum injuria coegit. Sed Roſcius horum nil indignum putat: neminem accuſat: nihil de ſuo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola & ruſticus, iſta omnia, quæ vos per Sullam geſta eſſe dicitis, more, lege, jure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario ſolutus cupit a
144 vobis diſcedere. Si hac indigna ſuſpicione careat, animo æquo ſe carere ſuis omnibus commodis dicit. rogat, oratque te, Chryſogone, ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuam rem convertit: ſi nulla in re te fraudavit: ſi tibi optima fide ſua omnia conceſſit,

adnumeravit, appendit: ſi veſtitum, quo ipſe tectus erat, annulumque de digito ſuum tibi tradidit: ſi ex omnibus rebus ſe ipſum nudum, neque præterea quidquam excepit; ut ſibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in
egeſtate degere. Prædia mea tu poſſides; ego 50
aliena miſericordia vivo; concedo: & quod 145
animus æquus eſt, & quia neceſſe eſt. mea domus tibi patet, mihi clauſa eſt: fero. familia mea maxima uteris, ego ſervum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid inſequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obſto? Si ſpoliorum cauſa vis hominem occidere, ſpoliaſti. Quid quæris amplius? Si inimicitiarum: quæ ſunt tibi inimicitiæ cum eo, cujus ante prædia poſſediſti, quam ipſum cognoſti? Sin metuis: ab eone aliquid metuis, quem vides ipſum ab ſeſe tam atrocem injuriam propulſare non poſſe? Sin, quod bona, quæ Roſcii fuerunt, tua facta ſunt, idcirco hunc illius filium ſtudes perdere: nonne oſtendis, id te vereri, quod præter ceteros tu metuere non debeas, ne quando liberis pro-
ſcriptorum bona patria reddantur? Facis inju- 146
riam, Chryſogone, ſi majorem ſpem emptionis

didit, nec ſibi quidquam paternum
numenti quidem cauſa, reſervavit:
immortales, quæ iſta tanta crudel
quæ tam fera immaniſque natura? (
quam prædo fuit tam nefarius, qu
tam barbarus, ut, cum integram præ
ſanguine habere poſſet, cruenta ſpoli
147 here mallet? Scis hunc nihil haber
audere, nihil poſſe, nihil umquam
rem tuam cogitaſſe: & tamen oppugn
quem neque metuere potes, neque o
bes, nec quidquam habere jam reliqu
quod ei detrahere poſſis: niſi hoc in
putas, quod veſtitum ſedere in judici
quem tu e patrimonio, tamquam e na
nudum expuliſti. Quaſi vero neſcias
& ali & veſtiri a Cæcilia, Balearici fil

An quod diligenter defenditur, id tibi in- 51
dignum facinus videtur? Mihi crede, ſi pro 148
patris ejus hoſpitiis & gratia, vellent omnes
hujus hoſpites adeſſe, & auderent libere de-
fendere: ſatis copioſe defenderetur. ſin autem
pro magnitudine injuriæ, proque eo, quod
ſumma reſpublica in hujus periculo tentatur,
hæc omnes vindicarent; conſiſtere mehercule
vobis iſto in loco non liceret. Nunc ita de-
fenditur, non ſane ut moleſte ferre adverſarii
debeant, neque ut ſe potentia ſuperari putent.
Quæ domi gerenda ſunt, ea per Cæciliam 149
tranſiguntur: fori judiciique rationem Meſ-
ſalla, ut videtis, judices, ſuſcepit. qui ſi jam
ſatis ætatis atque roboris haberet, ipſe pro
Sex. Roſcio diceret. Quoniam ad dicendum
impedimento eſt ætas, & pudor, qui ornat
ætatem; cauſam mihi tradidit, quem ſua cauſa
cupere ac debere intelligebat: ipſe aſſiduitate,
conſilio, auctoritate, diligentia perfecit, ut
Sex. Roſcii vita, erepta de manibus ſectorum,
ſententiis judicum permitteretur. Nimirum,
judices, pro hac nobilitate pars maxima civi-
tatis in armis fuit: hæc acta res eſt, uti no-
biles reſtituerentur in civitatem, qui hoc fa-
cerent, quod facere Meſſallam videtis: qui
caput innocentis defenderent: qui injuriæ

reſiſterent: qui, quantum poſſent, in ſ
alterius, quam in exitio, mallent oſten
Quod ſi omnes, qui eodem loco nati
facerent; & reſpublica ex illis, & ipſi e
vidia minus laborarent.

52 Verum ſi a Chryſogono, judices, no
150 petramus, ut pecunia noſtra contentu
vitam ne petat: ſi ille adduci non poteſ
cum ademerit nobis omnia, quæ noſtra
propria, ne lucem quoque hanc, quæ
munis eſt, eripere cupiat: ſi non ſatis l
avaritiam ſuam pecunia explere, niſi e
crudelitate ſanguinis perlitus ſit: unum
fugium, judices, una ſpes reliqua eſt
Roſcio, eadem, quæ reipublicæ, veſtra
ſtina bonitas & miſericordia: quæ ſi m
ſalvi etiam nunc eſſe poſſumus. ſin ea cr
litas, quæ hoc tempore in republica ve
eſt, veſtros quoque animos (id quod
profecto non poteſt) duriores acerbiore
reddidit; actum eſt, judices: inter feras ſ
eſt ætatem degere, quam in hac tanta im
151 nitate verſari. Ad eamne rem vos refe
eſtis? ad eamne rem delecti, ut eos
demnaretis, quos ſectores ac ſicarii jugu
non potuiſſent? Solent hoc boni imperat
facere, cum prælium committunt, ut i

loco, quo fugam hoſtium fore arbitrentur,
milites collocent: in quos, ſi qui ex acie fu-
gerint, de improviſo incidant. Nimirum ſimi-
liter arbitrantur iſti bonorum emptores, vos
hic, tales viros, ſedere, qui excipiatis eos,
qui de ſuis manibus effugerint. Dii prohibeant,
judices, ut hoc, quod majores conſilium
publicum vocari voluerunt, præſidium ſecto-
rum exiſtimetur. An vero, judices, vos non 152
intelligitis, nihil aliud agi, niſi ut proſcripto-
rum liberi quavis ratione tollantur, & ejus
rei initium in veſtro jurejurando, atque in
Sex. Roſcii periculo quæri? Dubium eſt, ad
quem maleficium pertineat; cum videatis ex
altera parte ſectorem, inimicum, ſicarium,
eundemque accuſatorem hoc tempore, ex al-
tera parte egentem, probatum ſuis filium, in
quo non modo culpa nulla, ſed ne ſuſpicio
quidem potuit conſiſtere? Numquid aliud
videtis obſtare Roſcio, niſi quod patris bona
venierunt? Quod ſi id vos ſuſcipitis, & eadem 53
in re operam veſtram profitemini: ſi idcirco 153
ſedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi,
quorum bona venierunt: cavete, per deos im-
mortales, judices, ne nova & multo crudelior
per vos proſcriptio inſtaurata eſſe videatur.
Illam priorem, quæ facta eſt in eos, qui arma

capere potuerunt, tamen ſenatus ſuſcipere noluit, ne quid acrius, quam more majorum comparatum eſt, publico conſilio factum videretur: hanc vero, quæ ad eorum liberos atque infantium puerorum incunabula pertinet, niſi hoc judicio a vobis rejicitis, & aſpernamini, videte, per deos immortales, quem in locum rempublicam perventuram putetis.

154 Homines ſapientes, & iſta auctoritate & poteſtate præditos, qua vos eſtis, ex quibus rebus maxime reſpublica laborat, iis maxime mederi convenit. Veſtrum nemo eſt, quin intelligat, populum Romanum, qui quondam in hoſtes leniſſimus exiſtimabatur, hoc tempore domeſtica crudelitate laborare. Hanc tollite ex civitate, judices, hanc pati nolite diutius in hac republica verſari: quæ non modo id habet in ſe mali, quod tot cives atrociſſime ſuſtulit, verum etiam hominibus leniſſimis ademit miſericordiam conſuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus: etiam qui natura mitiſſimi ſumus, aſſiduitate moleſtiarum ſenſum omnem humanitatis ex animis amittimus.

M. TVLLII CICERONIS
PRO
Q. ROSCIO COMOEDO
ORATIO TERTIA.

Multa, quae deſunt, quaerenda.

malitiam naturæ, crederetur. Is ſcilicet vir I
optimus, & ſingulari ſide præditus, qui ſuo 1
judicio, tabulis ſuis, teſtibus uti conatur. Solent fere dicere, qui per tabulas homines .... citi pecuniam expenſam tulerunt: Egone talem virum corrumpere potui, ut mea cauſa falſum in codicem referret? Exſpecto, quam mox Chærea hac oratione utatur: Egone hanc manum, plenam perfidiæ, & hos digitos meos impellere potui, ut falſum perſcriberent nomen? Quodſi ille ſuas proferet tabulas: proferet ſuas quoque Roſcius. erit in illius tabulis hoc nomen: at in hujus non
erit. Cur potius illius, quam hujus, credetur? 2
Scripſiſſet ille, ſi non juſſu hujus expenſum tuliſſet? non ſcripſiſſet hic, quod ſibi expenſum ferri juſſiſſet? Nam, quemadmodum

turpe eſt ſcribere, quod non debeatur; ſic improbum eſt, non referre, quod debeas. æque enim tabulæ condemnantur ejus, qui verum non retulit; & ejus, qui falſum perſcripſit. Sed ego copia & facultate cauſæ confiſus, vide quo progrediar. Si tabulas C. Fannius accepti & expenſi profert ſuas, in ſuam rem, ſuo arbitratu ſcriptas: quo minus ſe-
3 cundum illum judicetis, non recuſo. Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut, quodcumque retuliſſet, id ratum haberet? ratum habebit Roſcius: profer. quod tibi fuerit perſuaſum, huic erit perſuaſum: quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. Paulo ante M. Perpernæ, P. Saturii tabulas poſcebamus: nunc tuas, C. Fanni Chærea, ſolius flagitamus, &, quo minus ſecundum eas lis
4 detur, non recuſamus. Quid ita non profers? Non conficit tabulas? Immo diligentiſſime. Non refert parva nomina in codices? Immo omnes ſummas. Leve & tenue hoc nomen? H-Sccc1ↄↄↄ ſunt. quomodo tibi tanta pecunia extraordinaria jacet? quomodo H-Sccc1ↄↄↄ in codice accepti & expenſi non ſunt? Proh dii immortales: eſſene quemquam tanta audacia præditum, qui, quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in

codicem injuratus referre noluit, id jurare in litem non dubitet? quod ſibi probare non poſſit, id perſuadere alteri conetur? Nimium 2
cito, ait, me indignari de tabulis: non habere 5
ſe hoc nomen in codice accepti & expenſi relatum confitetur: ſed in adverſariis patere contendit. Uſque eone te diligis, & magnifice circumſpicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, ſed ex adverſariis petas? ſuum codicem teſtis loco recitare, arrogantiæ eſt: ſuarum perſcriptionum & liturarum adverſaria proferre non amentia eſt? Quodſi eandem vim, dili- 6
gentiam, auctoritatemque habent adverſaria, quam tabulæ: quid attinet codicem inſtituere? conſcribere? ordinem conſervare? memoriæ tradere litterarum vetuſtatem? Sed ſi, quod adverſariis nihil credimus, idcirco codicem ſcribere inſtituimus: quod etiam apud omnes leve & infirmum eſt, id apud judicem grave & ſanctum eſſe ducetur? Quid eſt, quod ne- 7
gligenter ſcribamus adverſaria? quid eſt, quod diligenter conficiamus tabulas? qua de cauſa? quia hæc ſunt menſtrua, illæ ſunt æternæ: hæc delentur ſtatim, illæ ſervantur ſancte: hæc parvi temporis memoriam, illæ perpetuæ exiſtimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc ſunt dejecta, illæ in ordinem con-

fectæ. Itaque adverſaria in judicium protulit nemo: codicem protulit; tabulas recitavit.
3 Tu, C. Piſo, tali fide, virtute, gravitate, auctoritate ornatus, ex adverſariis pecuniam
8 petere non auderes. Ego, quæ clara ſunt conſuetudine, diutius dicere non debeo: illud vero, quod ad rem vehementer pertinet, quæro: quam pridem hoc nomen, Fanni, in adverſaria retuliſti? Erubeſcit: quid reſpondeat, neſcit: quid fingat extemplo, non habet. Sunt duo menſes jam, dices. Tamen in codicem acceptum & expenſum referri debuit. Amplius ſunt ſex menſes. Cur tamdiu jacet hoc nomen in adverſariis? Quid ſi tandem amplius triennium eſt? quomodo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menſtruas pæne rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius
9 in adverſariis jacere pateris? Utrum cetera nomina in codicem accepti & expenſi digeſta habes, an non? Si non: quomodo tabulas conficis? ſi etiam: quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in adverſariis relinquebas? Nolebas ſciri, debere Roſcium. cur ſcribebas? Rogatus eras, ne referres. cur in adverſariis ſcriptum habebas?

Sed hæc quamquam firma eſſe video, tamen ipſe mihi ſatisfacere non poſſum, niſi a C. Fannio ipſo teſtimonium ſumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum eſt, quod conor: difficile eſt, quod polliceor. niſi eundem & adverſarium & teſtem habuerit Roſcius, nolo
vocat. Pecunia tibi debebatur certa, quæ 4
nunc petitur per judicem: in qua legitimæ 10
partis ſponſio facta eſt. Hic tu ſi amplius H-S. nummo petiſti, quam tibi debitum eſt, cauſam perdidiſti: propterea quod aliud eſt judicium, aliud arbitrium. Judicium eſt pecuniæ certæ: Arbitrium incertæ. Ad judicium hoc modo venimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantum, quantum poſtulavimus, conſequamur. Ejus rei ipſa verba
formulæ teſtimonio ſunt. Quid eſt in judicio? 11
directum, aſperum, ſimplex. SI PARET H-S IↃↃↃ DARI OPORTERE. Hic, niſi planum facit, H-S IↃↃↃ ad libellam ſibi deberi, cauſam perdit. Quid eſt in arbitrio? mite, moderatum, QVANTVM AEQVIVS MELIVS, ID DARI. Ille tamen confitetur plus ſe petere, quam debeatur: ſed ſatis ſuperque habere dicit, quod ſibi ab arbitro tribuatur. Itaque alter cauſæ confidit: alter

12 diffidit. Quæ cum ita ſint; quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipſis H-S IↃↃↃ, de tuarum tabularum fide compromiſſum feceris, arbitrum ſumſeris, quantum æquius & melius ſit, dari, repromittive, ſi pareret? Quis in hanc rem fuit arbiter? Utinam is quidem Romæ eſſet! Romæ eſt. Utinam adeſſet in judicio! Adeſt. Utinam ſederet in conſilio C. Piſonis! Ipſe C. Piſo eſt. Eundemne tu arbitrum & judicem ſumebas? eidem & infinitam largitionem remittebas, & eundem in anguſtiſſimam formulam ſponſionis concludebas? Quis umquam ad arbitrum, quantum petiit, tantum abſtulit? nemo. quantum enim æquius eſſet ſibi dari, petiit. De quo nomine ad arbitrum adiſti, de eo ad judicem veniſti.
13 Ceteri cum ad judicem cauſam labefactari animadvertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad judicem venire eſt auſus: qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum ſumſit, judicavit, ſibi pecuniam non deberi. Jam duæ partes cauſæ ſunt confectæ: adnumeraſſe ſeſe negat: expenſum tuliſſe non dicit, cum tabulas non recitat. reliquum eſt, ut ſtipulatum ſe eſſe dicat. præterea enim, quemadmodum certam pecuniam petere poſ-
5 ſit, non reperio. Stipulatus es? ubi? quo die?

quo tempore? quo præſente? quis ſpopondiſſe
me dicit? nemo. Hic ego ſi finem faciam di- 14
cendi, ſatis fidei & diligentiæ meæ, ſatis
cauſæ & controverſiæ, ſatis formulæ & ſpon-
ſioni, ſatis etiam judici feciſſe videar, cur
ſecundum Roſcium judicari debeat. Pecunia
petita eſt certa; cum tertia parte ſponſio facta
eſt. Hæc pecunia neceſſe eſt, aut data, aut
expenſa lata, aut ſtipulata ſit. Datam non
eſſe, Fannius confitetur; expenſam latam non
eſſe, codices Fannii confirmant: ſtipulatam
non eſſe, taciturnitas teſtium concedit. Quid 15
ergo eſt? quod & reus is eſt, cui & pecunia
leviſſima & exiſtimatio ſanctiſſima fuit ſemper:
& judex eſt is, quem nos non minus bene de
nobis exiſtimare, quam ſecundum nos judicare
velimus; advocatio ea eſt, quam propter
omnium ſplendorem, ut judicem unum vereri
debeamus; perinde ac ſi in hanc formulam
omnia judicia legitima, omnia arbitria hono-
raria, omnia officia domeſtica concluſa &
comprehenſa ſint, perinde dicemus. Illa ſu-
perior fuit oratio neceſſaria, hæc erit volun-
taria; illa ad judicem, hæc ad C. Piſonem;
illa pro reo, hæc pro Roſcio: illa victo-
riæ, hæc bonæ exiſtimationis cauſa, compa-
rata.

6 Pecuniam petis, Fanni, a Roſcio: quam?
16 dic audacter & aperte. Utrum quæ tibi ex ſocietate debeatur? an, quæ ex liberalitate hujus promiſſa ſit & oſtentata? quorum alterum eſt gravius & odioſius: alterum levius & facilius. Quæ ex ſocietate debeatur? Quid ais? Hoc jam neque leviter ferendum eſt, neque negligenter defendendum. Si qua enim ſunt privata judicia ſummæ exiſtimationis, & pæne dicam capitis, tria hæc ſunt, fiduciæ, tutelæ, ſocietatis. Æque enim perfidioſum & nefarium eſt, fidem frangere, quæ continet vitam: & pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit: & ſocium fallere, qui ſe in negotio
17 conjunxit. Quæ cum ita ſint, qui ſit, qui ſocium fraudarit & fefellerit, conſideremus. dabit enim nobis jam tacite vita acta in alterutram partem firmum & grave teſtimonium. Q. Roſcius? Quid agis? Nonne, ut ignis in aquam conjectus, continuo reſtinguitur & refrigeratur; ſic refervens falſum crimen, in puriſſimam & caſtiſſimam vitam collatum, ſtatim concidit & extinguitur? Roſcius ſocium fraudavit? Poteſt hoc homini huic hærere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei, quam artis; plus veritatis, quam diſciplinæ poſſidet in ſe: quem populus Ro-

manus meliorem virum, quam hiſtrionem eſſe arbitratur: qui ita digniſſimus eſt ſcena propter artificium, ut digniſſimus ſit curia
propter abſtinentiam. Sed quid ego ineptus 18
de Roſcio apud Piſonem dico? ignotum hominem ſcilicet pluribus verbis commendo. eſtne quiſquam omnium mortalium, de quo melius exiſtimes tu? eſtne quiſquam, qui tibi purior, pudentior, humanior, officioſior, liberaliorque videatur? Quid tu, Saturi, qui contra hunc venis, exiſtimas aliter? nonne quotieſcunque in cauſa in nomen hujus incidiſti, toties hunc & virum bonum eſſe dixiſti, & honoris cauſa appellaſti? quod nemo niſi aut honeſtiſſimo aut amiciſſimo facere conſuevit.
Qua in re mihi ridicule es viſus eſſe 19
inconſtans, qui eundem & læderes & laudares: & virum optimum, & hominem improbiſſimum eſſe diceres. eundem tu & honoris cauſa appellabas, & virum primarium eſſe dicebas, & ſocium fraudaſſe arguebas. Sed, ut opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiæ concedebas: de hoc, ut exiſtimabas, prædicabas: Chæreæ arbitratu cauſam agebas.
Fraudavit 7
Roſcius. Eſt hoc quidem auribus animiſque hominum abſurdum. Quid, ſi tandem aliquem timidum, dementem, divitem, inertem nactus

eſſet, qui experiri non poſſet? tamen incre-
20 dibile eſſet. Verumtamen, quem fraudarit,
videamus. C. Fannium Chæream Roſcius
fraudavit. Oro, atque obſecro vos, qui no-
ſtis, vitam inter ſe utriuſque conferte: qui
non noſtis, faciem utriuſque conſiderate.
nonne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus
abraſa, olere malitiam, & clamitare callidi-
tatem videntur? nonne ab imis unguibus uſ-
que ad verticem ſummum (ſi quam conjectu-
ram affert hominibus tacita corporis figura)
ex fraude, fallaciis, mendaciis conſtare totus
videtur? qui idcirco capite & ſuperciliis ſem-
per eſt raſis, ne ullum pilum viri boni habere
dicatur. cujus perſonam præclare Roſcius in
ſcena tractare conſuevit: neque tamen pro
beneficio ei par gratia refertur. Nam Ballio-
nem illum improbiſſimum & perjuriſſimum
lenonem cum agit, agit Chæream, perſona illa
lutulenta, impura, inviſa, in hujus moribus,
natura, vitaque eſt expreſſa. Qui quamob-
rem Roſcium ſimilem ſui in fraude & malitia
exiſtimarit, nihil videtur: niſi forte, quod
præclare hunc imitari ſe in perſona lenonis
21 animadvertit. Quamobrem etiam atque etiam
conſidera, C. Piſo, quis quem fraudaſſe di-
catur. Roſcius Fannium? Quid eſt hoc?

probus improbum, pudens impudentem, per-
jurum caſtus, callidum imperitus, liberalis
avidum. Incredibile eſt, quemadmodum, ſi
Fannius Roſcium fraudaſſe diceretur, utrum-
que ex utriuſque perſona veriſimile videretur,
& Fannium per malitiam feciſſe, & Roſcium
per imprudentiam deceptum eſſe: ſic cum Ro-
ſcius Fannium fraudaſſe arguatur, utrumque
incredibile eſt, & Roſcium quidquam per ava-
ritiam appetiſſe, & Fannium quidquam per
ſe bonitate amiſiſſe. Principia ſunt hujuſmodi. 8
ſpectemus reliqua. H-S Iↄↄↄ Q. Roſcius 22
fraudavit Fannium. Qua de cauſa? Subri-
det Saturius, veterator, ut ſibi videtur. Ait
propter ipſa H-S Iↄↄↄ. Video: ſed tamen
cur ipſa H-S Iↄↄↄ tam vehementer concu-
pierit, quæro. nam tibi, M. Perperna, C. Piſo,
certe tanti non fuiſſent, ut ſocium fraudaretis.
Roſcio cur tanti fuerint, cauſam requiro.
Egebat? Immo locuples erat. Debebat? Im-
mo in ſuis nummis verſabatur. Avarus erat?
Immo etiam, antequam locuples, ſemper
liberaliſſimus munificentiſſimuſque fuit. Proh 23
deum hominumque fidem! qui H-S cccIↄↄↄ
cccIↄↄↄ cccIↄↄↄ quæſtus facere noluit
(nam certe H-S cccIↄↄↄ cccIↄↄↄ cccIↄↄↄ
merere & potuit & debuit, ſi poteſt Dionyſia

H-S CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ merere) is per
ſummam fraudem, & malitiam, & perfidiam
H-S IↃↃↃ appetiit? Et illa fuit pecunia in-
manis, hæc parvula: illa honeſta, hæc ſor-
dida: illa jucunda, hæc acerba: illa propria,
hæc in cauſa & in judicio collocata. Decem
his annis proximis H-S. ſexagies honeſtiſſime
conſequi potuit: noluit. laborem quæſtus rece-
pit; quæſtum laboris rejecit. populo Romano
adhuc ſervire non deſtitit: ſibi ſervire jampri-
24 dem deſtitit. Hoc tu umquam, Fanni, faceres?
& ſi hos quæſtus recipere poſſes, non eodem
tempore & geſtum & animam ageres? Dic
nunc te ab Roſcio H-S IↃↃↃ circumſcriptum
eſſe, qui tantas & tam infinitas pecunias non
propter inertiam laboris, ſed propter magni-
ficentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego
nunc illa dicam, quæ vobis in mentem venire
certo ſcio? Fraudabat te in ſocietate Roſcius.
Sunt jura, ſunt formulæ de omnibus rebus
conſtitutæ, ne quis aut in genere injuriæ,
aut ratione actionis errare poſſit. expreſſæ
ſunt enim ex uniuſcujuſque damno, dolore,
incommodo, calamitate, injuria, publicæ a
prætore formulæ, ad quas privata lis accom-
modetur.

Quæ

Quæ cum ita ſint, cur non arbitrum pro 9
ſocio adegeris Q. Roſcium, quæro. Formulam 25
non noras? Notiſſima erat. Judicio gravi ex-
periri nolebas? Quid ita? propter familiari-
tatem veterem? cur ergo lædis? Propter in-
tegritatem hominis? cur igitur inſimulas?
Propter magnitudinem criminis? Itane vero?
quem per arbitrum circumvenire non poſſes,
cujus de eà re proprium erat judicium, hunc
per judicem condemnabis, cujus de ea re nul-
lum eſt arbitrium? Quin tu hoc crimen aut
objice, ubi licet agere; aut jacére noli, ubi
non oportet. Tametſi jam hoc tuo teſtimonio
crimen ſublatum eſt. Nam, quo tu tempore
illa formula uti noluiſti, nihil hunc in ſocie-
tatem fraudis feciſſe oſtendiſti. Fecit pactio-
nem. Num tabulas habet, an non? Si non
habet, quemadmodum pactio eſt? ſi habet, cur
non nominas? Dic nunc Roſcium abs te petiſſe, 26
ut familiarem ſuum ſumeres arbitrum. non
petiit. Dic pactionem feciſſe, ut abſolveretur.
non pepigit. Quære, quare ſit abſolutus?
quod erat ſumma innocentia & integritate.
Quid enim factum eſt? veniſti domum ultro
Roſcii: ſatisfeciſti; quod temere commiſiſſes,
in judicium ut denuntiaret, rogaſti, ut igno-
ſceret; te affuturum negaſti; debere tibi ex

ſocietate nihil, clamitaſti. judici hic denuntiavit: abſolutus eſt. Tamen fraudis ac furti mentionem facere audes? Perſtat in impudentia. pactionem enim, inquit, mecum fecerat. Idcirco videlicet ne condemnaretur. Quid erat cauſæ, cur metueret, ne condemnaretur? Res erat manifeſta: furtum erat apertum.

27 Cujus rei furtum factum erat? Exorditur magna cum exſpectatione veteris hiſtrionis
10 exponere ſocietatem. Panurgus, inquit, fuit Fannii. is fuit ei cum Roſcio communis. Hic primum queſtus eſt non leviter Saturius, communem factum eſſe gratis cum Roſcio, qui pretio proprius fuiſſet Fannii. Largitus eſt ſcilicet homo liberalis, & diſſolutus, & bonitate affluens Fannius Roſcio? Sic puto.
28 Quoniam ille hic conſtitit paulisper, mihi quoque neceſſe eſt paulum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannii dicis fuiſſe. At ego totum Roſcii fuiſſe contendo. Quid erat enim Fannii? corpus. Quid Roſcii? diſciplina. Facies non erat: ars erat pretioſa. Ex qua parte erat Fannii, non erat H-S ıↄↄↄ. ex qua parte erat Roſcii, amplius erat H-S cccıↄↄↄ. Nemo enim illum ex trunco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico

æſtimabat. Nam illa membra merere per ſe
non amplius poterant duodecim æris: diſci-
plina, quæ erat ab hoc tradita, locabat ſe non
minus H-S ccciↄↄↄ. O ſocietatem captio- 29
ſam & indignam! ubi alter H-S iↄↄↄ, alter
ccciↄↄↄ quod ſit, in ſocietatem affert: niſi
idcirco moleſte pateris, quod H-S iↄↄↄ tu
ex arca proferebas, H-S ccciↄↄↄ ex diſci-
plina & artificio Roſcius promebat. Quam
enim rem & exſpectationem, quod ſtudium,
& quem favorem ſecum in ſcenam attulit
Panurgus? Quod Roſcii fuit diſcipulus. qui
diligebant hunc, illi favebant: qui admira-
bantur hunc, illum probabant: qui denique
hujus nomen audierant, illum eruditum &
perfectum exiſtimabant. Sic eſt vulgus: ex
veritate pauca, ex opinione multa æſtimat.
Quid ſciret ille, perpauci animadvertebant. 30
ubi didiciſſet, omnes quærebant. nihil ab hoc
pravum & perverſum produci poſſe arbitra-
bantur. Si veniret ab Statilio: tametſi artifi-
cio Roſcium ſuperaret, adſpicere nemo poſſet.
nemo enim, ſicut ex improbo patre probum
filium naſci, ſic ex peſſimo hiſtrione bonum
comœdum fieri poſſe exiſtimaret. Quia ve-
niebat a Roſcio, plus etiam ſcire, quam ſcie-
bat, videbatur. Quod item nuper in Erote 11

comœdo uſu venit: qui poſteaquam e ſcena non modo ſibilis, ſed etiam convicio explodebatur; ſicut in aram, confugit in hujus domum, diſciplinam, patrocinium, nomen. Itaque perbrevi tempore, qui ne in noviſſimis quidem erat hiſtrionibus, ad primos pervenit
31 comœdos. Quæ res extulit eum? Una commendatio hujus: qui tamen Panurgum illum, non ſolum ut Roſcii diſcipulus fuiſſe diceretur, domum recepit, ſed etiam ſummo cum labore, ſtomacho, miſeriaque erudiit. Nam, quo quiſque eſt ſollertior & ingenioſior, hoc docet iracundius & laborioſius. quod enim ipſe celeriter arripuit, id cum tarde percipi videt, diſcruciatur. Paulo longius oratio mea provecta eſt hac de cauſa, ut conditionem ſo-
32 cietatis diligenter cognoſceretis. Quæ deinde ſunt conſecuta? Panurgum, inquit, hunc, ſervum communem, Q. Flavius Tarquinienſis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dediſti. lite conteſtata, judicio damni injuria conſtituto, tu ſine me cum Flavio decidiſti. Utrum pro dimidia parte; an pro tota ſocietate? planius dicam, utrum pro me, an pro me & pro te? Pro me? potui, multorum exemplo: licitum eſt: jure fecerunt multi: nihil in ea re tibi injuriæ feci. peta

tu tuum, exige; & aufer, quod debetur.
ſuam quiſque partem juris poſſideat & perſe-
quatur. At enim tuum negotium geſſiſti bene.
Gere & tu tuum bene. Magno tuam dimidiam
partem decidiſti. Magno & tu tuam partem
decide. H-S cccɪↄↄↄ abſtuliſti. Si ſit hoc
vero; H-S cccɪↄↄↄ tu quoque aufer. Sed 12
hanc deciſionem Roſcii, oratione & opinione 33
augere licet: re & veritate mediocrem & te-
nuem eſſe invenietis. Accepit enim agrum
temporibus iis, cum jacerent pretia prædio-
rum: qui ager neque villam habuit, neque ex
ulla parte fuit cultus; qui nunc multo pluris
eſt, quam tunc fuit. neque id eſt mirum.
tum enim propter reipublicæ calamitates,
omnium poſſeſſiones erant incertæ; nunc,
deum immortalium benignitate, omnium for-
tunæ ſunt certæ: tum erat ager incultus ſine
tecto; nunc eſt cultiſſimus cum optima villa.
Verumtamen, quoniam natura tam malevo- 34
lus es, numquam iſta te moleſtia & cura libe-
rabo. Præclare ſuum negotium geſſit Roſcius:
fundum fructuoſiſſimum abſtulit: quid ad te?
tuam partem dimidiam, quemadmodum vis,
decide. Vertit hic rationem, & id, quod pro-
bare non poteſt, fingere conatur. De tota
e, inquit, decidiſti.

Ergo huc univerſa cauſa deducitur, utrum
Roſcius cum Flavio de ſua parte, an de tota
35 ſocietate fecerit pactionem. Nam ego Roſcium,
ſi quid communi nomine tetigit, confiteor
præſtare debere ſocietati. Societatis, non ſuas
lites redemit, cum fundum a Flavio accepit.
Quid ita ſatis non dedit, AMPLIVS A SE
NEMINEM PETITVRVM? Qui de ſua
parte decidit, reliquis integram relinquit
actionem. qui pro ſociis tranſigit, ſatiſdat,
neminem eorum poſtea petiturum. Quid ita
Flavio ſibi cavere non venit in mentem? ne-
ſciebat videlicet Panurgum fuiſſe in ſocietate?
Sciebat. Neſciebat, Fannium Roſcio eſſe ſo-
cium? Præclare. nam iſte cum eo litem con-
36 teſtatam habebat. Cur igitur decidit, & non
reſtipulatur, neminem amplius petiturum?
cur de fundo decidit, & judicio non abſolvi-
tur? cur tam imperite facit, ut nec Roſcium
ſtipulatione alliget, neque a Fannio judicio
37 ſe abſolvat? Eſt hoc primum & ex conditione
juris, & ex conſuetudine cautionis, graviſſi-
mum & firmiſſimum argumentum: quod ego
pluribus verbis amplecterer, ſi non alia cer-
tiora & clariora teſtimonia in cauſa haberem.
13 Et, ne forte me hoc fruſtra pollicitum eſſe
prædices: te, te, inquam, Fanni, ab tuis

ſubſelliis contra te teſtem ſuſcitabo. Criminatio tua quæ eſt? Roſcium cum Flavio pro ſocietate decidiſſe. Quo tempore? Abhinc annis IV. Defenſio mea quæ eſt? Roſcium pro ſua parte cum Flavio tranſegiſſe. Repromittis tu abhinc triennium Roſcio. Quid? recita iſtam reſtipulationem clarius. Attende, quæſo, Piſo. Fannium invitum, & huc atque illuc tergiverſantem, teſtimonium contra ſe dicere cogo. Quid enim reſtipulatio clamat? QVOD A FLAVIO ABSTVLERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLVTVRVM SPONDEO. Tua vox eſt, Fanni. Quid tu 38
auferre potes a Flavio, ſi Flavius nihil debet? Quid hic porro nunc reſtipulatur, quod jampridem ipſe exegit? quid vero Flavius tibi daturus eſt, qui Roſcio omne, quod debuit, diſſolvit? cur in re tam veteri, in negotio tam confecto, in ſocietate diſſoluta, nova hæc reſtipulatio interponitur? Quis eſt hujus reſtipulationis ſcriptor? teſtis? arbiter? quis? tu Piſo. Tue enim Q. Roſcium pro opera, pro labore, quod cognitor fuiſſet, quod vadimonia obiſſet, rogaſti, ut Fannio daret H-S CCCIↃↃↃ, hac conditione, ut, ſi quid ille exegiſſet a Flavio, partem ejus dimidiam Roſcio diſſolveret. Satisne iſta reſtipulatio

dicere tibi videtur aperte, Roſcium pro ſe
39 decidiſſe? At enim forſitan hoc tibi veniat in
mentem, repromiſiſſe Fannium Roſcio, ſi quid
a Flavio exegiſſet, ejus partem dimidiam; ſed
omnino exegiſſe nihil. Quid? tu non exitum
exactionis, ſed initium repromiſſionis ſpectare
debes? neque, ſi ille perſequi noluit, non,
quod in ſe fuit, judicavit, Roſcium ſuas, non
ſocietatis lites redemiſſe? Quid ſi tandem
planum facio, poſt deciſionem veterem Roſcii,
poſt repromiſſionem recentem hanc Fannii,
H-S ccciɔɔɔ Fannium a Q. Flavio, Panurgi
nomine abſtuliſſe? tamen diutius illudere viri
optimi exiſtimationi, Q. Roſcii, audebit?

14 Paulo ante quærebam, id quod vehemen-
40 ter ad rem pertinebat, qua de cauſa Flavius,
cum de tota lite faceret pactionem, neque
ſatis acciperet a Roſcio, neque judicio abſol-
veretur a Fannio. nunc vero (id quod mirum
& incredibile eſt) requiro, quamobrem, cum
de tota re decidiſſet cum Roſcio, H-S ccciɔɔɔ
ſeparatim Fannio diſſolvit? Hoc loco, Saturi,
quid pares reſpondere, ſcire cupio. utrum
omnino Fannium a Flavio H-S ccciɔɔɔ non
abſtuliſſe? an alio nomine & alia de cauſa ab-
41 ſtuliſſe? Si alia de cauſa: quæ ratio tibi cum
eo interceſſerat? nulla. Addictus erat tibi?

non. fruſtra tempus contero. Omnino, inquit, H-S cccıↄↄↄ a Flavio non abſtulit, neque Panurgi nomine, neque cujuſquam. Si planum facio, poſt hanc recentem ſtipulationem Roſcii, H-S cccıↄↄↄ a Flavio te abſtuliſſe; numquid cauſæ eſt, quin ab judicio abeas turpiſſime victus? Quo teſte igitur hoc pla- 42
num faciam? Venerat, ut opinor, hæc res in judicium. Certe. Quis erat petitor? Fannius. Quis reus? Flavius. Quis judex? Cluvius. Ex his unus mihi teſtis eſt producendus, qui pecuniam datam dicat. Quis eſt ex his graviſſimus? Sine controverſia, qui omnium judicio comprobatus eſt judex. Quem igitur ex his tribus a me teſtem ſpectabis? petitorem? Fannius eſt: contra ſe numquam teſtimonium dicet. Reum? Flavius eſt. Is jampridem eſt mortuus. Si viveret, verba ejus audiretis. Judicem? Cluvius eſt. Quid is dicit? H-S cccıↄↄↄ Panurgi nomine Flavium Fannio diſſolviſſe: quem tu ſi ex cenſu ſpectas; eques Romanus eſt: ſi ex vita; homo clariſſimus eſt: ſi ex te; judicem ſumſiſti: ſi ex veritate; id, quod ſcire potuit & debuit, dixit. Nega, nega nunc, equiti Romano, ho- 43
mini honeſto, judici tuo, credi oportere. Circumſpicit, æſtuat: negat nos Cluvii teſtimo-

nium recitaturos. recitabimus. Erras: inani & tenui ſpe te conſolaris. Recita teſtimonium T. Manilii & C. Luſcii Ocreæ, duorum ſenatorum, hominum ornatiſſimorum, qui ex Cluvio audierunt. (TESTIMONIVM T. MANILII, ET C. LVSCII OCREAE.) Utrum dicis? Luſcio & Manilio; an & Cluvio non eſſe cre-
15 dendum? Planius atque apertius dicam. Utrum Luſcius & Manilius nihil de H-S CCCIↃↃↃ ex Cluvio audierunt? an Cluvius falſum Luſcio & Manilio dixit? Hoc ego loco, ſoluto & quieto ſum animo; &, quorſum recidat reſponſum tuum, non magnopere laboro. Firmiſſimis enim & ſanctiſſimis teſtimoniis virorum optimorum cauſa Roſcii communita eſt.
44 Si jam tibi deliberatum eſt; quibus abroges fidem jurisjurandi, reſponde. Manilio & Luſcio negas eſſe credendum? dic, aude. eſt tuæ contumaciæ, arrogantiæ, vitæque univerſæ vox. Quid exſpectas, quam mox ego Luſcium & Manilium dicam, ordine, eſſe ſenatores; ætate, grandes natu; natura, ſanctos & religioſos; copiis rei familiaris, locupletes & pecunioſos? non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis ſeveriſſime fructum, quem meruerunt, retribuam. magis mea adoleſcentia indiget illorum bona exiſtimatione,

quam illorum ſeveriſſima ſenectus deſiderat meam laudem. Tibi vero, Piſo, diu delibe- 45
randum, & conçoquendum eſt, utrum potius Chæreæ injurato in ſua lite, an Manilio & Luſcio juratis in alieno judicio credas. Reliquum eſt, ut Cluvium falſum dixiſſe Luſcio & Manilio contendat: quod ſi facit, qua impudentia eſt, eumne teſtem improbabit, quem judicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipſe crediderit? ejus teſtis ad judicem fidem infirmabit, cujus propter fidem & religionem judicis, teſtes comparabat? quem ego ſi ferrem judicem, refugere non deberet: cum teſtem producam, reprehendere audebit? Dixit enim, inquit, injuratus Luſcio & Ma-
nilio. Si diceret juratus, crederes? At quid 46
intereſt inter perjurum & mendacem? Qui 16
mentiri ſolet, pejerare conſuevit. quem ego, ut mentiatur, inducere poſſum, ut pejeret, exorare facile potero. nam, qui ſemel a veritate deflexit, hic non majore religione ad perjurium, quam ad mendacium perduci conſuevit. quis enim deprecatione deorum, non conſcientiæ fide commovetur? Propterea quæ pœna ab diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci conſtituta eſt. Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum com-

prehenditur, ſed ex perfidia & malitia, per
quam inſidiæ tenduntur alicui, dii immortales
hominibus iraſci & ſuccenſere conſuerunt.
47 At ego hoc ex contrario contendo. Levior eſſet
auctoritas Cluvii, ſi diceret juratus, quam nunc
eſt, cum dicit injuratus. Tum enim forſitan
improbis nimis cupidus videretur, qui, qua
de re judex fuiſſet, teſtis eſſet. nunc omni-
bus inimicis neceſſe eſt caſtiſſimus & conſtan-
tiſſimus eſſe videatur, qui id, quod ſcit, fa-
48 miliaribus ſuis dicit. Dic nunc, ſi potes, ſi
res, ſi cauſa patitur, Cluvium eſſe mentitum.
Mentitus eſt Cluvius? Ipſa mihi veritas ma-
num injecit, & pauliſper conſiſtere & com-
morari cogit. Unde hoc totum ductum & con-
flatum mendacium eſt? Roſcius eſt videlicet
homo callidus & verſutus. Hoc initio cogi-
tare cœpit: quoniam Fannius a me petit
H-S ɪↄↄↄ, petam a C. Cluvio, equite Ro-
mano, ornatiſſimo homine, ut mea cauſa
mentiatur: dicat, deciſionem factam eſſe,
quæ facta non eſt: H-S cccɪↄↄↄ a Flavio
data eſſe Fannio, quæ data non ſunt. Eſt hoc
principium improbi animi, miſeri ingenii,
49 nullius conſilii. Quid deinde? Poſteaquam
ſe præclare confirmavit, venit ad Cluvium.
Quem hominem? levem? immo graviſſimum.

mobilem? immo conſtantiſſimum. familiarem? immo alieniſſimum. Hunc poſteaquam ſalutavit, rogare cœpit, blande & conciune, ſcilicet: mentire mea cauſa, viris optimis, tuis familiaribus præſentibus; dic, Flavium cum Fannio de Panurgo decidiſſe, qui nihil tranſegit; dic, H-S ccciↄↄↄ dediſſe, qui aſſem nullum dedit. Quid ille reſpondit? Ego vero cupide & libenter mentiar tua cauſa; &, ſi quando me vis pejerare, ut paululum tu compendii facias, paratum fore ſcito: non fuit cauſa, cur tantum laborem caperes, & ad me venires: per nuntium hoc, quod erat tam leve, tranſigere potuiſti. Proh deum ho- 17
minumque fidem! hoc aut Roſcius umquam 50
a Cluvio petiſſet, ſi H-S millies in judicium haberet? aut Cluvius Roſcio petenti conceſſiſſet, ſi univerſæ prædæ particeps eſſet? Vix mediusfidius tu, Fanni, a Ballione, aut aliquo ejus ſimili hoc expoſtulare auderes, & impetrare poſſes, quod cum eſt veritate falſum, tum ratione quoque eſt incredibile. Obliviſcor enim, Roſcium & Cluvium viros eſſe primarios: improbos temporis cauſa eſſe fingo. Falſum ſubornavit teſtem Roſcius Cluvium. 51
cur tam ſero? cur, cum altera pe[illegible]
venda eſſet, non tum [illegible]

antea H-S ıɔɔɔ diſſolverat. Deinde, ſi jam
perſuaſum erat Cluvio, ut mentiretur: cur
potius H-S cccıɔɔɔ, quam cccıɔɔɔ cccıɔɔɔ
cccıɔɔɔ data dixit Fannio a Flavio, cum ex
reſtipulatione pars ejus dimidia Roſcii eſſet?
Jam intelligis, C. Piſo, ſibi ſoli, ſocietati nihil
Roſcium petiſſe. Hoc cum ſentit Saturius eſſe
apertum, reſiſtere & repugnare contra veri-
tatem non audet: aliud fraudis & inſidiarum
eodem veſtigio diverticulum reperit.

52 Petiſſe, inquit, ſuam partem Roſcium a
Flavio confiteor: vacuam & integram reli-
quiſſe Fannii concedo: ſed, quod ſibi exegit,
id commune ſocietatis factum eſſe contendo.
Quo nihil captioſius, neque indignius poteſt
dici. Quæro enim, potueritne Roſcius ex
ſocietate ſuam partem petere, necne? Si non
potuit: quemadmodum abſtulit? ſi potuit:
quemadmodum non ſibi exegit? Nam quod
53 ſibi petitur, certe alteri non exigitur. An ita
eſt? ſi, quod univerſæ ſocietatis fuiſſet, pe-
tiſſet; quod tum redactum eſſet, æqualiter
omnes partirentur: nunc, cum petierit, quod
ſuæ partis eſſet; non, quod abſtulit, ſoli ſibi
18 exegit? Quid intereſt inter eum, qui per ſe
litigat, & qui cognitor eſt datus? qui per ſe
litem conteſtatur, ſibi ſoli petit: alteri nemo

poteſt, niſi qui cognitor eſt factus. Itane vero? cognitor ſi fuiſſet tuus, quod viciſſet judicio, ferres tuum. ſuo nomine petiit: quod abſtulit, ſibi, non tibi exegit. Quodſi quiſ- 54
quam petere poteſt alteri, qui cognitor non eſt factus: quæro, quid ita, cum Panurgus eſſet interfectus, & lis conteſtata cum Flavio damni injuria eſſet, tu in eam litem cognitor Roſcii ſis factus: cum præſertim ex tua oratione, quodcumque tibi peteres, huic peteres: quodcumque tibi exigeres, id in ſocietatem recideret. Quodſi ad Roſcium nihil perveniret, quod tu a Flavio abſtuliſſes, niſi te in ſuam litem dediſſet cognitorem; ad te pervenire nihil debet, quod Roſcius pro ſua parte exegit; quoniam tuus cognitor non eſt factus.
Quid enim huic rei reſpondere poteris, Fanni, 55
cum de ſua parte Roſcius tranſegit cum Flavio, actionem tibi tuam reliquit, an non? Si non reliquit, quemadmodum H-S CCCIƆƆƆ ab eo poſtea exegiſti? ſi reliquit, quid ab hoc petis, quod per te perſequi & petere debes? Simillima enim & maxime gemina ſocietas hereditatis eſt. Quemadmodum ſocius in ſocietate habet partem; ſic heres in hereditate habet partem. ut heres ſibi ſoli, non coheredibus petit; ſic ſocius ſibi ſoli

petit: & quemadmodum uterque pro ſua parte petit, ſic pro ſua parte diſſolvit: heres ex ſua parte, qua hereditatem adiit: ſocius ex ea,
56 qua ſocietatem coiit. Quemadmodum ſuam partem Roſcius ſuo nomine condonare potuit Flavio, ut eam tu non peteres; ſic, cum exegit ſuam partem, & tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet; niſi forte tu, perverſo more, quod hujus eſt, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perſtat in ſententia Saturius: quodcumque ſibi petat ſocius, id ſocietatis fieri. Quod ſi ita eſt: qua (malum) ſtultitia fuit Roſcius, qui ex juriſperitorum conſilio & auctoritate reſtipularetur a Fannio diligenter, ut, quod is exegiſſet a Flavio, dimidiam partem ſibi diſſolveret: ſiquidem, ſine cautione & repromiſſione, nihilominus id Fannius ſocietati, hoc eſt, Roſcio debebat?

Deſiderantur non pauca.

M. TVLLII CICERONIS
IN
Q. CAECILIVM
ORATIO
DE
ACCVSATORE IN C. VERREM CONSTITVENDO,
QVAE
DIVINATIO
DICITVR.
ORATIO QVARTA.

Si quis veſtrum, judices, aut eorum, qui 1
adſunt, forte miratur, me, qui tot annos in 1
cauſis judiciiſque publicis ita ſim verſatus, ut defenderim multos, læſerim neminem, ſubito nunc mutata voluntate, ad accuſandum deſcendere: is, ſi mei conſilii cauſam rationemque cognoverit, una & id, quod facio, probabit, & in hac cauſa profecto neminem præponendum eſſe mihi actorem putabit. Cum 2
quæſtor in Sicilia fuiſſem, judices, itaque ex ea provincia deceſſiſſem, ut Siculis omnibus

ſuis fortunis conſtitutum eſſe arb
Qui nunc populati atque vexati, cu
publice ſæpe venerunt, ut ſuarum f
omnium cauſam defenſionemque ſ
me ſæpe eſſe pollicitum, ſæpe oſter
bant, ſi quod tempus accidiſſet, qu
aliquid a me requirerent, commo
3 me non defuturum. Veniſſe tempu
non jam ut commoda ſua, ſed ut
lutemque totius provinciæ defende
jam ne deos quidem in ſuis urbibus
confugerent, habere; quod eorum
ſanctiſſima C. Verres ex delubris r
mis ſuſtuliſſet. Quas res luxuries in
crudelitas in ſuppliciis, avaritia in
ſuperbia in contumeliis efficere potu
omnes ſeſe hoc uno prætore per t
pertuliſſe: rogare & orare, ne illos

defendendos homines ab ineunte adoleſcentia dediſſem, tempore atque officio coactus ad accuſandum traducerer. Dicebam, habere eos actorem Q. Cæcilium, qui præſertim quæſtor in eadem provincia poſt me quæſtorem fuiſſet. Quo ego adjumento ſperabam hanc a me moleſtiam poſſe demoveri, id mihi erat adverſarium maxime. Nam illi multo mihi hoc facilius remiſiſſent, ſi iſtum non noſſent, aut ſi iſte apud eos quæſtor non fuiſſet. Adductus 5
ſum, judices, officio, fide, miſericordia, multorum bonorum exemplo, veteri conſuetudine, inſtitutoque majorum, ut onus hoc laboris atque officii, non ex meo, ſed ex meorum neceſſariorum tempore, mihi ſuſcipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa me res, judices, conſolatur, quod hæc, quæ videtur eſſe accuſatio mea, non potius accuſatio, quam defenſio eſt exiſtimanda. Defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam. Quamobrem, ſi mihi unus eſt accuſandus, propemodum manere in inſtituto meo videor, & non omnino a defendendis hominibus ſublevandiſque diſcedere.
Quodſi hanc cauſam tam idoneam, tam il- 6
luſtrem, tam gravem non haberem; ſi aut hoc a me Siculi non petiſſent, aut mihi cum Siculis

cauſa tantæ neceſſitudinis non intercederet
hoc, quod facio, me reipublicæ cauſa fa
profiterer, ut homo ſingulari cupiditate,
dacia, ſcelere præditus, cujus furta at
flagitia non in Sicilia ſolum, ſed in Ach
Aſia, Cilicia, Pamphylia, Romæ den
ante oculos omnium maxima turpiſſim
noſſemus, me agente in judicium vocare
quis tandem eſſet, qui meum factum aut
3 ſilium poſſet reprehendere? Quid eſt,
7 deum hominumque fidem! in quo ego
publicæ plus hoc tempore prodeſſe poſ
Quid eſt, quod aut populo Romano gra
eſſe debeat, aut ſociis exteriſque nation
optatius eſſe poſſit, aut ſaluti fortuni
omnium magis accomodatum ſit? Popul
vexatæ, funditus everſæ provinciæ: ſo
ſtipendiariique populi Romani afflicti, mi
jam non ſalutis ſpem, ſed exitii ſolatium q
8 runt. Qui judicia manere apud ordinem
natorium volunt, queruntur, accuſatore
idoneos non habere: qui accuſare poſſu
judiciorum ſeveritatem deſiderant. Popu
Romanus interea, tametſi multis incommo
difficultatibuſque affectus eſt, tamen n
æque in republica atque illam veterem ju
ciorum vim gravitatemque requirit. Judic

rum deſiderio tribunicia poteſtas efflagitata eſt: judiciorum levitate ordo quoque alius ad res judicandas poſtulatur: judicum culpa atque dedecore etiam cenſorium nomen, quod aſperius antea populo videri ſolebat, id nunc poſcitur; id jam populare atque plauſibile factum eſt. In hac libidine hominum nocen- 9
tiſſimorum, in populi Romani quotidiana querimonia, judiciorum infamia, totius ordinis offenſione, cum hoc unum his tot incommodis remedium eſſe arbitrárer, ut homines idonei atque integri cauſam reipublicæ legumque ſuſciperent: fateor, me, ſalutis omnium cauſa, ad eam partem acceſſiſſe reipublicæ ſublevandæ, quæ maxime laboraret. Nunc, quo- 10
niam, quibus rebus adductus ad cauſam acceſſerim, demonſtravi, dicendum neceſſario eſt de contentione noſtra, ut in conſtituendo accuſatore, quid ſequi poſſitis, habeatis.

Ego ſic intelligo, judices: cum de pecuniis repetundis nomen cujuſpiam deferatur, ſi certamen inter aliquos ſit, cui potiſſimum delatio detur, hæc duo in primis ſpectari oportere: quem maxime velint actorem eſſe ii, quibus factæ eſſe dicantur injuriæ; & quem minime velit is, qui eas injurias feciſſe arguatur. In hac cauſa, judices, tametſi 4

11 utrumque eſſe arbitror perſpicuum, tamen de utroque dicam, & de eo prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc eſt, de voluntate eorum, quibus injuriæ factæ ſunt; quorum cauſa judicium de pecuniis repetundis eſt conſtitutum. Siciliam provinciam C. Verres per triennium depopulatus eſſe, Siculorum civitates vaſtaſſe, domos exinaniſſe, fana ſpoliaſſe dicitur. Adſunt, queruntur Siculi univerſi: ad meam fidem, quam habent ſpectatam jam, & diu cognitam, confugiunt: auxilium ſibi per me a vobis atque a populi Romani legibus petunt: me defenſorem calamitatum ſuarum, me ultorem injuriarum, me cognitorem juris ſui, me actorem cauſæ to-
12 tius eſſe voluerunt. Utrum, Q. Cæcili, hoc dices, me non Siculorum rogatu ad cauſam accedere; an optimorum fideliſſimorumque ſociorum voluntatem apud hos gravem eſſe non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum eſſe ſimulas, maxime exiſtimari vult, Siculos hoc a me non petiſſe: primum cauſam inimici tui ſublevabis, de quo non præjudicium, ſed plane judicium jam factum putatur, quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem ſuæ cauſæ contra illius inju-
13 rias quæſiſſe. Hoc ſi tu, inimicus ejus, factum

negabis, quod ipſe, cui maxime hæc res ob-
ſtat, negare non audet: videto, ne nimium
familiariter inimicitias exercere videare. De-
inde ſunt teſtes, viri clariſſimi noſtræ civita-
tis, quos omnes a me nominari non eſt ne-
ceſſe: eos, qui adſunt, appellabo: quos, ſi
mentirer, teſtes eſſe impudentiæ meæ minime
vellem. Scit is, qui eſt in conſilio, C. Mar-
cellus: ſcit is, quem adeſſe video, Cn. Len-
tulus Marcellinus: quorum fide atque præſi-
dio Siculi maxime nituntur, quod omnino
Marcellorum nomini tota illa provincia ad-
juncta eſt. Hi ſciunt, hoc non modo a me 14
petitum eſſe, ſed ita ſæpe & ita vehementer
eſſe petitum, ut aut cauſa mihi ſuſcipienda
fuerit, aut officium neceſſitudinis repudian-
dum. Sed quid ego his teſtibus utor, quaſi
res dubia aut obſcura ſit? Adſunt homines
ex tota provincia nobiliſſimi, qui præſentes
vos orant atque obſecrant, judices, ut in
actore cauſæ ſuæ deligendo veſtrum judicium
ab ſuo judicio ne diſcrepet. Omnium civita-
tum totius Siciliæ legationes adſunt, præter
duas civitates: quarum duarum, ſi adeſſent,
duo crimina vel maxima minuerentur, quæ
cum his civitatibus C. Verri communicata
ſunt. At enim cur a me potiſſimum hoc præ- 15

ſidium petiverunt? Si eſſet dubium, petiſſent a me præſidium, necne, dicerem, cur petiſſent. Nunc vero, cum id ita perſpicuum ſit, ut oculis judicare poſſitis: neſcio cur hoc mihi detrimento eſſe debeat, ſi id mihi objiciatur,
16 me potiſſimum eſſe delectum. Verum id mihi non ſumo, judices, & hoc non modo in oratione mea non pono, ſed ne in opinione quidem cujuſquam relinquo, me omnibus patronis eſſe præpoſitum. Non ita eſt: ſed uniuſcujuſque temporis, valetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio eſt. Mea fuit ſemper hæc in hac re voluntas & ſententia, quemvis ut hoc mallem de iis, qui eſſent idonei, ſuſcipere, quam me: me ut mallem, quam nemi-
5 nem. Reliquum eſt jam, ut illud quæramus,
17 cum hoc conſtet, Siculos a me petiſſe, ecquid hanc rem apud vos animoſque veſtros valere oporteat: ecquid auctoritatis apud vos in ſuo jure repetundo ſocii populi Romani, ſupplices veſtri, habere debeant. De quo quid ego plura commemorem? quaſi vero dubium ſit, quin tota lex de pecuniis repetundis ſociorum cauſa
18 conſtituta ſit. Nam civibus cum ſunt ereptæ pecuniæ, civili fere actione & privato jure repetuntur: hæc lex ſocialis eſt: hoc jus nationum exterarum eſt: hanc habent arcem,

minus aliquanto nunc quidem munitam, quam
antea; verumtamen, ſi qua reliqua ſpes eſt,
quæ ſociorum animos conſolari poſſit, ea tota
in hac lege poſita eſt: cujus legis non modo
a populo Romano, ſed etiam ab ultimis na-
tionibus jampridem ſeveri cuſtodes requirun-
tur. Quis igitur eſt, qui neget oportere eo- 19
rum arbitratu lege agi, quorum cauſa lex ſit
conſtituta? Sicilia tota, ſi una voce loquere-
tur, hoc diceret: Quod auri, quod argenti,
quod ornamentorum in meis urbibus, ſedi-
bus, delubris fuit; quod in unaquaque re,
beneficio ſenatus populique Romani, juris ha-
bui, id mihi tu, C. Verres, eripuiſti atque
abſtuliſti: quo nomine abs te ſeſtertium mil-
lies ex lege repeto. Si univerſa, ut dixi, pro-
vincia loqui poſſet, hac voce uteretur: quo-
niam id non poterat, harum rerum actorem,
quem idoneum eſſe arbitrata eſt, ipſa delegit.
In hujusmodi re quiſquam tam impudens re- 20
perietur, qui ad alienam cauſam, invitis iis,
quorum negotium eſt, accedere aut adſpirare
audeat? Si tibi, Q. Cæcili, hoc Siculi dice- 6
rent: Te non novimus: neſcimus, qui ſis:
numquam te antea vidimus: ſine nos per eum
noſtras fortunas defendere, cujus fides eſt
nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuivis

probare deberent? nunc hoc dicunt: utr
que ſe noſſe: alterum ſe cupere defenſorem
fortunarum ſuarum, alterum plane n
21 Cur nolint, etiamſi tacent, ſatis dicunt. ve
non tacent. tamen his invitiſſimis te offe
tamen in aliena cauſa loquere? tamen
defendes, qui ſe ab omnibus deſertos po
quam abs te defenſos eſſe malunt? tame
operam tuam pollicebere, qui te neque
ſuam cauſam, nec, ſi cupias, poſſe arbit
tur? Cur eorum ſpem exiguam reliqua
fortunarum, quam habent in legis & ju
ſeveritate poſitam, vi extorquere cona
cur te interponis, invitiſſimis his, quibus
xime lex conſultum eſſe vult? cur de qu
in provincia non optime es meritus, eos r
plane fortunis omnibus conaris evertere?
his non modo perſequendi juris ſui, ſed et
deplorandæ calamitatis adimis poteſtat
22 Num, te actore, quem eorum affuturum
tas, quos intelligis, non ut per te alium,
ut per aliquem teipſum, ulciſcantur, la
rare?

7 At enim ſolum id eſt, ut me Siculi
xime velint: alterum illud, credo, obſcur
eſt, a quo Verres minime ſe accuſari ve
Ecquis umquam tam palam de honore, t

vehementer de ſalute ſua contendit, quam
ille, atque illius amici, ut ne hæc mihi dela-
tio detur? Sunt multa, quæ Verres in me eſſe
arbitratur, quæ ſcit in te, Q. Cæcili, non eſſe:
quæ cujusmodi in utroque noſtrum ſint, paulo
poſt commemorabo. Nunc tantum id dicam, 23
quod tacitus tu mihi aſſentiare: nullam rem
in me eſſe, quam ille contemnat: nullam in
te, quam pertimeſcat. Itaque magnus ille
defenſor & amicus ejus tibi Hortenſius ſuf-
fragatur, me oppugnat; aperte ab judicibus
petit, ut tu mihi anteponare; & ait, hoc ſe
honeſte, ſine ulla invidia, ac ſine ulla offen-
ſione contendere. Non enim, inquit, illud
peto, quod ſoleo, cum vehementius conten-
di, impetrare; reus ut abſolvatur, non peto:
ſed ut ab hoc potius, quam ab illo, accuſetur,
id peto. Da mihi hoc: concede, quod facile
eſt, quod honeſtum, quod non invidioſum:
quod cum dederis, ſine ullo tuo periculo,
ſine infamia illud dederis, ut is abſolvatur,
cujus ego cauſa laboro. Et ait idem, ut ali- 24
quis metus adjunctus ſit ad gratiam, certos
eſſe in conſilio, quibus oſtendi tabellas velit.
id eſſe perfacile. non enim ſingulos ferre ſen-
tentias, ſed univerſos conſtituere: ceratam
unicuique tabellam dari cera legitima, non

illa infami ac nefaria. Atque is non t
propter Verrem laborat, quam quod ei
minime res tota delectat. Videt enim, ſ
pueris nobilibus, quos adhuc eluſit; ſi a qu
druplatoribus, quos non ſine cauſa conten
ſemper, ac pro nihilo putavit, accuſandi v
luntas ad viros fortes, ſpectatosque homi
translata ſit, ſe in judiciis dominari non po
8 Huic ego homini jam ante denuntio, ſi a
25 cauſam hanc vos agi volueritis, rationem
defendendi totam eſſe mutandam; & ita
men mutandam, ut meliore & honeſti
conditione ſit, quam qua ipſe eſſe vult;
imitetur homines eos, quos ipſe vidit ampl
ſimos, L. Craſſum & M. Antonium; qui ni
ſe arbitrabantur ad judicia cauſasque ami
rum, præter fidem & ingenium, afferre op
tere. Nihil erit, quod, me agente, arbit
tur, judicium ſine magno multorum pe
26 culo poſſe corrumpi. Ego in hoc judicio mi
Siculorum cauſam receptam, populi Roma
ſuſceptam eſſe arbitror: ut mihi non un
homo improbus opprimendus ſit, id qu
Siculi petiverunt, ſed omnino improbita
id quod populus Romanus jamdiu flagitat
exſtinguenda atque delenda ſit. In quo eg
quid eniti, aut quid efficere poſſim, mal

n aliorum ſpe relinquere, quam in oratione
nea ponere.

Tu vero, Cæcili, quid potes? quo tem- 27
pore, aut qua in re non modo ſpecimen ce-
teris aliquod dediſti, ſed tute tui periculum
feciſti? In mentem tibi non venit, quid ne-
gotii ſit cauſam publicam ſuſtinere? vitam
alterius totam explicare? atque eam non
modo in animis judicum, ſed etiam in oculis
conſpectuque omnium exponere? ſociorum
ſalutem, commoda provinciarum, vim legum,
gravitatem judiciorum defendere? Cognoſce 9
ex me, quoniam hoc primum tempus diſcendi
nactus es, quam multa eſſe oporteat in eo,
qui alterum accuſet: ex quibus ſi unum ali-
quod in te cognoveris; ego jam tibi ipſe iſthuc,
quod expetis, mea voluntate concedam. Pri-
mum integritatem atque innocentiam ſingu-
larem. nihil eſt enim, quod minus ferendum
ſit, quam rationem ab altero vitæ repoſcere
eum, qui non poſſit ſuæ reddere. Hic ego 28
de te plura non dicam: unum illud credo
omnes animadvertere, te adhuc ab nullis, niſi
a Siculis, potuiſſe cognoſci: Siculos hoc di-
cere, cum eidem ſint irati, cui tu te inimi-
cum eſſe dicis, ſeſe tamen, te actore, ad ju-
dicium non affuturos. Quare negent, ex me

Cæcili, non poteſt in accuſando ſocios vere
defendere is, qui cum reo criminum ſocietate
33 conjunctus eſt. Mancipes a civitatibus pro
frumento pecuniam exegerunt. Quid? hoc,
Verre prætore, factum eſt ſolum? non; ſed
etiam quæſtore Cæcilio. Quid igitur? datu-
rus es huic crimini, quod & potuiſti prohi-
bere, ne fieret, & debuiſti? an totum id re-
linques? Ergo id omnino Verres in judicio
ſuo non audiet, quod cum faciebat, quem-
admodum defenſurus eſſet, non reperiebat.
11 Atque ego hæc, quæ in medio poſita ſunt,
commemoro. Sunt alia magis occulta furta:
quæ ille, ut iſtius, credo, animos atque im-
petus retardaret, cum quæſtore ſuo benigniſ-
34 ſime communicavit. Hæc tu ſcis ad me eſſe
delata: quæ ſi velim proferre, facile omnes
intelligent, vobis inter vos non modo volun-
tatem fuiſſe conjunctam, ſed ne prædam qui-
dem adhuc eſſe diviſam. Quapropter ſi tibi
indicium poſtulas dari, quod tecum una fe-
cerit, concedo, ſi id lege permittitur. ſin au-
tem de accuſatione dicimus; concedas oportet
iis, qui nullo ſuo peccato impediuntur, quo
minus alterius peccata demonſtrare poſſint.
35 Ac vide, quantum interfuturum ſit inter
meam atque tuam accuſationem. Ego etiam

quæ

quæ tu ſine Verre commiſiſti, Verri crimini daturus ſum, quod te non prohibuerit, cum ſummam ipſe haberet poteſtatem: tu contra, ne quæ ille quidem fecit, objicies, ne qua ex parte conjunctus cum eo reperiare.

Quid illa, Cæcili? contemnendane tibi
videntur eſſe, ſine quibus cauſa ſuſtineri, præ-
ſertim tanta, nullo modo poteſt? aliqua fa-
cultas agendi? aliqua dicendi conſuetudo?
aliqua in foro, judiciis, legibus aut ratio, aut
exercitatio? Intelligo, quam ſcopuloſo, dif- 36
ficilique in loco verſer. nam cum omnis ar-
rogantia odioſa eſt, tum illa ingenii atque
eloquentiæ multo moleſtiſſima. Quamobrem
nihil dico de meo ingenio; neque eſt, quod
poſſim dicere; neque, ſi eſſet, dicerem. aut
enim id mihi ſatis eſt, quod eſt de me opinio-
nis, quidquid eſt; aut, ſi id parum eſt, ego
majus id commemorando facere non poſſum.
De te, Cæcili, jam mehercule hoc, extra 12
hanc contentionem certamenque noſtrum, 37
familiariter tecum loquar. Tu ipſe quemad-
modum exiſtimes, vide etiam atque etiam;
& tu te collige; & qui ſis, & quid facere poſſis,
conſidera. Putasne, te poſſe de maximis acer-
biſſimisque rebus, cum cauſam ſociorum,
fortunasque provinciæ, jus populi Romani,

gravitatem judicii legumque ſuſceperis, tot
res, tam graves, tam varias, voce, memoria,
38 conſilio, ingenio, ſuſtinere? Putasne, te
poſſe, quæ C. Verres in quæſtura, quæ in le-
gatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quæ
in Italia, quæ in Achaja, Aſia, Pamphiliaque
patrarit, ea, quemadmodum locis temporibus-
que diviſa ſint, ſic criminibus & oratione di-
ſtinguere? Putasne poſſe, id quod in ejuſmodi
reo maxime neceſſarium eſt, facere, ut quæ
ille libidinoſe, quæ nefarie, quæ crudeliter
fecerit, ea æque acerba & indigna videantur
eſſe iis, qui audient, atque illis viſa ſunt,
39 qui ſenſerunt? Magna ſunt ea, quæ dico, mihi
crede: noli hæc contemnere. dicenda, de-
monſtranda, explicanda ſunt omnia: cauſa
non ſolum exponenda, ſed etiam graviter co-
pioſeque agenda eſt. perficiendum eſt, ſi quid
agere aut perficere vis, ut homines te non
ſolum audiant, verum etiam libenter ſtudio-
ſeque audiant. In quo ſi te multum natura
adjuvaret: ſi optimis a pueritia diſciplinis
atque artibus ſtuduiſſes, & in his elaboraſſes:
ſi litteras Græcas Athenis, non Lilybæi; La-
tinas Romæ, non in Sicilia, didiciſſes: tamen
eſſet magnum, tantam cauſam, tam exſpecta-
tam, & diligentia conſequi, & memoria

complecti, & oratione exponere, & voce &
viribus ſuſtinere. Fortaſſe dices, Quid? ergo 40
hæc in te ſunt omnia? utinam quidem eſſent!
verumtamen ut eſſe poſſent, magno ſtudio
mihi a pueritia eſt elaboratum. Quodſi ego
hæc, propter magnitudinem rerum ac diffi-
cultatem, aſſequi non potui, qui in omni vita
nihil aliud egi: quam longe tu te ab his rebus
abeſſe arbitrare, quas non modo antea num-
quam cogitaſti, ſed ne nunc quidem, cum in
eas ingrederis, quæ & quantæ ſint, ſuſpicari
potes? Ego, qui, ſicut omnes ſciunt, in foro 13
judiciisque ita verſer, ut ejuſdem ætatis aut 41
nemo, aut pauci, plures cauſas defenderint,
& qui omne tempus, quod mihi ab amicorum
negotiis datur, in his ſtudiis laboribusque
conſumam, quo paratior ad uſum forenſem,
promtiorque eſſe poſſim: tamen ita deos mihi
velim propitios, ut, cum illius temporis mihi
venit in mentem, quo die, citato reo, mihi
dicendum ſit, non ſolum commoveor animo,
ſed etiam toto corpore perhorreſco. Jam nunc 42
mente & cogitatione proſpicio, quæ tum ſtu-
dia hominum, qui concurſus futuri ſint: quan-
tam exſpectationem magnitudo judicii ſit al-
latura: quantam auditorum multitudinem C.
Verris infamia concitatura: quantam denique

audientiam orationi meæ improbitas illius factura. Quæ cum cogito, jam nunc timeo, quidnam pro offenſione hominum, qui illi inimici infenſique ſunt, & exſpectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui poſſim.
43 Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras? & ſi quid ex vetere aliqua oratione, JOVEM EGO OPTIMUM MAXIMUM: aut, VELLEM, SI FIERI POTUISSET, JUDICES: aut aliquid ejuſmodi, ediſcere potueris, præclare te paratum in judicium venturum arbitraris?

Ac, ſi tibi nemo reſponſurus eſſet, tamen ipſam cauſam, ut ego arbitror, demonſtrare
44 non poſſes. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine diſertiſſimo, & ad dicendum paratiſſimo, futurum eſſe certamen: quicum modo diſſerendum, modo omni ratione pugnandum certandumque ſit? Cujus ego ingenium ita laudo, ut non pertimeſcam; ita probo, ut me ab eo delectari facilius, quam
14 decipi putem poſſe. Numquam ille me opprimet conſilio: numquam ullo artificio pervertet: numquam ingenio me ſuo labefactare atque infirmare conabitur. novi omnes hominis petitiones rationesque dicendi: ſæpe in iisdem, ſæpe in contrariis cauſis verſati ſumus.

Ita contra me ille dicet, quamvis ſit ingenio-
ſus, ut nonnullum etiam de ſuo ingenio ju-
dicium fieri arbitretur. Te vero, Cæcili, 45
quemadmodum ſit eluſurus, quam omni ra-
tione jactaturus, videre jam videor: quoties
ille tibi poteſtatem optionemque facturus ſit,
ut eligas, utrum velis, factum eſſe, necne:
verum eſſe, an falſum: utrum dixeris, id
contra te futurum. Qui tibi æſtus, qui error,
quæ tenebræ, dii immortales! erunt, homini
minime malo? Quid? cum accuſationis tuæ
membra dividere cœperit, & in digitis ſuis
ſingulas partes cauſæ conſtituere? Quid? 46
cum unumquodque tranſigere, expedire, ab-
ſolvere? Ipſe profecto metuere incipies, ne
innocenti periculum faceſſeris. Quid? cum
commiſerari, conqueri, & ex illius invidia
deonerare aliquid, & in te trajicere cœperit?
commemorare quæſtoris cum prætore neceſ-
ſitudinem conſtitutam? morem majorum?
ſortis religionem? Poteriſne ejus orationis
ſubire invidiam? Vide modo: etiam atque
etiam conſidera. mihi enim videtur periculum
fore, ne ille non modo verbis te obruat, ſed
geſtu ipſo ac motu corporis præſtringat
aciem ingenii tui, teque ab inſtitutis tuis co-
gitationibusque abducat. Atque hujusce rei 47

judicium jam continuo video futurum. Si enim mihi hodie reſpondere ad hæc, quæ dico, potueris: ſi ab iſto libro, quem tibi magiſter ludi, neſcio qui, ex alienis orationibus compoſitum dedit, verbo uno diſceſſeris: poſſe te & illi quoque judicio non deeſſe, & cauſæ atque officio tuo ſatisfacere arbitrabor: ſin mecum, in hac proluſione, nihil fueris; quem te in ipſa pugna, cum acerrimo adverſario, fore putemus?

15 Eſto: ipſe nihil eſt, nihil poteſt: at venit paratus cum ſubſcriptoribus exercitatis & diſertis. Eſt tamen hoc aliquid: tametſi non eſt ſatis. Omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo eſt, ornatiſſimus & paratiſſimus eſſe debet. Verumtamen L. Apulejum eſſe video proximum ſubſcriptorem, hominem non ætate, ſed uſu forenſi atque exercitatione
48 tironem. Deinde, ut opinor, habet Allienum, hunc tamen a ſubſelliis; qui, quid in dicendo poſſet, numquam ſatis attendi. in clamando quidem video eum eſſe bene robuſtum atque exercitatum. In hoc ſpes tuæ ſunt omnes: hic, ſi tu eris actor conſtitutus, totum judicium ſuſtinebit. At ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum poteſt: ſed conſulet laudi & exiſtimationi tuæ; &

ex eo, quod ipſe poteſt in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid eſſe videare. Ut in actoribus Græcis fieri videmus; ſæpe illum, qui eſt ſecundarum aut tertiarum partium, cum poſſit aliquanto clarius dicere, quam ipſe primarum, multum ſummittere, ut ille princeps quam maxime excellat: ſic faciet Allienus: tibi ſerviet, tibi lenocinabitur: minus aliquanto contendet, quam poteſt.
Jam hoc conſiderate, cujuſmodi accuſatores 49
in tanto judicio ſimus habituri; cum & ipſe Allienus ex ea facultate, ſi quam habet, aliquantum detracturus ſit; & Cæcilius tum denique ſe aliquid facturum putet, ſi Allienus minus vehemens fuerit, & ſibi primas in dicendo partes conceſſerit. Quartum quem ſit habiturus, non video, niſi quem forte ex illo grege moratorum, qui ſubſcriptionem ſibi poſtularunt, cuicumque vos delationem
dediſſetis. Ex quibus, alieniſſimis hominibus, 50
ita paratus venis, ut tibi hoſpes aliquis ſit recipiendus. Quibus ego non ſum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quæ dixerint, certo loco, aut ſingulatim unicuique reſpondeam. ſic breviter, quoniam non conſulto, ſed caſu in eorum mentionem incidi, quaſi
præteriens ſatisfaciam univerſis. Tantane 16

vobis inopia videor eſſe amicorum, ut n non ex his, quos mecum adduxerim, ſed populo ſubſcriptor addatur? vobis autem ta ta inopia reorum eſt, ut mihi cauſam præ pere conemini potius, quam aliquos a colu
31 Menia veſtri ordinis reos reperiatis? Cuſto dem, inquit, Tullio me apponite. Quid mihi quam multis cuſtodibus opus erit, ſi te ſemel ad meas capſas admiſero? qui non ſo lum, ne quid enunties, ſed etiam ne quid auferas, cuſtodiendus ſis. Sed de iſto cuſtode toto ſic vobis breviſſime reſpondebo: non eſſe hos tales viros commiſſuros, ut ad cauſam tantam, a me ſuſceptam, mihi creditam, quiſquam ſubſcriptor, me invito, adſpirare poſſit. Etenim fides mea cuſtodem repudiat, diligentia ſpeculatorem reformidat.

32 Verum, ut ad te, Cæcili, redeam, quam multa te deficiant, vides: quam multa ſint in te, quæ reus nocens in accuſatore ſuo cupiat eſſe, profecto jam intelligis. Quid ad hæc dici poteſt? non enim quæro, quid tu dicturus ſis: video mihi non te, ſed hunc librum eſſe reſponſurum, quem monitor tuus hic tenet: qui, ſi te recte monere volet, ſuadebit tibi, ut hinc diſcedas, neque mihi verbum ullum reſpondeas. Quid enim dices?

an id, quod dictitas, injuriam tibi feciſſe
Verrem? Arbitror. neque enim eſſet veri-
ſimile, cum omnibus Siculis faceret injurias,
te illi unum eximium, cui conſuleret, fuiſſe.
Sed ceteri Siculi ultorem ſuarum injuriarum 53
invenerunt: tu, dum tuas injurias per te,
id quod non potes, perſequi conaris, id
agis, ut ceterorum quoque injuriæ ſint im-
punitæ atque inultæ: & hoc te præterit,
non id ſolum ſpectari ſolere, qui debeat, ſed
etiam illud, qui poſſit ulciſci. In quo utrum-
que ſit, eum ſuperiorem eſſe; in quo alte-
rum, in eo non, quid is velit, ſed quid fa-
cere poſſit, quæri ſolere. Quodſi ei potiſſi- 54
mum cenſes permitti oportere accuſandi po-
teſtatem, cui maximam C. Verres injuriam
fecerit: utrum tandem cenſes hoc judices
gravius ferre oportere, te ab illo eſſe læſum,
an provinciam Siciliam eſſe vexatam ac per-
ditam? Opinor, concedis, multo hoc & eſſe
gravius, & ab omnibus ferri gravius oportere.
Concede igitur, ut tibi anteponatur in accu-
ſando provincia. nam provincia accuſat, cum
is agit cauſam, quem ſibi illa defenſorem ſui
juris, ultorem injuriarum, actorem cauſæ
totius adoptavit. At eam tibi C. Verres fecit 17
injuriam, quæ ceterorum quoque animos 55

poſſet alieno incommodo commovere. Minime. nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis injuria dicatur: quæ cauſa inimicitiarum proferatur. Cognoſcite ex me. nam iſte eam profecto, niſi plane nihil ſapit, numquam proferet. Agonis eſt quædam, Lilybætana, liberta Veneris Erycinæ; quæ mulier, ante hunc quæſtorem, copioſa plane & locuples fuit. Ab hac præfectus Antonii quidam ſymphoniacos ſervos abducebat per injuriam, quibus ſe in claſſe uti velle dicebat. Tum illa, ut mos in Sicilia eſt omnium Venereorum, & eorum, qui a Venere ſe liberaverunt, ut præfecto illi religionem Veneris nomenque objiceret, dixit & ſe & omnia
56 ſua Veneris eſſe. Ubi hoc quæſtori Cæcilio, viro optimo & homini æquiſſimo, nuntiatum eſt; vocari ad ſe Agonidem jubet: judicium dat ſtatim, ſi pareret, eam, ſe & ſua Veneris eſſe, dixiſſe. judicant recuperatores id, quod neceſſe erat: neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixiſſet. Iſte in poſſeſſionem bonorum mulieris mittit: ipſam Veneri in ſervitutem adjudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. Ita, dum pauca mancipia, Veneris nomine, Agonis, ac religione, retinere vult, fortunas omnes libertatemque

ſuam iſtius injuria perdidit. Lilybæum Verres venit poſtea: rem cognoſcit: factum improbat: cogit quæſtorem ſuum, pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegiſſet, eam mulieri omnem annumerare & reddere. Eſt ad- 5
huc, id quod vos omnes admirari video, non Verres, ſed Q. Mucius. Quid enim facere potuit elegantius ad hominum exiſtimationem? æquius ad levandam mulieris calamitatem? vehementius ad quæſtoris libidinem coërcendam? Summe hæc omnia mihi videntur eſſe laudanda. Sed repente e veſtigio, ex homine, tamquam aliquo Circæo poculo, factus eſt Verres. redit ad ſe atque ad mores ſuos. nam ex illa pecunia magnam partem ad ſe vertit: mulieri reddidit quantulum viſum eſt. Hic tu, ſi læſum te a Verre eſſe di- I
ces; patiar & concedam: ſi injuriam tibi 5
factam quereris; defendam & negabo. Deinde de injuria, quæ tibi facta ſit, neminem noſtrum graviorem vindicem eſſe oportet, quam te ipſum, cui facta dicitur. Si tu cum illo poſtea in gratiam rediſti: ſi domi illius aliquoties fuiſti, ſi ille apud te poſtea cœnavit: utrum te perfidioſum, an prævaricatorem exiſtimari mavis? Video eſſe neceſſe alterutrum: ſed ego tecum in eo non pugnabo,

deferendi poteſtas eſt data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompejo in T. Albucium: quorum nemo propter indignitatem repudiatus eſt; ſed ne libido violandæ neceſſitudinis auctoritate judicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompejus ita cum C. Julio contendit, ut tu mecum. Quæſtor enim Albucii fuerat, ut tu Verris. Julius hoc ſecum auctoritatis ad accuſandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, ſic tum ille ab Sardis rogatus, ad cauſam acceſſerat. Semper hæc cauſa plurimum valuit: ſemper hæc ratio accuſandi fuit honeſtiſſima, pro ſociis, pro ſalute provinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias ſuſcipere, ad periculum accedere, operam, ſtudium, laborem interponere. Etenim
64 ſi probabilis eſt eorum cauſa, qui injurias ſuas perſequi volunt; qua in re dolori ſuo, non reipublicæ commodis ſerviunt: quanto illa cauſa honeſtior, quæ non ſolum probabilis videri, ſed etiam grata eſſe debet, nulla privatim accepta injuria, ſociorum atque amicorum populi Romani dolore atque injuriis commoveri? Nuper cum in P. Gabinium vir fortiſſimus & innocentiſſimus, L. Piſo, delationem nominis poſtularet; & contra

Q. Cæcilius peteret, isque ſe veteres inimi-
citias jam diu ſuſceptas perſequi diceret:
cum auctoritas & dignitas Piſonis valebat
plurimum, tum illa erat cauſa juſtiſſima,
quod eum ſibi Achæi patronum adoptarant.
Etenim cum lex ipſa de pecuniis repetundis 65
ſociorum atque amicorum populi Romani
patrona ſit; iniquum eſt, non eum legis ju-
diciique actorem idoneum maxime putari,
quem actorem cauſæ ſuæ ſocii, defenſorem-
que fortunarum ſuarum potiſſimum eſſe vo-
luerunt. An, quod ad commemorandum eſt
honeſtius, id ad probandum non multo vi-
deri debet æquius? Utra igitur eſt ſplendi-
dior: utra illuſtrior commemoratio? accu-
ſavi eum, qui quæſtor fueram, quicum me
ſors, conſuetudoque majorum, quicum me
deorum hominumque judicium conjunxerat?
an accuſavi rogatu ſociorum atque amico-
rum? delectus ſum ab univerſa provincia,
qui ejus jura fortunasque defenderem? Du-
bitare quiſquam poteſt, quin honeſtius ſit,
eorum cauſa, apud quos quæſtor fueris,
quam eum, cujus quæſtor fueris, accuſare?
Clariſſimi viri noſtræ civitatis, temporibus 66
optimis, hoc ſibi ampliſſimum pulcherrimum-
que ducebant, ab hoſpitibus clientibusque

ſuis, ab exteris nationibus, quæ in amici-
tiam populi Romani ditionemque veniſſent,
injurias propulſare, eorumque fortunas de-
fendere. M. Catonem illum Sapientem, cla-
riſſimum virum & prudentiſſimum, cum
multis graves inimicitias geſſiſſe accepimus,
propter Hiſpanorum, apud quos conſul fue-
67 rat, injurias. Nuper Cn. Domitium ſcimus
D. Silano diem dixiſſe propter unius homi-
nis Egritomari, paterni amici atque hoſpi-
21 tis, injurias. Neque enim magis animos ho-
minum nocentium res umquam ulla com-
movit, quam hæc majorum conſuetudo,
longo intervallo repetita ac relata: ſocio-
rum querimoniæ delatæ ad hominem non
inertiſſimum: ſuſceptæ ab eo, qui videbatur
eorum fortunas fide diligentiaque ſua poſſe
68 defendere. Hoc timent homines: hoc labo-
rant: hoc inſtitui, atque adeo inſtitutum re-
ferri ac renovari, moleſte ferunt. putant
fore, uti, ſi paulatim hæc conſuetudo ſer-
pere ac prodire cœperit; per homines ho-
neſtiſſimos viroſque fortiſſimos, non impe-
ritos adoleſcentulos, aut illiuſmodi quadru-
platores, leges judiciaque adminiſtrentur.
69 Cujus conſuetudinis atque inſtituti patres,
majoreſque noſtros non pœnitebat tum, cum

P.

P. Lentulus, is, qui princeps ſenatus fuit, accuſabat M'. Aquillium, ſubſcriptore C. Rutilio Rufo: aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus geſtis ampliſſimus, poſteaquam bis conſul & cenſor fuerat, L. Cottam in judicium vocabat. Jure tum florebat populi Romani nomen: jure auctoritas hujus imperii, civitatisque majeſtas, gravis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine parvis opibus ac facultatibus prædito, ſimulant ſeſe mirari, cum moleſte ferant. Quid 70
ſibi iſte vult? accuſatoremne ſe exiſtimari, qui antea defendere conſueverat: nunc præſertim, ea jam ætate, cum ædilitatem petat? Ego vero ætatis non modo meæ, ſed multo etiam ſuperioris, & honoris ampliſſimi puto eſſe, & accuſare improbos, & miſeros calamitoſosque defendere. Et profecto aut hoc remedium eſt ægrotæ ac prope deſperatæ reipublicæ, judiciisque corruptis ac contaminatis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defenſionem, judiciorumque auctoritatem, quam honeſtiſſimos & integerrimos diligentiſſimosque accedere: aut, ſi ne hoc quidem prodeſſe poterit, profecto nulla umquam medicina his tot incommodis

71 reperietur. Nulla ſalus reipublicæ major eſt, quam eos, qui alterum accuſant, non minus de laude, de honore, de fama ſua, quam illos, qui accuſantur, de capite ac fortunis ſuis pertimeſcere. Itaque ſemper ii diligentiſſime laborioſiſſimeque accuſarunt, qui ſeipſos in diſcrimen exiſtimationis venire arbitrati ſunt.

22 Quamobrem hoc ſtatuere, judices, debetis, Q. Cæcilium, de quo nulla umquam opinio fuerit, nullaque in hoc ipſo judicio exſpectatio futura ſit: qui neque, ut ante collectam famam conſervet, neque uti reliqui temporis ſpem confirmet, laborat: non nimis hanc cauſam ſevere, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, quod in offenſione deperdat: ut turpiſſime flagitioſiſſimeque diſcedat, nihil
72 de ſuis veteribus ornamentis requiret. A nobis multos obſides habet populus Romanus, quos ut incolumes conſervare, tueri, confirmare ac recuperare poſſimus, omni ratione erit dimicandum. Habet honorem, quem petimus: habet ſpem, quam propoſitam nobis habemus: habet exiſtimationem, multo ſudore, labore, vigiliiſque collectam: ut, ſi in hac cauſa noſtrum officium ac

diligentiam probaverimus, hæc, quæ dixi,
retinere per populum Romanum incolumia
ac ſalva poſſimus: ſi tantulum offenſum ti-
tubatumque ſit; ut ea, quæ ſingulatim ac
diu collecta ſunt, uno tempore univerſa per-
damus. Quapropter, judices, veſtrum eſt 73
deligere, quem exiſtimetis facillime poſſe
magnitudinem cauſæ ac judicii ſuſtinere
fide, diligentia, conſilio, auctoritate. Vos
ſi mihi Q. Cæcilium antepoſueritis, ego me
dignitate ſuperatum non arbitrabor: popu-
lus Romanus ne tam honeſtam, tam ſeve-
ram, diligentemque accuſationem neque vo-
bis placuiſſe, neque ordini veſtro placere,
arbitretur, providete.

PROOEMIVM
SEV
PRINCIPIVM ACTIONIS I
IN
C. VERREM.
ORATIO QVINTA.

1 QVOD erat optandum maxime, judices, &
1 quod unum ad invidiam veſtri ordinis, in-
famiamque judiciorum ſedandam, maxime
pertinebat; id non humano conſilio, ſed
prope divinitus datum atque oblatum vobis
ſummo reipublicæ tempore videtur. Invete-
ravit enim jam opinio pernicioſa reipublicæ,
vobisque periculoſa, quæ non modo Romæ,
ſed & apud exteras nationes, omnium ſer-
mone percrebruit, his judiciis, quæ nunc
ſint, pecunioſum hominem, quamvis ſit no-
2 cens, neminem poſſe damnari. Nunc, in
ipſo diſcrimine ordinis judiciorumque veſtro-
rum, cum ſint parati, qui concionibus &
legibus hanc invidiam ſenatus inflammare

conentur, reus in judicium adductus eſt C.
Verres, homo vita atque factis, omnium jam
opinione, damnatus; pecuniæ magnitudine,
ſua ſpe ac prædicatione, abſolutus. Huic ego
cauſæ, judices, cum ſumma voluntate &
exſpectatione populi Romani actor acceſſi,
non ut augerem invidiam ordinis, ſed ut in-
famiæ communi ſuccurrerem. Adduxi enim
hominem, in quo reconciliare exiſtimatio-
nem judiciorum amiſſam, redire in gratiam
cum populo Romano, ſatisfacere exteris na-
tionibus poſſetis; depeculatorem ærarii, ve-
xatorem Aſiæ atque Pamphyliæ, prædonem
juris urbani, labem atque perniciem provin-
ciæ Siciliæ. De quo ſi vos ſevere religioſe- 3
que judicaveritis; auctoritas ea, quæ in vo-
bis remanere debet, hærebit: ſin iſtius in-
gentes divitiæ judiciorum religionem verita-
temque perfregerint; ego hoc tamen aſſe-
quar, ut judicium potius reipublicæ, quam
aut reus judicibus, aut accuſator reo de-
fuiſſe videatur. Equidem, ut de me confi- 2
tear, judices, cum multæ mihi a C. Verre
inſidiæ terra marique factæ ſint, quas partim
mea diligentia devitarim, partim amicorum
ſtudio officioque repulerim; numquam tamen
neque tantum periculum mihi adire viſus

ſum, neque tantopere pertimui, ut nunc in
4 ipſo judicio. Neque tantum me exſpectatio
accuſationis meæ, concurſusque tantæ multitudinis,
quibus ego rebus vehementiſſime
perturbor, commovet, quantum iſtius inſidiæ
nefariæ, quas uno tempore mihi, vobis,
M'. Glabrioni prætori, ſociis, exteris nationibus,
ordini, nomini denique ſenatorio facere
conatur: qui ita dictitat, iis eſſe metuendum,
qui, quod ipſis ſolis ſatis eſſet,
ſurripuiſſent; ſe tantum rapuiſſe, ut id multis
ſatis eſſe poſſit. nihil eſſe tam ſanctum,
quod non violari; nihil tam munitum, quod
non expugnari pecunia poſſit. Quodſi, quam
5 audax eſt ad conandum, tam eſſet obſcurus
in agendo; fortaſſe aliqua in re nos aliquando
fefelliſſet. Verum hoc adhuc percommode
cadit, quod cum incredibili ejus audacia ſingularis
ſtultitia conjuncta eſt. Nam ut apertus
in corripiendis pecuniis fuit, ſic in ſpe
corrumpendi judicii perſpicua ſua conſilia, conatusque
omnibus fecit. Semel, ait, ſe in
vita pertimuiſſe, tum, cum primum reus a
me factus ſit. quod, cum e provincia recens
eſſet, invidiaque & infamia non recenti, ſed
vetere ac diuturna flagraret, tum ad judicium
corrumpendum tempus alienum offenderet.

Itaque cum ego diem in Sicilia inquirendi 6
perexiguam poſtulaviſſem, invenit iſte, qui
ſibi in Achajam biduo breviorem diem poſtu-
laret : non ut is idem conficeret diligentia &
induſtria ſua, quod ego meo labore & vigi-
liis conſecutus ſum. Etenim ille Achaicus
inquiſitor, ne Brundiſium quidem pervenit;
ego Siciliam totam quinquaginta diebus ſic
obii, ut omnium populorum privatorumque
litteras injuriasque cognoſcerem: ut perſpi-
cuum cuivis eſſe poſſet, hominem ab iſto quæ-
ſitum eſſe, non qui reum ſuum adduceret,
ſed qui meum tempus obſideret. Nunc homo 3
audaciſſimus atque amentiſſimus hoc cogitat. 7
Intelligit, me ita paratum atque inſtructum
in judicium venire, ut non modo in auribus
veſtris, ſed in oculis omnium, ſua furta atque
flagitia defixurus ſim. Videt, ſenatores mul-
tos eſſe teſtes audaciæ ſuæ: videt multos
equites Romanos, frequentes præterea cives
atque ſocios, quibus ipſe inſignes injurias fe-
cerit. Videt etiam tot graves ab amiciſſimis
civitatibus legationes cum publicis auctori-
tatibus ac teſtimoniis conveniſſe. Quæ cum 8
ita ſint, uſque eo de omnibus bonis male
exiſtimat; uſque eo ſenatoria judicia perdita
profligataque eſſe arbitratur, ut hoc palam

dictitet, non ſine cauſa ſe cupidum pecuniæ fuiſſe, quoniam tantum in pecunia præſidium experiatur eſſe: ſeſe (id quod difficillimum fuerit) tempus ipſum emiſſe judicii ſui, quo cetera facilius emere poſſet; ut, quoniam criminum vim ſubterfugere nullo modo pote-
9 rat, procellam temporis devitaret. Quodſi non modo in cauſa, verum in aliquo honeſto præſidio, aut alicujus eloquentia, aut gratia, ſpem aliquam collocaſſet; profecto non hæc omnia colligeret atque aucuparetur: non uſque eo deſpiceret contemneretque ordinem ſenatorium, ut arbitratu ejus deligeretur ex ſenatu, qui reus fieret: qui, dum hic, quæ opus eſſent, compararet, cauſam interea
10 ante eum diceret. Quibus ego rebus quid iſte ſperet, & quo animum intendat, facile perſpicio. Quamobrem vero ſe confidat aliquid perficere poſſe, hoc Glabrione prætore, & hoc conſilio, intelligere non poſſum. Unum illud intelligo, quod populus Romanus in rejectione judicum judicavit, ea ſpe iſtum fuiſſe præditum, ut omnem rationem ſalutis in pecunia poneret: hoc erepto præſidio, ut nullam ſibi rem adjumento fore arbitraretur.

4 Etenim quod eſt ingenium tantum? quæ tanta facultas dicendi & copia, quæ iſtius

vitam, tot vitiis flagitiisque convictam, jam pridem omnium voluntate judicioque damnatam, aliqua ex parte poſſit defendere? Cujus 11
ut adoleſcentiæ maculas ignominiasque præteream; quæſtura, primus gradus honoris, quid aliud habet in ſe, niſi Cn. Carbonem ſpoliatum a quæſtore ſuo pecunia publica? nudatum & proditum conſulem? deſertum exercitum? relictam provinciam? ſortis neceſſitudinem religionemque violatam? cujus legatio exitium fuit Aſiæ totius & Pamphiliæ: quibus in provinciis multas domos, plurimas urbes, omnia fana depeculatus eſt, cum in Cn. Dolabellam ſcelus ſuum illud priſtinum renovavit & inſtauravit quæſtorium: cum eum, cui legatus & pro quæſtore fuiſſet, & in invidiam ſuis maleficiis adduxit, & in ipſis periculis non ſolum deſeruit, ſed etiam oppugnavit ac prodidit. cujus prætura ur- 12
bana, ædium ſacrarum fuit publicorumque operum depopulatio; ſimul in jure dicundo, bonorum poſſeſſionumque, contra omnium inſtituta, addictio, & condonatio. Jam vero omnium vitiorum ſuorum plurima & maxima conſtituit monumenta & indicia in provincia Sicilia; quam iſte per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea reſtitui in antiquum

ſtatum nullo modo poſſit; vix autem pe multos annos, innocentesque prætores aliqu ex parte recreari aliquando poſſe videatu

13 Hoc prætore Siculi neque ſuas leges, nequ noſtra ſenatusconſulta, neque communia ju tenuerunt. Tantum quiſque habet in Sicili quantum hominis avariſſimi & libidinoſiſſin aut imprudentiam ſubterfugit, aut ſatieta ſuperſuit. Nulla res per triennium, niſi a nutum iſtius, judicata eſt: nulla res ta patria cujuſquam atque avita fuit, quæ no ab eo, imperio iſtius, abjudicaretur. Innu merabiles pecuniæ ex aratorum bonis nov nefarioque inſtituto coactæ: ſocii fideliſſim in hoſtium numero exiſtimati: cives Roman ſervilem in modum cruciati & necati: homines nocentiſſimi propter pecunias judicio liberati: honeſtiſſimi atque integerrimi, abſentes rei facti, indicta cauſa damnati & ejecti: portus munitiſſimi, maximæ tutiſſimæque urbes piratis prædonibusque patefactæ: nautæ militesque Siculorum, ſocii noſtri atque amici, fame necati: claſſes optimæ atque opportuniſſimæ cum magna ignominia populi Romani amiſſæ & perditæ.

14 Idem iſte prætor monumenta antiquiſſima partim regum locupletiſſimorum, quæ illi

ornamento urbibus eſſe voluerunt, partim etiam noſtrorum imperatorum, quæ victores civitatibus Siculis aut dederunt aut reddiderunt, ſpoliavit nudavitque omnia. Neque hoc ſolum in ſtatuis ornamentisque publicis fecit, ſed etiam delubra omnia, ſanctiſſimis religionibus conſecrata, depeculatus eſt: deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In ſtupris vero & flagitiis nefarias ejus libidines commemorare, pudore deterreor. ſimul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos conjugesque ſuas integras ab iſtius petulantia conſervare non licitum eſt. At enim hæc 15
ita commiſſa ſunt ab iſto, ut non cognita ſint ab omnibus. Hominem eſſe arbitror neminem, qui nomen iſtius audierit, quin facta quoque ejus nefaria commemorare poſſit: ut mihi magis timendum ſit, ne multa crimina prætermittere, quam ne qua in iſtum fingere exiſtimer. Neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum convenit, cognoſcere ex me cauſam voluiſſe, ſed ea, quæ ſcit, mecum recognoſcere.

Quæ cum ita ſint, iſte homo amens ac 6
perditus alia mecum ratione pugnat. non id

agit, ut alicujus eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cujuſquam, non potentia nititur. ſimulat his ſe rebus confidere; ſed video, quid agat: (neque enim agit occultiſſime:) proponit inania mihi nobilitatis, hoc eſt, hominum arrogantium nomina: qui non tam me impediunt, quod nobiles ſunt, quam adjuvant, quod noti ſunt. ſimulat ſe eorum præſidio confidere, cum interea
16 aliud quiddam jam diu machinetur. Quam ſpem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, breviter jam, judices, exponam: ſed prius, ut ab initio res ab eo conſtituta ſit, quæſo, cognoſcite. Ut primum e provincia rediit, redemtio eſt hujus judicii facta grandi pecunia. ea manſit in conditione atque pacto uſque ad eum finem, dum judices rejecti ſunt. poſteaquam rejectio judicum facta eſt; quod & in ſortione iſtius ſpem fortuna populi Romani, & in rejiciendis judicibus mea diligentia iſtorum impudentiam vicerat, renun-
17 tiata eſt tota conductio. Præclare ſe res habebat. libelli nominum veſtrorum conſiliique hujus in manibus erant omnium. nulla nota, nullus color, nullæ ſordes videbantur his ſententiis allini poſſe; cum iſte repente ex alacri atque læto ſic erat humilis atque demiſſus,

ut non modo populo Romano, ſed etiam ſibi ipſe condemnatus videretur. Ecce autem repente, his diebus paucis, comitiis conſularibus factis, eadem illa vetera conſilia pecunia majore repetuntur, eædemque veſtræ famæ fortunisque omnium inſidiæ per eoſdem homines comparantur. Quæ res primo, judices, pertenui nobis argumento indicioque patefacta eſt: poſt aperto ſuſpicionis introitu ad omnia intima iſtorum conſilia ſine ullo errore pervenimus. Nam ut Hortenſius con- 7
ſul deſignatus, domum reducebatur e cam- 18
po, cum maxima frequentia ac multitudine: fit obviam caſu ei multitudini C. Curio; quem ego hominem, honoris potius quam contumeliæ cauſa, nominatum volo. Etenim ea dicam, quæ ille, ſi commemorari noluiſſet, non tanto in conventu, tam aperte palamque dixiſſet. quæ tamen a me pedetentim cauteque dicentur; ut & amicitiæ noſtræ, & dignitatis illius habita ratio eſſe intelligatur. Videt ad ipſum fornicem Fabianum in 19
turba Verrem: appellat hominem, & ei voce maxima gratulatur victoriam: ipſi Hortenſio, qui conſul erat factus, propinquis neceſſariisque ejus, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc conſiſtit, hunc amplexatur,

hunc jubet ſine cura eſſe. *Renuntio*, inquit, *tibi, te hodiernis comitiis eſſe abſolutum.* Quod cum tam multi homines honeſtiſſimi audiſſent, ſtatim ad me defertur; immo vero, ut quiſque me viderat, narrabat. Aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur: ridiculum iis, qui iſtius cauſam in teſtium fide, in criminum ratione, in judicum poteſtate, non in comitiis conſularibus, poſitam arbitrabantur: indignum iis, qui altius perſpiciebant, & hanc gratulationem ad judicium corrumpendum ſpectare arbitrabantur. Etenim ſic ratiocinabantur, ſic honeſtiſſimi homines inter ſe & mecum loquebantur: aperte jam ac perſpicue nulla eſſe judicia. qui reus pridie jam ipſe ſe condemnatum putabat, is, poſteaquam defenſor ejus conſul eſt factus, abſolvitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ privatæque litteræ Romæ ſunt, nihilne id valebit? nihil, invito conſule deſignato. Quid judices? non crimina, non teſtes, non exiſtimationem populi Romani ſequentur? non. omnia in unius poteſtate ac
8 moderatione vertentur. Vere loquar, judices. vehementer me hæc res commovebat. Optimus enim quiſque ita loquebatur: iſte

quidem tibi eripietur: ſed nos non tenebimus judicia diutius. etenim quis poterit, Verre abſoluto, de transferendis judiciis recuſare? Erat omnibus moleſtum: neque eos tam iſtius 21
hominis perditi ſubita lætitia, quam hominis ampliſſimi nova gratulatio commovebat. Cupiebam diſſimulare, me id moleſte ferre: cupiebam animi dolorem vultu tegere, & taciturnitate celare. Ecce autem illis ipſis diebus, cum prætores deſignati ſortirentur, & M. Metello obtigiſſet, ut is de pecuniis repetundis quæreret; nuntiatur mihi, tantam iſti gratulationem eſſe factam, ut is quoque domum mitteret, qui uxori ſuæ nuntiarent. Sane ne hæc quidem res mihi placebat: ne- 22
que tamen, quid tantopere in hac ſorte metuendum mihi eſſet, intelligebam. Unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiſcos complures cum pecunia Sicilienſi a quodam ſenatore ad equitem Romanum eſſe translatos: ex his quaſi x fiſcos ad ſenatorem illum relictos eſſe, comitiorum meorum nomine: diviſores omnium tribuum noctu ad iſtum vocatos. Ex quibus 23
quidam, qui ſe omnia mea cauſa debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit: demonſtrat, qua iſte oratione uſus eſſet:

commemoraſſe iſtum, quam liberaliter eos tractaſſet etiam antea, cum ipſe præturam petiſſet, & proximis conſularibus prætoriisque comitiis: deinde continuo eſſe pollicitum, quantam vellent pecuniam, ſi me ædilitate dejeciſſent. Hic alios negaſſe audere: alios reſpondiſſe, non putare id perfici poſſe: inventum tamen eſſe fortem amicum, ex eadem familia Q. Verrem, Romilia, ex optima diviſorum diſciplina, patris iſtius diſcipulum atque amicum, qui, H-S quingentis millibus depoſitis, id ſe perfecturum polliceretur: & fuiſſe tamen nonnullos, qui ſe una facturos eſſe dicerent. Quæ cum ita eſſent, ſane benevolo animo me, ut magnopere caverem,
9 præmonebat. Sollicitabar rebus maximis uno
24 atque perexiguo tempore. urgebant comitia; & in his ipſis oppugnabar grandi pecunia. Inſtabat judicium; ei quoque negotio fiſci Sicilienſes minabantur. Agere, quæ ad judicium pertinebant, libere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo ſervire, propter judicium, non licebat. Minari denique diviſoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere videbam, me hoc judicio
25 diſtrictum atque obligatum futurum. Atque hoc ipſo tempore Siculis denuntiatum eſſe

audio, primum ab Hortenſio, domum ad
illum ut venirent: Siculos ſane in eo liberos
fuiſſe, qui, quamobrem arceſſerentur, cum
intelligerent, non veniſſe. Interea comitia
noſtra, quorum iſte ſe, ut ceterorum hoc
anno comitiorum dominum eſſe arbitrabatur,
haberi cœpta ſunt. Curſare iſte, homo potens,
cum filio blando & gratioſo, circum tribus:
paternos amicos, hoc eſt, diviſores, appellare
omnes & convenire. Quod cum eſſet intel-
lectum & animadverſum; fecit animo liben-
tiſſimo populus Romanus, ut, cujus divitiæ
me de fide deducere non potuiſſent, ne ejuſ-
dem pecuniæ de honore dejicerent. Poſtea- 26
quam illa petitionis magna cura liberatus
ſum, animo cœpi multo magis vacuo ac ſo-
luto, nihil aliud, niſi de judicio, agere &
cogitare. Reperio, judices, hæc ab iſtis con-
ſilia inita & conſtituta, ut, quacunque opus
eſſet ratione, res ita duceretur, ut apud M.
Metellum prætorem cauſa diceretur. in eo
eſſe hæc commoda: primum M. Metellum,
amiciſſimum; deinde Hortenſium conſulem
non ſolum, ſed etiam Q. Metellum: qui quam
iſti ſit amicus, attendite. dedit enim præro-
gativam ſuæ voluntatis ejuſmodi, ut iſti pro
prærogativis eam reddidiſſe videatur. An me 27

taciturum tantis de rebus exiſtimaviſtis? &, in tanto reipublicæ, exiſtimationisque meæ periculo, cuiquam conſulturum potius, quam officio & dignitati meæ? Arceſſit alter conſul deſignatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus eſſet prætor in Sicilia. cum iis ita loquitur: ſe conſulem eſſe: fratrem ſuum alterum Siciliam provinciam obtinere, alterum eſſe quæſiturum de pecuniis repetundis: Verri ne noceri poſſit, mul-
10 tis rationibus eſſe proviſum. Quid eſt, quæ-
28 ſo, Metelle, judicium corrumpere, ſi hoc non eſt? teſtes, præſertim Siculos, timidos homines & afflictos, non ſolum auctoritate deterrere, ſed etiam conſulari metu, & duorum prætorum poteſtate? Quid faceres pro homine innocente & propinquo, cum propter hominem perditiſſimum atque alieniſſimum, de officio ac dignitate decedis; & committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignorat,
29 verum eſſe videatur? Nam hoc Verrem dicere ajebant, te non fato, ut ceteros ex veſtra familia, ſed opera ſua, conſulem factum. Duo igitur conſules & quæſitor erunt ex illius voluntate. Non ſolum effugiemus, inquit, hominem in quærendo nimium diligentem, nimium ſervientem populi exiſtima-

tioni, M'. Glabrionem: accedet nobis etiam
illud: judex eſt M. Cæſonius, collega noſtri
accuſatoris, homo in rebus judicandis ſpecta-
tus & cognitus: quem minime expediat eſſe
in eo conſilio, quod conemur aliqua ratione
corrumpere; propterea quod jam antea, cum
judex in Juniano conſilio fuiſſet, turpiſſimum
illud facinus non ſolum graviter tulit, ſed
etiam in medium protulit. hunc judicem ex
Kal. Januarii non habebimus. Q. Manlium, 30
& Q. Cornificium, duos ſeveriſſimos atque
integerrimos judices, quod tribuni plebis
tum erunt, judices non habebimus. P. Sul-
picius, judex triſtis & integer, magiſtratum
ineat neceſſe eſt Nonis Decembris. M. Cre-
perejus, ex acerrima illa equeſtri familia &
diſciplina; L. Caſſius ex familia, tum ad ce-
teras res, tum ad judicandum ſeveriſſima;
Cn. Tremellius, homo ſumma religione &
diligentia: tres hi homines veteres tribuni
militares ſunt deſignati. ex Kalend. Januarii
non judicabunt. Subſortiemur etiam in
M. Metelli locum, quoniam is huic ipſi
quæſtioni præfuturus eſt. Ita ſecundum Ka-
lendas Januarii & prætore, & prope toto
conſilio commutato, magnas accuſatoris mi-
nas, magnamque judicii exſpectationem ad

noſtrum arbitrium libidinemque eludemus.
31 Nonæ ſunt hodie Sextiles. hora nona convenire cœpiſtis. Hunc diem jam ne numerant quidem. Decem dies ſunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompejus facturus eſt. hi ludi dies quindecim auferent. deinde continuo Romani conſequentur. Ita prope XL. diebus interpoſitis, tum denique ſe ad ea, quæ a nobis dicta erunt, reſponſuros eſſe arbitrantur: deinde ſe ducturos & dicendo & excuſando, facile ad ludos Victoriæ. cum his plebejos eſſe conjunctos; ſecundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri ſunt. Ita defeſſa ac refrigerata accuſatione, rem integram ad M. Metellum prætorem eſſe venturam. quem ego hominem, ſi ejus fidei diffiſus eſſem, judicem non retinuiſſem.
32 Nunc tamen eo animo ſum, ut eo judice, quam prætore, hanc rem tranſigi malim; & jurato ſuam, quam injurato aliorum tabellas committere.

II Nunc ego, judices, jam vos conſulo, quid mihi faciendum putetis. id enim conſilii mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi neceſſario capiendum intelligo. Si utar ad dicendum meo legitimo tempore; mei laboris, induſtriæ, diligentiæque capiam fructum;

& ex accuſatione perficiam, ut nemo umquam poſt hominum memoriam paratior, vigilantior, compoſitior ad judicium veniſſe videatur. Sed in hac laude induſtriæ meæ, reus ne elabatur, ſummum periculum eſt. Quid eſt igitur, quod fieri poſſit? non obſcurum, opinor, neque abſconditum. Fructum 33
iſtum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reſervemus: nunc hominem tabulis, teſtibus, privatis publicisque litteris auctoritatibusque accuſemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortenſi. Dicam aperte. Si te mecum dicendo ac diluendis criminibus in hac cauſa contendere putarem; ego quoque in accuſando, atque in explicandis criminibus operam conſumerem. nunc, quoniam pugnare contra me inſtituiſti, non tam ex tua natura, quam ex iſtius tempore & cauſa, malitioſe; neceſſe eſt iſtiusmodi rationi aliquo conſilio obſiſtere. Tua ratio eſt, ut ſecundum binos ludos mihi 34
reſpondere incipias. mea, ut ante primos ludos comperendinem. Ita fiet, ut tua iſta ratio exiſtimetur aſtuta; meum hoc conſilium, neceſſarium. Verum illud, quod inſtitueram 12
dicere, mihi rem tecum eſſe, hujusmodi eſt. Ego, cum hanc cauſam, Siculorum rogatu

recepiſſem, idque mihi amplum & præclarum exiſtimaſſem, eos velle meæ fidei diligentiæque periculum facere, qui innocentiæ abſtinentiæque feciſſent: tum, ſuſcepto negotio, majus mihi quiddam propoſui; in quo meam in rempublicam voluntatem populus
35 Romanus perſpicere poſſet. Nam illud mihi nequaquam dignum induſtria conatuque meo videbatur, iſtum a me in judicium jam omnium judicio condemnatum vocari, niſi iſta tua intolerabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hoſce annos in quibuſdam judiciis uſus es, etiam in iſtius hominis deſperati cauſa interponeretur. Nunc vero, quoniam hæc te omnis dominatio, regnumque judiciorum tantopere delectat, & ſunt homines, quos libidinis infamiæque ſuæ neque pudeat, neque tædeat; qui quaſi de induſtria in odium offenſionemque populi Romani irruere videantur: hoc me profiteor ſuſcepiſſe, magnum fortaſſe onus, & mihi periculoſum, verumtamen dignum, in quo omnes nervos
36 ætatis induſtriæque meæ contenderem. Quoniam totus ordo, paucorum improbitate & audacia premitur, & urgetur infamia judiciorum; profiteor, huic generi hominum me inimicum, accuſatorem odioſum, aſſiduum,

acerbum adverſarium. Hoc mihi ſumo, hoc mihi depoſco, quod agam in magiſtratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex Kalend. Januarii ſecum agere de republica ac de hominibus improbis voluit: hoc munus ædilitatis meæ populo Romano ampliſſimum pulcherrimumque polliceor. moneo, prædico, ante denuntio; qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut ſequeſtres, aut interpretes corrumpendi judicii ſolent eſſe, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam ſuam profeſſi ſunt, abſtineant in hoc judicio manus animosque ab hoc ſcelere nefario. Erit 13
tum conſul Hortenſius cum ſummo imperio 37
& poteſtate; ego autem ædilis, hoc eſt, paulo amplius quam privatus: tamen hæc hujuſmodi res eſt, quam me acturum eſſe polliceor, ita populo Romano grata atque jucunda, ut ipſe conſul in hac cauſa præ me minus etiam, ſi fieri poſſit, quam privatus eſſe videatur. omnia non modo commemorabuntur, ſed etiam, expoſitis certis rebus, agentur, quæ inter decem annos, poſteaquam judicia ad ſenatum translata ſunt, in rebus judicandis nefarie malitioſeque facta ſunt. Cognoſcet ex me populus Romanus, 38

quid ſit, quamobrem, cum equeſter ordo judicaret, annos prope quinquaginta continuos, [nullo judice equite Romano judicante,] ne tenuiſſima quidem ſuſpicio acceptæ pecuniæ ob rem judicandam conſtituta ſit: quid ſit, quod judiciis ad ſenatorium ordinem translatis, ſublataque populi Romani in unumquemque noſtrum poteſtate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H-S tricies prætorium hominem honeſte non poſſe damnari: quid ſit, quod, P. Septimio ſenatore damnato, Q. Hortenſio prætore, de pecuniis repetundis, lis æſtimata ſit eo nomine, quod ille ob rem judicandam pecuniam
39 accepiſſet: quod in C. Herennio, quod in C. Popillio, ſenatoribus, qui ambo peculatus damnati ſunt; quod in M. Attilio, qui de majeſtate damnatus eſt, hoc planum factum eſt, eos pecuniam ob rem judicandam accepiſſe: quod inventi ſunt ſenatores, qui C. Verre prætore urbano ſortiente, exirent in eum reum, quem incognita cauſa condemnarent: quod inventus eſt ſenator, qui cum judex eſſet, in eodem judicio & ab reo pecuniam acciperet, quam judicibus divideret, & ab accuſatore, ut reum damnaret?
40 Jam vero quomodo illam labem, ignominiam,

calamitatemque totius ordinis conquerar? hoc factum eſſe in hac civitate, cum ſenatorius ordo judicaret, ut diſcoloribus ſignis juratorum hominum ſententiæ notarentur? Hæc omnia me diligenter ſevereque acturum eſſe, polliceor. Quo me tandem animo fore
putetis, ſi quid in hoc ipſo judicio intelle- 14
xero ſimili aliqua ratione eſſe violatum atque commiſſum? cum præſertim planum facere multis teſtibus poſſim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, ſæpe dixiſſe, *ſe habere hominem potentem, cujus fiducia provinciam ſpoliaret: neque ſibi ſoli pecuniam quaerere, ſed ita triennium illud praeturae Sicilienſis diſtributum habere, ut ſecum praeclare agi diceret, ſi unius anni quaeſtum in rem ſuam converteret; alterum patronis & defenſoribus ſuis traderet; tertium illum uberrimum quaeſtuoſiſſimumque annum totum*
judicibus reſervaret. Ex quo mihi venit in 41
mentem illud dicere, quod apud M'. Glabrionem nuper, cum in rejiciendis judicibus commemoraſſem, intellexi, vehementer populum Romanum commoveri: me arbitrari, fore, uti nationes exteræ legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis judiciumque tolleretur. Si enim

judicia nulla ſint, tantum unumquemque ab-
laturum putant, quantum ſibi ac liberis ſuis
ſatis eſſe arbitrentur: nunc, quod ejuſmodi
judicia ſint, tantum unumquemque auferre,
quantum ſibi, patronis, advocatis, prætori,
judicibus ſatis futurum ſit: hoc profecto in-
finitum eſſe: ſe avariſſimi hominis cupiditati
ſatisfacere poſſe, nocentiſſimæ victoriæ non
42 poſſe. O commemoranda judicia, præcla-
ramque exiſtimationem noſtri ordinis! cum
ſocii populi Romani judicia de pecuniis re-
petundis fieri nolunt, quæ a majoribus noſtris
ſociorum cauſa comparata ſunt. An iſte um-
quam de ſe bonam ſpem habuiſſet, niſi de
vobis malam opinionem animo imbibiſſet?
Quo majore etiam, ſi fieri poteſt, apud vos
odio eſſe debet, quam eſt apud populum Ro-
manum, cum in avaritia, ſcelere, perjurio
vos ſui ſimiles eſſe arbitretur.

15 Cui loco, per deos immortales, judices,
43 conſulite ac providete. Moneo prædicoque
id, quod intelligo, tempus vobis hoc divini-
tus datum eſſe, ut odio, invidia, infamia,
turpitudine totum ordinem liberetis. Nulla
in judiciis ſeveritas, nulla religio, nulla de-
nique jam exiſtimantur eſſe judicia. Itaque
a populo Romano contemnimur, deſpicimur:

gravi diuturnaque jam flagramus infamia.
Neque enim ullam aliam ob cauſam populus
Romanus tribuniciam poteſtatem tanto ſtu-
dio requiſivit: quam cum poſcebat, verbo il-
lam poſcere videbatur, re vera judicia poſce-
bat. Neque hoc Q. Catulum, hominem ſa- 44
pientiſſimum atque ampliſſimum, fugit, qui
Cn. Pompejo, viro fortiſſimo & clariſſimo,
de tribunicia poteſtate referente, cum eſſet
ſententiam rogatus, hoc initio eſt ſumma
cum auctoritate uſus: *Patres conſcriptos ju-
dicia male & flagitioſe tueri: quodſi in rebus
judicandis populi Romani exiſtimationi ſatis-
facere voluiſſent, non tantopere homines fuiſſe
tribuniciam poteſtatem deſideraturos.* Ipſe de- 45
nique Cn. Pompejus, cum primum concio-
nem ad urbem conſul deſignatus habuit: ubi
(id quod maxime exſpectari videbatur)
oſtendit, ſe tribuniciam poteſtatem reſtitutu-
rum; factus eſt in eo ſtrepitus, & grata
concionis admurmuratio. Idem in eadem
concione cum dixiſſet: *populatas vexatasque
eſſe provincias: judicia autem turpia & flagi-
tioſa fieri: ei rei ſe providere ac conſulere
velle:* tum vero non ſtrepitu, ſed maximo
clamore ſuam populus Romanus ſignificavit
voluntatem. Nunc autem homines in ſpe- 16

46 culis ſunt: obſervant, quemadmodum ſeſe unuſquiſque veſtrum gerat in retinenda religione, conſervandisque legibus. Vident adhuc poſt legem tribuniciam unum ſenatorem vel tenuiſſimum eſſe damnatum. quod tametſi non reprehendunt, tamen magnopere, quod laudent, non habent. Nulla eſt enim laus, ibi eſſe integrum, ubi nemo eſt, qui aut
47 poſſit, aut conetur corrumpere. Hoc eſt judicium, in quo vos de reo, populus Romanus de vobis judicabit. in hoc homine ſtatuetur, poſſitne, ſenatoribus judicantibus, homo nocentiſſimus, pecunioſiſſimusque damnari. Deinde eſt hujuſmodi reus, in quo homine nihil ſit, præter ſumma peccata, maximamque pecuniam; ut, ſi liberatus ſit, nulla alia ſuſpicio, niſi ea, quæ turpiſſima eſt, reſidere poſſit. non gratia, non cognatione, non aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio, tot tantaque ejus vitia
48 ſublevata eſſe exiſtimabuntur. Poſtremo ego cauſam ſic agam, judices: ejuſmodi res, ita notas; ita teſtatas, ita magnas, ita manifeſtas proferam, ut nemo a vobis, ut iſtum abſolvatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam atque rationem, qua omnes illorum conatus inveſtigare &

conſequi poſſim. Ita res a me agetur, ut in
eorum conſiliis omnibus non modo aures ho-
minum, ſed etiam oculi populi Romani in-
tereſſe videantur. Vos aliquot jam per annos 49
conceptam huic ordini turpitudinem atque
infamiam delere ac tollere poteſtis. Conſtat
inter omnes, poſt hæc conſtituta judicia,
quibus nunc utimur, nullum hoc ſplendore
atque hac dignitate conſilium fuiſſe. Hic ſi
quid erit offenſum, omnes homines non jam
ex eodem ordine alios magis idoneos, quod
fieri non poteſt, ſed alium omnino ordinem
ad res judicandas quærendum arbitrabuntur.
Quapropter primum ab diis immortalibus, 17
quod ſperare mihi videor, hoc idem, judi- 50
ces, peto, ut in hoc judicio nemo improbus,
præter eum, qui jampridem inventus eſt,
reperiatur: deinde, ſi plures improbi fue-
rint, hoc vobis, hoc populo Romano, judi-
ces, confirmo, vitam mehercule mihi prius,
quam vim, perſeverantiamque ad illorum
improbitatem perſequendam defuturam. Ve- 51
rum quod ego laboribus, periculis, inimici-
tiisque meis tum, cum admiſſum erit, de-
decus, ſevere me perſecuturum eſſe polli-
ceor, id ne accidat, tu tua ſapientia, aucto-
ritate, diligentia, M'. Glabrio, potes provi-

dere. Suſcipe cauſam judiciorum: ſuſcipe cauſam ſeveritatis, integritatis, fidei, religionis: ſuſcipe cauſam ſenatus, ut is hoc judicio probatus, cum populo Romano & in laude & in gratia eſſe poſſit. Cogita, qui ſis, quo loco ſis, quid dare populo Romano, quid reddere majoribus tuis debeas: fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis optimis judiciis, ſeveriſſimisque judicibus
52 uſus eſt. Circumſtant te ſummæ auctoritates, quæ te oblivisci laudis domeſticæ non ſinant: quæ te dies noctesque commoneant, fortiſſimum tibi patrem, ſapientiſſimum avum, graviſſimum ſocerum fuiſſe. Quare ſi Glabrionis patris vim & acrimoniam ceperis ad reſiſtendum hominibus audaciſſimis: ſi avi Scævolæ prudentiam ad proſpiciendas inſidias, quæ tuæ atque horum famæ comparantur: ſi ſoceri Scauri conſtantiam, ut ne quis te de vera & certa poſſit ſententia demovere: intelliget populus Romanus, integerrimo atque honeſtiſſimo prætore, delectoque conſilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuiſſe momenti ad ſuſpicionem criminis, quam ad rationem ſalutis.

Mihi certum eſt, non committere, ut in 18
hac cauſa prætor nobis, conſiliumque mute- 53
tur. Non patiar rem in id tempus duci, ut
Siculi, quos adhuc ſervi deſignatorum conſu-
lum non moverunt, cum eos novo exemplo
univerſos arceſſerent, eos tum lictores con-
ſulum vocent: ut homines miſeri, antea ſocii
atque amici populi Romani, nunc ſervi ac
ſupplices, non modo jus ſuum, fortunaſque
omnes eorum imperio amittant, verum etiam
deplorandi juris ſui poteſtatem non habeant.
Non ſinam profecto, cauſa a me perorata, 54
quadraginta diebus interpoſitis, tum nobis
denique reſpondeant, cum accuſatio noſtra
in oblivionem diuturnitate adducta ſit: non
committam, ut tum res judicetur, cum hæc
frequentia totius Italiæ Roma diſceſſerit;
quæ convenit uno tempore undique, comi-
tiorum, ludorum, cenſendique cauſa. Hujus
judicii & laudis fructum, & offenſionis peri-
culum, veſtrum; laborem, ſollicitudinemque,
noſtram; ſcientiam, quid agatur, memoriam-
que, quid a quoque dictum ſit, omnium puto
eſſe opportere. Faciam hoc non novum, ſed 55
ab iis, qui nunc principes noſtræ civitatis
ſunt, ante factum, ut teſtibus utar ſtatim:
illud a me novum, judices, cognoſcetis, quod

ita teſtes conſtituam, ut crimen totum explicem; ubi id interrogando, argumentis atque oratione firmavero, tum teſtes ad crimen accommodem; ut nihil inter illam uſitatam accuſationem, atque hanc novam interſit, niſi quod in illa tunc, cum omnia dicta ſunt, teſtes dantur; hic in ſingulas res dabuntur: ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendique ſit. Si quis erit, qui perpetuam orationem, accuſationemque deſideret, altera actione audiet: nunc id, quod facimus (ea ratione facimus, ut malitiæ illorum conſilio noſtro occurramus) neceſſario
56 fieri intelligat. Hæc primæ actionis erit accuſatio. Dicimus, C. Verrem, cum multa libidinoſe, multa crudeliter in cives Romanos atque in ſocios, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum præterea quadringenties ſeſtertium ex Sicilia contra leges abſtuliſſe. Hoc teſtibus, hoc tabulis privatis, publicisque auctoritatibus, ita vobis planum faciemus, ut hoc ſtatuatis, etiamſi ſpatium ad dicendum noſtro commodo, vacuosque dies habuiſſemus, tamen oratione longa nihil opus fuiſſe.

ACTIONIS SECVNDAE

IN

C. VERREM

LIBER PRIMVS

DE

PRAETVRA VRBANA.

ORATIO SEXTA.

NEMINEM veſtrum ignorare arbitror, judices, hunc per hoſce dies ſermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuiſſe, C. Verrem altera actione reſponſurum non eſſe, neque ad judicium affuturum. Quæ fama non idcirco ſolum emanarat, quod iſte certe ſtatuerat ac deliberaverat non adeſſe; verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis teſtibus evictus, ora judicum adſpicere, aut os ſuum populo Romano oſtendere auderet. Eſt idem Verres, qui fuit I 1

ſemper; ut ad audendum projectus, ſic paratus ad audiendum. præſto eſt: reſpondet: defenditur. ne hoc quidem ſibi reliqui facit, ut in rebus turpiſſimis, cum manifeſto teneatur, ſi reticeat, & abſit, tamen impudentiæ ſuæ pudentem exitum quæſiſſe videatur. Patior, judices, & non moleſte fero, me laboris mei, vos virtutis veſtræ fructum eſſe laturos. Nam ſi iſte id feciſſet, quod primo ſtatuerat, ut non adeſſet: minus aliquanto, quam mihi opus eſſet, cognoſceretur, quid ego in hac accuſatione comparanda, conſtituendaque elaboraſſem: veſtra vero laus tenuis plane atque obſcura, judices,
3 eſſet. Neque enim hoc a vobis populus Romanus exſpectat, neque eo poteſt eſſe contentus, ſi condemnatus ſit is, qui adeſſe noluerit; & ſi fortes fueritis in eo, quem nemo ſit auſus defendere. immo vero adſit, reſpondeat: ſummis opibus, ſummo ſtudio potentiſſimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate: veſtra integritas cum iſtius pecunia: teſtium conſtantia cum illius patronorum minis atque potentia. Tum demum illa victa videbuntur, cum in contentionem, certamenque
4 venerint. Abſens ſi iſte eſſet damnatus, non

tam ipſe ſibi conſuluiſſe, quam invidiſſe
veſtræ laudi videretur. Neque enim ſalus 2
ulla reipublicæ major hoc tempore reperiri
poteſt, quam populum Romanum intelligere,
diligenter rejectis ab accuſatore judicibus,
ſocios, leges, rempublicam, ſenatorio con-
ſilio maxime poſſe defendi: neque tanta
fortunis omnium pernicies poteſt accedere,
quam opinione populi Romani rationem ve-
ritatis, integritatis, fidei, religionis, ab
hoc ordine abjudicari. Itaque mihi videor 5
magnam, & maxime ægram, & prope de-
poſitam reipublicæ partem ſuſcepiſſe; neque
in eo magis meæ, quam veſtræ laudi, exiſti-
mationique ſerviſſe. Acceſſi enim ad invi-
diam judiciorum levandam, vituperationem-
que tollendam: ut, cum hæc res pro volun-
tate populi Romani eſſet judicata, aliqua ex
parte mea diligentia conſtituta auctoritas ju-
diciorum videretur. poſtremo, ut eſſet hoc
judicatum, ut finis aliquando judiciariæ
controverſiæ conſtitueretur. Etenim ſine du- 6
bio, judices, in hac cauſa ea res in diſcri-
men adducitur. Reus eſt enim nocentiſſimus:
qui ſi condemnatur, deſinent homines dice-
re, his judiciis pecuniam plurimum poſſe:
ſin abſolvitur, deſinemus nos de judiciis

tranſferendis recuſare. Tametſi de abſolu-
tione iſtius neque ipſe jam ſperat, nec popu-
lus Romanus metuit: de impudentia ſingu-
lari, quod adeſt, quod reſpondet, ſunt qui
mirentur: mihi, pro cetera ejus audacia at-
que amentia, ne hoc quidem mirandum vi-
detur. multa enim & in deos & in homines
impie, nefarieque commiſit: quorum ſcele-
rum pœnis agitatur, & a mente, conſilioque
3 deducitur. Agunt eum præcipitem pœnæ
7 civium Romanorum; quos partim ſecuri per-
cuſſit, partim in vinculis necavit, partim
implorantes jura libertatis & civitatis in cru-
cem ſuſtulit. Rapiunt eum ad ſupplicium dii
patrii; quod iſte inventus eſt, qui e com-
plexu parentum abreptos filios ad necem du-
ceret, & parentes pretium pro ſepultura li-
berûm poſceret. Religiones vero, cæremo-
niæque omnium ſacrorum, fanorumque vio-
latæ, ſimulacraque deorum, quæ non modo
ex ſuis templis ablata ſunt, ſed etiam jacent
in tenebris, ab iſto retruſa atque abdita,
conſiſtere ejus animum ſine furore atque
8 amentia non ſinunt. Neque iſte mihi vide-
tur ſe ad damnationem offerre ſolum, ne-
que hoc avaritiæ ſupplicio communi, qui ſe
tot ſceleribus obſtrinxerit, contentus eſſe:

ſingularem quandam pœnam iſtius immanis atque importuna natura deſiderat. Non id ſolum quæritur, ut, iſto damnato, bona reſtituantur iis, quibus erepta ſunt; ſed & religiones deorum immortalium expiandæ, & civium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium ſanguis, iſtius ſupplicio luendus eſt. Non enim furem, ſed ereptorem; 9
non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionumque; non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem civium, ſociorumque, in veſtrum judicium adduximus: ut ego hunc unum ejuſmodi reum poſt hominum memoriam fuiſſe arbitrer, cui damnari expediret.

Nam quis hoc non intelligit, iſtum abſo- 4
lutum, diis hominibusque invitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo poſſe? Quis hoc non perſpicit, præclare nobiſcum actum iri, ſi populus Romanus iſtius unius ſupplicio contentus fuerit, ac non ſic ſtatuerit, non iſtum majus in ſeſe ſcelus concepiſſe, cum fana ſpoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cum cives Romanos morte, cruciatu, cruce affecerit; cum prædonum duces, accepta pecunia, dimiſerit; quam eos, ſi qui iſtum tot, tantis, tam

nefariis ſceleribus coopertum, jurati ſenten-
10 tia ſua liberarint? Non eſt, non eſt in hoc homine cuiquam peccandi locus, judices; non is eſt reus, non id tempus, non id conſilium, (metuo, ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere,) ne actor quidem eſt is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte ſurripi, aut impune eripi poſſit. His ego judicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepiſſe? ſuſtinebunt tales viri, ſe tot ſenatoribus, tot equitibus Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honeſtiſſimis ex tam illuſtri provincia, tot populorum, privatorumque litteris non crediſſe? tantæ populi Romani volun-
11 tati reſtitiſſe? Suſtineant. reperiemus, ſi iſtum vivum ad aliud judicium perducere poterimus, quibus probemus, iſtum a quæſtura pecuniam publicam, Cn. Carboni conſuli datam, avertiſſe: quibus perſuadeamus, iſtum alieno nomine a quæſtoribus urbanis, quod priore actione didiciſtis, pecuniam abſtuliſſe. Erunt, qui & in eo quoque audaciam ejus reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. Erunt etiam fortaſſe, judices, qui illum ejus

acerrime vindicandum putent,
Marcelli & P. Africani monu-
nomine, illorum, re vera, po-
, & erant, & habebantur, ex
ſſimis, ex urbibus ſociorum atque
on dubitaverit auferre. Emerſe- 5
atus etiam judicio: meditetur de 12
ſtium, quos accepta pecunia li-
ideat, quid de illis reſpondeat,
rum locum ſubditos domi ſuæ re-
uærat non ſolum, quemadmodum
nini, verum etiam, quo pacto ſuæ
i poſſit mederi. meminerit, ſe prio-
ne, clamore populi Romani infeſto
imico excitatum, confeſſum eſſe,
ſe prædonum ſecuri non eſſe per-
ſe jam tum eſſe veritum, ne ſibi cri-
aretur, eos ab ſe pecunia liberatos.
ur id, quod negari non poteſt, ſe pri-
n hominem, prædonum duces vivos at-
incolumes domi ſuæ, poſteaquam Ro-
redierit, uſque dum per me licuerit,
iſſe. hoc, in illo majeſtatis judicio ſi li-
ſibi o[illegible]nderit, ego oportuiſſe conce-
E[illegible] uoque evaſerit: proficiſcar
[illegible]ridem vocat populus Ro-
[illegible]nim libertatis & civitatis 13

ſuum putat eſſe judicium : & recte putat.
Confringat iſte ſane vi ſua conſilia ſenatoria:
quæſtiones omnium perrumpat : evolet ex
veſtra ſeveritate : mihi credite, arctioribus
apud populum Romanum laqueis tenebitur.
Credet iis equitibus Romanis populus Ro-
manus, qui ad vos antea producti teſtes, ipſis
inſpectantibus, ab iſto civem Romanum, qui
cognitores homines honeſtos daret, ſubla-
14 tum eſſe in crucem dixerunt. Credent omnes
v & xxx tribus homini graviſſimo atque
ornatiſſimo M. Annio, qui, ſe præſente, ci-
vem Romanum ſecuri percuſſum eſſe dixit.
audietur a populo Romano vir primarius,
eques Romanus, L. Flavius, qui ſuum fami-
liarem Herennium, negotiatorem ex Africa,
cum eum Syracuſis amplius centum cives
Romani cognoſcerent, lacrymantesque de-
fenderent, pro teſtimonio dixit, ſecuri eſſe
percuſſum. Probabit fidem, & auctoritatem,
& religionem ſuam L. Suetius, homo omni-
bus ornamentis præditus, qui juratus apud
vos dixit, multos cives Romanos in lautu-
miis, iſtius imperio crudeliſſime per vim mor-
te eſſe multatos. Hanc ego cauſam cum agam
beneficio populi Romani, de loco ſuperiore,
non vereor, ne aut iſtum vis ulla ex populi

Romani ſuffragiis eripere, aut a me ullum munus ædilitatis amplius aut gratius populo Romano eſſe poſſit.

Quapropter omnes in hoc judicio conen- 6
tur omnia: nihil eſt jam, quod in hac cauſa 15
peccare quiſquam, judices, niſi veſtro periculo, poſſit. Mea quidem ratio, cum in præteritis rebus eſt cognita, tum in reliquis explorata atque proviſa eſt. Ego meum ſtudium in rempublicam jam illo tempore oſtendi, cum longo intervallo veterem conſuetudinem retuli, & rogatu ſociorum atque amicorum populi Romani, meorum autem neceſſariorum, nomen hominis audaciſſimi detuli. Quod meum factum lectiſſimi viri atque ornatiſſimi, (quo in numero e vobis complures fuere,) ita probarunt, ut ei, qui iſtius quæſtor fuiſſet, & ab iſto læſus inimicitias juſtas perſequeretur, non modo deferendi nominis, ſed ne ſubſcribendi quidem,
cum id poſtularet, facerent poteſtatem. In 16
Siciliam ſum inquirendi cauſa profectus. quo in negotio induſtriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo litterarum & teſtium declaravit: pudorem vero ac religionem, quod, cum veniſſem ſenator ad ſocios populi Romani, qui in ea provincia quæſtor

...pites meos ac neceſſarios cau... ...s defenſor deverti potius, quam ...qui a me auxilium petiviſſent. Ne... ...eus adventus labori, aut ſumtui, ne... publice, neque privatim, fuit. Vim in ...quirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat: non quantam habere poteram iſtorum
17 ſtudio, quos iſte vexarat. Romam ut ex Sicilia redii, cum iſte, atque iſtius amici, homines lauti & urbani, ſermones hujuſcemodi diſſipaſſent, quo animos teſtium retardarent, me magna pecunia a vera accuſatione eſſe deductum, tametſi probabatur nemini, quod & ex Sicilia teſtes erant ii, qui quæſtorem me in provincia cognoverant, & hinc homines maxime illuſtres, qui, ut ipſi noti ſunt, ſic noſtrum unumquemque optime norunt: tamen uſque eo timui, ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad reji-
7 ciendos judices venimus. Sciebam in rejiciendis judicibus nonnullos, memoria noſtra, pactionis ſuſpicionem non vitaſſe, cum ipſa in accuſatione, eorum induſtria ac diligen-
18 tia probaretur. Ita rejeci judices, ut hoc conſtet, poſt hunc ſtatum reipublicæ, quo nunc utimur, ſimili ſplendore & dignitate conſilium nullum fuiſſe. Quam iſte laudem

communem, ait, ſibi eſſe mecum: qui cum
P. Galbam judicem rejeciſſet, M. Lucretium
retinuit; &, cum ejus patronus ex eo quæ-
reret, cur ſuos familiariſſimos, Sex. Pædu-
ceum, Q. Conſidium, Q. Junium rejici paſ-
ſus eſſet: reſpondit, quod eos in judicando
nimium ſui juris ſententiæque cognoſceret.
Itaque judicibus rejectis, ſperabam, jam 19
onus meum vobiſcum eſſe commune. puta-
bam non ſolum notis, ſed etiam ignotis pro-
batam meam fidem eſſe & diligentiam. quod
me non fefellit. Nam comitiis meis, cum
iſte infinita largitione contra me uteretur,
populus Romanus judicavit, iſtius pecu-
niam, quæ apud me contra fidem meam nihil
potuiſſet, apud ſe contra honorem meum ni-
hil poſſe debere. Quo quidem die, primum
judices citati in hunc reum conſediſtis, quis
tam inimicus huic ordini fuit, quis tam no-
varum rerum, judiciorum, judicumque cu-
pidus, qui non conſpectu conſeſſuque veſtro
commoveretur? Cum in eo veſtra mihi digni 20
tas fructum diligentiæ referret; id ſum aſſe-
cutus, ut una hora, qua cœpi dicere, reo
audaci, pecunioſo, profuſo, perdito, ſpem
judicii corrumpendi præciderem: ut p imo
die teſtium tanto numero citato populus

Romanus judicaret, ipſo abſoluto rempubli-
cam ſtare non poſſe: ut alter dies amici
iſtius ac defenſoribus non modo ſpem victo-
riæ, ſed etiam voluntatem defenſionis aufer-
ret: ut tertius dies ſic hominem proſterne-
ret, ut, morbo ſimulato, non, quid reſpon-
deret, ſed, quemadmodum non reſponderet,
deliberaret: deinde reliquis diebus, his cri-
minibus, his teſtibus, & urbanis, & pro-
vincialibus ſic obrutus atque oppreſſus eſt,
ut his ludorum diebus interpoſitis, nemo
iſtum comperendinatum, ſed condemnatum
8 judicaret. Quapropter ego, quod ad me at-
21 tinet, judices, vici: non enim ſpolia C. Ver-
ris, ſed exiſtimationem populi Romani con-
cupivi. Meum fuit cum cauſa accedere ad
accuſandum. quæ cauſa fuit juſtior, quam
a tam illuſtri provincia defenſorem conſtitui
& deligi? reipublicæ conſulere. quid jam rei-
publicæ honeſtius, quam in tanta invidia
judiciorum adducere hominem, cujus damna-
tione totus ordo cum populo Romano & in
laude & in gratia poſſit eſſe? oſtendere ac
perſuadere, hominem nocentem adductum
eſſe: quis eſt in populo Romano, qui hoc
non ex priore actione abſtulerit, omnium
ante damnatorum ſcelera, furta, flagitia, ſi

in unum locum conferantur, vix cum hujus parva parte æquari, conferrique poſſe? Vos, 22 quod ad veſtram famam, exiſtimationem, ſalutemque communem pertinet, judices, proſpicite atque conſulite. Splendor veſter facit, ut peccare ſine ſummo reipublicæ detrimento ac periculo non poſſitis. Non enim poteſt ſperare populus Romanus, eſſe alios in ſenatu, qui recte poſſint judicare, vos ſi non potueritis. Neceſſe eſt, cum de toto ordine deſperarit, aliud genus hominum atque aliam rationem judiciorum requirat. Hoc ſi vobis ideo levius videtur, quod putatis onus eſſe grave & incommodum, judicare; intelligere debetis, primum intereſſe, utrum id onus voſmet ipſi rejeceritis; an, quod probare populo Romano fidem veſtram & religionem non potueritis, eo vobis judicandi poteſtas erepta ſit. deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi ſimus ad eos judices, quos propter odium veſtri populus Romanus de vobis voluerit judicare. Verum 23 vobis dicam id, quod intellexi, judices. homines ſcitote eſſe quoſdam, quos tantum odium veſtri ordinis teneat, ut hoc palam jam dictitent, ſe iſtum, quem ſciant eſſe hominem improbiſſimum, hoc uno nomine

ipes illorum nova, quæ cum Verre
ſubito ad judicium retraxiſſet, nonn
cati ſunt, non ſine cauſa illius conſ
repente eſſe mutatum.

9 Nunc, ne novo querimoniæ g
24 poſſit Hortenſius, & ea dicere,
reum, de quo nihil dicat accuſato
eſſe tam periculoſum fortunis inno
quam tacere adverſarios: & ne alite
ego velim, meum laudet ingenium,
cat, me, ſi multa dixiſſem, ſuble
fuiſſe eum, quem contra dicerem;
dixerim, perdidiſſe: morem illi gera
oratione perpetua: non quoniam hc
ceſſe; verum ut experiar, utrum
moleſtius, me tunc tacuiſſe, an n
25 cere. Hic tu fortaſſe eris diligens,

mea cauſa det, eo mihi non uti non licebit? Nam accuſandi mihi tempus mea cauſa datum eſt, ut poſſem oratione mea crimina cauſamque explicare. hoc ſi non utor, non tibi injuriam facio, ſed de meo jure aliquid & commodo detraho. Cauſam enim, inquit, cognoſci oportet. Ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamvis ſit nocens, non poteſt. Id igitur tu moleſte tuliſti, a me aliquid factum eſſe, quo minus iſte condemnari poſſet? Nam cauſa cognita multi poſſunt abſolvi: incognita quidem condemnari nemo poteſt. Adimo enim comperendinatum. 26
Quod habet lex in ſe moleſtiſſimum, bis ut cauſa dicatur, id aut mea cauſa potius eſt conſtitutum, quam tua, aut nihilo tua potius, quam mea. Nam ſi bis dicere eſt commodum, certe utriuſque commune eſt. Si eum, qui poſterius dixit, opus eſt redargui: accuſatoris cauſa, ut bis ageretur, conſtitutum eſt. Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus: antea vel judicari primo poterat, vel amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem molliorem? opinor illam veterem, qua vel cito abſolvi, vel tarde condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem reſtituo, qua lege

multi ſemel accuſati, ſemel dicta cauſa, ſe-
mel auditis teſtibus, condemnati ſunt, ne-
quaquam tam manifeſtis, neque tantis cri-
minibus, quantis tu convinceris. puta te non
hac tam atroci, ſed illa lege mitiſſima cau-
ſam dicere. Accuſabo: reſpondebis. teſtibus
editis, ita mittam in conſilium, ut, etiamſi
lex ampliandi faciat poteſtatem, tamen iſti
turpe ſibi exiſtiment, non primo judicare.
10 Verum, ſi cauſam cognoſci opus eſt, pa-
27 rumne cognita eſt? diſſimulamus, Hortenſi,
quod ſæpe experti in dicendo ſumus. Quis
non magnopere attendit umquam, in hoc qui-
dem genere cauſarum, ubi aliquid ereptum,
aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut
in tabulis, aut in teſtibus omnis exſpectatio
judicum eſt? Dixi prima actione, me pla-
num eſſe facturum, C. Verrem H-S qua-
dringenties contra legem abſtuliſſe. Quid?
hoc planius egiſſem, ſi ita narraſſem? Dio
quidam fuit Haleſinus, qui, cum ejus filio,
prætore Sacerdote, hereditas a propinquo
permagna veniſſet, nihil habuit neque ne-
gotii, neque controverſiæ. Verres, ſimulac
tetigit provinciam, ſtatim Meſſanam litteras
dedit: Dionem evocavit: calumniatores ex
ſinu ſuo appoſuit, qui illam hereditatem

Veneri

Veneri Erycinæ commiſſam eſſe dicerent.
hac de re oſtendit ſeipſum cogniturum. Poſ- 2
ſum deinceps totam rem explicare: deinde
ad extremum id, quod accidit, dicere: Dio-
nem H-S decies centena millia numeraſſe,
ut cauſam certiſſimam obtineret: præterea
greges equarum ejus iſtum abigendos curaſ-
ſe: argenti veſtisque ſtragulæ quod fuerit,
curaſſe auferendum. Hæc neque cum ego
dicerem, neque cum tu negares, magni mo-
menti noſtra eſſet oratio. Quo tempore igi-
tur aures judex erigeret, animumque atten-
deret? cum Dio ipſe prodiret, cum ceteri,
qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuiſ-
ſent: cum per eos ipſos dies, per quos cau-
ſam Dio diceret, reperiretur pecunias ſum-
ſiſſe mutuas; nomina ſua exegiſſe, prædia
vendidiſſe: cum tabulæ virorum bonorum
proferrentur: cum, qui pecuniam Dioni de-
derunt, dicerent ſe jam tum audiſſe, eo
nummos ſumi, ut Verri darentur: cum ami-
ci, hoſpites, patroni Dionis, homines hone-
ſtiſſimi, hæc eadem ſe audiſſe dicerent. Opi- 29
nor, cum hæc fierent, tum vos audiretis,
ſicut audiſtis: tum cauſa agi videretur. Sic
a me ſunt acta omnia priore actione, ut in
criminibus omnibus nullum eſſet, in quo

quiſquam veſtrûm perpetuam accuſationem
requireret. Nego eſſe quidquam a teſtibus
dictum, quod aut veſtrûm cuipiam eſſet ob-
ſcurum, aut cujuſquam oratoris eloquentiam
II quæreret. Etenim ſic me ipſum egiſſe me-
moria tenetis, ut in teſtibus interrogandis
omnia crimina proponerem, & explicarem,
ut, cum rem totam in medio propoſuiſſem,
tum denique teſtem interrogarem. Itaque
non modo vos, quibus eſt judicandum, noſtra
crimina tenetis, ſed etiam populus Romanus
totam accuſationem, cauſamque cognovit.
tametſi ita de meo facto loquor, quaſi ego il-
lud mea voluntate potius, quam veſtra in-
30 juria adductus fecerim. Interpoſuiſtis accu-
ſatorem, qui, cum ego mihi c & x dies ſo-
los in Siciliam poſtulaſſem, c & VIII ſibi in
Achajam poſtularet. menſes mihi tres cum
eripuiſſetis ad agendum maxime appoſitos,
reliquum omne tempus hujus anni me vobis
remiſſurum putaſtis: ut, cum horis noſtris
nos eſſemus uſi, tu, binis ludis interpoſitis,
quadrageſimo poſt die reſponderes; deinde
ita tempus duceretur, ut a M. Glabrione præ-
tore, & a magna parte horum judicum, ad
prætorem alium, judiceſque alios veniremus.
31 Hæc ſi ego non vidiſſem; ſi me non omnes

noti, ignotique monuiſſent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus rejiceretur, credo, ſi meis horis in accuſando uti voluiſſem, vererer, ne mihi crimina non ſuppeterent; ne oratio deeſſet: ne vox, viresque deficerent: ne, quem nemo prima actione defendere auſus eſſet, eum ego bis accuſare non poſſem. Ego meum conſilium tum judicibus, tum populo Romano probavi. Nemo eſt, qui alia ratione iſtorum injuriæ atque impudentiæ potuiſſe obſiſti arbitretur. Etenim qua ſtultitia fuiſſem, ſi, quam diem, qui iſtum eripiendum redemerunt, in cautione viderunt, cum ita caverent, *Si poſt Kalendas Januarii in conſilium iretur*; in eam diem ego, cum potuiſſem vitare, incidiſſem?
Nunc mihi temporis ejus, quod mihi ad di- 32
cendum datur, quoniam in animo eſt cauſam omnem exponere, habenda ratio eſt diligenter.
ter. Itaque primum illum actum iſtius vitæ 12
turpiſſimum & flagitioſiſſimum prætermittam. nihil a me de pueritiæ ſuæ flagitiis, peccatisque audiet, nihil ex illa impura adoleſcentia ſua: quæ qualis fuerit, aut meminiſtis, aut ex eo, quem ſui ſimillimum produxit, recognoſcere poteſtis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur: neque

ſolum, quid iſtum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, conſiderabo. Vos, quæſo, date hoc, & concedite pudori meo, ut aliquam partem de iſtius impudentia reti-
33 cere poſſim. Omne illud tempus, quod fuit, antequam iſte ad magiſtratus, remque publicam acceſſit, habeat per me ſolutum ac liberum. Sileatur de nocturnis ejus bacchationibus ac vigiliis: lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris ejus, ætas ipſius pertulit, prætereantur: lucretur indicia veteris infamiæ: patiatur ejus vita reliqua, me hanc
34 tantam jacturam criminum facere. Quæſtor Cn. Papirio conſuli fuiſti abhinc annos quatuordecim. ex ea die ad hanc diem quæ feciſti, in judicium voco. Hora nulla vacua a furto, ſcelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi ſunt anni conſumti in quæſtura, & legatione Aſiatica, & prætura urbana, & prætura Siciliensi. Quare hæc eadem eri quadripartita diſtributio totius accuſation meæ.

13 Quæſtor ex ſenatusconſulto provincis ſortitus es. obtigit tibi conſularis, ut c conſule Cn. Carbone eſſes, eamque prov ciam obtineres. Erat tum diſſenſio civiu

de qua nihil ſum dictūrus, quid ſentire debueris: unum hoc dico, in ejuſmodi tempore ac ſorte ſtatuere te debuiſſe, utrum malles ſentire atque defendere. Carbo graviter ferebat, ſibi quæſtorem obtigiſſe, hominem ſingulari luxuria atque inertia. verumtamen ornabat eum beneficiis omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa, numerata eſt. profectus eſt quæſtor in provinciam. venit in Galliam exſpectatus ad exercitum conſularem cum pecunia. ſimulac primum ei occaſio viſa eſt, (cognoſcite hominis principium magiſtratuum gerendorum & reipublicæ adminiſtrandæ,) averſa pecunia publica; quæſtor conſulem, exercitum, ſortem, provinciamque deſeruit. Video quid egerim: erigit ſe: 3!
ſperat, ſibi auram poſſe aliquam afflari, in hoc crimine, voluntatis, aſſenſioniſque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio ſit: quibus illam relictionem, proditionemque conſulis ſui gratam ſperat fore. Quaſi vero id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut ſtudio partium fecerit, ac non apertiſſime conſulem, exercitum, provinciamque compilarit, & propter impudentiſſimum furtum aufugerit. Eſt enim obſcurum, & ejuſmodi factum ejus, ut poſſit aliquis ſuſpicari,

C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc eſt, ad ſuos
36 tranſiſſe: nihil feciſſe propter pecuniam. Videamus, rationes quemadmodum retulerit. Jam ipſe oſtendet, quamobrem Cn. Carbonem
14 reliquerit: jam ſe ipſe indicabit. Primum brevitatem cognoſcite. ACCEPI, inquit, VICIES DVCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA, QVADRINGENTOS XVII NVMMOS. DEDI STIPENDIO, FRVMENTO, LEGATIS, PROQVAESTORIBVS, COHORTI PRAETORIAE, H-S MILLE SEXCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA QVADRINGENTOS XVII NVMMOS. RELIQVI ARIMINI H-S SEXCENTA MILLIA. Hoc eſt rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortenſi, aut quiſquam hominum retulit? Quid hoc eſt? quæ impudentia? quæ audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis hujuſmodi eſt? Illa tamen H-S ſexcenta millia, quæ ne falſo quidem potuit, quibus data eſſent, deſcribere, quæ ſe Arimini ſcribit reliquiſſe, quæ ipſa H-S ſexcenta millia, reliqua facta ſunt, neque Carbo attigit, neque Sulla vidit, neque in ærarium relata ſunt. Oppidum ſibi elegit Ariminum, quod tum,

cum iſte rationes referebat, oppreſſum, direptumque erat. non ſuſpicabatur id, quod nunc ſentiet, ſatis multos ex illa calamitate Ariminenſium teſtes nobis in hanc rem reliquos eſſe. Recita denuo. P. LENTVLO, 3
L. TRIARIO QVAESTORIBVS VRBANIS, RES RATIONVM RELATARVM. Recita. Ex s. c. Ut hoc pacto rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus eſt, non ut honos & dignitas nobilitati reſtitueretur. Quodſi illinc inanis profugiſſes, tamen iſta tua fuga nefaria, proditio conſulis tui, ſcelerata judicaretur. Malus civis, improbus conſul, ſeditioſus homo Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis: tibi quando eſſe cœpit? poſteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes ſuas, exercitumque commiſit. Nam ſi tibi antea diſplicuiſſet; idem feciſſes, quod anno poſt M. Piſo. Quæſtor cum L. Scipioni conſuli obtigiſſet; non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus eſt. quod de republica ſenſit, ita ſenſit, ut nec fidem ſuam, nec morem majorum, nec neceſſitudinem ſortis læderet. Etenim ſi hæc perturbare 1
omnia, & permiſcere volumus; totam vitam 3
periculoſam, invidioſam, infeſtamque reddemus. ſi nullam religionem ſors habebit,

nullam ſanctitatem conjunctio ſecundæ, dubiæque fortunæ, nullam auctoritatem mores atque inſtituta majorum. Omnium eſt communis inimicus, qui fuit hoſtis ſuorum. Nemo umquam ſapiens proditori credendum putavit. Ipſe Sulla, cui adventus iſtius gratiſſimus eſſe debuit, ab ſe hominem, atque ab exercitu ſuo removit: Beneventi eſſe juſſit apud eos, quos ſuis partibus amiciſſimos eſſe intelligebat: ubi iſte ſummæ rei, cauſæque nocere nihil poſſet. ei poſtea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proſcriptorum in agro Beneventano diripienda conceſſit: habuit honorem ut proditori, non
39 ut amico fidem. Nunc, quamvis ſint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non, quid illi accidere voluerint, ſed quid ipſis in tali re metuendum ſit, cogitare. Commune eſt hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quam eæ, quæ latent in ſimulatione officii, aut in aliquo neceſſitudinis nomine. nam eum, qui palam eſt adverſarius, facile cavendo vitare poſſis: hoc vero occultum, inteſtinum ac domeſticum malum, non modo non exſiſtit, verum etiam opprimit, antequam proſpicere

atque explorare potueris. Itane vero? tu, 40
cum quæſtor ad exercitum miſſus ſis, cuſtos
non ſolum pecuniæ, ſed etiam conſulis: par-
ticeps omnium rerum, conſiliorumque fue-
ris: habitus ſis in liberûm loco, ſicut mos
majorum ferebat: repente relinquas? dese-
ras? ad adverſarios tranſeas? O ſcelus! o
portentum in ultimas terras exportandum!
Non enim poteſt ea natura, quæ tantum fa-
cinus commiſerit, hoc uno ſcelere eſſe con-
tenta. neceſſe eſt ſemper aliquid ejuſmodi
moliatur: neceſſe eſt in ſimili audacia, per-
fidiaque verſetur. Itaque idem iſte, quem 41
Cn. Dolabella poſtea, C. Malleolo occiſo,
pro quæſtore habuit, (haud ſcio, an major
etiam hæc neceſſitudo fuerit, quam illa Car-
bonis, ac plus judicium voluntatis valere,
quam ſortis debeat,) idem in Cn. Dolabel-
lam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quæ
in ipſum valebant crimina, contulit in illum,
cauſamque illius omnem ad inimicos, accu-
ſatoresque detulit: ipſe in eum, cui lega-
tus, cui pro quæſtore fuerat, inimiciſſimum
atque improbiſſimum teſtimonium dixit. Il-
le, miſer cum eſſet; tum proditione iſtius
nefaria, tum improbo & falſo ejuſdem teſti-
monio, tum multo etiam ex maxima parte,

iſtius furtorum ac flagitiorum invidia con-
16 flagravit. Quid hoc homine faciatis? aut ad
42 quam ſpem tam perfidioſum, tam importu-
num animal reſervetis? qui in Cn. Carbone
ſortem, in Cn. Dolabella voluntatem negle-
xerit aut violarit, eoſque ambos non ſolum
deſeruerit, ſed etiam prodiderit atque op-
pugnarit. Nolite, quæſo, judices, brevitate
orationis meæ potius, quam rerum ipſarum
magnitudine, crimina ponderare. mihi enim
properandum neceſſario eſt, ut omnia vobis,
quæ mihi conſtituta ſunt, poſſim exponere.
Quamobrem, quæſtura iſtius demonſtrata,
43 primique magiſtratus & furto & ſcelere per-
ſpecto, reliqua attendite. in quibus illud
tempus Sullanarum proſcriptionum ac rapi-
narum prætermittam: neque ego iſtum ſibi
ex communi calamitate defenſionem ullam
ſinam ſumere. ſuis eum certis, propriiſ-
que criminibus accuſabo. Quamobrem,
hoc omni tempore Sullano ex accuſatione
circumſcripto, legationem ejus præclaram
cognoſcite.

44 Poſteaquam Cn. Dolabellæ provincia Ci-
licia conſtituta eſt: o dii immortales! quan-
ta iſte cupiditate, quibus allegationibus il-
lam ſibi legationem expugnavit? id quod

Cn. Dolabellæ principium maxim ausus es? tatis fuit. Nam ut iſte profectus e ſancto, cumque iter fecit, ejuſmodi fuit, non u af- gatus populi Romani, ſed ut quædam cala- mitas pervadere videretur. In Achaja (præ- I termittam minora omnia, quorum ſimile for- ſitan alius quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, niſi ſingulare, niſi quod, ſi in alium reum diceretur, incredibile videretur,) magiſtratum Sicyonium nummos popoſcit. Ne ſit hoc crimen in Verrem: fecerunt alii. cum ille non daret, animadvertit. Impro- bum, ſed non inauditum. Genus animadver- 45 ſionis videte: quæretis, ex quo genere ho- minum iſtum judicetis. Ignem ex lignis viri- dibus atque humidis in loco anguſto fieri juſſit. ibi hominem ingenuum, domi nobi- lem, populi Romani ſocium atque amicum, fumo excruciatum, ſemivivum reliquit. Jam quæ iſte ſigna, quas tabulas pictas ex Achaja ſuſtulerit, non dicam hoc loco. eſt alius mihi locus ad hanc iſtius cupiditatem demonſtran- dam ſervatus. Athenis audiſtis ex æde Mi- nervæ grande auri pondus ablatum. dictum hoc eſt in Cn. Dolabellæ judicio. dictum? etiam æſtimatum. Hujus conſilii non modo participem C. Verrem, ſed principem fuiſſe

46 reperietis. Delum venit. ibi ex fano Apollinis religioſiſſimo noctu clam ſuſtulit ſigna pulcherrima atque antiquiſſima: eaque in onerariam navem ſuam conjicienda curavit. Poſtridie cum fanum ſpoliatum viderent ii, qui Delum incolebant, graviter ferebant. eſt enim tanta apud eos ejus fani religio atque antiquitas, ut in eo loco ipſum Apollinem natum eſſe arbitrentur. verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam
18 ipſum pertineret. Tum ſubito tempeſtates coortæ ſunt maximæ, judices, ut non modo proficiſci, cum cuperet, Dolabella non poſſet, ſed vix in oppido conſiſteret: ita magni fluctus ejiciebantur. Hic navis illa prædonis iſtius, onuſta ſignis religioſis, expulſa atque ejecta fluctu, frangitur. in littore ſigna illa Apollinis reperiuntur: juſſu Dolabellæ reponuntur: tempeſtas ſedatur: Dolabella Delo
47 proficiſcitur. Non dubito, quin, tametſi nullus in te ſenſus humanitatis, nulla ratio umquam fuit religionis, nunc tamen, in metu, periculoque tuo, tuorum tibi ſcelerum veniat in mentem. Poteſtne tibi ulla ſpes ſalutis commoda oſtendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam ſceleratus, quam nefarius fueris?

Apollinemne tu Delium ſpoliare auſus es? illine tu templo, tam antiquo, tam ſancto, tam religioſo manus impias ac ſacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus & diſciplinis inſtitutus eras, ut ea, quæ litteris mandata ſunt, diſceres atque cognoſceres: ne poſtea quidem, cum in ea ipſa loca veniſti, potuiſti accipere id, quod eſt proditum memoriæ ac litteris? Latonam 48
ex longo errore & fuga, gravidam, & jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis, confugiſſe Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperiſſe: qua ex opinione hominum illa inſula eorum deorum ſacra putatur: tantaque ejus auctoritas religionis & eſt, & ſemper fuit, ut ne Perſæ quidem, cum bellum toti Græciæ, diis, hominibusque indixiſſent, & mille numero navium claſſem ad Delum appuliſſent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari, homo improbiſſime, atque amentiſſime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quæ tantam exſtingueret religionem? &, ſi tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum eſſe tantum malum, quod non tibi pro ſceleribus tuis jamdiu debeatur?
In Aſiam vero poſtquam venit, quid ego 19

49 adventus iſtius prandia, cœnas, equos, muneraque commemorem? Nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus ſum. Chio per vim ſigna pulcherrima dico abſtuliſſe: item Erythris, & Halicarnaſſo. Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipſum, qui apud Tenedios ſanctiſſimus Deus habetur, qui urbem illam dicitur condidiſſe, cujus ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipſum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidiſtis, abſtulit
50 magno cum gemitu civitatis. Illa vero expugnatio fani antiquiſſimi & nobiliſſimi Junonis Samiæ, quam luctuoſa Samiis fuit? quam acerba toti Aſiæ? quam clara apud omnes? quam nemini veſtrûm inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Aſiam Samo veniſſent; reſponſum tulerunt, ejuſmodi querimonias, quæ ad legatum populi Romani pertinerent, non ad prætorem, ſed Romam deferri oportere. Qua de re Charidemum Chium teſtimonium priore actione dicere audiſtis: ſeſe, cum eſſet trierarchus, & Verrem ex Aſia decedentem proſequeretur, juſſu Dolabellæ fuiſſe una cum iſto Sami; ſeſeque tum ſcire ſpoliatum eſſe fanum Junonis & oppidum Samum:

poſteaque ſe cauſam apud Chios, cives ſuos,
Samiis accuſantibus, publice dixiſſe; eoque
ſe eſſe abſolutum, quod planum feciſſet, ea,
quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem,
non ad ſe, pertinere. Quas iſte tabulas il-
linc, quæ ſigna ſuſtulit? quæ cognovi ego-
met apud iſtum in ædibus nuper, cum ob-
ſignandi gratia veniſſem. Quæ ſigna nunc, 51
Verres, ubi ſunt? illa quæro, quæ apud te
nuper ad omnes columnas, omnibus etiam
intercolumniis, in ſilva denique diſpoſita ſub
divo vidimus. Cur ea, quamdiu alium præ-
torem cum iis judicibus, quos in horum lo-
cum ſubſortiturus eras, de te in conſilium
iturum putaſti, tamdiu domi fuerunt? po-
ſteaquam noſtris teſtibus nos, quam horis
tuis, uti malle vidiſti; nullum ſignum domi
reliquiſti, præter duo, quæ in mediis ædi-
bus ſunt; quæ ipſa Samo ſublata ſunt? non
putaſti me tuis familiariſſimis in hanc rem
teſtimonia denuntiaturum, qui tuæ domi
ſæpe fuiſſent; ex quibus quærerem, ſigna
ſcirentne fuiſſe, quæ non eſſent? Quid tum 20
hos de te judicaturos arbitratus es, cum vi- 52.
derent, te jam non contra accuſatorem tuum,
ſed contra quæſtorem, ſectoremque pugna-
re? Aſpendum, vetus oppidum & nobile in 53

Pamphylia ſcitis eſſe, pleniſſimum ſignorum
optimorum. non dicam illinc hoc ſignum ab-
latum eſſe, & illud: hoc dico, nullum te
Aſpendi ſignum, Verres, reliquiſſe: omnia
ex fanis, ex locis publicis, palam, ſpectan-
tibus omnibus, ploſtris evecta, aſportataque
eſſe. Atque etiam illum Aſpendium cithari-
ſtam, de quo ſæpe audiſtis id, quod eſt
Græcis hominibus in proverbio, quem omnia
intus canere dicebant, ſuſtulit, & in intimis
ſuis ædibus poſuit: ut etiam illum ipſum ar-
54 tificio ſuo ſuperaſſe videatur. Pergæ fanum
antiquiſſimum & ſanctiſſimum Dianæ ſcimus
eſſe. id quoque a te nudatum & ſpoliatum
eſſe; ex ipſa Diana, quod habebat auri, de-
tractum atque ablatum eſſe dico. Quæ, ma-
lum, eſt iſta tanta audacia atque amentia?
quas enim ſociorum atque amicorum urbes
adiſti legationis jure & nomine; ſi in eas vi
cum exercitu, imperioque invaſiſſes, tamen,
opinor, quæ ſigna atque ornamenta ex his
urbibus ſuſtuliſſes, hæc non in tuam do-
mum, neque in ſuburbana amicorum, ſed
21 Romam in publicum deportaſſes. Quid ego
55 de M. Marcello loquar, qui Syracuſas, ur-
bem ornatiſſimam, cepit? quid de L. Scipio-
ne, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque,

regem

regem potentiſſimum, vicit? quid de Flaminino, qui regem Philippum & Macedoniam ſubegit? quid de L. Paullo, qui regem Perſen vi ac virtute ſuperavit? quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam atque ornatiſſimam, Corinthum, pleniſſimam rerum omnium, ſuſtulit, urbesque Achajæ, Bœotiæque multas ſub imperium populi Romani, ditionemque ſubjunxit? quorum domus, cum honore & virtute florerent, ſignis & tabulis pictis erant vacuæ. At vero urbem totam, templa deorum, omnesque Italiæ partes, illorum donis ac monumentis exornatas videmus. Vereor, ne hæc forte cuiquam nimis 5(
antiqua, & jam obſoleta videantur. ita enim tum æquabiliter omnes erant hujusmodi, ut hæc laus eximiæ virtutis & innocentiæ, non ſolum hominum, verum etiam temporum illorum eſſe videatur. P. Servilius, vir clariſſimus, maximis rebus geſtis, adeſt: de te ſententiam laturus eſt: Olympum vi, copiis, conſilio, virtute cepit, urbem antiquam, & omnibus rebus auctam & ornatam. Recens exemplum fortiſſimi viri profero. nam poſtea Servilius imperator populi Romani Olympum, urbem hoſtium, cepit, quam tu in iisdem locis legatus quæſtorius oppida pacata

ſociorum atque amicorum diripienda ac ve-
57 xanda curaſti. Tu, quæ ex fanis religioſiſſi-
mis per ſcelus & latrocinium abſtuliſti, ea
nos videre, niſi in tuis, amicorumque tuo-
rum tectis, non poſſumus: P. Servilius, quæ
ſigna atque ornamenta ex urbe hoſtium, vi
& virtute capta, belli lege, atque impera-
torio jure ſuſtulit, ea populo Romano ap-
portavit, per triumphum vexit, in tabulas
publicas ad ærarium perſcribenda curavit.
Cognoſcite ex litteris publicis hominis am-
pliſſimi diligentiam. Recita. RATIONES
RELATAE P. SERVILII. Non ſolum
numerum ſignorum, ſed etiam uniuscujus-
que magnitudinem, figuram, ſtatum, litteris
definiri vides. Certe major eſt virtutis, vi-
ctoriæque jucunditas, quam iſta voluptas,
quæ percipitur ex libidine & cupiditate. mul-
to diligentius habere dico Servilium prædam
populi Romani, quam te tua furta notata
22 atque deſcripta. Dices, tua quoque ſigna &
58 tabulas pictas ornamento urbi, foroque po-
puli Romani fuiſſe. Memini: vidi ſimul cum
populo Romano forum, comitiumque ador-
natum, ad ſpeciem magnifico ornatu, ad
ſenſum, cogitationemque acerbo & lugubri.
Vidi collucere omnia furtis tuis, præda

provinciarum, ſpoliis ſociorum atque amico-
rum. Quo quidem tempore, judices, iſte
ſpem maximam reliquorum quoque peccato-
rum nactus eſt. Vidit enim eos, qui judicio-
rum dominos ſe dici volebant, harum cupi-
ditatum eſſe ſervos. Socii vero, nationesque 5
exteræ ſpem omnium tum primum abjecere
rerum ac fortunarum ſuarum: propterea,
quod caſu legati ex Aſia atque Achaja pluri-
mi Romæ tunc fuerunt, qui deorum ſimu-
lacra, ex ſuis fanis ſublata, in foro venera-
bantur. itemque cetera ſigna & ornamenta
cum cognoſcerent, alia alio in loco lacry-
mantes intuebantur. quorum omnium hunc
ſermonem tum eſſe audiebamus: *Nihil eſſe,
quod quisquam dubitaret de exitio ſociorum
atque amicorum: cum quidem viderent in fo-
ro populi Romani, quo in loco antea, qui ſo-
ciis injurias fecerant, accuſari & condemnari
ſolebant, ibi eſſe palam poſita ea, quae ab
ſociis per ſcelus ablata, ereptaque eſſent.* Hic 6
ego non arbitror illum negaturum, ſigna ſeſe
plurima, tabulas pictas innumerabiles habe-
re: ſed, ut opinor, ſolet hæc, quæ rapuit
& furatus eſt, nonnumquam dicere, ſe emiſ-
ſe: quoniam quidem in Achajam, Aſiam,
Pamphyliam, ſumtu publico, & legationis

nomine, mercator ſignorum, tabularumque
23 pictarum miſſus eſt. Habeo & iſtius, & pa-
tris ejus accepti tabulas omnes; quas dili-
gentiſſime legi atque digeſſi: patris, quoad
vixit: tuas, quoad ais te confeciſſe. Nam
in iſto, judices, hoc novum reperietis. Au-
dimus, aliquem tabulas numquam confe-
ciſſe; quæ eſt opinio hominum de Antonio
falſa: nam fecit diligentiſſime. verum ſit hoc
genus aliquod minime probandum. Audi-
mus, alium non ab initio feciſſe, ſed ex
tempore aliquo confeciſſe? eſt aliqua etiam
hujusce rei ratio. Hoc vero novum & ridi-
culum eſt, quod hic nobis reſpondit, cum ab
eo tabulas poſtularemus: uſque ad M. Te-
rentium & C. Caſſium conſules confeciſſe;
61 poſtea deſtitiſſe. Alio loco, hoc cujusmodi
ſit, conſiderabimus. nunc nihil ad me atti-
net. horum enim temporum, in quibus nunc
verſor, habeo tabulas, & tuas, & patris.
Plurima ſigna pulcherrima, plurimas tabulas
optimas deportaſſe te, negare non potes:
atque utinam neges! Unum oſtende in tabu-
lis aut tuis, aut patris tui emptum eſſe; vi-
ciſti. ne hæc quidem duo ſigna pulcherri-
ma, quæ nunc ad impluvium tuum ſtant,
quæ multos annos ad valvas Junonis Samiæ

ſteterunt, habes quomodo emeris; hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis ſola jam ſunt, quæ ſectorem exſpectant, relicta ac deſtituta a ceteris ſignis. At, credo, in hiſce 2
ſolis rebus indomitas cupiditates atque effre- 62
natas habebat: ceteræ libidines ejus ratione aliqua aut modo continebantur. Quam multis iſtum ingenuis, quam multis matribus familias, in illa tetra atque impura legatione, vim attuliſſe exiſtimatis? ecquo in oppido pedem poſuit, ubi non plura ſtuprorum, flagitiorumque ſuorum, quam adventus ſui veſtigia reliquerit? Sed ego omnia, quæ negari poterunt, prætermittam: etiam hæc, quæ certiſſima ſunt & clariſſima, relinquam: unum aliquod de nefariis iſtius factis eligam; quo facilius ad Siciliam poſſim aliquando, quæ mihi hoc oneris, negotiique impoſuit,
pervenire. Oppidum eſt in Helleſponte Lam- 63
pſacum, judices, in primis Aſiæ provinciæ clarum & nobile: homines autem ipſi Lampſaceni tum ſumme in omnes cives Romanos officioſi, tum præterea maxime ſedati & quieti, prope præter ceteros ad ſummum Græcorum otium, potius, quam ad ullam vim aut tumultum accommodati. Accidit, cum iſte a Cn. Dolabella efflagitaſſet, ut ſe ad

regem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc ſibi magis ad quæſtum ſuum, quam ad reipublicæ tempus accommodatum depopoſciſſet; ut illo itinere veniret Lampſacum, cum magna calamitate & prope pernicie civitatis. Deducitur iſte ad Janitorem quendam hoſpitem: comitesque ejus item apud ceteros hoſpites collocantur. Ut mos erat iſtius, atque ut eum ſuæ libidines flagitioſæ facere admonebant, ſtatim negotium dat illis ſuis comitibus, nequiſſimis, turpiſſimisque hominibus, uti videant & inveſtigent, ecqua virgo ſit, aut mulier digna, quamobrem ipſe Lampſaci diutius commore-
25 tur. Erat comes ejus Rubrius quidam, homo
64 factus ad iſtius libidines, qui miro artificio, quocumque venerat, hæc inveſtigare omnia ſolebat. Is ad eum rem iſtam defert: Philodamum eſſe quendam, genere, honore, copiis, exiſtimatione facile principem Lampſacenorum: ejus eſſe filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; ſed eam ſumma integritate, pudicitiaque exiſtimari. Homo, ut hæc audivit, ſic exarſit ad id, quod non modo ipſe numquam viderat, ſed ne audierat quidem ab eo, qui ipſe vidiſſet, ut

ſtatim ad Philodamum migrare ſe diceret velle.
Hoſpes Janitor, qui nihil ſuſpicaretur, veri-
tus, ne quid in ipſo ſe offenderetur, hominem
ſumma vi retinere cœpit. Iſte, qui hoſpitis
relinquendi cauſam reperire non poſſet, alia
ſibi ratione viam munire ad ſtuprum cœpit:
Rubrium, delicias ſuas, in omnibus ejusmodi
rebus adjutorem ſuum & conſcium, parum
laute deverſari dicit: ad Philodamum deduci
jubet. Quod ubi eſt Philodamo nunciatum, 6
tametſi erat ignarus, quantum ſibi ac liberis
ſuis jam tum mali conſtitueretur, tamen ad
iſtum venit; oſtendit, munus illud ſuum non
eſſe: ſe, cum ſuæ partes eſſent hoſpitum re-
cipiendorum, tum ipſos tamen prætores &
conſules, non legatorum aſſeclas, recipere ſo-
lere. Iſte, qui una cupiditate raperetur, to-
tum illius poſtulatum, cauſamque neglexit:
per vim ad eum, qui recipere non debebat,
Rubrium deduci imperavit. Hic Philodamus, 2
poſteaquam jus ſuum obtinere non potuit, ut
humanitatem, conſuetudinemque ſuam reti-
neret, laborabat. Homo, qui ſemper ho-
ſpitaliſſimus, amiciſſimusque noſtrorum ho-
minum exiſtimatus eſſet, noluit videri ipſum
illum Rubrium invitus in domum ſuam re-
cepiſſe: magnifice, & ornate, ut erat in

primis inter ſuos copioſus, convivium com-
parat: rogat Rubrium, ut, quos ei commo-
dum ſit, invitet: locum ſibi ſoli, ſi videatur,
relinquat: etiam filium ſuum, lectiſſimum
adoleſcentem, foras ad propinquum ſuum
66 quendam mittit ad cœnam. Rubrius iſtius
comites invitat: eos omnes Verres certiores
facit, quid opus eſſet. mature veniunt: diſ-
cumbitur. fit ſermo inter eos, & invitatio,
ut Græco more biberetur. hortatur hoſpes:
poſcunt majoribus poculis: celebratur omnium
ſermone, lætitiaque convivium. Poſteaquam
ſatis calere res Rubrio viſa eſt; Quæſo, in-
quit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non
intro vocari jubes? Homo, qui & ſumma
gravitate, & jam id ætatis, & parens eſſet,
obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Ru-
brius. Tum ille, ut aliquid reſponderet, ne-
gavit moris eſſe Græcorum, ut in convivio
virorum accumberent mulieres. Hic tum
alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc
non eſt: vocetur mulier: & ſimul ſervis ſuis
Rubrius, ut januam clauderent, & ipſi ad
67 fores aſſiſterent, imperat. Quod ubi ille in-
tellexit id agi, atque id parari, ut filiæ ſuæ
vis afferretur; ſervos ſuos ad ſe vocat: his im-
perat, ut ſe ipſum negligant, filiam defendant:

currat aliquis, qui hoc tantum domeſtici
ıli filio ſuo nunciet. Clamor interea fit tota
mo, pugna inter ſervos Rubrii atque ho-
:tis. Jactatur domi ſuæ vir primus, & homo
neſtiſſimus. pro ſe quisque manus affert:
ua denique ferventi a Rubrio ipſo Philoda-
ıs perfunditur. Hæc ubi filio nuntiata ſunt;
.tim exanimatus ad ædes contendit, ut &
:æ patris, & pudicitiæ ſororis ſuccurreret.
nnes eodem animo Lampſaceni, ſimul ut
c audiverunt, quod eos tum Philodami di-
itas, tum injuriæ magnitudo movebat, ad
les noctu convenerunt. Hic lictor iſtius
rnelius, qui cum ejus ſervis erat a Rubrio,
.aſi in præſidio, ad auferendam mulierem
llocatus, occiditur: ſervi nonnulli vulne-
ntur: ipſe Rubrius in turba ſauciatur. Iſte,
.i ſua cupiditate tantos tumultus concita-
s videret, cupere aliqua evolare, ſi poſſet.
ıſtridie mane homines in concionem ve- 27
unt: quærunt, quid optimum factu ſit: pro 68
quiſque, ut in quoque erat auctoritatis
ırimum, ad populum loquebatur: inventus
: nemo, cujus non hæc & ſententia eſſet &
atio: *Non eſſe metuendum, ſi iſtius nefa-*
ım ſcelus Lampſaceni ulti vi, manuque
ent, ne ſenatus, populusque Romanus in eam

civitatem animadvertendum putaret. Quodſi hoc jure legati populi Romani in ſocios, nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum ſervare ab eorum libidine tutam non liceret, quidvis eſſe perpeti ſatius, quam in
69 *tanta vi atque acerbitate verſari.* Hæc cum omnes ſentirent, & cum in eam rationem pro ſuo quiſque ſenſu ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum, in qua iſte deverſabatur, profecti ſunt: cædere januam ſaxis, inſtare ferro, ligna & ſarmenta circumdare, ignemque ſubjicere cœperunt. Tum cives Romani, qui Lampſaci negotiabantur, concurrunt: orant Lampſacenos, ut gravius apud eos nomen legationis, quam injuria legati putaretur: ſeſe intelligere hominem illum eſſe impurum ac nefarium: ſed, quoniam nec perfeciſſet, quod conatus eſſet, neque futurus eſſet Lampſaci poſtea, levius eorum peccatum fore, ſi homini ſcelerato peperciſſent, quam
70 ſi legato non peperciſſent. Sic iſte, multo ſceleratior & nequior, quam ille Hadrianus, aliquanto etiam felicior fuit. ille, quod ejus avaritiam cives Romani ferre non potuerant, Uticæ domi ſuæ vivus exuſtus eſt; idque ita illi merito accidiſſe exiſtimatum eſt, ut lætarentur omnes, neque ulla animadverſio

conſtitueretur: hic ſociorum ambuſtus incendio, tamen ex illa flamma, periculoque evolavit; neque adhuc cauſam ullam excogitare potuit, quamobrem commiſerit, aut quid evenerit, ut in tantum periculum veniret. Non enim poteſt dicere: cum ſeditionem ſedare vellem, cum frumentum imperarem, cum ſtipendium cogerem, cum aliquid denique reipublicæ cauſa gererem: quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus ſum. Quæ ſi diceret, tamen ignoſci non oporteret, ſi nimis atrociter imperando ſociis, in tantum adductus periculum videretur. Nunc 28
cum ipſe cauſam illius tumultus neque veram 71
dicere, neque falſam confingere audeat: homo autem ordinis ſui frugaliſſimus, qui tum accenſus C. Neroni fuit, P. Tettius, hæc eadem ſe Lampſaci cognoſſe dixerit: vir omnibus rebus ornatiſſimus C. Varro, qui tum in Aſia tribunus militum fuit, hæc eadem ipſa ſe ex Philodamo audiſſe dicat: poteſtis dubitare, quin iſtum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad veſtrum judicium reſervare? Niſi vero illud dicet, quod & in teſtimonio Tettii, priore actione interpellavit Hortenſius: (quo tempore quidem ſigni ſatis dedit, ſi quid eſſet, quod poſſet

dicere, ſe tacere non poſſe; ut, quamdiu in
ceteris rebus tacuerit, ſcire omnes poſſemus,
nihil habuiſſe quod diceret.) hoc tum dixit,
Philodamum, & ejus filium, a C. Nerone eſſe
72 damnatos. De quo ne multa diſſeram, tan-
tum dico, ſecutum id eſſe Neronem, & ejus
conſilium, quod Cornelium lictorem occiſum
eſſe conſtaret: putaſſe non oportere eſſe cui-
quam, ne in ulciſcenda quidem injuria, ho-
minis occidendi poteſtatem. In quo video,
Neronis judicio non te abſolutum eſſe impro-
bitatis, ſed illos damnatos eſſe cædis. Verum
iſta damnatio tamen cujusmodi fuit? Audite,
quæſo, judices, & aliquando miſeremini ſo-
ciorum, & oſtendite, aliquid his in veſtra
29 fide præſidii eſſe oportere. Quod toti Aſiæ
jure occiſus videbatur iſtius ille, verbo lictor,
re vera miniſter improbiſſimæ cupiditatis;
pertimuit iſte, ne Philodamus Neronis judicio
liberaretur. rogat & orat Dolabellam, ut de
ſua provincia decedat: ad Neronem profici-
ſcatur: ſe demonſtrat incolumem eſſe non
poſſe, ſi Philodamo vivere, atque aliquando
73 Romam venire licuiſſet. Commotus eſt Do-
labella. fecit id, quod multi reprehenderunt,
ut exercitum, provinciam, bellum relinque-
ret, & in Aſiam, hominis nequiſſimi cauſa,

in alienam provinciam, proficiſceretur. Po-
ſteaquam ad Neronem venit: contendit ab
eo, ut Philodami cauſam cognoſceret. Vene-
rat ipſe, qui eſſet in conſilio, & primus ſen-
tentiam diceret. adduxerat etiam præfectos,
& tribunos militares ſuos, quos Nero omnes
in conſilium vocavit. erat in conſilio etiam
æquiſſimus judex ipſe Verres. erant nonnulli
togati creditores Græcorum, quibus ad exi-
gendas pecunias improbiſſimi cujusque legati
plurimum prodeſt gratia. Ille miſer defenſo- 7
rem reperire neminem poterat. Quis enim
eſſet aut togatus, qui Dolabellæ gratia; aut
Græcus, qui ejuſdem vi & imperio non mo-
veretur? Accuſator autem opponitur civis
Romanus de creditoribus Lampſacenorum:
qui, ſi dixiſſet, quod iſte juſſiſſet, per ejuſdem
iſtius lictores a populo pecuniam poſſet exi-
gere. Cum hæc omnia tanta contentione,
tantis copiis agerentur: cum illum miſerum
multi accuſarent, nemo defenderet: cumque
Dolabella cum ſuis præfectis pugnaret in con-
ſilio: Verres fortunas agi ſuas diceret: idem
teſtimonium diceret: idem eſſet in conſilio:
idem accuſatorem paraſſet: hæc cum omnia
fierent, & cum hominem conſtaret occiſum:
tamen tanta vis iſtius injuriæ, tanta in iſto

improbitas putabatur, ut de Philodamo am-
30 plius pronuntiaretur. Quid ego nunc in al-
75 tera actione Cn. Dolabellæ ſpiritus, quid hujus lacrymas & concurſationes proferam? quid C. Neronis, viri optimi atque innocentiſſimi, nonnullis in rebus animum nimis timidum atque demiſſum? qui in illa re quid facere potuerit, non habebat, niſi forte, id quod omnes tum deſiderabant, ut ageret eam rem ſine Verre & Dolabella: quidquid eſſet ſine his actum, omnes probarent: tum vero quod pronuntiatum eſt, non per Neronem judicatum, ſed per Dolabellam ereptum exiſtimabatur. Condemnatur enim perpaucis ſententiis Philodamus & ejus filius. Adeſt, inſtat, urget Dolabella, ut quamprimum ſecuri feriantur, quo quam minime multi ex illis de
76 iſtius nefario ſcelere audire poſſent. Conſtituitur in foro Laodiceæ ſpectaculum acerbum, & miſerum, & grave toti Aſiæ provinciæ; grandis natu parens, adductus ad ſupplicium; ex altera parte filius: ille, quod pudicitiam liberorum; hic, quod vitam patris, famamque ſororis defenderat. Flebat uterque, non de ſuo ſupplicio, ſed pater de filii morte, de patris, filius. Quid lacrymarum ipſum Neronem putatis profudiſſe? quem fletum

totius Aſiæ fuiſſe? quem luctum & gemitum Lampſacenorum? ſecuri eſſe percuſſos homines innocentes, nobiles, ſocios populi Romani atque amicos, propter hominis flagitioſiſſimi ſingularem nequitiam atque improbiſſimam cupiditatem. Jam jam, Dolabella, ne- 7
que me tui, neque tuorum liberûm, quos tu miſeros in egeſtate atque in ſolitudine reliquiſti, miſereri poteſt. Verresne tibi tanti fuit, ut ejus libidinem hominum innocentium ſanguine lui velles? Idcircone exercitum atque hoſtem relinquebas, ut tua vi & crudelitate iſtius hominis improbiſſimi pericula ſublevares? Quod enim eum tibi quæſtoris in locum conſtitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putaſti? Neſciebas, ab eo Cn. Carbonem conſulem, cujus re vera quæſtor fuit, non modo relictum, ſed etiam ſpoliatum auxiliis, pecunia, nefarie oppugnatum & proditum? Expertus igitur es iſtius perfidiam tum, cum ſe ad inimicos tuos contulit: cum in te homo ipſe nocens acerrimum teſtimonium dixit: cum rationes ad ærarium, niſi damnato te, referri noluit. Tantæne tuæ,
Verres, libidines erunt, ut eas capere ac ſu- 7
ſtinere non provinciæ populi Romani, non nationes exteræ poſſint? Tune, quod videris,

quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, niſi id ad nutum tuum præſto fuerit, niſi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? civitates non modo pacatæ, verum etiam ſociorum atque amicorum, ad vim atque ad arma confugient, ut ab ſe atque ab liberis ſuis legati populi Romani ſcelus ac libidinem propulſare poſſint? Nam quæro abs te, circumſeſſusne ſis Lampſaci: cœperitne domum, in qua deverſabare, illa multitudo incendere: voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampſaceni? negare non potes. habeo enim teſtimonium tuum, quod apud Neronem dixiſti: habeo, quas ad eundem lit-
79 teras miſiſti. Recita hunc ipſum locum de teſtimonio. TESTIMONIVM C. VERRIS IN ARTEMIDORVM. Recita ex Verris litteris ad Neronem. EX LITTERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. NON MVLTO POST IN DOMVM. Bellumne populo Romano Lampſaceni facere conabantur? deficere ab imperio ac nomine noſtro volebant? Video enim, & ex iis, quæ legi & audivi, intelligo: in qua civitate non modo legatus populi Romani circumſeſſus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, ſed aliqua

ex parte violatus ſit; niſi publice ſatisfactum ſit, ei civitati bellum indici atque inferri ſolere. Quæ fuit igitur cauſa, cur cuncta ci- 80
vitas Lampſacenorum de concione, quemadmodum tute ſcribis, domum tuam concurrerent? Tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in teſtimonio, cauſam tanti tumultus oſtendis ullam: obſeſſum te dicis: ignem allatum, ſarmenta circumdata, lictorem tuum occiſum eſſe dicis: prodeundi tibi in publicum poteſtatem factam negas: cauſam hujus tanti terroris occultas. Nam ſi quam Rubrius injuriam ſuo nomine, ac non impulſu tuo & tua cupiditate feciſſet; de tui comitis injuria queſtum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quæ cauſa illius tumultus fuerit, teſtes a nobis producti dixerint, ipſe celarit; nonne cauſam hanc, quam nos propoſuimus, tum illorum teſtimonia, tum iſtius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, ju- 3
dices, cujus tanta peccata ſunt, ut ii, quibus 81
injurias fecerit, neque legitimum tempus exſpectare ad ulciſcendum, neque vim tantam doloris in poſterum differre potuerint? Circumſeſſus es. a quibus? a Lampſacenis, barbaris hominibus, credo, aut iis, qui populi

Romani nomen contemnerent. Immo vero ab hominibus, & natura, & conſuetudine, & diſciplina leniſſimis; porro autem populi Romani, conditione ſociis, fortuna ſervis, voluntate ſupplicibus: ut perſpicuum ſit omnibus, niſi tanta acerbitas injuriæ, tanta vis ſceleris fuiſſet, ut Lampſaceni moriendum ſibi potius, quam perpetiendum putarent; numquam illos in eum locum progreſſuros fuiſſe, ut vehementius odio libidinis tuæ,
82 quam metu legationis moverentur. Nolite, per deos immortales, cogere ſocios atque exteras nationes, hoc uti perfugio: quo, niſi vos vindicatis, utentur neceſſario. Lampſacenos in iſtum numquam ulla res mitigaſſet, niſi eum pœnas Romæ daturum credidiſſent. Et ſi talem acceperant injuriam, quam nulla lege ſatis digne perſequi poterant: tamen incommoda ſua noſtris committere legibus & judiciis, quam dolori ſuo permittere maluerunt. Tu mihi, cum circumſeſſus a tam illuſtri civitate ſis propter tuum ſcelus atque flagitium; cum coëgeris homines miſeros & calamitoſos, quaſi deſperatis noſtris legibus & judiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere; cum te in oppidis & civitatibus amicorum non legatum populi Romani, ſed

tyrannum libidinoſum, crudelemque præbueris; cum apud exteras nationes imperii, nominisque noſtri famam tuis probris, flagitiisque violaris; cum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris, atque e flamma ſociorum evolaris: hic tibi perfugium ſperas futurum? Erras. ut huc incideres, non ut hic conquieſceres, illi te vivum exire paſſi ſunt. Et ais, judicium eſſe factum, te in- 3
juria circumſeſſum eſſe Lampſaci, quod Phi- 8
lodamus cum filio condemnatus ſit. Quid? ſi doceo, ſi planum facio, teſte homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo, te ipſo, inquam, teſte doceo, te hujus circumſeſſionis tuæ cauſam & culpam in alios tranſtuliſſe? neque in eos, quos tu inſimulatas, eſſe animadverſum? jam nihil te judicium Neronis adjuvat. Recita, quas ad Neronem litteras miſit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS, ET THESSALVS. Themiſtagoram & Theſſalum ſcribis populum concitaſſe. Quem populum? qui te circumſedit: qui te vivum comburere conatus eſt. Ubi hos perſequeris? ubi accuſas? ubi defendis jus, nomenque legati? In Philodami judicio dices id 8
actum? Cedo mihi ipſius Verris teſtimonium.

videamus, quid idem iſte juratus dixerit. Recita. AB ACCVSATORE ROGATVS RESPONDIT, IN HOC JVDICIO NON PERSEQVI: SIBI IN ANIMO ESSE, ALIO TEMPORE PERSEQVI. Quid igitur te juvat Neronis judicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum eſſes circumſeſſus, cumque, quemadmodum tute ad Neronem ſcripſiſti, populo Romano, communique cauſæ legatorum facta eſſet injuria inſignis, non es perſecutus: dicis tibi in animo eſſe alio tempore perſequi. Quod fuit id tempus? quando es perſecutus? Cur imminuiſti jus legationis? cur cauſam populi Romani deſeruiſti, ac prodidiſti? cur injurias tuas, conjunctas cum publicis, reliquiſti? Non te ad ſenatum cauſam deferre; non de tam atrocibus injuriis conqueri; non eos homines, qui populum concitarant, conſulum
85 litteris evocandos curare oportuit? Nuper, M. Aurelio Scauro poſtulante, quod is Epheſi ſe quæſtorem vi prohibitum eſſe dicebat, quo minus e fano Dianæ ſervum ſuum, qui in illud aſylum confugiſſet, abduceret: Pericles Epheſius, homo nobiliſſimus, Romam evocatus eſt, quod auctor injuriæ illius fuiſſe argueretur: tu, ſi te legatum ita Lampſaci

tractatum eſſe, ſenatum docuiſſes, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipſe circumſeſſus pæne incenderere : ejus autem rei duces & auctores & principes fuiſſe, quos ſcribis, Themiſtagoram & Theſſalum : quis non commoveretur? quis non ex injuria, quæ tibi eſſet facta, ſibi provideret? quis non in ea re cauſam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati ejuſmodi eſſe debet, quod non modo inter ſociorum jura, ſed etiam inter hoſtium tela incolume verſetur.

Magnum hoc Lampſacenum crimen eſt 34
libidinis atque improbiſſimæ cupiditatis. ac- 86
cipite nunc avaritiæ propemodum in ſuo genere non levius. Mileſios navem popoſcit, quæ eum præſidii cauſa Myndum proſequeretur. Illi ſtatim myoparonem egregium de ſua claſſe, ornatum atque armatum dederunt. Hoc præſidio Myndum profectus eſt. Nam, quid Mileſiis lanæ publicæ abſtulerit, item de ſumtu in adventum, de contumeliis & injuriis in magiſtratum Mileſium, tametſi dici tum vere, tum graviter & vehementer poteſt, tamen dicere prætermittam, eaque omnia teſtibus integra reſervabo. illud, quod neque taceri ullo modo, neque dici pro

87 dignitate poteſt, cognoſcite. Milites, remigesque Miletum Myndo pedibus reverti jubet: ipſe myoparonem pulcherrimum, de decem Mileſiorum navibus electum, L. Magio & L. Rabio, qui Myndi habitabant, vendidit. Hi ſunt homines, quos nuper ſenatus in hoſtium numero habendos cenſuit: hoc illi navigio ad omnes populi Romani hoſtes, uſque ab Dianio, quod in Hiſpania eſt, ad Sinopen, quæ in Ponto eſt, navigaverunt. O dii immortales! incredibilem avaritiam, ſingularemque audaciam! Navem tu de claſſe populi Romani, quam tibi Mileſia civitas, ut te proſequeretur, dediſſet, auſus es vendere? Si te magnitudo maleficii, ſi te hominum exiſtimatio non movebat: ne illud quidem cogitabas, hujus improbiſſimi furti, ſive adeo nefariæ prædæ, tam illuſtrem ac
88 tam nobilem civitatem teſtem futuram? An, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Mileſiisque rem geſtam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus eſt, renuntiationemque ejus, quæ erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli juſſerat: idcirco te ex hoc crimine elapſurum eſſe arbitrabare? Multum te iſta fefellit
35 opinio, & quidem multis in locis. Semper

enim exiſtimaſti, & maxime in Sicilia, ſatis
cautum tibi ad defenſionem fore, ſi aut re-
ferri aliquid in litteras publicas vetuiſſes,
aut, quod relatum eſſet, tolli coëgiſſes. Hoc
quam nihil ſit, tametſi ex multis Siciliæ ci-
vitatibus priore actione didiciſti, tamen
etiam in hac ipſa civitate cognoſce. Sunt illi
quidem dicto audientes, quamdiu adſunt ii,
qui imperant. ſimulac diſceſſerunt, non ſo-
lum illud perſcribunt, quod tum prohibiti
ſunt, ſed etiam cauſam adſcribunt, cur non
tum in litteras relatum ſit. Manent iſtæ lit- 89
teræ Mileti, manent, &, dum erit illa ci-
vitas, manebunt. Decem enim naves juſſu
L. Murenæ populus Mileſius ex pecunia ve-
ctigali populi Romani fecerat, ſicut pro ſua
quæque parte Aſiæ ceteræ civitates. quam-
obrem unam ex decem, non prædonum re-
pentino adventu, ſed legati latrocinio; non
vi tempeſtatis, ſed hac horribili tempeſtate
ſociorum, amiſſam, in litteras publicas retu-
lerunt. Sunt Romæ legati Mileſii, homines 90
nobiliſſimi, ac principes civitatis: qui, tametſi
menſem Februarium, & conſulum deſigna-
torum nomen exſpectant; tamen hoc tantum
facinus non modo negare interrogati, ſed ne
producti quidem reticere poterunt: dicent,

inquam, & religione adducti, & domeſticarum legum metu, quid illo myoparone factum ſit. oſtendent, C. Verrem in ea claſſe, quæ contra piratas ædificata ſit, piratam ipſum conſceleratum fuiſſe.

36 C. Malleolo, quæſtore Cn. Dolabellæ, occiſo, duas ſibi hereditates veniſſe arbitratus eſt: unam quæſtoriæ procurationis; nam a Dolabella ſtatim proquæſtore juſſus eſt eſſe:
91 alteram tutelæ; nam, cum pupilli Malleoli tutor eſſet, in bona ejus impetum fecit. nam Malleolus in provinciam ſic copioſe profectus erat, ut domi prorſus nihil relinqueret. præterea pecunias occuparat apud populos, & ſyngraphas fecerat: argenti optimi cælati grande pondus ſecum tulerat: (nam ille quoque ſodalis iſtius erat in hoc morbo & cupiditate:) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formoſos homines reliquerat. Iſte, quod argenti placuit, invaſit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina, ceteraque, quæ in Aſia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, aſportavit: reliqua vendidit, pecuniam exe-
92 git. Cum eum ad H-S vicies quinquies redegiſſe conſtaret; ut Romam rediit, nullam litteram pupillo, nullam matri ejus, nullam

tutoribus reddidit: ſervos artifices pupilli
cum haberet domi, circum pedes autem ho-
mines formoſos & litteratos; ſuos eſſe dice-
bat, ſe emiſſe. Cum ſæpius mater & avia
pueri poſtularent, uti, ſi non redderet pe-
cuniam, nec rationem daret, diceret ſaltem,
quantum pecuniæ Malleoli deportaſſet: mul-
tis efflagitatus aliquando dixit H-S decies.
deinde in codicis extrema cera nomen infi-
mum in flagitioſa litura fecit: expenſa Chry-
ſogono ſervo H-S ſexcenta millia, accepta
pupillo Malleolo retulit. Quomodo ex de-
cies H-S ſexcenta ſint facta: quomodo DC
eodem modo quadrarint, ut illa de Cn. Car-
bonis pecunia, reliqua H-S ſexcenta facta
ſint: quomodo Chryſogono expenſa lata ſint:
cur id nomen infimum, in lituraque ſit, vos
exiſtimabitis. Tamen H-S ſexcenta millia 93
cum accepta retuliſſet, H-S quinque millia
ſoluta non ſunt. homines, poſteaquam reus
factus eſt, alii redditi, alii etiam nunc reti-
nentur; peculia omnium, vicariique reti-
nentur. Hæc eſt iſtius præclara tutela. En, 37
cui tuos liberos committas: en memoria
mortui ſodalis: en metus vivorum exiſtima-
tionis. Cum tibi ſe tota Aſia ſpoliandam ac
vexandam tradidiſſet: cum tibi expoſita eſſet

omnis ad prædandum Pamphylia: contentus his tam optimis rebus non fuiſti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a ſodalis filio abſtinere non potuiſti? Jam te non Siculi, non aratores, (ut dictitas,) circumveniunt: non hi, qui decretis, edictisque tuis in te concitati, infeſtique ſunt: Malleolus a me productus eſt, & mater ejus atque avia; quæ miſeræ, flentes, everſum a te puerum
94 patriis bonis eſſe dixerunt. Quid exſpectas? an dum ab inferis ille Malleolus exſiſtat, atque abs te officia tutelæ, ſodalitatis, familiaritatisque flagitet? ipſum putato adeſſe. Homo avariſſime & ſpurciſſime, redde bona ſodalis filio: ſi non, quæ abſtuliſti; at quæ confeſſus es. Cur cogis ſodalis filium hanc primam in foro vocem cum dolore & querimonia emittere? cur ſodalis uxorem, ſodalis ſocrum, domum denique totam ſodalis mortui, contra te teſtimonium dicere? cur pudentiſſimas, lectiſſimasque feminas in tantum virorum conventum inſolitas, invitasque prodire cogis? Recita omnium teſtimonia. TESTIMONIVM MATRIS ET AVIAE.

38 Proquæſtore vero quomode iſte commu-
95 ne Milyadum vexarit, quomodo Lyciam,

Pamphyliam, Piſidiam, Phrygiamque totam
frumento imperando, æſtimando, hac ſua,
quam tum primum excogitavit, Sicilienſi
æſtimatione afflixerit, non eſt neceſſe de-
monſtrare verbis. Hoc ſcitote: his nomini-
bus, (quæ res per eum geſtæ ſunt, cum iſte
civitatibus frumentum, coria, cilicia, ſac-
cos imperaret, neque ea ſumeret, pro his
rebus pecuniam exigeret,) his nominibus
ſolis, Cn. Dolabellæ H-S ad tricies litem eſſe
æſtimatam. Quæ omnia, etiamſi voluntate
Dolabellæ fiebant, per iſtum tamen omnia
gerebantur. Conſiſtam in uno nomine. mul-
ta enim ſunt ex eodem genere. Recita. DE 96
LITIBVS AESTIMATIS CN. DOLA-
BELLAE PR. PECVNIAE REDACTAE,
QVOD A COMMVNI MILYADVM. Te
hæc coëgiſſe, te æſtimaſſe, tibi pecuniam
numeratam eſſe dico: eademque vi & inju-
ria, cum pecunias maximas cogeres, per
omnes partes provinciæ te, tamquam ali-
quam calamitoſam tempeſtatem, peſtemque
pervaſiſſe demonſtro. Itaque M. Scaurus, qui 97
Cn. Dolabellam accuſavit, iſtum in ſua po-
teſtate ac ditione tenuit. Homo adoleſcens
cum iſtius in inquirendo multa furta ac fla-
gitia cognoſceret, fecit perite & callide:

volumen ejus rerum geſtarum maximum iſti
oſtendit: ab homine, quæ voluit, in Dola-
bellam abſtulit: iſtum teſtem produxit: dixit
iſte, quæ velle accuſatorem putavit. Quo
ex genere mihi teſtium, qui cum iſto furati
ſunt, ſi uti voluiſſem, magna copia fuiſſet:
qui ut ſe periculo litium, conjunctione cri-
minum liberarent, quo ego vellem, deſcen-
98 ſuros pollicebantur. Eorum ego voluntatem
omnium repudiavi. Non modo proditori, ſed
ne perſugæ quidem locus in meis caſtris cui-
quam fuit. Forſitan meliores illi accuſatores
habendi ſunt, qui hæc omnia fecerunt: ſed
ego defenſorem in mea perſona, non accu-
ſatorem, maxime laudari volo. Rationes ad
ærarium, antequam Dolabella condemnatus
eſt, non audet referre. impetrat a ſenatu,
ut dies ſibi prorogaretur, quod tabulas ſuas
ab accuſatoribus Dolabellæ obſignatas dice-
ret: proinde quaſi exſcribendi poteſtatem
non haberet. Solus eſt hic, qui numquam
39 rationes ad ærarium referat. Audiſtis quæ-
ſtoriam rationem tribus verſiculis relatam:
legationis non, niſi condemnato & ejecto
eo, qui poſſet reprehendere: nunc denique
præturæ, quam ex ſenatus conſulto ſtatim
referre debuit, uſque ad hoc tempus non

retulit. Quæſtorem ſe in ſenatu exſpectare 99
dixit: perinde quaſi non, ut quæſtor ſine prætore, poſſet rationem referre (ut tu, Hortenſi, ut omnes) eodem modo ſine quæſtore prætor. Dixit, idem Dolabellam impetraſſe. Omen magis patribus conſcriptis, quam cauſa placuit. probaverunt. Verum quæſtores quoque jampridem venerunt. cur non retuliſti? illarum rationum ex ea fæce legationis, quæſtoriæque tuæ procurationis, illa ſunt nomina, quæ Dolabellæ neceſſario ſunt æſtimata. EX LITIBVS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. P. R. PECVNIAE REDACTAE. Quod minus Dolabella 100
Verri acceptum retulit, quam Verres illi expenſum tulerit, H-S quingenta triginta quinque millia; & quod plus fecit Dolabella Verrem accepiſſe, quam iſte in ſuis tabulis habuit, H-S ducenta triginta duo millia; & quod plus frumenti fecit accepiſſe iſtum, H-S decies & octingenta millia: quod tu, homo caſtiſſimus, aliud in tabulis habebas. Hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nullo duce, tamen aliqua ex particula inveſtigamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. & Cn. Poſtumiis, Curtiis, multis nominibus; quorum in tabulis iſte habet nullum: hinc

H - S quaterdecies P. Tadio numeratum
Athenis, teſtibus planum faciam: hinc empta
apertiſſime prætura; niſi forte id etiam du-
bium eſt, quomodo iſte prætor factus ſit.
101 Homo ſcilicet aut induſtria, aut opera pro-
bata, aut frugalitatis exiſtimatione præclara,
aut denique, id quod leviſſimum eſt, aſſidui-
tate: qui ante quæſturam cum meretricibus,
lenonibusque vixiſſet, quæſturam ita geſſiſ-
ſet, quemadmodum cognoviſtis, Romæ poſt
quæſturam illam nefariam vix triduum con-
ſtitiſſet, abſens non in oblivione jacuiſſet,
ſed in aſſidua commemoratione omnibus
omnium flagitiorum fuiſſet: is repente, ut
Romam venit, gratis prætor factus eſt? Alia
porro pecunia, ne accuſaretur, data. Cui
ſit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere
arbitror: datam quidem eſſe tum inter
102 omnes recenti negotio facile conſtabat. Ho-
mo ſtultiſſime & amentiſſime, tabulas cum
conficeres, & cum extraordinariæ pecuniæ
crimen ſubterfugere velles; ſatis te elapſu-
rum omni ſuſpicione arbitrabare, ſi, quibus
pecuniam credebas, iis expenſum non fer-
res, neque in tuas tabulas ullum nomen re-
ferres, cum tot tibi nominibus acceptum Cur-
tii referrent? Quid proderat tibi, te expenſum

illis non tuliſſe? An tuis ſolis tabulis te cauſam dicturum exiſtimaſti?

Verum ad illam jam veniamus præcla- 40
ram præturam, criminaque ea, quæ notiora 103
ſunt his, qui adſunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum, paratique venimus: in quibus non dubito, quin offenſionem negligentiæ vitare atque effugere non poſſim. Multi enim ita dicent; *De illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam injuriam non attigit, quae mihi, aut quae amico meo facta eſt, quibus ego in rebus interfui.* His omnibus, qui iſtius injurias norunt, hoc eſt, populo Romano univerſo, me vehementer excuſatum volo, non negligentia mea fore, ut multa prætercam, ſed quod alia teſtibus integra reſervari velim, multa autem propter rationem brevitatis ac temporis prætermittenda exiſtimem. Fatebor etiam illud invitus, me prorſus, cum iſte punctum temporis nullum vacuum peccato præterire paſſus ſit, omnia, quæ ab iſto commiſſa ſunt, non potuiſſe cognoſcere. Quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, ut ex utroque genere, & juris dicundi, & ſartorum tectorum exigendorum, ea poſtuletis, quæ maxime digna ſint eo reo, cui parvum ac mediocre objici

104 nihil oporteat. Nam ut prætor factus eſt, qui auſpicato à Chelidone ſurrexiſſet, ſortem nactus eſt urbanæ provinciæ, magis ex ſua & Chelidonis, quam ex populi Romani voluntate. qui principio, qualis in edicto con-
41 ſtituendo fuerit, cognoſcite. P. Annius Aſellus mortuus eſt, C. Sacerdote prætore. Is cum haberet unicam filiam, neque cenſus eſſet; quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis ſuis heredem inſtitueret. Heres erat filia. Faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, voluntas patris, edicta prætorum, conſuetudo juris ejus, quod erat tum, cum Aſellus eſt
105 mortuus. Iſte, prætor deſignatus (utrum admonitus, an tentatus, an, qua eſt iſte ſagacitate in his rebus, ſine duce ullo, ſine indice, pervenerit ad hanc improbitatem, neſcio: vos tantum hominis audaciam, amentiamque cognoſcite) appellat heredem L. Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filiam; (non enim mihi perſuadetur, iſtum ab illo prius appellatum:) dicit, ſe poſſe ei condonare edicto hereditatem: docet hominem, quid poſſit fieri. Illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iſte, tametſi ſingulari eſt audacia, tamen ad pupillæ matrem ſummittebat.

malebat

malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam improbum & inhumanum interponeret. Tutores, 106
pecuniam prætori ſi pupillæ nomine dediſſent, grandem præſertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum ſine periculo ſuo dare poſſent, non videbant: ſimul & iſtum fore tam improbum non arbitrabantur. ſæpe appellati, pernegaverunt. Iſte ad arbitrium ejus, cui condonarat hereditatem, ereptam liberis, quam æquum edictum ſcripſerit, quæſo, cognoſcite. CVM INTELLIGAM, LEGEM VOCONIAM... Quis umquam crederet, Verrem mulierum adverſarium futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium ſcriptum videretur? Cupiditati hominum ait ſe obviam ire. Quis potius, non modo his temporibus, ſed etiam apud majores noſtros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quæſo, cetera. delectat enim me hominis gravitas, ſcientia juris, auctoritas. QVI AB A. POSTVMIO, Q. FVLVIO CENSORIBVS, POSTVE EA FECIT, FECERIT. Fecit, fecerit? Quis 107
umquam edixit iſto modo? quis umquam ejus rei fraudem aut periculum propoſuit

edicto, quæ neque poſt edictum, neque ante
42 edictum provideri potuit? Jure, legibus,
auctoritate omnium, qui conſulebantur, te-
ſtamentum P. Annius fecerat, non impro-
bum, non inofficioſum, non inhumanum.
quodſi ita feciſſet; tamen poſt illius mortem
nihil de teſtamento illius novi juris conſtitui
oporteret. Voconia lex te videlicet delecta-
bat? imitatus eſſes ipſum illum C. Voco-
nium, qui lege ſua hereditatem ademit nulli
neque virgini, neque mulieri: ſanxit in po-
ſterum, qui poſt eos cenſores cenſus eſſet,
ne quis heredem virginem, neve mulierem
108 faceret. In lege Voconia non eſt, FECIT,
FECERIT: neque in ulla præteritum tempus
reprehenditur, niſi ejus rei, quæ ſua ſponte
ſcelerata ac nefaria eſt, ut, etiamſi lex non
eſſet, magnopere vitanda fuerit. Atque in
his rebus multa videmus ita ſancta eſſe legi-
bus, ut ante facta in judicium non vocentur.
Cornelia teſtamentaria, nummaria, ceteræ
complures: in quibus non jus aliquod no-
vum populo conſtituitur, ſed ſancitur, ut,
quod ſemper malum facinus fuerit, ejus
quæſtio ad populum pertineat, ex certo tem-
109 pore. De jure vero civili ſi quis novi quid
inſtituit, is omnia, quæ ante acta ſunt, rata

› patitur. Cedo mihi leges Atinias, Fu-
ſ, ipſam, ut dixi, Voconiam, omnes
ːterea de jure civili; hoc reperies, in
nibus ſtatui jus, quo poſt eam legem po-
us utatur. Qui plurimum tribuunt edicto,
ːtoris edictum legem annuam dicunt eſſe.
edicto plus complecteris, quam lege. Si
ːm edicto prætoris afferunt Kalendæ Ja-
ırii; cur non initium quoque edicti naſci-
à Kalendis Januarii? an in eum annum
gredi nemo poterit edicto, quo prætor
ıs futurus eſt: in illum, quo alius prætor
ː, regredietur? Ac ſi hoc juris, non unius
ıſa hominis edixiſſes, cautius compoſuiſ-
. Scribis, SI QVIS HEREDEM FE- 43
T, FECERIT. Quid ſi plus legarit,
ım ad heredem, heredesve perveniat, quod
legem Voconiam ei, qui cenſus non ſit,
t: cur hoc, cum in eodem genere ſit,
ı caves? quia non generis, ſed hominis
ıſam verbis amplecteris: ut facile appareat,
pretio eſſe commotum. Atque hoc ſi in
terum edixiſſes, minus eſſet nefarium;
ıen eſſet improbum: ſed tum vituperari
ſet, in dubium venire non poſſet. nemo
m committeret. nunc eſt ejusmodi edi-
ım, ut quivis intelligat, non populo eſſe

ſcriptum, ſed P. Annii ſecundis heredibus.
111 Itaque cum a te caput illud tam multis ver-
bis, mercenario proœmio, eſſet ornatum:
ecquis eſt inventus poſtea prætor, qui illud
idem ediceret? non modo nemo edixit; ſed
ne metuit quidem quisquam, ne quis edi-
ceret. Nam poſt te prætorem multi teſta-
menta eodem modo fecerunt: in his nuper
Annia. Ea de multorum propinquorum ſen-
tentia, pecunioſa mulier, quod cenſa non
erat, teſtamento fecit heredem filiam. Ita-
que hoc magnum judicium hominum de iſtius
ſingulari improbitate, quod Verres ſua ſpon-
te inſtituiſſet, id neminem metuiſſe, ne quis
reperiretur, qui [iſtius inſtitutum] ſequi
vellet. Solus enim tu inventus es, cui non
ſatis fuerit corrigere voluntates vivorum, niſi
112 etiam reſcinderes mortuorum. Tu ipſe ex
Sicilienſi edicto hoc ſuſtuliſti: voluiſti, ex
improviſo ſi quæ res natæ eſſent, ex urbano
edicto decernere. quam poſtea tu tibi defen-
ſionem relinquebas, in ea maxime offendiſti,
cum tuam auctoritatem tute ipſe edicto pro-
44 vinciali repudiabas. Atque ego non dubito,
quin, ut mihi, cui filia maxime cordi eſt,
ſic unicuique veſtrûm, qui ſimili ſenſu, at-
que indulgentia filiarum commovemini, res

hæc acerba videatur atque indigna. Quid
enim natura nobis jucundius, quid carius
eſſe voluit? quid eſt dignius, in quo omnis
noſtra diligentia, indulgentiaque conſuma-
tur? Homo importuniſſime, cur tantam in- 113
juriam P. Annio mortuo feciſti? cur hunc
dolorem cineri ejus atque oſſibus inuſſiſti,
ut liberis ejus bona patria, voluntate patris,
jure, legibus tradita, eriperes, &, cui tibi
eſſet commodum, condonares? Quibuscum
vivi bona noſtra partimur, iis prætor adi-
mere, nobis mortuis, bona, fortunasque po-
terit? Nec petitionem, inquit, nec
possessionem dabo. Eripies igitur
pupillæ togam prætextam? detrahes orna-
menta non ſolum fortunæ, ſed etiam inge-
nuitatis? Miramur, ad arma contra iſtum
hominem Lampſacenos iſſe? miramur iſtum
de provincia decedentem clam Syracuſis pro-
fugiſſe? Nos ſi alienam vicem pro noſtra in-
juria doleremus, veſtigium iſtius in foro non
eſſet relictum. Pater dat filiæ: prohibes. 114
leges ſinunt: tamen te interponis. de ſuis
bonis ita dat, ut ab jure non abeat. Quid
habes, quod reprehendas? nihil, opinor. At
ego concedo: prohibe, ſi potes: ſi habes
qui te audiat: ſi poteſt tibi dicto audiens

eſſe quisquam. Eripias tu voluntatem mor-
tuis, bona vivis, jus omnibus? Hoc popu-
lus Romanus non manu vindicaſſet, niſi te
huic tempori atque huic judicio reſervaſſet?
Poſteaquam jus prætorium conſtitutum eſt,
ſemper hoc jure uſi ſumus: ſi tabulæ teſta-
menti non proferrentur, tum, uti proximum
quemque potiſſimum heredem eſſe oporte-
ret, ita ſecundum eum poſſeſſio daretur.
Quare hoc ſit æquiſſimum, facile eſt docere:
ſed in re tam uſitata, ſatis eſt oſtendere,
omnes antea jus ita dixiſſe, & hoc vetus
edictum translatitiumque eſſe.

45 Cognoſcite aliud hominis in re vetere
115 edictum novum: & ſimul, dum eſt unde jus
civile diſcatur, adoleſcentes ei in diſciplinam
tradite. mirum eſt hominis ingenium, mira
prudentia. Minucius quidam mortuus eſt
ante iſtum prætorem. ejus teſtamentum erat
nullum. lege hereditas ad gentem Minuciam
veniebat. Si habuiſſet iſte edictum, quod
ante iſtum & poſtea omnes habuerunt, poſ-
ſeſſio Minuciæ genti eſſet data. Si quis teſta-
mento ſe heredem eſſe arbitraretur, quod
tum non exſtaret, lege ageret in heredita-
tem: aut, pro præde litis vindiciarum cum
ſatis accepiſſet, ſponſionem faceret: ita de

hereditate certaret. Hoc, opinor, jure &
majores noſtri, & nos ſemper uſi ſumus.
Videte, ut hoc iſte correxerit. Componit 116
edictum iis verbis, ut quivis intelligere poſ-
ſit, unius hominis cauſa conſcriptum eſſe.
tantum quod hominem non nominat: cau-
ſam quidem totam perſcribit: jus, conſuetu-
dinem, æquitatem, edicta omnium negligit.
EX EDICTO VRBANO. SI DE HERE-
DITATE AMBIGITVR: SI POSSES-
SOR SPONSIONEM NON FACIET.
Quid id ad prætorem, uter poſſeſſor ſit?
nonne id quæri oportet, utrum poſſeſſorem
eſſe oporteat? Ergo quia poſſeſſor eſt, non
moves poſſeſſione? ſi poſſeſſor non eſſet, non
dares. nuſquam enim ſcribis, neque tu aliud
quicquam edicto amplecteris, niſi eam cau-
ſam, pro qua pecuniam acceperas. Jam hoc
ridiculum eſt. SI DE HEREDITATE 117
AMBIGETVR, ET TABVLAE TESTA-
MENTI OBSIGNATAE NON MINVS
MVLTIS SIGNIS, QVAM E LEGE
OPORTET, AD ME PROFERENTVR:
SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI
POTISSIMVM HEREDITATEM DABO.
Hoc translatitium eſt: ſequi illud oportet,
SI TABVLAE TESTAMENTI NON

PROFERENTVR. Quid ait? ſe ei datu-
rum, qui ſe dicat heredem eſſe. Quid ergo
intereſt, proferantur, nec ne? ſi protulerit:
uno ſigno ut ſit minus, quam ex lege opor-
tet, non des poſſeſſionem: ſi omnino tabulas
non proferet, dabis. Quid nunc dicam? ne-
minem umquam poſtea alium edixiſſe? val-
de ſit mirum, neminem fuiſſe, qui iſtius ſe
ſimilem dici vellet. Ipſe in Sicilienſi edicto
hoc non habet; exegerat enim jam merce-
dem: item ut illo edicto, de quo ante dixi,
in Sicilia de hereditatum poſſeſſionibus dan-
dis, edixit idem, quod omnes Romæ, præ-
ter iſtum. EX EDICTO SICILIENSI.
SI DE HEREDITATE AMBIGITVR.
46 At, per deos immortales, quid eſt, quod de
118 hoc dici poſſit? Iterum enim jam quæro abs
te, ſicut modo in illo capite Anniano de mu-
lierum hereditatibus, nunc in hoc de here-
ditatum poſſeſſionibus: cur ea capita in edi-
ctum provinciale transferre nolueris? Utrum
digniores homines exiſtimaſti eos, qui habi-
tabant in provincia, quam nos, qui æquo
jure uteremur? an aliud Romæ æquum
eſt, aliud in Sicilia? Non enim hoc poteſt
hoc loco dici, multa eſſe in provinciis ali-
ter edicenda: non de hereditatum quidem

poſſeſſionibus, non de mulierum hereditati-
bus. Nam utroque genere video non modo
ceteros, ſed te ipſum totidem verbis edi-
xiſſe, quot verbis edici Romæ ſolet. Quæ
Romæ magna cum infamia, pretio accepto,
edixeras, ea ſola te, ne gratis in provincia
male audires, ex edicto Sicilienſi ſuſtuliſſe
video. Et, cum edictum totum eorum arbi- 119
tratu, quamdiu fuit deſignatus, componeret,
qui ab iſto jus ad utilitatem ſuam nundina-
rentur: tum vero in magiſtratu contra illud
edictum ſuum ſine ulla religione decernebat.
Itaque L. Piſo multos codices implevit ea-
rum rerum, in quibus ita interceſſit, quod
iſte aliter, atque ut edixerat, decreviſſet.
quod vos oblitos eſſe non arbitror, quæ mul-
titudo, qui ordo ad Piſonis ſellam iſto præ-
tore ſolitus ſit convenire: quem iſte colle-
gam niſi habuiſſet, lapidibus coopertus eſſet
in foro. Sed eo leviores iſtius injuriæ vide-
bantur, quod erat in æquitate, prudentia-
que Piſonis paratiſſimum perfugium; quo
ſine labore, ſine moleſtia, ſine impenſa,
etiam ſine patrono homines uterentur. Nam, 120
quæſo, redite in memoriam, judices, quæ
libido iſtius in jure dicundo fuerit, quæ va-
rietas decretorum, quæ nundinatio, quam

inanes domus eorum omnium, qui de jure
civili conſuli ſolent, quam plena atque re-
ferta Chelidonis: a qua muliere cum erat ad
eum ventum, & in aurem ejus inſuſurratum,
alias revocabat eos, inter quos jam decreve-
rat, decretumque mutabat, alias inter alios
contrarium ſine ulla religione decernebat;
121 ac proximis paulo ante decreverat. Hinc
illi homines erant, qui etiam ridiculi inve-
niebantur ex dolore. quorum alii, ut audi-
ſtis, negabant mirandum eſſe, jus tam ne-
quam eſſe Verrinum. alii etiam frigidiores
erant: ſed, quia ſtomachabantur, ridiculi
videbantur eſſe, cum Sacerdotem exſecra-
bantur, qui Verrem tam nequam reliquiſſet.
Quæ ego non commemorarem (neque enim
perfacete dicta, neque porro hac ſeveritate
digna ſunt) niſi vos illud vellem recordari,
iſtius nequitiam & iniquitatem tum in ore
vulgi, atque in communibus proverbiis eſſe
verſatam.

47 In plebem vero Romanam utrum ſuper-
122 biam prius memorem, an crudelitatem? ſine
dubio crudelitas gravior eſt atque atrocior.
Oblitosne igitur hos putatis eſſe, quemad-
modum ſit iſte ſolitus virgis plebem Roma-
nam concidere? quam rem etiam tribunus

plebis in concione egit, cum eum, quem virgis iſte ceciderat, in proſpectum populi Romani produxit. cujus rei cognoſcendæ faciam vobis ſuo tempore poteſtatem. Super- 123
bia vero qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuiſſimum quemque contemſerit, deſpexerit, liberum eſſe numquam duxerit? P. Trebonius viros bonos & honeſtos complures fecit heredes: in his fecit ſuum libertum. Is A. Trebonium fratrem habuerat proſcriptum. ei cum cautum vellet, ſcripſit, ut heredes jurarent, ſe curaturos, ut ex ſua cujusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proſcriptum perveniret. Libertus jurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere ſe jurare: facturos eſſe, quod contra legem Corneliam eſſet, quæ proſcriptum juvari vetaret. Impetrant, ut ne jurent: dat his poſſeſſionem. Id ego non reprehendo. etenim erat iniquum, homini proſcripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari; at ille libertus, niſi ex teſtamento patroni juraſſet, ſcelus ſe facturum arbitrabatur. Itaque ei Verres poſſeſſionem hereditatis ne- 124
gat ſe daturum, ne poſſet patronum ſuum proſcriptum juvare; ſimul ut eſſet pœna,

quod alterius patroni teſtamento obtempe-
raſſet. Das poſſeſſionem ei, qui non juravit.
concedo: prætorium eſt. Adimis tu ei, qui
juravit. quo exemplo? Proſcriptum juvat.
Lex eſt: pœna eſt. Quid ad eum, qui jus
dicit? Utrum reprehendis, quod patronum
juvabat eum, qui tum in miſeriis erat; an,
quod alterius patroni mortui voluntatem con-
ſervabat, a quo ſummum beneficium acce-
perat? Utrum horum reprehendis? Et hoc
tum de ſella vir optimus dixit, *Equiti Ro-
mano, tam locupleti, libertinus ſit homo he-
res?* O modeſtum ordinem, quod illinc vi-
125 vus ſurrexit! Poſſum ſexcenta decreta pro-
ferre, in quibus, ut ego pecuniam non di-
cam interceſſiſſe, ipſa decretorum novitas,
iniquitasque declarat. Verum, ut ex uno de
ceteris conjecturam facere poſſitis: id quod
48 priore actione cognoſtis, audite. C. Sulpi-
cius Olympus fuit. Is mortuus eſt C. Sacer-
dote prætore, neſcio an ante, quam Verres
præturam petere cœperit. Fecit heredem
M. Octavium Ligurem. Ligur hereditatem
adiit: poſſedit Sacerdote prætore, ſine ulla
controverſia. Poſteaquam Verres magiſtra-
tum iniit; ex edicto iſtius, quod edictum
Sacerdos non habuerat, Sulpicii patroni filia

ſextam partem hereditatis ab Ligure petere
cœpit. Ligur non aderat. L. frater ejus cau-
ſam agebat: aderant amici, propinqui. Di-
cebat iſte, niſi cum muliere decideretur, in
poſſeſſionem ſe ire juſſurum. L. Gellius cau-
ſam Liguris defendebat: docebat, edictum
ejus non oportere ad hereditates valere, quæ
ante eum prætorem veniſſent. ſi hoc tum
fuiſſet edictum, fortaſſe Ligurem heredita-
tem aditurum non fuiſſe. Aequa poſtulatio,
ſumma hominum auctoritas pretio ſuperaba-
tur. Venit Romam Ligur: non dubitabat, 126
quin, ſi ipſe Verrem conveniſſet, æquitate
cauſæ & auctoritate ſua commovere homi-
nem poſſet. domum ad eum venit: rem de-
monſtrat: quam pridem ſibi hereditas veniſ-
ſet, docet. quod facile in cauſa æquiſſima
homini ingenioſo fuit: multa, quæ quemvis
movere poſſent, dixit. ad extremum petere
cœpit, ne uſque eo ſuam auctoritatem de-
ſpiceret, gratiamque contemneret, ut ſe tan-
ta injuria afficeret. Homo Ligurem accuſare
cœpit, qui in re adventicia atque hereditaria
tam diligens, tam attentus eſſet: debere
eum ajebat ſuam quoque rationem ducere;
multa ſibi opus eſſe, multa canibus ſuis, quos
circa ſe haberet. Non poſſum illa planius

commemorare, quam ipſum Ligurem pro te-
127 ſtimonio dicere audiſtis. Quid enim, Verres? utrum ne his quidem teſtibus crederetur? an hæc ad rem non pertinent? non M. Octavio? non L. Liguri? Quis nobis credet? cui nos? quid eſt, Verres, quod planum fieri teſtibus poſſit, ſi hoc non fit? an id, quod dicunt, leve eſt? nihil levius, quam prætorem urbis hoc juris in ſuo magiſtratu conſtituere, omnibus iis, quibus hereditas venerit, coheredem prætorem eſſe oportere. An vero dubitamus, quo ore iſte ceteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines ruſticanos ex municipiis, quo denique ore, quos numquam liberos putavit, libertinos homines, ſolitus ſit appellare, qui ob jus dicundum M. Octavium Ligurem, hominem ornatiſſimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copiis, poſcere pecuniam non dubitarit?

49 In ſartis tectis vero quemadmodum ſeſe geſſerit, quid ego dicam? dixerunt, qui ſenſerunt. ſunt alii, qui dicant: notæ res ac manifeſtæ, prolatæ ſunt, & proferuntur.
128 Dixit C. Fannius, eques Romanus, frater germanus Q. Titinii, judicis tui, tibi ſe pecuniam dediſſe. Recita teſtimonium C. Fannii.

FANNII TESTIMONIUM. Nolite C. Fannio dicenti credere: noli, inquam, tu, Q. Titini, C. Fannio, fratri tuo, credere. dicit enim rem incredibilem: C. Verrem inſimulat avaritiæ & audaciæ: quæ vitia videntur in quemvis potius, quam in iſtum convenire. Dixit Q. Tadius, homo familiariſſimus patris iſtius, non alienus a matris ejus genere & nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam ſe dediſſe oſtendit. Recita nomina Q. Tadii. NOMINA Q. TADII. Recita teſtimonium Q. Tadii. TESTIMONIUM Q. TADII. Ne tabulis quidem Q. Tadii, nec teſtimonio credetur? Quid igitur in judiciis ſequemur? quid eſt aliud, omnibus omnia peccata & maleficia concedere, niſi hoc, hominum honeſtiſſimorum teſtimoniis, & virorum bonorum tabulis non credere? Nam quid ego de 129
quotidiano ſermone, querimoniaque populi Romani loquar? de iſtius impudentiſſimo furto, ſeu potius novo ac ſingulari latrocinio? auſum eſſe in æde Caſtoris, celeberrimo, clariſſimoque monumento, quod templum in oculis quotidianoque adſpectu populi Romani eſt poſitum, quo ſæpenumero ſenatus convocatur, quo maximarum rerum frequentiſſimæ quotidie advocationes fiunt: in eo loco, in ſermone hominum, audaciæ

ſuæ monumentum æternum relinquere?
50 Aedem Caſtoris, judices, P. Junius habuit
130 tuendam, L. Sulla, Q. Metello, conſulibus.
Is mortuus eſt: reliquit pupillum parvum
filium. Cum L. Octavius, C. Aurelius, con-
ſules, ædes ſacras locaviſſent, neque potuiſ-
ſent omnia ſarta tecta exigere, neque ii præ-
tores, quibus erat negotium datum, C. Sa-
cerdos & M. Cæſius: factum eſt ſenatuscon-
ſultum, quibus de ſartis tectis cognitum &
judicatum non eſſet, uti C. Verres, P. Cæ-
lius, prætores, cognoſcerent & judicarent.
Qua poteſtate iſte permiſſa, ut ex C. Fannio
& ex Q. Tadio cognoviſtis; verumtamen cum
eſſet omnibus in rebus apertiſſime impuden-
tiſſimeque prædatus, hoc voluit clariſſimum
relinquere indicium latrociniorum ſuorum;
de quo non audire aliquando, ſed videre quo-
131 tidie poſſemus. Quæſivit, quis ædem Caſto-
ris ſartam tectam deberet tradere. Junium
ipſum mortuum eſſe ſciebat: ſcire volebat,
ad quem illa res pertineret. Audit pupillum
eſſe filium. Homo, qui ſemper ita palam di-
ctitaſſet, pupillos & pupillas certiſſimam præ-
dam eſſe prætoribus, optatum negotium ſibi
in ſinum delatum eſſe dicebat. Monumentum
illa amplitudine, illo opere, quamvis ſartum

tectum, integrumque eſſet, tamen aliquid ſe
inventurum, in quo moliri, prædarique poſ-
ſet, arbitrabatur. L. Rabonio ædem Caſtoris 132
tradi oportebat. is caſu, pupilli Junii tutor
erat, teſtamento patris. cum eo ſine ullo in-
tertrimento convenerat jam, quemadmodum
traderetur. Iſte ad ſe Rabonium vocat: quæ-
rit, ecquid ſit, quod a pupillo traditum non
ſit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod
erat, diceret, facilem pupillo traditionem
eſſe: ſigna & dona comparere omnia: ipſum
templum omni opere eſſe integrum: indignum
iſti videri cœpit, ex tanta æde, tantoque
opere, ſe non opimum præda, præſertim a
pupillo, diſcedere. Venit ipſe in ædem Ca- 51
ſtoris: conſiderat templum: videt undique 133
tectum pulcherrime laqueatum, præterea
cetera nova atque integra. Verſat ſe: quærit,
quid agat. Dicit ei quidam ex illis canibus,
quos iſte Liguri dixerat eſſe circa ſe multos:
Tu, Verres, hic quod moliare, nihil habes:
niſi forte vis ad perpendiculum columnas exi-
gere. Homo omnium rerum imperitus, quæ-
rit, quid ſit, ad perpendiculum. Dicunt ei,
fere nullam eſſe columnam, quæ ad perpen-
diculum eſſe poſſit. Nam mehercule, inquit,
ſic agamus: columnæ ad perpendiculum

134 exigantur. Rabonius, qui legem noſſet, qua
in lege numerus tantum columnarum tradi-
tur, perpendiculi mentio ſit nulla, & qui
non putaret ſibi expedire, ita accipere, ne
eodem modo reddendum eſſet: negat, id ſibi
deberi: negat oportere exigi. Iſte Rabonium
quieſcere jubet, & ſimul ei nonnullam ſpem ſo-
cietatis oſtendit. hominem modeſtum, & mini-
me pertinacem, facile coërcet: columnas ita
135 ſe exacturum eſſe confirmat. Nova res atque
improviſa pupilli calamitas nuntiatur ſtatim
C. Muſtio, vitrico pupilli, qui nuper eſt mor-
tuus, M. Junio, patruo, P. Potitio tutori,
homini frugaliſſimo. Hi rem ad virum pri-
marium, ſummo officio ac virtute præditum,
M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, defe-
runt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit
ab eo, pro ſua fide ac diligentia, pluribus
verbis, ne per ſummam injuriam pupillum
Junium fortunis patriis conetur evertere. Iſte,
qui jam ſpe & opinione prædam illam devo-
raſſet, neque ulla æquitate orationis, neque
auctoritate M. Marcelli, commotus eſt. Ita-
que, quemadmodum oſtendiſſet, ſe id exactu-
136 rum eſſe, reſpondit. Cum ſibi omnes ad iſtum
allegationes difficiles, omnes aditus arduos,
ac potius intercluſos viderent, apud quem

non jus, non æquitas, non miſericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cujusquam auctoritas, pro pretio, non gratia valeret: ſtatuunt, id ſibi optimum eſſe factu, quod cuivis veniſſet in mentem, petere auxilium a Chelidone, quæ iſto prætore non modo in jure civili, privatorumque omnium controverſiis, populo Romano præfuit, verum etiam in his ſartis tectis dominata eſt.
Venit ad Chelidonem C. Muſtius, eques Ro- 52
manus, publicanus, homo cum primis hone- 137
ſtus: venit M. Junius, patruus pueri, frugaliſſimus homo & caſtiſſimus: venit homo ſummo honore, pudore & ſummo officio ſpectatiſſimus ordinis ſui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, o miſeram, atque indignam præturam tuam! Ut mittam cetera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore, meretricis domum veniſſe arbitramini? qui nulla conditione iſtam turpitudinem ſubiſſent, niſi officii, neceſſitudinisque ratio coëgiſſet. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. Domus erat plena: nova jura, nova decreta, nova judicia petebantur. *Mihi det poſſeſſionem: mihi ne adimat: in me judicium ne det: mihi bona addicat.* alii nummos numerabant: alii tabulas obſignabant. domus erat non meretricio

138 conventu, ſed prætoria turba referta. Simul-
ac poteſtas primum data eſt, adeunt hi, quos
dixi. loquitur Muſtius: rem demonſtrat: pe-
tit auxilium: pecuniam pollicetur. Reſpon-
dit illa, ut meretrix, non inhumane: liben-
ter, ait, ſe eſſe facturam, & ſe cum iſto di-
ligenter ſermocinaturam: reverti jubet. tum
diſcedunt. poſtridie revertuntur. negat illa
poſſe hominem exorari: permagnam eum di-
53 cere ex illa re pecuniam confici poſſe. Ve-
reor, ne quis forte de populo, qui priori
actione non affuit, hæc, quia propter in-
ſignem turpitudinem ſunt incredibilia, fingi
a me arbitretur. ea vos antea, judices, cogno-
139 viſtis. Dixit juratus P. Potitius, tutor pupilli
Junii: dixit M. Junius, tutor & patruus:
Muſtius dixiſſet, ſi viveret: ſed pro Muſtio,
recenti re de Muſtio auditum dixit L. Domi-
tius: qui cum ſciret, me ex Muſtio vivo au-
diſſe, quod eo ſum uſus plurimum, (etenim
id judicium, quod prope omnium fortunarum
ſuarum C. Muſtius habuit, me uno defendente
vicit,) cum hoc, ut dico, ſciret L. Domi-
tius, me ſcire, ad eum res omnes Muſtium
ſolitum eſſe deferre; tamen de Chelidone re-
ticuit, quoad potuit: alio reſponſionem ſuam
derivavit. Tantus in adoleſcente clariſſimo

ac principe juventutis pudor fuit, ut aliquan-
diu, cum a me premeretur, omnia potius
reſponderet, quam Chelidonem nominaret.
Primo neceſſarios iſtius ad eum allegatos eſſe
dicebat: deinde aliquando coactus Chelido-
nem nominavit. Non te pudet, Verres, ejus 140
mulieris arbitratu geſſiſſe præturam, quam
L. Domitius ab ſe nominari, vix ſibi hone-
ſtum eſſe arbitrabatur? Rejecti a Chelidone 54
capiunt conſilium neceſſarium, ut ſuſcipiant
ipſi negotium. cum Rabonio tutore, quod
erat vix H-S quadraginta millium, tranſigunt
H-S ducentis millibus. Refert ad iſtum rem
Rabonius: ut ſibi videbatur, ſatis grandem
pecuniam, & ſatis impudentem eſſe: iſte,
qui aliquanto plus cogitaſſet, male accipit
verbis Rabonium: negat eum ſibi illa deci-
ſione ſatisfacere poſſe. ne multa, locaturum
ſe eſſe confirmat. Tutores hæc neſciunt: 141
quod actum erat cum Rabonio, putant id eſſe
certiſſimum: nullam majorem pupillo me-
tuunt calamitatem. Iſte vero non procraſti-
nat: locare incipit, non proſcripta neque
edicta die, alieniſſimo tempore, ludis ipſis
Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Ra-
bonius illam deciſionem tutoribus. Accur-
runt tamen ad tempus tutores: digitum tollit

Junius patruus. iſti color immutatus eſt: vultus, oratio, mens denique excidit. Quid ageret, cœpit cogitare. ſi opus pupillo redimeretur, ſi res abiret ab eo mancipe, quem ipſe appoſuiſſet, ſibi nullam prædam eſſe. Itaque excogitat. quid? nihil ingenioſe: nihil, quod quiſquam poſſit dicere, improbe, verum callide: nihil ab iſto tectum, nihil veteratorium exſpectaveritis: omnia aperta, omnia perſpicua reperientur, impudentia,
142 amentia, audacia. Si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. quod eſt igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Ubi illa conſuetudo in [bonis,] prædibus, prædiisque vendendis, omnium conſulum, cenſorum, prætorum, quæſtorum denique, ut optima conditione ſit is, cuja res ſit, cujum periculum? Excludit eum ſolum, cui prope dicam ſoli poteſtatem factam eſſe oportebat. Quid enim quiſquam ad meam pecuniam, me invito, adſpirat? quid accedit? Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur: ego me refecturum eſſe dico: probatio futura eſt tua, qui locas: prædibus & prædiis populo cautum eſt: &, ſi non putas cautum, ſcilicet tu prætor in mea bona, quos voles, immittes? me ad meas fortunas

efendendas accedere non ſines? Operæ pre- 55
ium eſt, ipſam legem cognoſcere. Dicetis, 143
eundem conſcripſiſſe, qui illud edictum de hereditate: LEX OPERE FACIVNDO QVAE PVPILLI JVNII. Dic, dic, quæſo, clarius. C. VERRES PR. VRBIS ADDIDIT. Corriguntur leges cenſoriæ. Quid enim? Video in multis veteribus legibus: CN. DOMITIVS, L. METELLVS, L. CASSIVS, CN. SERVILIVS CENSORES ADDIDERVNT. vult aliquid ejusmodi C. Verres. Dic. quid addidit? QVI DE L. MARCIO, M. PERPERNA CENSORIBVS REDEMERIT, EVM SOCIVM NE ADMITTITO: NEVE EI PARTEM DATO, NEVE EI REDIMITO. Quid ita? ne vitioſum opus fieret? at erat probatio tua. ne parum locuples eſſet? at erat, & eſſet amplius, ſi velles, populo cautum prædibus & prædiis. Hic te ſi res ipſa, ſi in- 144
dignitas injuriæ tuæ non commovebat; ſi pupilli calamitas, propinquorum lacrymæ, D. Bruti, cujus prædia ſubierunt periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animadvertebas, ejusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare poſſes (in tabulas

enim retuliſti) nec cum defenſione aliqua confiteri? Addicitur id opus H-S IↃLX millibus; cum tutores H-S LXXX millibus id opus ad illius hominis iniquiſſimi arbi-
145 trium ſe effecturos eſſe clamarent. Etenim quid erat operis? id, quod vos vidiſtis. omnes illæ columnæ, quas dealbatas videtis, machina appoſita, nulla impenſa dejectæ, eisdemque lapidibus repoſitæ ſunt. hoc tu H-S IↃLX millibus locaviſti. Atqui in illis columnis dico eſſe, quæ a tuo redemptore commotæ non ſint: dico eſſe, ex qua tantum tectorium vetus delitum ſit, & novum inductum. Quodſi tanta pecunia columnas dealbari putaſſem, certe numquam ædilita-
146 tem petiviſſem. At, ut videatur tamen res
56 agi, & non eripi pupillo: SI QVID OPERIS CAVSA RESCIDERIS, REFICITO. Quid erat, quod reſcinderet, cum ſuo quemque loco lapidem reponeret? QVI REDEMERIT, SATISDET DAMNI INFECTI EI, QVI A VETERE REDEMPTORE ACCEPERIT. Deridet, cum ſibi ipſum jubet ſatisdare Rabonium. PECVNIA PRAESENS SOLVATVR. Quibus de bonis? ejus, qui, quod tu H-S IↃLX millibus locaſti, H-S LXXX millibus effecturum

ſe eſſe clamavit. Quibus de bonis? pupilli, cujus ætatem & ſolitudinem, etiamſi tutores non eſſent, defendere prætor debuit. Tutoribus defendentibus, non modo patrias ejus fortunas, ſed etiam bona tutorum ademiſti. HOC OPVS BONVM SVO CVIQVE FACITO. Lapis aliquis cædendus, & ap- 147
portandus fuit machina ſua? nam illo non ſaxum, non materies advecta eſt: tantum operis in iſta locatione fuit, quantum paucæ operæ fabrorum mercedis tulerunt, & manus pretium machinæ. Utrum exiſtimatis minus operis eſſe, unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo, an quatuor illas reponere? nemo dubitat, quin multo majus ſit novam facere. Oſtendam, in ædibus privatis, longa, difficilique vectura, columnas ſingulas ad impluvium, H-S quadragenis millibus, non minus magnas, locatas. Sed ineptum eſt de tam perſpicua 148
iſtius impudentia pluribus verbis diſputare, præſertim cum iſte aperte tota lege omnium ſermonem atque exiſtimationem contemſerit, qui etiam ad extremum adſcripſerit, REDIVIVA SIBI HABETO. quaſi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis conſtitueretur. At enim

ſi pupillo redimi non licebat, non neceſſe erat
rem ad ipſum pervenire: poterat aliquis ad
id negotium de populo accedere. Omnes ex-
cluſi ſunt non minus aperte, quam pupillus.
diem præſtituit operi faciundo, Kalendas De-
cembres. locat circiter Idus Septembres, an-
149 guſtiis temporis excluduntur omnes. Quid
57 ergo? Rabonius iſtam diem quomodo aſſe-
quitur? Nemo Rabonio moleſtus eſt, neque
Kalendis Decembribus, neque Nonis, neque
Idibus. denique aliquanto in provinciam iſte
proficiſcitur prius, quam opus effectum eſt.
Poſteaquam reus factus eſt, primo negabat
opus in acceptum referre poſſe. cum inſtaret
Rabonius, in me cauſam conferebat, quod
tum codicem obſignaſſem. Petit a me Rabo-
nius, & amicos allegat: facile impetrat. iſte,
quid ageret, neſciebat. Si in acceptum non
retuliſſet, putabat ſe aliquid defenſionis ha-
biturum. Rabonium porro intelligebat rem
totam eſſe patefacturum. tametſi, quid pote-
rat eſſe apertius, quam nunc eſt, ut uno mi-
nus teſte haberet Rabonio? Opus in acceptum
retulit quadriennio poſt, quam diem operi
150 dixerat. Hac conditione, ſi quis de populo
redemptor acceſſiſſet, non eſſet uſus. cum
die ceteros redemptores excluſiſſet, tum in

ejus arbitrium ac poteſtatem venire nolebant, qui ſibi ereptam prædam arbitraretur. Nam quid argumentamur, quo iſta pecunia pervenerit? fecit ipſe indicium. Primum cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de ſua pecunia H-S DLX millia numeravit; quod jam iſte ferre non poterat, opere addicto, prædibus acceptis, de H-S IↃLX millibus, remiſit D. Bruto H-S CX millia. Hoc ſi aliena res eſſet, certe facere non potuiſſet. Deinde nummi numerati ſunt Cornificio, quem ſcribam ſuum fuiſſe negare non poteſt. Poſtremo ipſius Rabonii tabulæ prædam illam iſtius fuiſſe clamant. Recita. NO- 58
MINA RABONII. Hic etiam priore actione Q. Hortenſius pupillum Junium veniſſe 151
prætextatum in veſtrum conſpectum, & ſtetiſſe cum patruo teſtimonium dicente, queſtus eſt: & me populariter agere, atque invidiam commovere, quod puerum producerem, clamitavit. Quid erat, Hortenſi, tandem in illo puero populare? quid invidioſum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicujus hominis ejusmodi produxeram filium, ut nomine ipſo, & memoria patris, animos imperitæ multitudinis concitarem. P. Junii erat, hominis de plebe Romana,

filius: quem pater moriens tum tutoribus & propinquis, tum legibus, tum æquitati magiſtratuum, tum judiciis veſtris commendan-
152 dum putavit. Hic iſtius ſcelerata locatione, nefarioque latrocinio, bonis patriis, fortunisque omnibus ſpoliatus, venit in judicium: ſi nihil aliud, ſaltem, ut eum, cujus opera ipſe multos annos eſt in ſordibus, paulo tamen obſoletius veſtitum videret. Itaque tibi, Hortenſi, non illius ætas, ſed cauſa: non veſtitus, ſed fortuna, popularis videbatur. neque te tam commovebat, quod ille cum toga prætexta, quam quod ſine bulla venerat. veſtitus enim neminem commovebat is, quem illi mos, & jus ingenuitatis dabat. quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium atque inſigne fortunæ, hoc ab iſto prædone ereptum eſſe, graviter & acerbe homi-
153 nes ferebant. Neque erant hæ lacrymæ populares magis, quam noſtræ, quam tuæ, Q. Hortenſi, quam horum, qui ſententiam laturi ſunt: ideo, quod communis eſt cauſa, commune periculum: communi præſidio talis improbitas, tamquam aliquod incendium, reſtinguenda eſt. habemus enim liberos parvos. incertum eſt, quam longa noſtrum cujusque vita futura ſit. conſulere vivi ac

proſpicere debemus, ut illorum ſolitudo & pueritia quam firmiſſimo præſidio munita ſit. Quis eſt enim, qui tueri poſſit liberûm noſtrorum pueritiam contra improbitatem magiſtratuum? Mater, credo. Scilicet magno præſidio fuit Anniæ pupillæ mater, femina primaria: minus, illa deos, hominesque implorante, iſte infanti pupillæ fortunas patrias ademit. Tutoresne defenderent? perfacile vero apud iſtiusmodi prætorem, a quo M. Marcelli tutoris, in cauſa pupilli Junii, & oratio, & voluntas, & auctoritas repudiata eſt.

Quærimus etiam, quid iſte in ultima 59
Phrygia, quid in extremis Pamphyliæ parti- 154
bus fecerit? qualis in bello prædonum prædo ipſe fuerit? qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur. Dubitamus, quid iſte in hoſtium præda molitus ſit, qui manubias ſibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit? qui majore pecunia quatuor columnas dealbandas, quam ille omnes ædificandas locaverit? Exſpectemus, quid dicant ex Sicilia teſtes? Quis umquam templum illud adſpexit, quin avaritiæ tuæ, quin injuriæ, quin audaciæ teſtis eſſet? Quis a ſigno Vertumni in circum maximum venit, quin is in

unoquoque gradu de avaritia tua commoneretur? quam tu viam thenſarum atque pompæ ejusmodi exegiſti, ut tu ipſe illa ire non audeas. Te putet quiſquam, cum ab Italia freto disjunctus eſſes, ſociis temperaſſe? qui ædem Caſtoris, teſtem furtorum tuorum eſſe volueris: quam populus Romanus quotidie, judices etiam tum, cum de te ſententiam ferrent, viderent.

60 Atque etiam judicium in prætura publi-
155 cum exercuit. non enim prætereundum eſt ne id quidem. Petita multa eſt apud iſtum prætorem a Q. Opimio: qui adductus eſt in judicium, verbo, quod, cum eſſet tribunus plebis, interceſſiſſet contra legem Corneliam; re, quod in tribunatu dixiſſet contra alicujus hominis nobilis voluntatem. De quo judicio ſi velim dicere omnia, multi appellandi, lædendique ſint: quod mihi non eſt neceſſe. tantum dicam, paucos homines, ut leviſſime dicam, arrogantes, hoc adjutore, Q. Opimium per ludum & jocum fortunis omnibus evertiſſe.

156 Is mihi etiam queritur, quod a nobis, IX ſolis diebus, prima actio ſui judicii transacta ſit: cum apud ipſum tribus horis Q. *Opimius*, ſenator populi Romani, bona,

fortunas, ornamenta omnia amiſerit? cujus propter indignitatem judicii, ſæpiſſime eſt actum in ſenatu, ut genus hoc totum multarum ac judiciorum ejusmodi tolleretur. Jam vero in bonis Q. Opimii vendendis, quas iſte prædas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum eſt dicere. Hoc dico: niſi vobis id hominum honeſtiſſimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis cauſa putatote.

Jam qui ex calamitate ſenatoris populi 157
Romani, cum prætor judicio ejus præfuiſſet, ſpolia domum ſuam referre, & manubias detrahere conatus eſt; is ullam ab ſeſe
calamitatem poterit deprecari? Nam de ſub- 61
ſortitione illa Juniana judicum nihil dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu protuliſti, audeam dicere? difficile eſt. Non enim me tua ſolum, & judicum auctoritas, ſed etiam annulus aureus ſcribæ tui deterret. Non dicam id, quod probare difficile eſt: hoc dicam, quod oſtendam, multos ex te viros primarios audiſſe, cum diceres, ignoſci tibi oportere, quod falſum codicem protuleris. nam, qua invidia C. Junius conflagrarat, ea, niſi providiſſes, tibi ipſi tum pereundum fuiſſe.

158 Hoc modo iſte ſibi & ſaluti ſuæ proſpicere didicit, referendo in tabulas & privatas & publicas, quod geſtum non eſſet; tollendo, quod eſſet, & ſemper aliquid demendo, mutando, curando, ne litura appareret, interpolando. Eo enim uſque progreditur, ut ne defenſionem quidem maleficiorum ſuorum ſine aliis maleficiis reperire poſſit. Ejuſdem modi ſortitionem homo amentiſſimus ſuorum quoque judicum fore putavit per ſodalem ſuum, Q. Curtium, judicem quæſtionis: cui niſi ego vi populi, & hominum clamore atque convitio reſtitiſſem; ex hac decuria noſtra, cujus mihi copiam quam largiſſime factam oportebat, erepta eſſet facultas eorum, quos iſte annuerat, in ſuum conſilium ſine cauſa ſubſortiebatur. * * *

Multa deſunt.

ANNOTATIO

ANNOTATIO
DE
ORATIONIBVS CICERON.

Ex Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Lat. a Jo. Avg. Ernesti auctius edita, tom. I, lib. I, c. 8, §. IV.

EX Orationibus *Ciceronis ad nos pervenerunt hae LIX, quibus temporis notationem adjunxi ex A. Schotti Tullianarum quaeſtionum IV, 7. ſecundum quam & inde ab Aldo ordinantur:*

I. Pro P. Quintio *ad Aquillium Gallum judicem, in cauſa privata, poſt Idus Martias anni U. C. 673. aetatis ſexto & viceſimo. Vide quae viri docti ad Gellium XV, 28. Hanc in ſpecimen ceterarum Tullii Orationum ſimiliter illuſtrandarum cum notis & animadverſionibus ſuis edidit vir ingenio praeſtans ac doctiſſimus* Jacobus Facciolatus; *nec paucis illius locis novam & inſignem lucem attulit ad calcem Orationis ſuae, qua Latinae linguae facultatem ex uſu bonorum ſcriptorum potius*

quam ex Grammaticorum praeceptis comparandam oſtendit. Patav. 1713, 8. Ei deinde & alteram pro Roſcio Am. addidit. Eandem Tullii Orationem pridem illuſtrarunt, Hotomanus, Antonius Luſcus *Vicentius*, *&* Joach. Camerarius, *& multi alii: inter recentiores* Menardus *in ed. Graeviana.*

2. Pro Sex. Roſcio Amerino, *parricidii reo, dicta anno aetatis 27, Urbis 674. Notis illuſtravere* Franciſcus Hotomanus, *Jo. Cyrenius Paraſchius, Spirae 1567. Guarinus Veronenſis, Sylvius, Melanchthon, J. Saxonius, Latomus &c. In hanc Orationem quoque exſtat* Scholiaſtes antiquus, *a Jacobo Gronovio & Jo. Georgio Graevio editus.*

3. Pro Q. Roſcio Comœdo, *dicta anno aetatis 31, quo quaeſtor creatus eſt, Urbis 678. Notis illuſtravit* Franciſcus Hotomanus: *Roſcianam utramque* Joach. Camerarius, Franciſcus Sylvius, *Menardus.*

4-10. *Orationes ſeptem de cauſa Verrina. Fuere duae actiones. Earum praecurſio quaſi fuit Diſputatio ſuper accuſatore Verris conſtituendo, quae dicitur* Divinatio. *Nam Siculi accuſatorem volebant eſſe Ciceronem, quaeſtorem ante apud ſe. Caecilius, quaeſtor Verris, ſe offerebat accuſatorem, & ſibi potius debere*

accuſationem mandari jactabat, quod quaeſtor Verris cum fuiſſet, melius Cicerone ejus facinora & flagitia noſſet. Contra eum ergo dicta Oratio, quae in Cæcilium, *ſ.* Divinatio *dicitur, eſt prima. Sequitur Oratio dicta in Actione prima; quae nihil eſt niſi praefatio interrogationis teſtium, qua Cicero initium facere neceſſarium credebat: ea eſt altera. Actio altera diviſa eſt in partes quinque, quos Cicero* Libros *vocavit ipſe.* Primus *eſt de praetura urbana.* Secundus *de jurisdictione Sicilienſi.* Tertius, *quae Oratio frumentaria Auſonio Epiſt. 22, aliisque dicitur, de furtis Verris in re frumentaria.* Quartus *de ſignis ſive ſtatuis antiquis & aliis monumentis e Sicilia, & ornamentis domeſticis privatorum a Verre ablatis.* Quintus *denique de ſuppliciis.* Pro Verre *contra Ciceronem dicere volebat* Hortenſius. *Sed res eo non venit. In edd. quibusdam primis Orationum Ciceronis, 1471, 72, 80, non ſunt hae Orationes, ſed ſunt in ed. Rom. & Brix. 1483; etiam ab Juntina abſunt, quod mireris, omninoque non eſſe in edd. 1472, 1480, cum jam editae eſſent Romae. Sed Junta ſeparatim edidit. In primam, ſecundam, tertiam, & initium quartae Scholia* Aſconii Pediani & Anonymi veteris, *a Gronovio & Graevio editi.*

Univerſas illuſtrarunt Franciſcus Sylvius, Barth. Latomus: primas quatuor Chriſtoph. Hegendorphius: primam Mich. Toxita: ceteras Joach. Camerarius: quartam & quintam Petrus Nannius, quintam quoque Eubulus Dynaterus. Horum omnium enarrationes exſtant in collectione Comment. in Cicer. Orat. Lugdunenſi 1553, fol. Sed inprimis iis profuit opera Hotomani, Fr. Fabricii, Nannii, Menardi, Manutii &c.

11. Pro M. Fonteio *Oratio, ſed quae mutila & trunca ad nos pervenit. Dixit eam Cicero anno 38 aetatis. Urbis 685; eodem, quo aedilitatem geſſit. Notis illuſtravit* Gabriel Faernus, Hotomanus, *& praeter* Franc. Sylvium *&* Joach. Camerarium *etiam* Franc. Fabricius.

12. Pro A. Cæcina. *Dicta anno eodem. Notis illuſtravit* Petrus Faber, *Lugd. Bat. 1601, 8.* Hotomanus, Jac. Omphalius, Petrus Pelletarius. *Pariſ. 1540, 4.* Joan. Tislinus, Latomus, Melanchthon, Camerarius, Menardus *&c.*

13. Pro lege Manilia, *de imperatore Pompejo deligendo ad Pop. Rom. dicta a Cicerone praetore, anno aetatis 41, Urbis 688. Notis illuſtravit* Franciſcus Fabricius, Hotomanus,

Paulus Benius, Rud. Agricola, *T. I. Opp. 461 ſeqq. Colon. 1539, 4. qui potiſſimum ea, quae ad inveniendi ac diſponendi artificium pertinent, annotavit:* Nicolaus Agricola *Blanchenburgenſis*, Jac. Omphalius, *&* Joach. Camerarius, *& multi alii, quorum & lectione & notitia quiſque facile careat. Exſtat & in hanc Orationem* antiquus Scholiaſtes, *a Jac. Gronovio & Graevio editus.*

14. Pro A. Cluentio Avito. *Dicta anno eodem. De hac Sidonius VIII, Epiſt. 10:* M. Tullius in actionibus ceteris ceteros, pro A. Cluentio ipſe ſe vicit. *Hanc illuſtrarunt* Franciſcus Sylvius, Antonius Luſcus, Joach. Camerarius.

15. Pro C. Cornelio, *Majeſtatis reo. Cujus Orationis fragmenta tantummodo habemus cum ſcholiis* Aſconii Pediani. *Non omittendum teſtimonium Quintiliani VIII, 3; ubi de ornatu:* Nec fortibus modo, ſed etiam fulgentibus armis præliatus in cauſa eſt Cicero Cornelii: qui non aſſecutus eſſet docendo judicem tantum, & utiliter demum ac Latine, perſpicueque dicendo, ut populus Romanus admirationem ſuam non acclamatione tantum, ſed etiam plauſu confiteretur. Sublimitas profecto, & magnificentia, & nitor, & auctoritas

expreſſit illum fragorem. Nec tanta inſolita laus eſſet proſecuta dicentem, ſi uſitata & ceteris ſimilis fuiſſet oratio. Atque ego illos credo, qui aderant, nec ſenſiſſe, quid facerent, nec ſponte, judicioque plauſiſſe, ſed velut mente captos, & quo eſſent in loco ignaros, erupiſſe in hunc voluntatis affectum.

16. In toga candida *contra* C. Antonium *&* L. Catilinam, *competitores conſulatus. Exſtant itidem fragmenta duntaxat, cum ſcholiis* Aſconii Pediani.

17, 18, 19. De lege agraria *prima Kal. Jan. contra P. Servilium Rullum tribunum pleb. dicta in ſenatu a Cicerone conſule, anno aetatis 44, Urbis 691; altera ad populum dicta eſt, longe pulcherrima, ad quam proprie pertinet locus Plinii VIII. 51 Hiſtor. ubi Ciceronem dicit eloquentia ſua populo Rom. ſua alimenta eripuiſſe. Tertia dicta eſt pariter ad populum. Prima caret principio. Notis illuſtravit has Orationes agrarias* Hadr. Turnebus, *Pariſ. 1576, 4* Petrus Ramus, *Baſil. 1580, 4. Francf. 1582, 8.* Leodegarius a Quercu, *Pariſ. 1540, 4.* Eubulus Dynaterus, Joach. Camerarius *&* Jacob. Burgelius. Bernardi Lauretani, ſive qui *ſub hoc*

latet, Caroli Sigonii *commentarius prodiit Venet. 1558, 4.*

20. Pro C. Rabirio, *perduellionis reo, ad Quirites. Anno eodem. Notis illuſtravere* Hadrianus Turnebus *&* Hotomanus *&c.*

21. In L. Catilinam, *in ſenatu, anno eodem.*

22-23. *In eundem, ad Quirites.*

24. *In eundem, in ſenatu. Notis illuſtravit Catilinarias Oratt.* M. Ant. Muretus, *Venet. 1557, 8.* Alb. Leonicerus, *Viteb. 1585, 8.* Petr. Ramus, *Pariſ. 1553, 4. In tres poſteriores exſtat* Scholiaſtes antiquus *a Jac. Gronovio & Graevio editus. Eaedem cum duabus, ſub Catilinae nomine adverſus Cic. Badii notis illuſtratae occurrunt ad calcem editionis Salluſtii Baſilienſis cum notis varior. 1564, fol. Additur & pag. 1098 quinta Ciceronis nomine adverſus Catilinam Oratio, quae incipit:* Non eſt amplius tempus otii, P. C. non eſt amplius locus poteſtatum. *Exſtant & Orationes in Catilinam & Salluſtium cum Salluſtii invectiva in Ciceronem excuſae in 4. ſine anno & loco. Catilinarias Ciceronis illuſtrarunt Franciſcus Sylvius, Caelius Sec. Curio, Joach. Camerarius, & primam Sicco Polentonus. Et noviſſime univerſas quatuor, quemadmodum & Orationem pro Milone & pro Caelio, ſecundamque*

Philippicam praeclarus ICtus Franciſcus Petrus Gilletus, *cujus actiones forenſes, aliaque opuſcula junctim recuſa Gallice, Pariſ. 1718, 4. Denique Catilinarias quatuor Gallice & Latine, vir illuſtris* Je. Bouhier *Gallice cum notis Pariſ. 1727, 12. additis ex nova Gallica verſione etiam Demoſthenis Phillippica prima & ſecunda.*

25. Pro L. Muræna, *conſule deſignato. Huic* Aonius Palearius *diſertiſſimam Orationem in L. Muraenam nomine Catonis min. ſcriptam oppoſuit. Notis eam illuſtravit* Joach. Camerarius, *Lipſiae 1542, 8. De tempore Orationis pro Muraena dictae conſulendus Petrus Victorius Var. Lect. VI, 18; qui non poſt omnes quatuor Catilinarias, ſed ante patefactam Catilinae conjurationem, comprehenſosque Catilinae ſocios habitam fuiſſe, adeoque in medio Catilinariarum collocandam eſſe diſputat. Eam illuſtrarunt* Franciſcus Sylvius, Barthol. Latomus, Phil. Melanchthon, & Jo. Benignus.

26. Pro L. Flacco. *Haec primum plenior, ut nunc eſt, edita eſt in ed. Cratandri Opp. Cic. ex Peutingeriano codice. Notis illuſtravit* Gabr. Faernus, *Romae 1563, 8. praeter* Franciſcum Sylvium *Ambianum Baſ. 1537, 4.* Antonium Luſcum, Chriſtoph. Cornerum, & Joach. Camerarium.

27. Pro P. Cornelio Sulla. *Dicta anno Urbis 692, aetatis 45. Notis illuſtravere* Claudius Minos, *Herborn.* 1584, 8. Sylvius, Luſcus, Camerarius, & Philippus Melanchthon. *Adverſus eandem interpellationes ſive reſponſionem Torquati nomine pro Sulla ſcripſit* Melchior Junius, *quae inter orationes ejus Argentorati excuſas legitur, parte VII. Ad hunc Sullam ſpectat, quod narrat Jo. Sarisberienſis lib. V Policratici c. 15, p. 311.*

28. Pro A. Licinio Archia. *Anno aetatis Ciceronis 46, Urbis 693. Notis illuſtravere, certe voluere plures, ad uſus tironum. Habet & communes cum ſuperioribus interpretes in collectione Baſileenſi.*

29. Poſt reditum, ad Quirites. *Dicta anno aetatis 50, Urbis 697. Notis illuſtravit* Hotomanus, Benedictus Herbeſtus, *Francof.* 1506, 8. Albertus Lonicerus, *Viteb.* 1572, 8. *praeter* Sicconem Polentonum, Jo. Sturmium, Barthol. Latomum, Vitum Amerbachium & Joachimum Camerarium.

30. Poſt reditum, in ſenatu. *Notis illuſtravere* Hotomanus, Xicco Polentonus, Jo. Sturmius, Jac. Bugelius, Joach. Camerarius.

31. Pro domo ſua, *ad Pontifices, anno eodem. Notis illuſtravere* Hotomanus, Barth.

Nunciata *Maroſticenſis*, *Venet.* 1553, 8. Sicco Polentonus, Jac. Bugelius, Mich. Toxita, Joach. Camerarius. *Hanc orationem pulcherrimum judicat Seb. Corradus, in quaeſtura. Mentionem ejus facit Quintilianus loc. cit. ſed obliquam, cum ait, Calidium dixiſſe pro domo Ciceronis, & Brutum pro Milone. At citatur ab Aquila Romano, & Julio Rufiniano. Spuriam judicat* Tunſtallus, *cujus dubitationes ſuſtulit J. M. Geſnerus.*

32. De aruſpicum reſponſis, *adverſus Clodium dicta in ſenatu. Anno aetatis 51, Urbis 698. Notis illuſtravere* Franc. Fabricius, Hotomanus, Xicco Polentonus, Jo. Saturnius, Joach. Camerarius. *Hanc quoque ſpuriam putat* Tunſtallus; *cui reſpondit idem.*

33. Pro Cn. Plancio. *Anno aetatis Cic. 53, Urbis 700. Notis illuſtravere* Franc. Sylvius *Ambianus &* Barthol. Latomus, Ant. Luſcus, Mich. Toxita, Joach. Camerarius.

34. Pro P. Sextio. *Anno aetatis 51, Urbis 698.* Seſtianam, *hoc eſt, orationem pro P. Sextio, allegat Servius in 1 Georgic. p. 77, 78. Illuſtrarunt* Sicco Polentonus, Jac. Bugelius, Vitus Amerbachius, Joach. Camerarius, Rolandus Petrejus, *Pariſ.* 1555, 4. *Lacunae ejus, quae ſunt in edd. pr. expletae ſunt*

primum in edit. Hervagiana 1534 e MS. ſenatoris Mediolan.

35. In Vatinium. *Anno eodem. Notis illuſtravit* Antonius Goveanus, *Pariſ. 1542.* Hotomanus, Polentonus, Latomus & Camerarius. *Lacunas edd. pr. explevit ed. Cratandri e MS. Peutingeri.*

36. Pro M. Cælio. *Anno eodem. Notis illuſtravere* Hotomanus, Barthol. Latomus & Jo. Tislinus, *Pariſ. 1534.* Sicco Polentonus, Phil. Melanchthon, Leodegarius a Quercu, Joach. Camerarius.

37. De provinciis conſularibus. *Anno eodem. Notis illuſtravere* Hotomanus, Franc. Fabricius, *Duſſeldorp. 1569, 8.* Sicco Polentonus, & Jac. Bugelius.

38. Pro L. Cornelio Balbo. *Anno eodem. Notis illuſtravere* Hotomanus, Vitus Amerbachius, Xicco Polentonus, Franc. Sylvius, Cælius Secundus Curio, Joach. Camerarius. *Loca in oratione* pro Balbo *c. 8, 18 & 21 de populis fundis, ſingularibus diatribis illuſtrarunt Nic. Rigaltius, Iſmael Bullialdus, ac praecipue Henricus Valeſius, quae exſtant tom. 2 Theſauri Antiquitatum Romanarum Graeviani. Vide & Jac. Gronovium ad Gellium p. 737.*

39. In L. Capurnium Piſonem. *Anno aetatis 52, Urbis 699. Quam multa non initio tantum hujus orationis, ſed in medio etiam deſiderentur, ex numeris verſuum, in commentario Aſconii annotatis, inveſtigavit* Hieronymus Lagomarſinus *S. J. in epiſt. ad Jac. Facciolatum data Florentiae 1733, editaque tomo decimo ſylloges, cui titulus: Raccolta d'opuſcoli ſcientifici e filologici, Venet. 1733, 12. p. 437 ſeq. Notis illuſtravere* Gabr. Faernus, Franc. Fabricius, Hotomanus, Paulus Benius, Jac. Omphalius, Joach. Camerarius. *Exſtant & ſcholia* Aſconii Pediani.

40. Pro M. Scauro, *cujus orationis fragmenta tantum ab* Aſconio Pediano *ſervata exſtant. Hanc allegat Servius in 1 Georgic.*

41. Pro T. Annio Milone. *Anno aetatis Cic. 55, Urbis 702. Notis illuſtravere* Janus Parrhaſius, *Pariſ. 1567, 8. & in Face Artium Gruteriana tom. 1, pag. 827.* Franc. Fabricius *Duſſeldorp. 1569, 8.* Jo. Bellicolius, *Bergomi 1595, 4.* Jac. Cruquius, *Antverp. 1582, 4.* Eſromus Rudingerus, Franc. Sylvius, Barth. Latomus, *Pariſ. 1650, 8.* Nic. Scævola, *Rom. 1549, 8.* M. Boſilorus, *Spir. 1586, 8.* Vitus Amerbachius, *Baſil. 1550, 8.* Matthæus Dreſſerus, *Vitebergae* 1596, 8. Ant. Luſcus,

Jac. Philomuſus, Phil. Melanchthon, Cælius Secundus Curio, Joach. Camerarius, & Claudius Baduellus. *Exſtant & ſcholia* Aſconii Pediani. Pro Milone *orationem quoque exercitationis cauſa ſcripſerat M. Brutus, etiamſi egiſſe eum Cornelius Celſus falſo exiſtimavit, teſte Quintiliano X, 1.*

42. Pro C. Rabirio Poſtumo. *Anno aetatis 53, Urbis 700. Notis illuſtravere* Andr. Patricius, *Cracov. 1582, 4.* Freder. Cerutus, *Veron. 1589, 8.* Jo. Tiſlinus, *Pariſ. 1536, 4.* Mich. Toxita, & Joach. Camerarius.

43. Pro M. Marcello. *Anno aetatis Ciceronis 61, Urbis 708. Notis illuſtravere* Andr. Patricius, Paulus Benius, Claudius Minos, Claudius Baduellus, Freder. Cerutus, *Veronae 1589.* Val. Erythræus, *Argent. 1550, 8.* Petrus Francius *in ſpecimine ſecundo eloquentiae exterioris, Amſt. 1699, 8.* Albertus Lonicerus, *Viteb. 1580, 8; tum* Ant. Luſcus, Franc. Sylvius, Melanchthon, Latomus, Cælius Secundus Curio, Franciſcus Jammetius Textor, Joach. Camerarius.

44. Pro Q. Ligario *ad C. Caeſarem, anno eodem. In qua oratione omnem vim eloquentiae, omne Rhetoricum artificium, omne affectuum genus exhibere voluiſſe videtur orato-*

-- conſpicuæ divina Philippica famæ
Volveris a prima quæ proxima --
Juvenal. X, 125.

Prima Philippicarum editio Romana in fol. ſine anni nota cum praefat. Jo. Ant. Campani, apud Udalricum Hahn, ſive Gallum, in quem hoc in calce libri legitur ejuſdem Campani hexaſtichon:

Anſer Tarpeji cuſtos Jovis, unde quod alis
Conſtreperes, Gallus decidit, ultor adeſt
Uldricus Gallus: ne quem poſcantur in uſum,
Edocuit pennis nil opus eſſe tuis.
Imprimit ille die, quantum non ſcribitur anno,
Ingenio, haud noceas, omnia vincit homo.

Eodem tempore etiam edidit Sweinhemius *cum* Pannartio, *cum ceteris, eamque primam dicit* Quirinus *Card. de optimis ſcript. edd. p. 232; ſed non dubitem, a Sweinhemio repetitas eſſe e Galli exemplo. Deinde editae ſunt ſeparatim a Jo. de Colonia, 1474, fol. Florentiae, anno 1515, 8. apud Juntas, & Pariſ. cum variorum commentar. 1529, 4. 1544, 4.* Gabr. Faernus *emendavit e MS. Vaticano optimo & cum ſcholiis edid. Rom. 1563, 8. Cum ſcholiis* Mureti prodiere Colon. 1561, 8. *qui ex*

eodem

eodem MS. correxit Pariſ. 1562, 1573, 4. & cum Hieron. Ferrarii *emendationibus, Venet. 1542, 8. Lugd. 1552, 8. quae ſunt etiam obviae in Bibliotheca commentariorum ad Orat. Cic. ubi praeterea invenies, quae in Philippicas ſcripta ſunt a Franciſco Maturantio, Vicentiae 1488, fol. G. Trapezuntio, Phil. Beroaldo, Barthol. Latomo, Caelio Secundo Curione, aliisque. Illuſtrarunt univerſas etiam praeter Georg. Trapezuntium, Maturantium, Beroaldum, Pariſ. 1509, fol. Latomum & Jo. Sturmium, Caelius Secundus Curio, Baſil. 1551, fol. Tres primores Chriſtoph. Hegendorphius: primam, ſecundam & ſeptimam Mich. Toxita, ſecundam & ſeptimam Joach. Camerarius: quorum omnium lucubrationes habes in Bibliotheca commentariorum ad Orationes Ciceronis: in qua occurrunt etiam, quae ad Ciceroni adverſus Salluſtium tributam Orationem ſcripſere Franc. Sylvius & Andr. Helmontanus, & in Salluſtii contra Ciceronem, iidem duumviri, atque Sicco Polentanus. A Ciceronis Philippicis locus datus proverbio eſt, ut Philippicae dicerentur pro invectivis. Vide Sirmondum ad Godfridi Viterbienſis lib. I, epiſt. 15. Hinc & Jo. Cochlaeus quatuor acerbas ſuas in Philippum Melanchthonem, &*

Apologiam Auguſtanae Confeſſionis, ab illo ſcriptam, invectivas, Philippicas *inſcripſit. Lipſiae 1534, 4 Uti Cicero autem Steleteuticas ſuas Demoſthenis exemplo, ſic & Juſtinus hiſtorias ſuas ad imitationem Theopompi Philippicas, ſed alio quam Tullius ſenſu, appellavit, de quibus infra lib. 2 ſuo loco. Ad ſecundam Ciceronis Philippicam reſponſio* Q. Fuſii Caleni *exhibetur a Dione Caſſio. libro XLVI, p. 295, 310; qui idem ſumma capita ſecundae Philippicae tradiderat libro LXV, p. 279, 294. Dignum Cicerone elogium, & facinoris Antonii, qui Auguſtum, ut Ciceronem proſcriberet, adegit, juſta deteſtatio exſtat apud Vellejum II, 66.*

Orationes *Ciceronis editae ſunt per Conr. Sweynheim & Arnoldum Pannartz, Rom. 1471, fol. cum praefatione Jo. Andreae Alerienſis ad Paulum II. In qua editione ſunt univerſae, etiam Verrinae & Philippicae in fine. Nam initium fit a Maniliana. Eodem anno editae ſunt Venetiis fol. per Chriſtophorum Valdarfer Ratisbonenſem. Ad calcem exſtat hoc teſſaradecaſtichon:*

Germani ingenii quis non miretur acumen.
  Quod vult, Germanus protinus efficit.
Aſpice quam mira libros impreſſerit arte,
  Quam ſubito veterum tot monumenta dedit;

Nomine *Chriſtophorus Valdarfer*, gentis alumnus,
Ratisbonenſis, gloria magna ſoli.
Nunc ingens Ciceronis opus, cauſasque forenſes,
Quas inter patres dixit & in populo,
Cernis quam recto, quam emendato ordine ſtrinxit.
Nulla figura oculis gratior eſſe poteſt.
Hoc autem illuſtri *Venetum* perfecit in urbe
Præſtanti *Marco* ſub duce *Chriſtophoro*.
Accipite hunc librum, quibus eſt facundia cordi.
Qui te, Marce, colit, ſponte diſertus erit.

In hac editione deſunt Orationes pro Fontejo, Roſcio Comœdo, Verrinæ *&* Philippicæ. *Eam primam vocat Gruterus in notis ad Orat. Ciceronis, ſed eodem jure Romana prima dicitur. Succeſſit tertia anni 1472, fol. per Adamum de Ambergau, ſine loci notatione, ſed adſcripto in calce hoc diſticho:*

Hoc ingens Ciceronis opus, cauſasque forenſes,
Quas inter patres dixit & in populo,
Tu quicunque leges. Ambergau natus ahenis
Impreſſit formis. Ecce magiſter Adam.

Hujus baſis eſt Valdarferiana, ſed tamen interdum correcta & mutata; ut videtur, e Romana. Deſunt eaedem, quae in Valdarferiana.

Proxima eſt Ven. a. 1480 per M. G. i. e. Girardengum, quae habet easdem, non plures, quas ed. Vald. ſed ab ea interdum diſcedunt ejus lectiones. Sed Brixienſis a. 1483, fol. habet omnes, ut Sweynhemiana, ex qua eſt expreſſa. Hinc jam duae quaſi claſſes, qua numerum orationum, & textum: altera eſt edd. 1471. Veneta, 1472, 1480; alteram Rom. & Brix. faciunt: quas fere ſequuntur ceterae plenae uſque ad Aldum: ut Venet. 1495 per Barth. Zanis de Porteſio, & 1499; Phil. Beroaldi, *anno eodem per Bened. Hectorem Bononienſem. Venet. 1505 per Chriſtoph. de Penſis, cum omnibus vitiis expreſſa ex edit. 1499. Separatim poſt editae ſunt etiam Flor. 1515 ap. Junt. per* Nicolaum Angelium, *qui textum pluribus locis e MS. Colotiano correxit. Sed habet ea ed. non omnes orationes, deſuntque Catilinariae, Verrinae, Philippicae: verum eae poſt ſeparatim editae ſunt ibidem. Nam Hotomanus ad Verr. V, 65 commemorat ed. Florentinam, quam nobis videre non contigit. Inter haec etiam Mediolani editae ſunt per Zarottum, ſi fides eſt Joan. Smith. apud Saxium, in catalogo libr.*

Mediol. p. DCXIII; quamquam qualis ſit, docet Jo. Parrhaſius. Edidit etiam ſeparatim Jo. Sturmius Argent. 1540 & 1544, 8. Voll. 3.

Franciſci Hotomani *Commentarii egregii in Ciceronis orationes, ab Quintiana ad Manilianam uſque, Pariſ. apud Rob. Stephanum 1554, fol. quae eſt ed. ſec. caſtigatior & auctior prima. vid. Lamb. & Graev. ad Verr. V, 16. Per hunc textus multis locis melior eſt factus. Recuſi ſunt in tomo 3 Operum* Hotomani *Lugd. 1600, fol. 7. Greg. Berſmanni in orat. XXXI. Serveſtrae 1611, 8. 2 volum. Steph. Riccii, Lipſiae 1568, 1574, 8. Per Coelium ſecundum Curionem Baſil. 1562, 8. tribus vol. Alphonſi Aivaradi analyſes & enarrationes in aliquot Orationes Ciceronis partes duae, quae continent Franc. Sylvii, Phil. Melanchthonis, Barthol. Latomi, Jac. Omphalii, Mart. Boleri, Joan. Sturmii, Georg. Trapezuntii, Jo. Tislini annotationes, curante Jac. Bedroto, Baſil. 1536, 1537, 4. duobus Vol. Bibliotheca commentariorum & notarum omnis generis in Orationes Ciceronis, Baſil. 1539, Venet. 1547, fol. & Baſil. 1553, Lugd. 1554, fol. duobus vol. & curante Joh. Beato Helio, Baſil. 1594, fol.*

Orationes Ciceronis ex recenſione Jo. Mich. Bruti, *Lugd. 1570, & Ant. 1584, tribus vol. 8.*

Cum Analyſi Logica & Rhetorica notisque Jo. Thomæ Freigii, *3 voluminibus, 8. Francof. 1592, Hanov. 1602, 1614, Francofurti 1624, 1646, & 1654; in qua eſt mera compilatio alienarum notarum, ut Hotomani inprimis. Editio Orationum Tullii poſt Manut. & aliorum Correctiones Argentor. 1613, 3 tomis, 12; itemque ad Manutianam & Brutinam conformata cum annotationibus & caſtigationibus ſelectis ad Voluminis calcem Hanov. typis Wechel. 1630. Selecta Variorum Commentaria in Orationes. Ciceronis, Colon. 1521, 8. tribus vol. curante Andrea Schotto. Tomus tertius Orationum Ciceronis, (qui ab illa 34 pro P. Sextio incipit) cum commentariis copioſis atque eruditis* Nic. Abrami, *e Soc. Jeſu, Pariſ. 1631, fol. 2 voluminibus, apud Cramoiſium. Orationes Ciceronis cum interpretatione & notis in uſum* Delphini, *auctore* Carolo de Meroville, *Pariſ. 1684, 4. tribus vol. Praelis iterum ſubjecta haec editio Venet. 1724.* Mem. de Trev. *p. 2091. Selectae quaedam Ciceronis Orationes cum Merovillii notis recuſae Cantabrig. 1692, 8.*

Deinde a Jo. Georg. Grævio, *viro doctiſſimo, ad MStos codices, & antiquas, melioresque editiones recenſitae, cum ejusdem animadverſionibus & ſcholiis Q. Aſconii Pediani ad*

MSS. emendatis, & Anonymi veteris Scholiaſtae, notisque integris Franc. Hotomani, Dionyſii Lambini, Fulvii Urſini, Paulli Manutii, & ſelectis tum aliorum, ut Faerni, Mureti, Lauredani ſive Sigonii, tum Nicolai Abrami, *Amſtelod.* 1699, 8. *ſex voluminibus, quae luculenta & praeſtantiſſima facile omnium editio exhibet etiam notas praeclaras antea ineditas.* Jac. Menardi *in ſex primas Orationes, & e* Jo. Paſſeratii *praelectionibus in nonnullas Orationes excerpta: nec non fragmenta ex Orationibus Ciceronis deperditis, a Sigonio & Andr. Patricio collecta atque illuſtrata. Orationes Ciceronis cum argumentis, animadverſionibus & analyſi* M. Ant. Ferratii *Patav.* 1729, 8. *major. quatuor voluminibus. Acta Er. nov. ſuppl. T. I. p.* 240. *Ejusdem etiam* Epiſtolarum *in* Orationes Ciceronis *libri VI, in quibus omnia fere, quae in Orat. Cic. dubia occurrunt, polemice illuſtrantur, editi ſunt Venet.* 1738, 4. *Tractatur res primum univerſe per locos communes, ut de legibus judiciariis, de forma judiciorum, de judice quaeſtionis &c. & per eos loca Ciceronis explicantur, partim per ſeriem orationum, partim ſingulis locis tractandis. Editae etiam ſunt a pluribus quaedam Orationes ſelectae ad uſus tironum, cum notulis ei aetati*

accommodatis, *ut a* Cellario, Gezelio Ed. Zurck, Merovillio *&c. de quibus libris hic dicere non attinet.*

In Orat. Ciceronis commentarium ſcripſit olim Aſconius Pedianus, *de cujus reliquiis infra dicetur.*

Verſiones Gallicæ *plures extant tum ſingularum*, *ut* Fr. Petr. Gilleti, Maucroix *&c. tum univerſarum* Ludovici Dulcis, *cujus verſio Orationum Ciceronis recuſa nitide Neapoli 1727, 4. tribus voluminibus*, Ryerii *&c. Recentiores ſunt*, *verſio* Gallica *Orationum Ciceronis omnium auctore* de Villefore, *additis notis*, *Pariſ. 1731*, 12. *octo volum.* (*Journal des Savans, lettres, ſciences & badines T. VII, p. 189. Acta Erud. 1733, p. 151. Mem. de Trev. 1732. Fevr. p. 288.*) *ſed ea eſt hominis parum Latine docti*, *ut demonſtratum eſt in Actis Erud. l. c. Verſio nova orationum ſelectarum cum notis hiſt. & crit. Lat. & Gall. Pariſ. 1757. 3 vol. 12.*

Belgice, *Orationes X.* Petro Francio, *ſi recte memini, interprete*, *Amſt. 1702, 8. Quaedam etiam Germanice verſae ſunt, parum plerumque feliciter.*

A 468168

H. D. CHA
Cheap Book
of Madison

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06305 7346